

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**KUZEY ATLANTİK İTTİFAKI (NATO)
VE VARŞOVA PAKTI'NIN KURULUŞ SÜRECİ
VE NATO'NUN İLK ON YILI**

Erkan PORTAKAL

**Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı**

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KUZEY ATLANTİK İTTİFAKI (NATO)
VE VARŞOVA PAKTI'NIN KURULUŞ SÜRECİ
VE NATO'NUN İLK ON YILI

Erkan PORTAKAL

Danışman
Yar. Doç. Dr. M. Deniz TANSİ

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı

İSTANBUL, 2013

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET	viii
ABSTRACT	X
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
KISLATMA LİSTESİ	xiv
1. GİRİŞ	16
2. AVRUPA'DAKİ GENEL DURUM	18
2.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI	18
2.2. WILSON İLKELERİ	19
2.3. SAVAŞ SONRASINDA DEVLETLERİN DURUMU	21
2.3.1. Almanya'nın Durumu	22
2.3.2. İtalya'nın Durumu.....	23
2.3.3. Sovyetler Birliğinin Durumu	24
2.3.4. Fransa'nın Durumu	27
2.3.5. ABD'nin Durumu	28
2.3.6. İngiltere'nin Durumu	30
3. SİLAHSIZLANMA ANLAŞMALARİ	32
3.1. WASHINGTON DENİZ SİLAHSIZLANMA KONFERANSI	32
3.2. LONDRA SİLAHSIZLANMA KONFERANSI.....	33
3.3. KELLOGG PAKTI.....	34
3.4. KARA SİLAHSIZLANMASI	35
4. BARIŞIN YIKILMASI VE EKONOMİK KRİZ DÖNEMİ	37
4.1. JAPONYA'NIN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DURUMU	37
4.2. ALMANYA'NIN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DURUMU VE NAZİ İKTİDARI	40

4.3. İTALYA’NIN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DURUMU VE HABEŞİSTAN’A SALDIRMASI.....	44
5. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NIN BAŞLAMASI.....	48
5.1. ÇEKOSLOVAKYA MESELESİ.....	48
5.2. İTALYA’NIN ARNAVUTLUK’U İŞGAL ETMESİ.....	49
5.3. SOVYETLER BİRLİĞİ-ALMANYA SALDIRMAZLIK PAKTI	50
5.4. SAVAŞ ÖNCESİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NDEKİ GELİŞMELER.....	52
6. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI.....	54
6.1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI İLE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NIN FARKLARI.....	54
6.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI İLE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NIN BENZERLİKLERİ.....	55
6.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NIN AVRUPA’DA BAŞLAMASI VE YAYILMASI.....	56
6.3.1. Fransa’nın Çökmesi ve Almanya’nın İngiltere’ye Saldırması	59
6.3.2. Savaşa İtalya’nın Dâhil Olması	60
6.3.3. Savaşın Balkanlarda Başlaması ve Almanya ile Sovyetler Birliği’nin Ayrılığı 61	
6.4. TÜRKİYE’NİN SAVAŞ DIŞI KALMA DURUMU.....	64
6.5. SOVYET İNGİLİZ İTTİFAKI VE ABD’NİN SAVAŞA GİRMESİ	67
6.6. ATLANTİK BİLDİRİSİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN KURULMASI.....	69
6.7. 1942 VE 1943 YILLARINDA SAVAŞIN DURUMU.....	71
6.7.1. Doğu Cephesi (Alman-Sovyet Savaşı)	71
6.7.2. Uzak Doğu ve Pasifik Cepheleleri.....	72
6.7.3. Kuzey Afrika Cephesi.....	72
6.7.4. İtalya’nın Savaştan Çekilmesi	74
6.8. 1943-1944 YILLARINDA SAVAŞIN KIRILMA NOKTASI VE BALKANLARIN KOMÜNİSTLEŞMESİ	75
6.8.1. Normandiya Çıkartması.....	77
6.8.2. Sovyetler Birliği’nin Balkanlara ve Orta Avrupa’ya Girmesi	78
6.8.3. Almanya’nın Savaşı Uzatma Çabası ve Adolf Hitler’in İntihar Etmesi.....	79
6.8.4. Pasifikte Savaşın Bitmesi.....	81
6.9. KONFERANSLAR DÖNEMİ.....	81
6.9.1. Kazablanka Konferansı.....	81

6.9.2.	Adana Görüşmesi.....	82
6.9.3.	Washington Konferansı	83
6.9.4.	Quebec Konferansı	84
6.9.5.	Moskova Konferansı.....	85
6.9.6.	Kahire Konferansı.....	86
6.9.7.	Tahran Konferansı	87
6.9.8.	Moskova Konferansı.....	88
6.9.9.	Yalta Konferansı	89
6.9.10.	Potsdam Konferansı	92
6.10.	İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NIN HUKUKİ OLARAK BİTİRİLMESİ.....	93
6.11.	BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN KURULMASI	95
7.	SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ DURUM: 1945-1949	97
7.1.	SOĞUK SAVAŞ’A GİDİLEN SÜREÇ: RUS EMPERYALİZMİN’ İN CANLANMASI VE SOVYET YAYILMASI.....	97
7.1.1.	Sovyetler Birliği’nin İran’a Yerleşme Çabası	98
7.1.2.	Sovyetler Birliği’nin Türkiye’yi Tehdit Etmesi.....	100
7.1.3.	Sovyetler Birliği ve Finlandiya’nın İttifakı	101
7.1.4.	Çin’e Komünizmin Getirilmesi	102
7.2.	SAVAŞ SONRASINDA BATILI DEVLETLERİN DURUMU	103
7.2.1.	İngiltere’nin Durumu	103
7.2.2.	Fransa’nın Durumu	104
7.2.3.	İtalya’nın Durumu.....	105
7.2.4.	Almanya’nın Durumu	105
7.3.	BATILI DEVLETLERİN AVRUPA’DA DENGİYİ KURMASI.....	107
7.3.1.	Truman Doktrini	107
7.3.2.	Marshall Planı	109
7.3.3.	Batı Avrupa Birliği	111
7.3.4.	NATO (North Atlantic Treaty Organization)	112
7.4.	TÜRKİYE VE YUNANİSTAN’IN NATO’YA KATILMASI.....	113
7.4.1.	Türkiye’nin NATO’ya Katılmasına Sovyetler Birliği’nin Tepkisi.....	116
7.4.2.	Balkan İttifakı	118
7.4.3.	Bağdat Paktı	119

8. SOĞUK SAVAŞIN UZAK DOĞU'DAKİ ETKİLERİ.....	122
8.1. KORE SAVAŞI.....	123
8.2. TİBET MESELESİ.....	126
8.3. HİNDİÇİNİ SAVAŞI VE VIETNAM'IN BAĞIMSIZLIĞI	127
8.4. ABD'NİN ASYA İÇİN ALDIĞI TEDBİRLER: ANZUS PAKTI VE SEATO'NUN KURULMASI	129
9. JOSEF V. STALİN'İN ÖLÜMÜ VE DOĞU BLOK'UNDAKİ ETKİLERİ	131
9.1. STALİN'İN ÖLÜMÜNDEN SONRAKİ İKTİDAR MÜCADELESİ	131
9.2. PİLSEN AYAKLANMASI.....	133
9.3. DOĞU BERLİN AYAKLANMASI	134
9.4. POZNAN AYAKLANMASI	135
9.5. MACAR İŞÇİ AYAKLANMASI VE SOVYET DARBESİ.....	136
10. VARŞOVA PAKTI'NIN KURULMASI	139
10.1. VARŞOVA PAKTI'NIN TEŞKİLAT YAPISI	140
11. SOĞUK SAVAŞ'IN ORTA DOĞU'DAKİ YANSIMALARI.....	141
11.1. İNGİLTERE-İRAN PETROL KRİZİ.....	141
11.2. BAĞDAT PAKTI'NIN SONUÇLARI.....	143
11.3. SÜVEYŞ KRİZİ	143
11.4. EISENHOWER DOKTRİNİ VE ETKİLERİ	147
11.4.1. Ürdün'ün Doktrini Kabul Etmesi	149
11.4.2. Suriye Meselesi.....	150
11.4.3. Lübnan Buhranı	150
12. NATO VE VARŞOVA PAKTİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	153
12.1. AMAÇLARI	154
12.1.1. NATO'nun Kuruluş Amacı	154
12.1.2. Varşova Pakti'nin Kuruluş Amacı.....	155
12.2. SİYASAL YAPILARI.....	156
12.3. ASKERİ YAPILARI.....	161
12.4. EKONOMİK YAPILARI	165
12.5. SİLAHLANMA YARIŞI	167

13. SONUÇ	170
EKLER	175
EK 1.....	160
EK 2.....	179
EK 3.....	182
EK 4.....	186
EK 5.....	188
ÖZGEÇMİŞ	191
KAYNAKLAR	192

ÖZET
KUZEY ATLANTİK İTTİFAKI (NATO)
VE VARŞOVA PAKTI'NIN KURULUŞ SÜRECİ
VE NATO'NUN İLK ON YILI
Erkan PORTAKAL

Tez Danışmanı: Yar.Doç.Dr. M. Deniz TANSİ

Bu çalışmanın amacı Soğuk Savaş'ın ortaya çıktığı ve olgunlaştığı dönemde yaşanan olayların ele alınmasıdır. Soğuk Savaş'ın oluşmaya başlamasının nedenleri ve 1959 yılına kadarki olaylar incelenmiş, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın, Konferanslar döneminin ve sonrasındaki fikir ve ideolojik farklılıkların oluşturduğu ortamın Soğuk Savaş'ın temellerini attığı vurgulanmıştır.

SSCB'nin savaş sonrasında ideolojik ve ekonomik yayılma amacıyla ordusunu terhis etmemiş olması, savaş endüstrisini daha da arttırmış olması Avrupa Devletleri için yeni bir Hitler korkusu yaratmıştır. Böyle bir izlenimi de Kızılordu'nun Müttefik kuvvetlerden önce Berlin'e girmesi ve bayrağı dikmiş olması Batılı Devletler nezdinde çok ciddi bir travma yaratmıştır. Üstelik Stalin'in uzun yıllardır tek adam olarak iktidarda olması, yayılma arzusu ve komünizmi ihraç etme isteği Avrupa'da yeni organizasyonların, doktrinlerin ve savunma planlarının yapılmasına neden olmuş, bunların en önemlisi ve bugün devam eden NATO'nun oluşturulmasına yol açmıştır.

Avrupa'da ideolojik ve askeri üstünlük kurma çabaları devam ederken ABD ve SSCB, Uzak Doğu'da ilk defa ve açıktan Kore meselesinde karşı karşıya gelmiş, Stalin'in ölümüne kadar sert ve geri adım atmaz tavrı yüzünden Sovyetler Birliği 1953'e kadar bu bölgede komünizmi yerleştirmek istemiştir. Kısmen başarı sağlayan Sovyetler Birliği, Nikita Kruşçev'in Başkanlığında yeniden yapılanmaya gitmiş ve vizyon değiştirerek her bölgede kendisine yakın devletleri bir araya toplamaya çalışmıştır. Bu düşünce neticesinde Anti-NATO veya Varşova Paktı oluşturulmuş ve bundan sonraki dönem Batı ve Doğu Blok'u ülkelerinin birbirlerini stratejik, ekonomik, coğrafi, askeri, teknolojik üstünlük kurma mücadelesi şeklinde devam etmiştir.

Orta Doğu'da da karşı karşıya gelen NATO ve SSCB, Mısır, Suriye, Lübnan gibi ülkeler üzerinde denetim ve üstünlük kurma mücadelesine başlamışlardır. Çalışmamızın

kapsadığı dönem ise nükleer krizin tırmandığı ve konvansiyonel gücün ikinci plana itildiği dönem olarak 1962’de Küba Krizine kadar giden yolun başlangıç noktası olmuştur.

Anahtar Kelimeler: SSCB, ABD, NATO, Varşova Paktı, Soğuk Savaş, Doğu-Batı Blokları, Demir Perde.

ABSTRACT

The aim of this study emerged and matured during the Cold War, is to handle the events. Events occur, the start of the Cold War that lasted until 1959, and analyzed the causes of the First and the Second World War, Conferences, and after the period of the Cold War, laid the foundations of the ideas and create an environment of ideological differences.

Continued efforts to establish the ideological and military superiority in Europe, the USA and the USSR in the Far East for the first time and openly confronted the issue of Korea, until Stalin's death hard and takes a step back because of the attitude of communism in the Soviet Union until 1953. Scheme that provides partial success of the Soviet Union, Nikita Khrushchev's changing vision of the Presidency of restructuring and tried to gather together all the states in the region close to it. Anti-NATO or the Warsaw Pact was created as a result of this thought and the next semester each other Western and Eastern Bloc countries, strategic, economic, geographical, military and technological superiority in the form of continued struggle to establish.

NATO and the USSR in the Middle East are facing, Egypt, Syria, Lebanon, the struggle for control over the countries and have begun to establish superiority. The period covered by this study was the aggravation of the crisis in the nuclear and conventional power subordination period leading up to the Cuban missile crisis in 1962 was the starting point of the road.

Keywords: USSR, USA, NATO, the Warsaw Pact, the Cold War, the East-West blocks, the Iron Curtain.

**KUZEY ATLANTİK İTTİFAKI (NATO)
VE VARŞOVA PAKTI'NIN KURULUŞ SÜRECİ
VE NATO'NUN İLK ON YILI
Erkan PORTAKAL**

Yar.Doç.Dr. M. Deniz TANSİ

.....

Prof.Dr. Tülay A. BARAN

.....

Dr. H. Edip BAŞER

.....

TEŐEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bugüne kadar maddi ve manevi desteğini asla esirgemeyen annem Prof.Dr. Selma PORTAKAL'a, tez konusunun belirlenmesi, kaynak taraması ve yazımında yol gösteren tez danıőmanım değerli Yar.Doç.Dr. M. Deniz TANSİ'ye, yine yazım aőamasında ve sonrasında tezimi okuyup değerlendiren Prof.Dr. Tülay A. BARAN'a teőekkürlerimi bir borç bilirim.

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL 1 : VARŞOVA PAKTI'NIN SİYASİ YAPISI.....	158
ŞEKİL 2 : NATO'NUN SİYASİ YAPISI	160
ŞEKİL 3 : NATO'NUN ASKERİ YAPISI.....	164
ŞEKİL 4 : VARŞOVA PAKTI'NIN ASKERİ TEŞKİLAT YAPISI	165

KISALTMA LİSTESİ

1.D.S	Birinci Dünya Savaşı
2.D.S	İkinci Dünya Savaşı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomi Toplumu
A.g.e	Adı Geçen Eser
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKK	Avrupa Kuvvetleri Komutanlığı
ANZUS	Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda Paktı
BA	Balkan Antantı
BAB	Batı Avrupa Birliği
Bk	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BP	Bağdat Paktı
CENTO	Merkezi Anlaşma Teşkilatı
C	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CW	Cold War- Soğuk Savaş
DP	Demokrat Parti
Ed	Editör
EDES	Yunan Demokratik Milli Ligi
ELAS	Milli Halk Kurtuluş Ordusu
IMF	Uluslararası Para Fonu
İP	İşçi Partisi
KAİK	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KAK	Kuzey Atlantik Konseyi
MC	Milletler Cemiyeti
MGS	Milletlerarası Güvenlik Konseyi
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
S	Sayfa
SA	Hücum Kıtaları

SALT	Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması
SEATO	Güney ve Doğu Asya Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SP	Sadabat Paktı
SS	Muhafız Kıtaları
START	Stratejik Silahların İndirim Görüşmeleri
Vb	Ve Benzeri
VP	Varşova Paktı
yy	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş, 1945’den Sovyetler Birliği’nin yıkıldığı 1991’e kadar devam etmiştir. Bu dönem içerisinde dünya, iki farklı ideoloji olan kapitalizm ve komünizmin farklı alanlardaki çatışmasını yaşamıştır. Yaklaşık 45 yıl boyunca askeri, ekonomik ve coğrafi olarak iki kutuplu dünya düzeni görülmüştür. 2. Dünya Savaşına sonradan katılan Amerika Birleşik Devletleri ve Hitlerin saldırısı sonucu Mihver devletler bloğundan Müttefik devletler bloğuna geçen Sovyetler Birliği savaşın sonunda, diğer devletlerin aksine daha güçlü olarak çıkmıştır. Bu nedendir ki Soğuk savaş 1950’de değil, 7 Mayıs 1945’den itibaren başlamıştır. Yeni Dünya düzeninin kurulmasında, siyasi, askeri ve ekonomik olarak etkin hale gelmek isteyen ABD ve onun karşısına karşı güç olarak çıkan Sovyetler Birliği’nin uzun yıllar sürmüş olan kutuplaşması Soğuk Savaşı ortaya çıkartmıştır.

Soğuk Savaş terimi ise ilk defa ABD Başkanı Roosevelt’in danışmanı olan Bernard Baruch tarafından, basına verdiği bir demeçte kullanılmıştır. *İki devlet etrafında kümelenmiş devletlerin aralarındaki sorun ve çatışmaları silah kullanmadan sürdürmelerine “Soğuk Savaş”* denilmiştir¹. Dönemin İngiliz Başbakanı Winston Churchill Sovyetler Birliği’nin 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşturmaya çalıştığı düzeni ise 5 Mart 1946’da Amerika’da yaptığı konuşmasında; *Sovyetler Birliğinin çevresinde görünmez bir kordon olduğunu bunu da “demir perde” (Iron Curtain)*, şeklinde belirtmiştir² (Bk. EK-1).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 10 Ocak 1920’de İsviçre’de kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, kurulmasındaki iki temel amaç olan devletlerin silahlanmasına ve sıcak çatışmaya karşı sorumluluğunu yerine getirememiş ve 1939’dan 1945’e kadar Dünya ikinci defa kıtalar arası bir savaşa sürüklenmiştir. Savaşın sonucunda yaklaşık 65 milyon sivil ve askerin kaybı yaşanmış, Milletler Cemiyeti 18 Nisan 1946’da Cenevre’deki son toplantısını yaparak varlığına son vermiştir. 24 Ekim 1945’de Türkiye’nin de kurucu üyesi olduğu yeni bir oluşum olarak Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Amaç olarak Milletler cemiyetinden farkı yoktur, yine silahlanmayı ve sıcak çatışmaları önlemek için kurulmuş olan milletlerarası kuruluşun, Milletler Cemiyeti’ne göre kapsamı daha geniştir. Günümüzde hala devam etmekte olan kuruluş yeni bir dünya savaşının çıkmasını önlemiş görülse de Soğuk Savaşa ve onun getirdiği bölgesel çatışmalara engel olamamıştır.

¹ Haydar Çakmak, *Avrupa Güvenliği*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2003, s. 221.

² Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Aydınlik Yayınevi, Ankara 1969, s. 94.

1950-1953 yılları arasında Kore savaşı, 1963-1973 yılları arasında Vietnam ve 1979-1988 Afganistan bölgesel çatışmaları bunlara örnektir. Ayrıca 1962 yılında ise Küba Füze krizi ile Soğuk Savaşın ve Dünya tarihinin en büyük nükleer felaketinin eşiğinden dönülmüştür. İçerisinde Türkiye'nin de bulunduğu füze krizinde, ABD ve Sovyetler Birliği'nin karşılıklı olarak geri adım atması sonucunda Soğuk Savaşın en gerilimli olayı son bulmuştur.

2. AVRUPA'DAKİ GENEL DURUM

2.1. Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası

İngiltere, Fransa ve Rusya'nın karşısında Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya'dan oluşan Avrupa'nın sömürge imparatorlukları, 1914'den 1918'e kadar yaptıkları mücadele sonrasında Avrupa'nın kaderini değiştirmişlerdir. 1917'de Rusya'da çıkan Bolşevik isyanı nedeniyle Çarlık Rusya'sı savaştan çekilmiş ve iç devrim yaşamıştır. Siyasi birliğini geç tamamlayan İtalya'ya ise İtilaf Devletleri tarafından Anadolu'dan toprak verileceği sözü ile kendi taraflarına çekilmiştir. Osmanlı Devleti ise önce İtilaf Devletleri yanında savaşa girmek istemiş ancak bu teklif kabul görmeyince 1915'de Meclisin onayı alınmadan Almanya yanında savaşa girmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ve Soğuk Savaşın baş aktörlerinden olan ABD, savaş başladığı zaman tarafsız olduğunu belirtmiştir. Kendi kıtasında kalmayı tercih eden ABD, itilaf devletlerine askeri mühimmat satışı yaptığı için Alman denizaltıları tarafından ticaret filosu batırılmıştır. Bunun üzerine 1917'de savaşa dâhil olan ABD ordusu ile üstünlüğü elde eden İtilaf Devletleri, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı devletlerine ağır şartlarda anlaşmalar imzalatmışlardır. 8 Ocak 1918'de ABD Başkanı Woodrow Wilson kongrede yaptığı konuşmasında Fourteen Points (14 ilke)'den bahsederek, kurulmasını istedikleri yeni dünya düzeninden bahseder. Başkan Wilson'nun yayınladığı 14 ilke ileride dünya düzenin kurulması ve yönlendirilmesinde baş aktörlerden birisi olacak olan ABD için bir ön hazırlık sayılabilir. Özellikle azınlıklar ve bağımsızlığını almak isteyen milletler için özel maddeler içermekte olan Wilson ilkeleri büyük devletlerin alacakları kararlara bakılarak uygulanmıştır.

Savaş sonunda imzalanan anlaşmalardan yalnız Osmanlı Devletine dayatılan Sevr Barış anlaşması yürürlüğe girmemiş ve Mustafa Kemal önderliğinde başlayan Milli Mücadele sonunda Lozan Barış Anlaşması ve 1923'de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Osmanlı Devleti yıkılmıştır. 28 Haziran 1919'da imzalanan Versay Barış Anlaşması ile Almanya, 27 Kasım 1919'da Neuilly (Noyyi) Barış Anlaşması ile Bulgaristan, 10 Eylül 1919'da Seint German Barış Anlaşması ile Avusturya-Macaristan devletleri askeri, ekonomik ve coğrafi olarak kontrol altına alınmıştır. Macaristan savaş sonunda Avusturya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiş ve Çekoslovakya ile Yugoslavya'nın kurulması ile çok miktarda toprağını kaybetmiştir. Almanya ise önemli kömür

madenlerinin olduğu Alsas-Lorien bölgesi ile Afrika ve Okyanus aşırı bölgedeki bütün sömürgelerini kaybetmiştir. Ayrıca asker sayısında kısıtlama yapılarak askeri sanayi kurulması da yasaklanmıştır. Bulgaristan ise yaptığı anlaşma gereğince bir kısım toprağını Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya'ya vermek zorunda bırakılmıştır.

2.2. Wilson İlkeleri

Birinci Dünya Savaşı 1917'ye gelindiğinde her iki taraf içinde kaldırılamaz bir yük haline gelmiştir. Özellikle Almanya için ekonomik sıkıntı ve kaynak yetersizliği daha belirginleşmiş, kazandığı toprakları elinde tutabilmek çok daha masraflı ve yüksek kayıplara neden olmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yetersiz kalması, Osmanlı Devleti'ne yapılan yardımlar ve 1917'de savaşa dâhil olan ABD ordusu, bütün cephelerde Almanya'yı zorlamaya başlamıştır. Bu sebeplerden dolayı Almanya ve Avusturya-Macaristan devletleri 1917 yazında barış için görüşmeler yapmışlar ancak barış şartları üzerinde anlaşamadığı için anlaşma yapılamamıştır³.

Aynı sıkıntılar İngiltere, Fransa ve İtalya içinde geçerlidir. Rusya'da devrimin olması ile savaştan çekilmesi, Sırbistan ve Romanya'nın yenilgileri, İtalya'nın Coperetto hezimetini sonrası İtilaf Devletlerinin de durumları ABD'nin savaşa girene kadar iyi olmadığını göstermektedir. Ancak İngiltere ve Fransa'nın özellikle Okyanus aşırı sömürgelerinin olması onları bu kadar uzun zaman savaş içerisinde tutabilmiştir. İki tarafında barış aradığı bu dönemde savaşa dâhil olan ABD'nin Başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918'de ABD kongresinde, bugün Wilson ilkeleri olarak bilinen 14 ilkesini söylevinde belirtmiştir⁴. 14 ilkenin özü şu şekildedir;

- ❖ *Açık barış anlaşmaları ve gelecekte de yapılacak anlaşmalarda ve görüşmelerde açık diplomasi uygulanması,*
- ❖ *Karasuları dışında, savaşta ve barışta, denizlerin mutlak serbest olması,*
- ❖ *Bütün ekonomik engellerin mümkün olduğu kadar kaldırılması,*
- ❖ *Milli silahlanmaların azaltılması için gerekli olan her olanağın kullanılması ve garanti edilmesi,*
- ❖ *Sömürge isteklerinin, ilgili halkların menfaatleri ile yetkileri sonradan tespit edilecek olan sömürgeci devletin istekleri aynı derecede göz önünde tutulmak suretiyle, mutlak bir tarafsızlıkla çözümlenmesi,*

³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2002, s. 138.

⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitapevi, Ankara 1994, s. 27.

- ❖ *Bütün Rusya toprakları boşaltılacak ve devletlerin de yardımı ile Rusya'ya kendi gelişmesini sağlamak için her türlü imkân verilecek,*
- ❖ *Belçika'ya tam bağımsızlık egemenliğinin geri verilmesi,*
- ❖ *İşgal edilen Fransız topraklarının boşaltılması ve Prusya'nın 1891'de Alzas-Loren meselesinde yaptığı hatanın düzeltilmesi suretiyle barışın teminat altına alınması,*
- ❖ *İtalya sınırlarının milliyet prensibine göre düzeltilmesi,*
- ❖ *Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun halklarına muhtar gelişme imkanının verilmesi,*
- ❖ *Romanya, Sırbistan ve Karadağ toprakları boşaltılacak ve Sırbistan'a denizden mahreç verilecek. Balkan devletlerinin münasebetleri milliyetler prensibine göre düzenlenecek,*
- ❖ *Osmanlı İmparatorluğunun Türk olan kısımlarının egemenliği sağlanacak, fakat Türk olmayan milliyetlere muhtar gelişme imkânları verilecek. Çanakkale boğazı devamlı olarak bütün milliyetlerin gemilerine açık olacak ve bu, milletlerarası garanti altına alınacak,*
- ❖ *Bağımsız bir Polonya kurulacak,*
- ❖ *Büyük ve küçük, bütün devletlere siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerinin karşılıklı olarak garanti altına almak imkânını sağlamak amacı ile bir milletler teşkilatı kurmak,*

ABD başkanı Wilson, milletler arası koruyucu bir teşkilatın kurulması, toprak sınırlarının milletler önemine göre düzenlenmesi gibi maddeler Avrupa barışının yeniden bozulmaması için kesinlikle uyulması gereken maddeler olarak görmüş, ABD halkı için ise en önemli madde, devletlerin karasuları dışındaki bütün okyanus ve denizlerin ticari ve askeri gemilere açık olması maddelerine daha hassas yaklaşmıştır. Bu maddenin uygulanması durumunda ABD'nin her türlü ekonomik kalkınması ve Dünya pazarına açılması hızlanacaktır⁵. Ancak Wilson'un yayınladığı bu ilkelere Barış konferanslarında çok az önem verilmiştir, özellikle büyük devletlerin diplomatları uzun yıllardır (1815 Viyana Kongresinden beri)⁶ bu işin içerisinde olmalarının vermiş olduğu tecrübe ile yeni Dünya düzeninde ABD'yi henüz yanlarında istememektedir⁷.

⁵ Samuel Flagg Bemis, *A diplomatic History of the United States*, H. Hold and Company, New York 1936, s. 625.

⁶**Viyana kongresi:** Bu kongre Napolyon ordularının tamamıyla bozguna uğratılması sonrasında, Avrupa'daki sınırları ve güçler dengesini yeniden oluşturabilmek amaçlı toplanmıştır. Viyana kongresinin önemi ise, Avrupa Devletleri birbirlerine elçiler gönderip uzlaşma veya isteklerini anlatmak yerine ilk defa birlikte bir toplantı ile ortak karar almışlardır. Dünya Savaşının sonundaki barış görüşmelerine kadar geçen 100 senelik dönemde Avrupa'daki diplomatlar hayli tecrübe kazanmışlardır. Wilson ilkelerinin tamamının uygulanmamasında, Avrupa'nın büyük devletlerin diplomasi alanında edindikleri tecrübe önemli rol oynamıştır.

⁷ Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 139.

Wilson ilkeleri derinlemesine incelendiği zaman bütün maddelerin o günün şartlarında ABD ve İtilaf Devletleri lehine düzenlemeleri içerdiği görülecektir. Anlaşmaların gizli kalmaması için ortaya koyduğu madde, ülkelerin özgürce denizaşırı seferler için okyanusların serbest bırakılması, yeni bir dünya savaşının daha yaşanmaması için milli silahlanma konusunda kısıtlamaların getirilmesi, 20. yy başında artık sömürgecilik sisteminin kaldırılarak milletlerin kendi kendilerini idare edebilmeleri için şans tanınması gibi maddeler, uygulanması durumunda bütün milletlerin yararına olacak tedbirler içermektedir. İlkelerin son maddesi ise uluslararası bir teşkilatın kurulması ile yeni bir savaşın çıkmaması, silahlanma, azınlık haklarının korunması gibi önemli konularda söz sahibi olacak ve her devlet ve millete eşit yakınlıkta duracak bir kurumun oluşturulmasına yöneliktir.

Wilson ilkelerinin bazı bölümleri uygulanmıştır. Ancak tamamının uygulanması 20. yy'ın ilk çeyreğinde mümkün olmamış, zira İngiltere ve Fransa savaştan yıpranarak galip çıkmasına rağmen Avrupa'daki en önemli güç ve denge merkezi konumundaydı. Bu nedenle ABD'nin Avrupa içişlerine bu denli karışmasına engel olmak için ilkelerin hepsi uygulanmamış, ABD bir süre daha olayların dışında tutulmuştur.

2.3. Savaş Sonrasında Devletlerin durumu

Avrupa'nın merkezinde yaşanan bu büyük savaş ve sonrasındaki anlaşmalar sadece toprak, insan veya ekonomik kayıplara değil, ikinci bir savaşın daha çıkmasına sebep olacak politik değişimler ve ideoloji farklılıklarına da yol açmıştır. Ekonomik krize giren Çarlık Rusya'daki devrim ile Lenin liderliğinde komünizm, Almanya'da Nasyonal Sosyalistler ve İkinci Dünya Savaşı'nın baş aktörü Adolf Hitler, İtalya galip taraf da bulunmasına rağmen ekonomik kriz, işsizlik ve siyasi sıkıntıların içinden çıkan siyah gömlekli Mussolini'nin Faşist iktidarı ile Dünya'nın kaderini değiştirmiş olan 1930'lara girmiştir. Ekonomik anlamda kalkınmaya başlayan Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği aynı zamanda askeri teknoloji ve savaş stratejileri de geliştirmişlerdir. Yaşanan bu gelişmelerin sonunda Avrupa ve Dünya yeni bir savaşa doğru sürüklenmiş, silahlanma yarışını ne anlaşmalar ne de bloklaşmalar durdurabilmiştir. 1939'da Hitler'in Polonya'yı işgal etmesi ile başlayan 2. Dünya Savaşı, 1945'de Kızıl Ordu'nun Berlin'e girmesi ile son bulmuştur.

2.3.1. Almanya'nın Durumu

Almanya Versay Anlaşması ile askeri ve ekonomik olarak kontrol altına alınmıştır. İç güvenliğini sağlaması için sınırlı sayıda kolluk kuvvete izin veren anlaşma ayrıca savaş tazminatı, toprak iadesi gibi ağır maddeler ile Alman ekonomisini çökertmiştir. 1923 yılında Alman ekonomisi tamamen dibe vurmuştur. 1923 Şubatında bir kilo kırmızı et Berlin'de 3,400 Mark'a satılırken bir Amerikan Doları aynı yılın Kasım ayında 840 milyar Mark'a eş değerdir. 1921'de bir Amerikan Doları 70 Mark iken iki sene içerisinde enflasyon ve ekonomik krizle beraber 12 milyon kat artmıştır. Toplanabilen vergiler ise ancak devlet masraflarının %2'sini karşılayabilmektedir⁸.

Almanya'nın borçlarını ödeyemeyeceği anlaşılınca, Amerikalı Charles Dawes'in hazırladığı ödeme planı 1924 yılının Ağustos ayında Londra'da kabul edilmiştir. Bu plana göre Almanya için toplam bir borç tespit edilmemiş ancak yıllık 250 milyon dolarlık taksitler şeklinde her yıl artan bir ödeme planı yapılmıştır. Ayrıca tek seferlik 200 milyon Dolar tutarında borç verilerek Almanya'nın yeniden fiziki yapılandırılması ve tamirat borçlarını ödeyebilmesi için yeniden sanayi kurabilmesi amaçlanmıştır. Bu paranın da yarısını Amerika üstlenmiştir. Yaklaşık dört yıl boyunca üzerine düşen tutarı ödeyen Almanya 1929 Dünya ekonomik krizini bahane ederek borçları ödeyemeyeceğini belirtmiş, yeniden borç yapılandırılmasına gidilse de ekonomik olarak bütün büyük devletler etkilenmiştir. Bu nedenle bir kerede ve son kez 750 milyon dolar ödemesi kabul edilen Almanya'nın bütün geriye kalan borçları silinmiştir. Toplamda o güne kadar 5,5 milyar Dolar ödeyen Almanya, bundan sonra ekonomisini kendi kalkınmasına harcamıştır⁹.

Almanya'da ekonomik sıkıntı yaşanırken politikada ise Dünya'nın kaderini etkileyecek olan Nasyonal Sosyalist Partisinin lideri Adolf Hitler'in yükselişi başlamıştır. 1918'de Münih'te kurulan Alman İşçi Parti'sinin devamı olan Nasyonal Sosyalist (Nazi Partisi) Parti, Adolf Hitler'in başa geçmesi ile 1920-1924 yılları arasında büyük ivme kazanmıştır. Partinin iki önemli kolu olan SS (Muhafız kıtaları) ve SA'lar (Hücum Kıtaları) bizzat Hitler tarafından kurdurulmuş ve yönetilmiştir. Parti toplantılarında boy gösteren SA ve SS'ler, sokaklarda yapılan gösterilerde ise militanca davranarak komünistlere karşı yaptıkları eylemler ile kendilerinden söz ettirmiştir. İki grupta emirleri

⁸ Black and Helmreich, *Twentieth Century Europe*, Knopf, New York 1950, s. 267.

⁹ Arnold J. Toynbee, *Survey of International Affairs*, Oxford University Press, London 1929, s. 111.

direkt olarak Partinin üst kademsinden almakta ve birincil görevleri Hitleri ve çevresini koruma altına almaktır. 30 Ocak 1933'e kadar yapılan seçimlerde düzenli olarak oy oranını arttıran Nazi Partisi, sonunda arzuladığı iktidara gelmiş ve o andan itibaren muhalefeti bastırarak tek egemen güç halinde devam etmiştir¹⁰.

İktidarı ele geçiren Nazi Partisi 1945'e kadar başta kalmış ve Birinci Dünya Savaşı'nın bütün izlerini silmeye çalışarak kendisine muhalif her türlü kurum ve kişileri ortadan kaldırmış ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Kültürel ve sosyal alanda yapılanlar değişimler militarist bir eğitim ile geleceğin Nazi ordusunun hazırlanmasıdır. Üç önemli olgu ile hareket eden Nazi Partisinde hedef öncelikle Versay Anlaşmasının kaldırılması, ardından da bir millet ve bir devlet ilkesi ile ülke dışındaki tüm German ırkından olanların bir bayrak altında toplanmasıdır. Son olarak *Hayat sahası* teorisi ile kendileri için uygun olan toprakların German ırkından kimse yaşamasa bile anavatana katılmasıdır. 1939'da ikinci Dünya savaşını başlatmış olan Hitler ve Nazi Partisi bu üç hedefi gerçekleştirmek istemiştir¹¹.

2.3.2. İtalya'nın Durumu

İtalya savaş sonrasında rejim değişikliği geçirmiş, ekonomik kriz, dış borçların artması, işsizliğin artması ve savaş zamanında gelen dış yardımların kesilmesi üzerine yaşanmıştır ve böylece Faşist yönetimin iktidara gelmesi için ellerine büyük bir koz geçmiştir. Savaş dönemindeki dört yıllık harcama, 1861'den 1915'e kadarki harcamanın iki katıdır ve İtalya'nın bu borcu karşılayacak gücü kalmamıştır. İtalya'nın büyük bir Akdeniz ve Balkan Devleti olmasını isteyen milliyetçi gruplar ekonomik krizden aldıkları güç ile barış anlaşmalarında hak ettiklerinden daha azını aldıklarını öne sürmüşlerdir. 1919 yılında Faşist hareket, *Fascio Di Combattimento* adlı örgütün kısa sürede parti haline dönüşmesi ile başlamıştır¹². 1919 seçimlerinde Faşist Parti meclise 35 milletvekili sokarak adını daha fazla kitleye duyurmuş, 1922'de ise 200,000 parti destekçisinin Roma'ya doğru yürüyüşe geçmesi üzerine Kral Vittorio Emmanuelle, Benito Mussolini'ye Başbakanlığı vermek zorunda kalmıştır. Kral'dan almış olduğu yetki ile giderek güçlenen Mussolini, 1943'e kadar iktidarda kalmıştır.

¹⁰ William Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Simon and Shuster, New York 1960, s. 134.

¹¹ William Shirer, *a.g.e.*, s. 188.

¹² Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 172.

Kısa süre içerisinde muhalefeti ortadan kaldıran Mussolini, İtalya’da birliği sağlayarak yeniden ticareti canlandırmış, işsizliği ortadan kaldırmaya çalışarak hızlı bir silahlanma politikası izlemiş ve yeni sömürge bölgeleri aramıştır. İktidara geldiği günden itibaren sürekli Eski Roma İmparatorluğunu canlandıracağını söyleyen Mussolini, İtalya’yı eski günlerine döndüreceğini halka inandırmıştır¹³. Mussolini, dış politikada da etkisiz kalmış olan İtalya’yı eski günlerine ulaştırabilmek adına birçok adım atmıştır. Öncelikle eskiden beri Yugoslavya ve Adriyatik bölgelerindeki emellerini gerçekleştirmeye çalışan Mussolini, 1920’de yapılan anlaşmaya göre serbest şehir olan Fiume’yi dört yıllık uğraşları sonunda kendi topraklarına katmıştır. İtalya’nın sertlik tutumu ikinci olarak Yunanistan’a yönelmiştir. 1923’de Milletler Cemiyeti İtalyan temsilcinin Yanya’da öldürülmesi üzerine, İtalyan donanması Cofru adasını bombardımana tutmuştur. Temsilcinin öldürülmesine karşılık 50 milyon Lire isteyen İtalya’ya direnemeyen Yunanistan, tazminatı ödemek zorunda kalmıştır¹⁴.

Arnavutluk’ta yaklaşık dört yıl Başbakanlık yapan Ahmet Zogu, 1925 Ocak ayında iktidarı ele geçirip Cumhuriyet ilan etmesi ile İtalya’nın Balkanlar’daki işini daha da kolaylaştırmıştır. 27 Kasım 1926’da İtalya ile Arnavutluk arasında Dostluk ve Güvenlik Paktı imzalanmış, bu pakt ile İtalya Arnavutluk’a büyük para yardımları yaparak Yugoslavya’yı baskı altına almıştır. İtalya’nın hamlelerine ise Yugoslavya 1927 Kasım ayında Fransa ile imzaladığı anlaşmayla cevap vermiştir. Üstelik anlaşmanın savaş hali için imzalandığını çekinmeden söylemiştir. İtalya ise 22 Kasım 1927’de ikinci Tirana Anlaşması ile Arnavutluk’u tamamen kendi kontrolü ve himayesi altına almış, yaşanan gelişmeler İtalya-Yugoslavya münasebetinin gelişmesine engel olmuştur¹⁵.

2.3.3. Sovyetler Birliğinin Durumu

Ekim devrimi ile rejim değişikliği yaşanan Rusya’da, Çarlık yıkılarak yerine Sovyet Sosyalist rejimi kurulmuştur. Devrimin lider kadrosu içinde bulunan Lenin, Sovyetler Birliğinin yeni Başkanı olmuş, Dünya Savaşından da kendi istekleri ile çekilerek işgal ettikleri toprakları da geri vermişlerdir. Bu nedenle de Almanya, ordusunun büyük bir kısmını Avrupa cephelerine dağıtarak denge sağlamaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği

¹³ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 24.

¹⁴ Maxwell H. Macartney and Paul Cremona, *Italy's Foreign and Colonial Policy 1914-1937*, Oxford University Press, London 1938, s. 93.

¹⁵ Maxwell H. Macartney and Paul Cremona, *a.g.e.*, s. 106.

savaştan çekilmesinin ardından ülkedeki iç karışıklığı bastırmaya çalışmış, yıkılan şehirleri onarmaya ve sanayisini yeniden kurmaya girişmiştir. Batılı Müttefiklerin 1921 yılına kadar Çarlık yönetimine yardım etme çabaları boşa çıkmış ve yaptıkları yardımlara rağmen, Bolşevikler direnç göstererek yönetime tamamen egemen olmuşlardır. Bunun üzerine Müttefikler askerlerini geri çekmişler ve değişen rejime engel olamamışlardır¹⁶.

Rejim değişikliğine karşı çıkamayan Batılılar Polonya meselesinde ise aynı tavrı göstermemişlerdir ve Sovyetlerin 1921'de Polonya'yı işgal etmesine karşı çıkmışlardır. Polonya, Sovyetlerin de içinde bulunduğu durumu fırsat bilerek, 1770'lerdeki eski Polonya'nın tekrar kurulabileceğini düşünerek Ukrayna'ya girmek istemiş, ancak Sovyetler Birliği bu harekete karşı koydukları gibi yaptıkları saldırı ile Varşova önlerine kadar ilerlemişlerdir. Polonya'yı neredeyse ortadan kaldıracak olan Sovyetler Birliğine karşı girişim İngiltere ve Fransa'dan gelmiş, Varşova'ya kadar gelen Sovyet birlikleri ağır bir yenilgiye uğratarak anlaşma yapmaya zorlanmıştır. 19 Mart 1921'de yapılan Riga Barış Anlaşması ile Polonya toprakları daha da genişletilmiştir¹⁷. Böylece Sovyetler Birliği almak istediği bölgeleri Dünya Savaşı'nın çıkmasına kadar alamamış bu dönemi iç siyaset, ekonomik kalkınma ve askeri alanda güçlenme çabaları ile geçirmiştir. Yaklaşık 18 yıl sonra direnişle karşılaşmasına rağmen Hitler ile yapılan anlaşma gereğince Polonya'nın kendine ayrılan bölümlerini işgal edebilmiştir.

Soğuk Savaş'ın baş aktörlerinden birisi olan Sovyetler Birliğine karşı ilk adım Polonya meselesinde atılmıştır. Fiziki ve İdeolojik yayılma eğilimde olan Sovyetlerin Avrupa kıtasının merkezinden olabildiğince uzağında tutabilmek amacıyla Polonya'nın Doğu sınırına çok önem verilmiştir. Sovyetler Birliğinin 1919 Mart'ında 3. Enternasyonal kurması ile Almanya ve Macaristan'daki iç karışıklıklardan faydalanmak istemiş ancak komünizm girişimleri başarılı olmamıştır. Bunun üzerine Komünizmi önce kendi ülkelerinde yerleştirmek (*Socialism in one Country*) amacı ile ekonomiyi düzeltip güçlü bir devlet olmak için Batı ile ekonomik ilişkiler içine girmek istemişlerdir. Ancak 1924'e kadar resmi olarak rejimleri tanınmadığı için ekonomik girişim planları başlarda başarılı olmamıştır¹⁸. Uzun zaman rejimin tanınmadığı Sovyetler Birliği'ni Avrupa'da ilk tanıyan

¹⁶ Fahir Armaoğlu, *Bolşevik İhtilali ve Self Determination Prensibi*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara 1963, Sayı 2, s. 211.

¹⁷ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 36-37.

¹⁸ Black and Helmreich, *a.g.e.*, s. 340.

devlet ise Ocak 1924'de İtalya, Şubat 1924'de İngiltere ve Fransa olmuştur. ABD ise ancak 1933'de resmen Sovyet rejimini tanımıştır.

Sovyet rejiminin tanınması, Avrupa ile ilişkilerde ivme kazanmasına yol açmış, ancak Avrupa komünist rejim kaygılarını göz önüne alarak temkinli davranmıştır. 3. Enternasyonal ile milletlerarası Komünist Parti hareketlerini ve Batılı Komünist Partileri Moskova'dan idare etmeye çalışmaları kendilerine tam anlamıyla güven duyulmasına engel olmuştur. Versay Anlaşması ile dışlanmış ve baskı altında tutulan Almanya arasında yakınlaşma ise 1920'lerin başından itibaren görülmüştür. Almanya'nın tamirat borçlarını ödemelerine yönelik sert baskılar yeniden toparlanma ümitlerini kırmıştır. 1922'de Cenova'da toplanan Dünya Ekonomik Konferansında, Alman delegasyonu yokmuş gibi davranılmış, Sovyetler delegasyonu ile de çok gergin konuşmalar geçmiştir. Bu toplantı sonrasında Sovyetler Birliği ile Almanya'nın kaderi birleşmiştir¹⁹. 16 Nisan 1922'de iki devlet Cenova yakınlarında Rapolla'da bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmanın içeriğinden daha önemli olan taşıdığı anlamdır. Normal diplomatik ilişkilerin kurulacağı ve karşılıklı olarak savaş sonu isteklerden vazgeçileceği üzerine yapılan anlaşmada esas dikkat çekici yönü siyasi olarak öneminin büyük olmasıdır. Cenova Konferansında gazetecilerden birinin Sovyet Delegasyonu sözcüsüne yöneltmiş olduğu bir soru üzerine *Versay Anlaşması mı? Ben böyle bir şey bilmiyorum*²⁰ demesi Rapallo Anlaşmasının önemini ortaya çıkarır. Sovyetler Birliğine göre Rapallo Anlaşması, Versay'a karşı olan devletlerin Versay'ı direten devletlere karşı bir protestosudur²¹.

Sovyetler Birliği 1933'de Almanya'da iktidara gelen Hitler dönemine kadar Batı ve Doğu sınırlarını güven altına alabilmek için saldırmazlık ve tarafsızlık politikasına girmiştir. Batılı Devletlerin Hitler rejimine karşı gelmemelerinin altında, Sovyetler Birliği ile Hitler Almanya'sını karşı karşıya bırakmak olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple de 17 Aralık 1925'de Türkiye, 28 Eylül 1926'da Litvanya, 31 Ağustos 1926'da Afganistan ve 1 Ekim 1927'de İran ile saldırmazlık paktları imzalamışlardır²². Bu anlaşmalar ile ağırlıklı olarak Doğu sınırlarını güven altına alan Sovyetler, Batı'dan hala şüphe ederek kendini güvende hissetmemektedir. Son adım olarak silahsızlanma politikası ve savaşı milli

¹⁹ Edward Hallett Carr, *German-Soviet Relations Between the Two World Wars*, John Hopkins Press, Baltimore 1951, s. 68.

²⁰ Louis Fisher, *The Soviets in World Affairs*, House Vintage Books, New York 1960, s. 247.

²¹ Louis Fisher, a.g.e, s. 251.

²² Oral Sander, a.g.e, s. 37.

politika amacı olmaktan çıkararak Kellogg Paktına davet edilen Sovyetler Birliği, paktı yeterli görmemesine rağmen katılmıştır. Ancak Paktın yürürlüğe girmesi için ABD'nin tasdik etmesi gerekmektedir, bu diplomasiyi beklemeden Sovyetler Birliği, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Dantzig Serbest Şehri, Türkiye ve İran ile ortak imzaladıkları Sovyetler Birliği Dış İşleri Bakanının adını taşıyan Litvinov Protokolünü hemen uygulamaya koymuştur. Bu sayede Sovyetler Birliği kendi güvenliklerini bir dereceye kadar sağlamış görünür²³.

2.3.4. Fransa'nın Durumu

Dünya Savaşı sonrasında dört büyük imparatorluğun (Alman, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı) yıkılmış olması ile kara Avrupa'sı dengelerinde Fransa sivrilmıştır. Ancak İngiltere'nin ada devleti olması ve kendini koruyabilecek güce sahip olmaları ve ABD'nin tekrar kendi kıtasına çekilmesi ile Almanya'dan yana korkuları iyice artmıştır. Versay gibi ağır şartlarda anlaşma yapmaya zorlanan Almanya, her ne kadar ekonomik kriz ve rejim mücadelesi ile uğraşsa da tarihte birçok kereler Fransa'ya direkt veya dolaylı olarak saldırmış, başkentleri Paris'i işgal etmiştir. Fransa askeri yaptırımların uygulanıyor olmasına rağmen Almanya'nın yeniden toparlanıp karşı bir saldırıya geçeceğinden çekinerek ilerisi için planlar yapmaya başlamıştır²⁴.

Fransa'nın bu kaygıları duyması elbette geçmişteki verilerden kaynaklanır, çünkü 1900'lü yılların başında yaklaşık 40 milyon civarında olan Fransa nüfusuna göre önce 5, 1905 yılında ise 6 milyondan fazla büyüme gösteren Almanya, 1914 yılında ise hem nüfus olarak hem de askeri donanım olarak Fransa'ya üstünlük kurmuştur²⁵. Fransa'nın 1919'dan beri dış politikasında Almanya hep olmuş ve ne kadar haklı oldukları ise ancak İkinci Dünya Savaşı'nda ortaya çıkmıştır. Ani bir Alman saldırısına karşı sürekli tedbirler almaya çalışan Fransa, savaş bitiminden hemen sonra daha barış görüşmeleri sırasında Alman şehri olan Ren Bölgesini (Rheinland) kendi sınırlarına katmıştır. Fransa bu sayede kendisini fiziki olarak korumaya çalışmış, ancak yeni bir Alsas-Loren krizi daha yaşanmaması için bu talebe İngiltere ve ABD karşı çıkarak, Almanya'dan gelecek herhangi fiziki saldırıya karşı Fransa'ya güvence vermişlerdir.

²³ Louis Fisher, a.g.e, s. 443.

²⁴ Arnold Wolfers, *Britain and France between Two Wars*, The Norton Library, New York 1966, s. 21-22.

²⁵ Edward Hallett Carr, *International Relations Between The Two World Wars 1919-1939*, Harper Touchbooks, New York 1947, s. 25.

28 Haziran 1919'da imzalanan Versay anlaşmasının bu maddesi Amerikan Senatosundan geçmeyince İngiltere'nin de vermiş olduğu taahhüt yerine getirilememiştir. Çünkü İngiltere ve ABD arasında birbirlerini bağlayan çok fazla anlaşma mevcuttur ve böylesine önemli bir maddenin danışılmadan uygulanması mümkün değildir. Bu nedenle anlaşmanın bu maddesi düşmüştür²⁶. Fransa, Almanya'yı çevreleyen devletleri kendi yanına çekebilmek veya olası bir saldırıda onları tarafsız tutabilmek için anlaşma yoluna gitmiştir. Bu amaçla 7 Eylül 1920'de Belçika ile ittifak anlaşması imzalamıştır. Almanya sınırı için fiziki garantiyi ancak 1922 yılında İngiltere'den alabilen Fransa, ABD'den ayrı olarak teklif veren İngiltere'ye, ön şart olarak olası saldırı durumunda yapılacak askeri ve maddi yardımın nasıl ve ne kadar olacağına tespit edilmesi şartı ile anlaşmayı onaylamıştır²⁷.

İngiltere bu kadar ileri giderek Fransa'ya karşı şeref borcunu da ödemiş, üstelik bu anlaşmadan dolayı Almanya'nın Sovyetler Birliği'nin yanına kayma tehlikesini de göze almıştır²⁸. İngiltere'nin askeri destek vereceğine dair imzalanan anlaşmanın ardından kendisine başka ortaklar da aramaya başlayan Fransa, Belçika'nın ardından, 19 Şubat 1921'de Polonya ile sahip oldukları toprakların korunması ve alınacak tedbirlerde karşılıklı danışma üzerine bir anlaşma imzalamıştır. 25 Ocak 1924'de Çekoslovakya, 10 Haziran 1926'da Romanya ve 11 Kasım 1927'de ise Yunanistan ile ittifak anlaşmaları imzalamış olan Fransa, geçmişte Metternich'in oluşturduğu Kutsal İttifaklara benzer bir oluşum içine girmiştir²⁹.

2.3.5. Amerika Birleşik Devletleri'nin Durumu

Amerika Birleşik Devletleri, Dünya Savaşına kendi güvenliğinin tehdit edildiği gerekçesi ile ve fiziki olarak saldırı aldığı için girmiştir. Buna rağmen başkan Wilson barış döneminde kesinlikle intikamcılık duygusu ile hareket etmemiştir. Özellikle yayınlamış olduğu 14 maddelik Wilson İlkeleri ile barışın temelini oluşturmuş ve bozulmaması için uluslararası bir cemiyetin kurulmasına önem vermiştir. Milletler Cemiyeti Paketi'nı

²⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 154.

²⁷ Arnold J. Toynbee, *a.g.e*, s. 10-11.

²⁸ Edward Hallett Carr, *a.g.e*, s. 30.

²⁹ Oral Sander, *a.g.e*, s. 16-17.

Müttefiklere kabul ettirdikten sonra ülkesine dönen Başkan Wilson, kendi ülkesinde kamuoyu ve muhalifler tarafından beklediği gibi karşılanmamıştır³⁰.

Temmuz 1919'da Versay Barış Anlaşması, onaylanması için Amerikan Senatosuna geldiği zaman uzun tartışmalara neden olmuştur. Muhaliflere göre Versay Barış Anlaşması, İngiltere ve Fransa tarafından Almanya'nın ezilmesi için hazırlanmış çok ağır şartları içeren bir anlaşmadır. *Bu anlaşmanın Amerikan Senatosundan geçmesi demek Amerika'nın Avrupa içişlerine giriyor olması ve Monroe Doktrininden vazgeçiliyor olması demektir,* şeklinde görüşlerini bildiren muhalifler ayrıca Milletler Cemiyeti'nin üye ülkelerin toprak bütünlüğünü garanti etmesi ve olası bir müdahalede üyelerin savunmaya geçecekleri maddesine de karşı çıkmışlardır. *Hicaz Kralı Bedevilerin saldırısını defetmek için Amerikan askerlerinin garantisini almaktadır, buna kesinlikle karşıyız* diyen muhalifler Senatoda yapılan üç oylamada da çoğunluğu hayır oyundan yana kullanarak anlaşmayı onaylamamışlardır³¹.Hasta yatağında bulunan Başkan Wilson *şimdi onlar ne kaybettiklerini acı bir tecrübe ile öğreneceklerdir... Dünyanın liderliğini kazanmak için elimize fırsat geçmişti. Fakat bu fırsatı kaybettik ve yakında bu kaybın nasıl bir trajedi olduğunu göreceğiz*³² demiştir.

Kasım 1920'de yapılan başkanlık seçimi sonrası Cumhuriyetçilerin adayı olan Warren Harding ABD'nin yeni başkanı olur ve bu seçim sonunda ABD'nin inzivaya çekiliyor olması yeni başkanın Cumhuriyetçilerin adayı olması hakkında onaylamış olduğunu gösterir. Avrupa'dan bu şekilde uzak kalmasında ABD'nin kendince haklı yanları bulunmaktadır. Bunların başında savaş sırasındaki harcamaları ve ülkelere verdiği borçlar gelmektedir. ABD savaş sırasında 20 kadar ülkeye borç para yardımında bulunmuştur, bunların en önde gelenleri 4,2 milyar Dolar ile İngiltere, 3,4 milyar Dolar ile Fransa, 1,6 milyar Dolar ile İtalya'dır. Savaş sonrasında ise Milletlerarası Borç olarak kabul edilen verilmiş paraları ödemeye devletler yanaşmamaktadır.

Kendi alacakları tamirat borçlarını bu ödeyecekleri paraya bağlamış olan Avrupa Devletleri, kendileri savaşın en ağır yükünü çektiklerini, ABD'nin para kaybına karşılık kendilerinin kan ve insan kaybettiklerini öne sürmüşlerdir. Aldığı borçları yalnızca Finlandiya tam olarak ödemiştir. İngiltere, İtalya, Çekoslovakya ve Letonya sembolik

³⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 213.

³¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 214-215.

³² Oscar Theodore Barck, Jr. and Nelson Manfred Blake, *Since 1900, A History of the United States in Our Times*, Macmillan Books, New York 1952, s. 265.

ücretler vermiş, Fransa, Belçika, Polonya, Litvanya ve Estonya hiç geri ödeme yapmamıştır. 1934'e kadar borçları alamayacağını anlayan ABD, verdiği paraların hakından vazgeçmek zorunda kalmıştır³³.

2.3.6. İngiltere'nin Durumu

Dünya Savaşı sırasında çok yakın müttefik olan ve özellikle Fransa'ya birçok alanda yardımda bulunan İngiltere, savaş sonrası barış döneminde müttefiki Fransa ile ayrı düşmüştür. Özellikle sınırların belirlenmesinde fikir ayrılığına düşen iki devlet arasında soğukluk yaşanmıştır. İki ülke arasındaki ekonomik yatırım farklılığı, kültürel, ulusal gelenekler gibi birçok sebepten dolayı anlaşma sırasında sıkıntılar olmuştur. İki ülkede anlaşmadan maksimum yararı sağlamaya çalışırken, savaş sonrası düzen kurulmasında özellikle coğrafi anlamda İngiltere Fransa'yı yalnız bırakmıştır³⁴.

İngiltere, barış döneminde zayıf ülkelerin yüksek askeri güç altında ezilemeyeceğini söyleyerek Fransa'ya mesaj göndermiştir. Almanya'dan yana sürekli tedirgin olan ve en ağır şartlarda anlaşma yapılmasını isteyen Fransa'ya bu şekilde cevap veren İngiltere, ayrıca anlaşmalar yapılırken savaş sonrası kendi topraklarını ve ticaretini de garanti altına almaya çalışmıştır. Yapılan anlaşmalarda denizden yana sıkıntısı olamayan İngiltere, özellikle karadan kendisine ve kolonileri ile ticaretine engel olabilecek bölümlerine ciddi önem vermiştir. Kendisine tehlike oluşturabilecek olan Sovyetler Birliği ve Almanya gibi ülkelerin sınırları çizilirken *tampon bölge* oluşturmaya çalışarak, arada kalan devletlerin sınırlarını en Doğu'dan başlatmaya çalışmıştır. Özellikle Hollanda ve Belçika üzerinde de önemle duran İngiltere, denizden kendisine gelebilecek her türlü tehdidi önceden durdurmaya çalışmıştır³⁵.

Fransa ile İngiltere'nin Barış anlaşmasındaki ayrılığı bu kadar da değildir, Fransızlar Almanya'nın yeni bir saldırısından sürekli bahsederken kendi güvenliklerini tehlikede görmüştür. İngiltere ise coğrafi konumundan ötürü ve büyük bir sömürge imparatorluğu olmasının da verdiği güçle ülkeler bazında tek tek kimin saldırı yapabileceğini düşünmek yerine Avrupa'da kalıcı bir barış ortamının hazırlanmasına çalışmıştır. Kendi sömürgelerine giden yolları kontrol altına almayı ve güvenliklerini sağlamaya çalışan İngiltere, Avrupa'da kendi komisyonlarının vermiş olduğu rapor

³³ Samuel Flagg Bemis, *a.g.e*, s. 715.

³⁴ Arnold Wolfers, *a.g.e*, s. 201-203.

³⁵ Arnold Wolfers, *a.g.e*, s. 229-230.

doğrultusunda ilk 10 yıl içerisinde yeni bir savaşın olamayacağını düşünerek hareket etmiştir³⁶.

İngiltere, Rhine (Rhineland) meselesinde Fransa'ya destek olarak hem vermiş olduğu sözü yerine getirmiş, hem de Almanya'nın yeniden güçlenmemesi ve adasının güvenliğini tehlikeye sokmamasını amaçlamıştır. Ayrıca yapmış olduğu askeri ve ekonomik destek ile Almanya'nın sürekli kontrol altında tutulmasını amaçlayarak, olası bir saldırı halinde Fransızların yenilmesine rağmen Almanya'nın Batı'ya kadar ilerlemesini durdurmayı hedeflemektedir³⁷.

İngiltere, olası bir Alman tehdidine karşı Fransa'ya askeri ve ekonomik yardım yapacağını da güvencesini vermiştir. Bütün bunlara karşı kendisini hala güvende hissetmeyen Fransa, çevresindeki ülkeler ile ikili anlaşmalar yaparak güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Fransa'nın aksine İngiltere, Almanya ile yapılan barışın ardından onları sürekli kontrol altında tutup ekonomik, askeri ve nüfus bakımından baskı altında olmalarına karşıdır. Avrupa'da ekonomik kalkınmanın ve barışın sağlanmasına çalışan İngiltere aynı zamanda kendi çıkarları doğrultusunda Almanya ile iyi ilişkilere girmiştir. Özellikle Sovyet yayılması ve Bolşevizm'in Avrupa içlerine kadar gelmesine engel olabilecek bir devlet olarak gördükleri Almanya'da Hitler'in başa geçtiği döneme kadar iyi ilişkiler kurmuşlardır. Almanya ile Sovyetler Birliği yaptıkları dostluk anlaşması ile ortak hareket etme kararı aldığı İngiltere'nin barışı koruma çabaları boşa çıkmıştır³⁸.

³⁶ Arnold Wolfers, *a.g.e*, s. 204-205.

³⁷ Arnold Wolfers, *a.g.e*, s. 233.

³⁸ Edward Hallett Carr, *a.g.e*, s. 81-83.

3. SİLAHSIZLANMA ANLAŞMALARI

Silahsızlanma meselesi 1919'dan 1933'e kadar devletlerin çabalarında ve ümitlerinde büyük yer tutmuştur. Ancak sonuçta silahlanma ne durdurulabildi ne de sınırlandırılabilirdi. Aksine 1933'den itibaren silahlanma yarışı, teknolojik ilerlemelerinde desteği ile üst seviyeye çıkmıştır. Devletlerin kendilerini koruma çabaları gibi görünen silahlanma yarışı 1939'da patlak veren ikinci bir Dünya Savaşına yol açmıştır. Özellikle İtalya ve Almanya'nın rejim değişikliği ile iktidarların el değiştirmesi, ekonomik anlamda kalkınmaya başlamaları, Dünya Savaşı'nın izlerini silmeye çalışarak kendilerine ağır şartlarda anlaşmalar imzalatan devletlere ve istediğini alamadıkları devletlere karşı izlemiş oldukları tutum, yanlarına Sovyetler Birliği'nin de katılması, Avrupa merkezinde yeni bir krizin doğacağına işaret olmuştur. Silahsızlanma konferansları, yapılan anlaşmalar, ne yazık ki boşa çıkmıştır ve tehdit oluşturmaya başlayan devletlere karşı altta kalmamak için bütün Avrupa ve Asya'da hızlı bir silahlanma yarışı başlamıştır³⁹.

3.1. Washington Deniz Silahsızlanma Konferansı

Washington Deniz Silahsızlanma Konferansı Doğrudan Doğruya ABD'yi ve Japonya'yı ilgilendiren, Uzak Doğu'daki rekabet için düzenlenmiştir. Japonya, Avrupa'da savaşın çıkması ile Çin üzerindeki baskısını arttırmış ve 1915 Mayıs'ında yapmış olduğu anlaşma ile Çin üzerinde imtiyaz ve haklarını en üst düzeye çıkartmıştır. Ayrıca 1920'de Japonya'da iktidara gelen Cumhuriyetçi Parti Amerika'ya karşı gücünü göstermek ve Okyanusa hâkim olabilmek için hızlı bir deniz silahlanma programı devreye sokmuştur. ABD'nin de aynı dönemde deniz silahlanmasına verdiği hız, iki ülkede de halkın üstüne ciddi bir mali yük olarak iktidarların sorgulanmasına sebep olmuştur. ABD ile Japonya arasındaki bu yarış ABD'nin İngiltere'ye karşı tutumunda da gerilemeye yol açmıştır. 1902'de İngiltere Japonya ittifakı 1921 Temmuz ayında sona erecektir.

ABD, bu anlaşmanın yenilenmesini istememiş, üstelik Kanada ve Avustralya'da ABD'yi bu konuda desteklemiştir. İngiltere'yi yanına çeken ABD bundan sonraki adımda da Uzak doğu meselesinde egemen güç olabilmek için bölgedeki devletleri 1921 Kasım'ın da Washington'da düzenlenen konferansa davet etmiştir. Konferans 6 Şubat 1922'de birçok anlaşmalar imzalanarak sona ermiştir. Anlaşmalardan birincisi ABD, İngiltere,

³⁹ William J. Newman, *The Balance of Power in the Interwar Years 1919-1939*, Random House, New York 1968, s. 19-22.

Japonya ve Fransa arasında imzalanmış olup dörtlü anlaşma adıyla yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın özü, Pasifik'te karşılıklı saygıyı taahhüt etmesidir. ABD bu anlaşma ile Filipinleri Japonya'nın emperyalist emellerine karşı koruma altına almıştır⁴⁰.

Diğer bir anlaşma ise ABD, İngiltere, Japonya, Fransa, Belçika, Çin, İtalya, Hollanda ve Portekiz arasında imzalanmıştır. Dokuz devletin katılması ile yapılan anlaşma Çin konusunda uygulanacak politika ve prensipler üzerine olmuştur. Anlaşma devletleri Çin'in toprak bütünlüğünü ve egemenliğini, toprak idare şekline saygı gösterecek ayrıca Çin toprakları üzerinde yapılacak ticari ve endüstriyel fırsat eşitliği uygulanacak maddesini de anlaşmaya koymuşlardır. Son anlaşma ise ABD, İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Deniz Silahlanmasına karşı sınırlandırma anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile 35 bin tonu geçemeyecek olan ve *capital ships* denilen büyük gemilerin deniz gücü sınırlandırılmıştır. Son anlaşma ile Japon Deniz gücü sınırlandırılmasının yanı sıra uzun yıllardır deniz hâkimiyetini tekelinde tutan İngiltere İmparatorluğu'nun yanına ABD'de girmiştir. Ayrıca zamanında Rus tehlikesine karşı Japonya ile ittifaka giden İngiltere, bu anlaşma ile Japon tehlikesine karşı ABD ile ittifak yapmıştır⁴¹.

3.2. Londra Silahsızlanma Konferansı

Washington Konferansındaki anlaşmalar büyük tipteki gemiler için tonaj sınırlaması getirirken orta ve küçük gemiler için maddeler içermemektedir. Anlaşmaya göre her devlet bu durumda gücünün yettiği kadar küçük ve orta tonajda gemi üretimi yapabilecektir. ABD anlaşmadaki bu eksikleri gidermek için 1927'de Cenevre'de ikinci bir Deniz Silahsızlanma konferansı düzenlemiştir. Ancak bu konferansa Fransa ve İtalya'nın katılmaması Japonya, ABD ve İngiltere'nin ise tartışmalar sonucunda anlaşmaya varamaması ile bir netice elde edilememiş ve Konferans dağılmıştır⁴².

30 Ocak 1930 tarihinde Londra'da üçüncü bir Deniz Silahsızlanma Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansa İngiltere, ABD, Japonya, Fransa ve İtalya katılmıştır. Konferansta Fransa'ya 1922 yılında kruvazörler konusunda daha yüksek tonaj hakkı tanınmasına karşılık İtalya'da aynı düzeyde hak talep etmesi, ABD ve İtalya'nın isteklerini de Fransa'nın kabul etmemesi yüzünden, Fransa ve İtalya 22 Nisan 1930'da Londra'da imzalanan silahsızlanma anlaşmasının tonajlar ve oranları ile ilgili kısımlarına dâhil

⁴⁰ William J. Newman, *a.g.e.*, s. 7-8.

⁴¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 221-222.

⁴² Oral Sander, *a.g.e.*, s. 35.

olmamıştır. Bu anlaşma ile deniz silahlanmasında büyük ölçüde başarı sağlanarak kısıtlamalar yapılmıştır. Ancak başarı kısa süreli olmuştur ve milletlerarası buhran 1931'den itibaren yapılan anlaşmaları devletlerin delmesi ile sonuçlanmış, kara ve deniz kuvvetleri üretimi hız kazanmıştır⁴³.

3.3. Kellogg Paktı

Kellogg Paktı Milletler Cemiyeti'nin kurulduğu günden itibaren Silahsızlanma adına attığı en ciddi adımdır. Amerika'nın Dünya Savaşına katılmasının 10. yılı dolayısı ile Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand, 6 Nisan 1927'de vermiş olduğu demeçte, Amerika ve Fransa'nın savaşı kanun dışı sayan karşılıklı taahhütte bulunmasını teklif etmiştir. Amerika ise bu teklife yavaş davranarak geç cevap vermiş ancak yaptığı açıklamada savaşın milli bir politika olarak kullanımından vazgeçilmesi, bütün devletlerce imzalanacak çok taraflı bir anlaşma ile daha sağlıklı olacağını savunmuştur. 1928 Nisan'ın da Kellogg bu teklifini İngiltere, Almanya, İtalya ve Japonya Hükümetlerine resmen bildirmiştir. Briand-Kellogg veya Kellogg Paktı 27 Ağustos 1928'de ilk önce dokuz devlet tarafından imzalanmıştır (ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya)⁴⁴.

Yapılan anlaşma gereğince devletler, savaşı milli bir politika olmaktan çıkarıyorlar ve anlaşmazlıkların çözümü için savaş yoluna gitmeyerek, savaştan vazgeçtiklerini, bütün anlaşmaların yapılması için daima barış yolunun seçileceğini taahhüt etmişlerdir. Ancak yapılan anlaşmayı İngiltere ve Fransa bazı rezervler ile kabul etmiştir. Fransa'ya göre, meşru savunma hakkı anlaşmaya dâhil edilmeyecek ve anlaşmayı imzalayan devletlerden birinin taahhütler dışına çıkarak hareket etmesi halinde bütün devletler otomatik olarak serbest kalacaktır. İngiltere ise İmparatorluk bölgesini kastederek bazı bölgelerdeki hareketlerinin anlaşma dışında tutulmasını talep etmiştir. Kellogg Paktına 1928 yılı sonuna kadar Sovyetler Birliği ve 46 devlet daha katılmıştır. Yapılan Pakt iki savaş arasında önemli bir adım sayılmaktadır, ancak paktın çok eksik noktası vardır. En önemli eksiklik ise *Savaş'ın* tanımı yapılmamıştır, bu nedenle herhangi bir harekete açık kapı bırakılmıştır⁴⁵.

⁴³ Edward Hallett Carr, *a.g.e*, s. 84.

⁴⁴ Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 222.

⁴⁵ Arnold Wolfers, *a.g.e*, s. 344.

3.4. Kara Silahsızlanması

Deniz silahsızlanması konusunda özellikle büyük devletlerin yapmış olduğu anlaşmaya son olarak 56 devletin de katılımı ve Kellogg Paketi'nin imzalanması ile büyük adımlar atılmıştır. Fakat kara silahlanması konusunda aynı başarı sağlanamamıştır. Milletler Cemiyeti kuruluş amacının sekizinci maddesi uyarınca her yıl silahsızlanma meselesini görüşmek üzere toplansa da 1920'den 1926'ya kadar somut bir sonuç alınamamıştır. Milletler Cemiyeti üzerine düşeni yapabilmek adına 1926'da oluşturduğu Silahsızlanma Konferansı Hazırlık Komisyonu ile 1926'dan 1931'e kadar bu meselenin takipçisi olmuştur. 1926'da Almanya ve Sovyetler Birliği bu çalışmalara ilk defa katılmıştır. Almanya'nın katılmasındaki en önemli sebep ise Versay ile kendisini ablukaya alan ordu ve silahlanma meselesini Dünya gündemine taşıyarak en azından kendi düzeyindeki ülkeleri de belli ölçüde sınırlandırmak ve bu sayede eşitliği sağlamaktır. Milletler Cemiyeti 1931'e kadar devletlerin ortak bir payda da birleştirilmesini sağlayamamıştır. Üstelik devletlerin yaptıkları harcamalar katlanarak artmıştır. 1913'de ABD'nin silahlanmaya harcadığı miktar 245 milyon Dolar iken 1930'da üç kat artarak 728 milyon Dolar'a, İngiltere'nin aynı tarihlerdeki harcamaları ise 375 milyon Dolar'dan 535 milyon Dolar'a çıkmıştır⁴⁶.

1931 Eylül ayında İtalya'nın teklifi üzerine silahlanmanın arttırılmamasını öngören bir silahsızlanma müzakeresi 54 Devlet tarafından imzalanarak kabul edilmiştir. Silahsızlanma Konferansı Hazırlık Komisyonuna yardımcı olan bu anlaşma sayesinde 2 Şubat 1932'de Cenevre'deki konferans pek de başarılı başlamamıştır. Çünkü komisyonun kurulduğu zamanki konjonktür ile o anki durum çok farklıdır ve Japonya Mançurya'ya saldırmıştır. Ayrıca Nazilerin iktidara yürüyüşü Avrupa'da karışıklığa yol açmış ve devletleri tedbir almaya iten bir başka gelişmedir. Almanya'nın konferansta eşitlik olmasında diretmesi ve kabul görmemesi nedeni ile Eylül 1932'de konferanstan çekilmiştir. Kendisine Milletlerarası Güvenlik Sistemi kurulacağına dair garanti verilmesi üzerine Aralık 1932'de konferansa geri dönmüş, ancak konferans kısa süre sonra çalışmasına ara vermiştir, yeniden toplandığı Ocak 1933'de ise Hitler Almanya'da iktidara gelmiştir. Kendilerine verilen teklifleri kabul etmeyen Almanya 14 Ekim 1933'de önce Silahsızlanma Konferansından, 21 Ekim 1933'de ise Milletler Cemiyeti'nden ayrılmıştır.

⁴⁶ F. H. Chambers, *This Age of Conflict*, Harcourt Brace, New York 1943, s. 371.

Bu gelişmenin öncesinde ise Japonya Milletler Cemiyeti'nden Mart 1933'de ayrılmıştır. İkinci Dünya Savaşı baş aktörlerinden olan iki devletin bu şekilde ayrılmaları yakın zamanda olacakların habercisi olmuştur. Ekim 1933'de son bulan Silahsızlanma konferansı 1935'e kadar bazı çabalar harcanmasına rağmen fiziki bir başarı elde edilememiştir. 1935'den sonra Dünya zaten savaş arifesine girmiş, silahlanma yarışı hız kazanmış, toprak işgalleri başlamıştır⁴⁷.

⁴⁷ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 223-226, William J. Newman, *a.g.e.*, s. 92-94.

4. BARIŞIN YIKILMASI VE EKONOMİK KRİZ DÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ve ardından yaşanmış olan Soğuk Savaşın temelleri, 1929 Dünya Ekonomik krizi ile başlamıştır. Amerika'da ortaya çıkan ve 1930'lu yılların başında tüm Dünya'yı etkisine alan ekonomik kriz kısa zamanda yayılma göstermiş, New York borsasında 1929 Ekim ayında başlayan hisse senetlerinin hızlı düşüşü ekonomik sıkıntının başlama noktası olmuştur. Ellerindeki hisse senetlerinden daha fazla zarar etmek istemeyen hissedarların bir anda sattıkları senetlerin ortaya çıkardığı mali kriz hemen endüstri alanına yansımıştır. Bu yüzden de ABD'de başlayan kriz kısa zamanda tüm Dünya'ya yayılmıştır. Avrupa'daki ekonomik krizin temel noktası ise 1925-1929 yılları arasında ABD'nin, Almanya'ya kredi vermesinden kaynaklanır. İngiltere ve Fransa'ya olan tamirat borçlarının ödenmesinde yardımcı olan bu krediler, ekonomik kriz nedeni ile kesilmiş, ABD'nin krediyi kesmesi Avrupa kıtasındaki ekonomik canlılığı sarsmış ve ekonomik sisteme olumsuz yansımıştır⁴⁸.

Özellikle alım gücünde sıkıntı yaşayan Avrupa'da işsizlik ve enflasyon ortaya çıkmış, 1931 yılına gelindiğinde Viyana'daki Kredit-Anstalt bankasının iflası ile uluslararası ödemeler mekanizması tamamen çökmüş, iflaslar zinciri öncelikle Almanya, Avrupa'nın başlıca devletleri ve Asya'ya yayılmıştır. ABD Başkanı Herbert Hoover'in teklifi ile alacaklı olan devletlerin bir yıl süreyle borç toplamasında dondurmaya gitmesi teklifinin kabul edilmesine rağmen, Dünya Ekonomik bunalımına hiçbir etkisi olmamıştır. Dünya'nın geçirdiği ekonomik sıkıntı sonrası devletçi ekonomiler ortaya çıkmış, ayrıca yaşanan iktidar değişiklikleri ile yeni bir Dünya Savaşına sürüklenen Avrupa'da kimse ekonomik kriz sebebi ile yaşananlara (siyasi, ideolojik, askeri) sesini çıkaramamıştır, bütün devletler kendi içerisinde kaosla uğraşmıştır⁴⁹.

4.1. Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı Öncesi Durumu

1922 Washington Deniz Silahsızlanma Konferansında Çin devleti hakkında imzalanan anlaşmalar, Çin'in toprak bütünlüğü, yönetim şekli ve Çin'in üzerine Japonya'nın yayılmacı bütün politikalarını frenleyici niteliktedir. 1922'de iktidar değişikliği yaşayan Japonya'da Liberal Parti, Çin'e karşı ılımlı bir politika izleme kararı almıştır. 1927'ye kadar uygulanan ılımlılık politikası neticesinde Çin Devleti Dr. Sun Yat-

⁴⁸ Edward Hallett Carr, *a.g.e*, s. 133.

⁴⁹ Oral Sander, *a.g.e*, s. 38-39.

Sen liderliğinde Japonya ile dayanışma ve ekonomik kalkınma işbirliği yapmak istemiş, ancak askeri kurumların da büyük baskısına 1927'ye kadar dayanabilen Japon Hükümeti düşürülüp yerine militaristler tarafından desteklenen Giichi Tanaka getirilmiştir. Yeni hükümet de ilk iş olarak Çin'e karşı izlenen politikasının değiştirilmesini hedeflemiştir⁵⁰.

Tanaka yönetimindeki Japon Devleti Uzak Doğu'da varlığını ancak Çin'in kontrol altına alınması ile devam edebileceğini savunmuş, bu nedenle de ilk adım olarak Mançurya ve Moğolistan'ın ele geçirilmesi gerektiğini, ardından da zamanında Çarlık Rusya'ya yapılanların ABD'ye uygulanması ve bu sayede Uzak Doğu'da kesin liderliğin ele geçirileceğini savunmuştur. 1927 ve 1928'de iki kere Shantung'a asker çıkaran Japonya, Chiang Kai-Shek'in Çin birliğini toplamaya çalışmasına engel olmak istemiştir. 1929'da iktidardan indirilen Tanaka'nın politikasını baskı yolu ile Liberallere de uygulatan askerler, barışçı yollar ile Japonya'nın yayılamayacağını ancak şiddet ve baskı ile ekonomik yayılmanın olacağını savunmuştur⁵¹.

Japonya uzun zamandır işgal etmeyi planladığı Mançurya bölgesi konusunda ABD ve Sovyetler Birliği'nden çekinmesine karşın konjonktür Japonya için uygundur. Sovyetler Birliği 1931 yılına geldiğinde Uzak Doğu'daki askeri hazırlıklarını henüz tamamlayamamış, ABD ise 1929 Ekim ayında başlayan ekonomik kriz nedeni ile iç meselelerine daha çok zaman harcamış olduğundan bu durumu fırsat bilen Japonya, 1931'de Mançurya'nın işgaline başlamış ve 1932 yılına geldiğinde bölgenin tümünü eline geçirmiştir. Yaşanan saldırıyı Çin Devleti Milletler Cemiyeti'ne bildirmesine rağmen herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Sadece protestolar yayınlayan Milletler Cemiyeti ve büyük devletler, ABD'yi bu konuda yalnız bırakmıştır. ABD'de de tek başına saldırıya geçmeyi doğru bulmamış ve bu sayede Japonya, karşısında direniş göremeden Mançurya'yı işgal etmiştir⁵².

Japonya'nın özellikle Mançurya'yı neden hedef seçtiği ise ekonomik kalkınma ile açıklanabilir. 1905 de Çarlık Rusya'yı ağır mağlubiyete uğratan Japonya, 1905 yıldan beri Mançurya üzerindeki ekonomik düşüncelerini uygulamaya sokmuştur. Üretilen soya fasulyesi ve soya yağını tekeline geçiren Japonya, ayrıca zengin orman ve kömür madenleri nedeniyle yılda 9 milyon tona yakın kömür ve kereste üretiminin de en önemli

⁵⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 233-234.

⁵¹ Stephan Heald, *Documents on International Affairs*, Oxford University Press, Oxford 1952, s. 403.

⁵² Oral Sander, *a.g.e.*, s. 64-65.

alıcısı olmuştur. Mançurya'yı resmi olarak işgal etmeye karar vermeden önce Japon Devleti öncelikle ülkenin Güney Bölgesinde kurdukları Demiryolu şirketi ile hem taşımacılık hem de zengin maden ve kereste üretiminin yapıldığı bölgeleri satın almaya başlamıştır. Yıllar boyunca yapılmış olan yatırımların tam anlamıyla karşılığının alınması ise ancak 25 sene sonra olabilmıştır. Uzun yıllar doğru zamanı bekleyen Japonya, tüm Dünya'yı sarsan ekonomik krizi ve Sovyetler Birliği'nin henüz yapılanma içerisinde olduğu 1931 yılını seçmiştir⁵³.

Japonya Mançurya'yı işgal etmesinin hemen ardından 1933 yılı içerisinde kendisini bağımsız hareket edebilmek amacı ile Milletler Cemiyetinden de çıkarmış ve Çin üzerindeki baskısını arttırabilmek için son bağ olan 1922 Washington Deniz silahsızlanma Anlaşmasını da 1934 yılında tek taraflı feshetmiştir. Çin üzerindeki emellerini rahatça uygulayabilmek için *Asya Monroe Doktrinini* ortaya atan Japonya, *Asya Asyalıdır*, bu nedenle *Batıların Çin ile ilgili bütün bağlantılarını kesmesi gerektiğini* söylemiştir. 1937 yılında Çin'i istilaya başlayan Japonya bu girişiminde doğru zamanlamayı yakalamıştır. Avrupa'daki karışıklıklar ve Milletlerarası sıkıntılı durumdan faydalanan Japon Devleti, Çin'de baş gösteren milletçi hareketlenmenin de gelişmesine izin vermeden işgal hamlesini yapmıştır⁵⁴.

7-8 Temmuz 1937 gecesini Peking-Hankow demiryolu yakınlarında Japon ve Çin askerleri silahlı çatışmaya girmişler ancak ölen veya yaralanan olmamıştır. Çin hükümeti hemen görüşme yolu ile olayı kapatmaya çalışmışsa da Japonya'nın böyle bir niyeti olmadığından 11 Temmuz da göstermelik bir anlaşma yapılmış ancak Japonya, Çin Devletinin yapılan bu anlaşmaya uymadığını bahane ederek 26 Temmuz 1937'de Pekin'i işgal etmiştir. Yapılan işgale Çin devleti, Milletler Cemiyeti'ni uyararak karşılık vermek istese de o güne kadar başarılı olamayan Cemiyetin ne kadar aciz olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Milletler Cemiyeti'nin ardından Washington'da dokuz devletin imzaladığı anlaşma gereğince Japonya dışındaki devletler toplanarak bir karar alamaya çalışmak amacıyla Kasım 1937'de Brüksel'de toplanan konferansta İtalya, Japonya'yı savunmuş, İngiltere ve ABD ise direkt olarak Japonya'yı karşılığın almak istemedikleri için olayı Milletler Cemiyetine yeniden havale etmişlerdir. Fransa ise Almanya ile başı dertte olduğu için Çin işgaline pek ses çıkaracak durumda değildir. Bu sayede Japonya Batılı devletlerin

⁵³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 231-232.

⁵⁴ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 269-273.

kendi sorunları ile ilgilenmelerini avantaja çevirerek, Uzak Doğu'da Çin yalnız kalmıştır. İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar Çin'i işgal etme emelini uygulayan Japonya İkinci Dünya Savaşından yenilgi ile ayrılması üzerine Çin'den çekilmek zorunda kalmış ve Çin'de 1949'a kadar milliyetçiler ile komünistler arasındaki mücadele devam etmiştir⁵⁵.

4.2. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı Öncesi Durumu ve Nazi İktidarı

Almanya'da başlayan ekonomik krizin en önemli nedeni Versay Barış Anlaşması gereği henüz borçlarını ödemekte olması ve tam anlamı ile sanayisini kuramamış olmasından kaynaklanır. Özellikle Amerika'nın vermiş olduğu krediler sayesinde İngiltere ve Fransa'ya borçlarını ödeyebilen Almanya'da piyasada dönen paranın tamamı alınmış olan kredilerdir. Henüz ekonomik bağımsızlığı elde edemeyen bir devlet olarak dışarıdan gelen krediye mahkûm olan Almanya, 1929 Dünya Ekonomik krizinden en çok etkilenen ülke olmuştur. 1923'den beri toparlanmaya çalışan Almanya'da sanayi ve tarım üretimi henüz ekonomiyi tek başına ayakta tutabilecek güçte değildir. 1929'da 630 milyon Sterlin olan ihracatı 1932'de 280 milyon Sterline düşmüş, aynı dönemdeki ithalatı 670 milyon Sterlinden 230 milyon Sterline inmiştir⁵⁶.

Bu verilere göre Almanya dışarıdan aldıkları ile hem diğer ülkeleri beslemekte hem de yaptığı satış ile kendi ülke ekonomisini canlandırmaya çalışmaktadır. 1929'da 2 milyon olan işsiz sayısı 1932 Mart ayında 6 milyona çıkmıştır. Yaşanan bütün olumsuzluklar Mart 1930'da yapılan genel seçimlerde Nasyonalist Sosyalist Nazi Partisinin oylarına yansımış ve 12 sandalyeden 107'ye çıkan sayı ile güçlü bir muhalefet haline gelmişlerdir. Başbakan Brüning'in çabalarına rağmen giderek güçlenen Nazi Partisi, 1931'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Mareşal Hindenburg'un karşısına Adolf Hitler'i çıkarmıştır. Hitler, 18,6 milyon oya karşılık 11,3 milyon oy alarak seçimlerdeki salt çoğunluğa engel olmuştur. Nisan 1931'de yenilenen seçimlerde 19,3 milyon oy alan Hindenburg Cumhurbaşkanı olurken Adolf Hitler oy sayısını 2 milyon daha arttırarak 13,4 milyonda kalmıştır⁵⁷.

Cumhurbaşkanı olan Hindenburg, Başbakan Brüning'nin de telkinleri ile Nazi Parti'sinin SS ve SA teşkilatlarını kapatmıştır. Bu eylemlere rağmen güç kaybetmeyen Nazi Partisi, 1932 genel seçimlerinde büyük bir patlama yaparak Almanya'nın en büyük

⁵⁵ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 703.

⁵⁶ Edward Hallett Carr, *a.g.e.*, s. 134-136.

⁵⁷ William Shirer, *a.g.e.*, s. 158-159.

Partisi olmuştur. 13,7 Milyon oy alarak 608 üyeden 230'nu kazanan Naziler, Başbakan Bürning'i de koltuğundan etmişlerdir. Cumhurbaşkanı eski askerlerden olan Franz Papan'e hükümeti kurma görevini vermiş, ancak Papan, Nazi Partisi'ne sempati duyması ile Adolf Hitler'in de desteğini almıştır. İlk iş olarak SS ve SA teşkilatlarını yeniden açan Başbakan Franz Papan, baskılara dayanamayarak Aralık 1932'de istifa etmiş ve Başbakanlığı Schleicher'e bırakmıştır. Diğer yandan sürekli Cumhurbaşkanı ile görüşerek Nazi Partisini iktidara getirmeye çalışan Franz Papan'ın çalışmalarına birde Nazilerin parlamentoda sürekli muhalefeti eklenince 30 Ocak 1933'de Schleicher istifa ederek yerini Adolf Hitler'e ve Nazilere bırakmıştır. Uzun uğraşlar sonunda nihayet iktidara gelen Nazi Partisi, 1945'e kadar ülkeyi yönetmiştir⁵⁸.

Adolf Hitler ilk iş olarak Reichtag'ı feshedip yeniden seçimlerin yapılmasını istemiştir. Meclisin kapatılmasının ardından esrarengiz şekilde meclis binasının yanması ve bu eylemin komünistlere yüklenerek çok sert tedbirler alınması sonucu komünistler sindirilmiştir. Mart 1933'deki seçimlerde istediği kadar oy alamamasına rağmen Hitler, 288 milletvekili ile iktidarın en önemli adayı olmuştur. 24 Mart 1933'de Mecliste yapılan toplantıya silahlı SS ve SA'lar damgasını vurmuş, Adolf Hitler meclisten 4 yıllığına olağanüstü yetkiler istemiş ve istediği yetkileri de almıştır. Sınırsız yetkiyle iş başına gelen Nazi Partisi, ilk iş bütün partileri kapatarak kendi iktidarını hem sağlama almış hem de diktatörlük rejimi kurmuştur. Bütün sendikalar kaldırılarak Nazi Partisine bağlanmıştır, ayrıca endüstriler devlet kontrolüne alınarak karşı koyanların işletmelerine el konulmuş, parti aleyhtarı bütün kişi ve kurumlar gözaltına alınmış, komünistler ve Yahudiler tutuklanarak toplama kamplarına gönderilmiş, gizli polis teşkilatı olan Gestapo (Geheime Staatspolizei) vatandaşların ve bütün toplumun faaliyetlerini denetim altına almıştır⁵⁹.

Nazi Partisi'nin iktidara gelmesinin ilk tepkileri, Versay sistemine dayanan anti-revizyonist devletlerden gelmiş, Fransa ve Sovyetler Birliği özellikle önemli tepki göstermiştir. Fransa'nın Avrupa'da kurulmuş olan üstünlüğü 1919'da imzalanan Versay Barışına dayanmakta olmasına karşın Hitler'in liderliğinde Almanya'nın öncelikli hedeflerinde anlaşmayı ortadan kaldırmak ve yeniden eski gücüne kavuşmak amaçlanmıştır. Sovyetler cephesindeki tepki ise komünizmin tehlikeye girmesidir, çünkü iktidara gelen Hitler bir yandan Versay ile mücadele ederken aynı zamanda da komünist

⁵⁸ F. H. Chambers, *a.g.e*, s. 455.

⁵⁹ William Shirer, *a.g.e*, s. 188.

akımı kesmeye başlamıştır. Uzak Doğu'da da Japonya'nın Mançurya'yı işgal etmesi ve Çin üzerindeki oyunları Sovyetler Birliğini iyice sıkıntıya sokmuş, bir yandan Hitler Almanya'sı diğer yandan Japonya'nın sınırlarına kadar dayanması Sovyetleri tedirgin etmiştir. Sovyetler Birliği'nin Dışişleri Bakanı Litvinov 29 Aralık 1933'de yaptığı konuşmasında *Almanya'ya karşı hiçbir suretle saldırma niyetlerinin olmadığı*, yönünde yaptığı açıklama ile yumuşak bir demeç verip ilişkileri iyi tutmaya çalışmıştır⁶⁰. Ancak Sovyetler Birliği'nin Almanya'dan ithalatı 1933'de %42,5 iken 1934'de bu rakam %12,4 düşmüş, yaşanan bu düşüş nedeniyle Sovyetler Birliği'nin dış ticaretinde ABD ve İngiltere egemen devletler durumuna gelmiştir. Ancak yaşanan bu gelişmelerin Sovyetler Birliği açısından iyi yönü ise, 1933'de ABD Sovyetler Birliğini tanımak zorunda kalmıştır⁶¹.

Nazilerin iktidara gelmesinden etkilenen diğer bir ülke Polonya olmuştur. Hitler yıllardır gizli bir teşkilatını Polonya'da Dantzig ve Koridor'u Almanya'ya katılması için görevlendirmiş, ancak katılımın gerçekleşmemesi sonucunda, Hitler Polonya ile 26 Ocak 1934'de bir anlaşma imzalayarak barışçıl bir sistemle çözülmesine ve saldırmazlık deklarasyonuna karar vermiştir. Hitler'in beklenenin aksine Polonya meselesine barışçı bir hava ile yaklaşmasının nedeni planları arasında öncelikle Batı'daki işlerini bitirip Doğu'ya döneceğine işarettir ve Avusturya'yı ilhak etmek için yaptığı girişim ile Hitler'in planları ortaya çıkmıştır. Almanya'da ve Avusturya'daki Nazi hareketleri paralel gelişme göstermiştir⁶². Çünkü hem Hitler'in kökleri, hem de kendi fikrinde *Yaşam Sahası* içerisinde var olan Avusturya toprakları çok değerlidir. Örgütünün önemli bir kolu da Avusturya'da başarılı gizli çalışmalar gerçekleştirmiş, 7 binlerdeki Nazi üyeleri, 1930'da 100 bine kadar yükselmiştir⁶³.

Ülkedeki karışık durumu idare edebilmek için İtalya'dan Mussolini'nin desteğini alan Dr. Engelbert Dollfuss, Başbakanlık makamından demokratik rejimi bir kenara bırakıp, diktatörlüğünü ilan etmiştir. Nazilerin yükselişi ve yaptıkları eylemleri durdurmak için hepsini tutuklatmış, İtalya, Macaristan ve Avusturya arasında 1934'de imzalanan anlaşma ile ekonomik ve siyasal işbirliği kurulmuştur. Dollfuss'un yaptığı girişimlere rağmen Nazi grubundan bir bölüm polis kıyafeti ile 25 Temmuz 1934'de Başbakanlığı basarak Başbakan Engelbert'i öldürmüş, iktidarın Naziler tarafından ele geçirildiğini ilan

⁶⁰ Stephan Heald, *a.g.e*, s. 425-427.

⁶¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 242.

⁶² Stephan Heald, *a.g.e*, s. 424-425.

⁶³ F. H. Chambers, *a.g.e*, s. 481.

etmişler, buna rağmen hemen tutuklanan gruptan idam sehпасına çıkarılan Otto Planetta *Heil Hitler* diye bağırmıştır⁶⁴. İdam sehпасında bile öleceğini bilerek Hitler'e karşı duyulan saygı ve bağlılığı ifaden sözler Avrupa'nın gözünden kaçmış, çünkü ekonomik sıkıntılar, silahlanma yarışı, sınırlar derken yaklaşık 10 yıldır bocalayan Avrupa 1923'den beri yükselen bir Hitler'i durduramamıştır. İktidara gelmesi ile başından beri karşı çıktığı Versay Antlaşmasının bağlayıcı bütün maddelerini ya yaşanan olaylara bağlayarak örnek göstermiş ve kabul etmediğini belirtmiş veya kendisi bizzat maddeleri uygulamayacağını söylemiştir. Bunun karşısında duramayan Avrupa kendi elleri ile Hitler iktidarını güçlendirmiş ve ilerde yaşanan gelişmelerin önü açmışlardır.

Avusturya'daki başarısız ihtilal girişimine karşı İtalya kendini savunmak amacıyla Brenner geçidine 200 bin kişilik bir ordu göndermiştir. Hitler risk almak istemeyerek Avusturya'nın ilhakını ileri bir tarihe ertelemiş ve Batı'ya yönelmiştir. 1936'da imzaladıkları anlaşma ile Almanya, Avusturya'nın bağımsızlığını ve egemenliğini tanıyarak herhangi bir müdahaleden kaçınacağını taahhüt etmiş, ancak sonradan ortaya çıkan gizli maddelerde, Avusturya'nın ileriki tarihlerde Almanya'nın eylemlerine karşı çıkmayacağı ve işgale direnmeyeceği ayrıca Nazilerin siyasi sorumluluk almalarına dair de bir engelleme olmayacağı belirtilmiştir⁶⁵.

Hitler Batı'ya yönelince ilk iş olarak, kan dökmeden ve savaşmadan, Versay'a göre 20 yıl sonra plebisit yapılması gerek olan Saar bölgesini, o zamana kadar Fransa egemenliğinde olmasına rağmen seçim yolu ile kendi topraklarına katmıştır. 13 Ocak 1935'de yapılan oylamada 539 bin oyun 477 bini Almanya'ya katılmak isteği yönünde çıkınca, Saar bölgesi resmen Hitler'in kontrolüne geçmiştir. Hitler kazandığı bu zaferden güç alarak Versay anlaşmasının zorunlu askerliği yasaklayan maddelerini feshettiğini açıklamıştır. 1933'de Milletler Cemiyeti'nden ve Silahsızlanma anlaşmalarından çekilmesinin temelinde yeniden güçlü bir ordu kurmak amacı yatmaktadır. 1 Ekim 1934'e kadar ancak 100 binle sınırlı olan ordunun sayısı 300 bine çıkarılmış ve kruvazör yapımına başlanmıştır. Üstelik havacılık Bakanı olan Göring'in giriştiği sivil havacılık faaliyetleri ile gizlice hızlı pilot yetiştirme eğitimleri ve uçak yapımı başlatılmıştır. Sıkı bir gizlilik içerisinde devam eden çalışmalara rağmen olup bitenleri tam olarak saklayamayan Almanya'ya ilk tepki İngiltere'den 1 Mart 1935'de Hükümet tarafından yayınlanan *Beyaz*

⁶⁴ F. H. Chambers, *a.g.e*, s. 484.

⁶⁵ William Shirer, *a.g.e*, s. 281.

Kitap ile olmuştur. Açıkça Hitler'in silahlanmaya başladığından bahseden kitapta İngiltere'nin de bu duruma kayıtsız kalamayacağı ve kendilerinin de savunma sanayine hız kazandırdıkları belirtilmiştir⁶⁶.

İngiltere'nin yapmış olduğu açıklama tam da Hitler'in istediği gibidir ve bu açıklamadan yararlanarak Hitler, 16 Mart 1935 günü Alman Reich'in bütünlüğünü korumak adına Almanya'ya milletlerarası saygıyı yeniden kazandırmak ve genel barışın garantisini oluşturmak için mecburi askerliği yeniden kanunlaştırdığını halkına duyurmuş ve hemen harekete geçen Hitler, yaklaşık 550 bin kişilik orduya sahip olarak Versay'ın askeri zincirlerinden kurtulmuştur. 18 Haziran 1935'de İngiltere ile Almanya arasında yapılan anlaşma gereğince İngiltere kendi deniz gücünün %35'i kadar Alman Deniz gücüne hak tanımış, ayrıca denizaltı yapımına da izin verilmiştir. Bu anlaşma ile Versay'ın yasakladığı denizaltı yapımına da başlayan Almanya, hedeflediği Versay'ı kaldırma çabasında bir adım daha atmıştır. İngiltere ise vermiş olduğu ödümler ile bundan sonrası için Almanya'ya karşı *yatıştırma politikası* izleyeceğini göstermiş, bu andan itibaren askeri ve sanayi gelişmelere hız veren Almanya, Hitler'in planlarının hızlı uygulaması sonucunda 1939'da Polonya'ya saldırarak İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur⁶⁷.

4.3. İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı Öncesi Durumu ve Habeşistan'a Saldırması

İtalya'da Faşist lider Mussolini'nin iktidara gelmesi ile ekonomik sıkıntıları ve işsizlik problemini çözebilmek amacıyla 19. yüzyıldan beri işgal edilmek istenen Habeşistan'a yönelmiştir. Yılda ortalama 700 bin kişi olan nüfus artışını önleyemeyen İtalya, ayrıca hammadde sıkıntısı da çekmektedir. Özellikle kömür ve petrol ürünleri açısından dışarı bağımlı olan İtalyan endüstrisini ferahlatmak ve 1929 Dünya Ekonomik krizinin sonucu olan kendi içine kapanma politikasını yıkabilmek adına Habeşistan'ın işgaline önem vermiştir⁶⁸. 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı işgal etmesi, Almanya'da Nazi iktidarı ile Versay'ın zincirlerinden kurtulmak için yapılan girişimlere İngiltere, Fransa ve özellikle Milletler Cemiyeti'nin ciddi anlamda direnç göstermemesi Mussolini'ye işgal için gerekli ortamın oluştuğunu göstermiş. İngiltere Almanya'nın askeri gücünü arttırması karşısında boş durmayarak, silah ve asker sayısını arttırması da İtalya'ya

⁶⁶ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 38.

⁶⁷ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 252.

⁶⁸ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 47.

işgalin hemen yapılması hissini yaratmış, çünkü Akdeniz’de güçlü bir İngiltere daha sonra böyle bir işgale karşı çıkabilirdi⁶⁹.

7 Ocak 1935’de İtalya ve Fransa arasında imzalanan Mussolini-Laval anlaşması, İtalya’nın Habeşistan’ı işgal edebilmek için önünde bir engel olmadığını belgelemiştir. İtalya Tunus’un bağımsızlığını tanır ve iddialarından vazgeçmiş, Avusturya’nın bağımsızlığı teminat altına alınmış ve sömürgeler konusunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Anlaşma metnine bakıldığında Habeşistan ile ilgili bir maddenin olmadığı görülür ancak, Mussolini ve Laval arasında Habeşistan meselesinin yazılı olmayarak görüşüldüğü ve Fransa’nın bu bölge ile ilgilenmediği sonradan ortaya çıkmıştır⁷⁰.

5 Aralık 1934’de Walwal’de Habeş ve İtalyan askerleri arasındaki çatışmada karşılıklı kayıplar yaşanmış, bu çarpışmanın üzerine İtalya Habeşistan’dan tazminat talep etmiş ancak olumlu sonuç alamadığı için istila hazırlıklarına başlamıştır. Habeşistan ise meseleyi Milletler Cemiyetine taşımış ve gerekli yaptırımların yapılmasını talep etmiştir. Yaklaşık bir yıl süren incelemeler sonunda alınan karara göre iki tarafında suçsuz olduğu olayın kapatılması gerektiği bildirilmiştir. Ancak İtalya bu kararlar tatmin olmamış ve istila için doğru zamanın geldiğini düşünerek harekete geçmiştir⁷¹. 3 Ekim 1935’de İtalyan uçakları Habeşistan’ın iki şehri Adowa ve Adigrat’ı üç gün süre ile bombalamış, yapılan saldırı sonunda şehirler İtalya’nın eline geçmiş, ancak eylemin karşılığı Milletler Cemiyeti’nde Mançurya işgali ve Alman silahlanma hareketine kıyasla daha sert tepki bulmuştur. Özellikle paktın 16. maddesine dayanarak İtalya’ya zorlama tedbirleri (Ambargo) uygulanmasına karar verilmiş ancak alınan karara rağmen kömür, petrol ve demir gibi maddelerin geçişine engel koyulmamıştır. Zaten İtalya’nın işgale devam edebilmesi için bu ürünlere ihtiyacı vardır ve engel konulmadığı için diğer ürünleri pek önemsememiştir⁷².

İtalya Habeşistan’a saldırmasından ancak yedi ay gibi uzun bir süreden sonra hâkimiyetini tamamen kurabilmiştir. Özellikle Milletler Cemiyeti’nin ve diğer büyük Avrupa devletlerinin meseleden uzak durması ile Habeşistan yalnız bırakılmıştır. Kendini savunmak isteyen Habeş halkı en modern silahlara karşı koyamamış, Habeş İmparatoru

⁶⁹ Macartney and Cremona, *Italy’s Foreign and Colonial Policy*, Oxford University Press, Oxford 1938, s. 290.

⁷⁰ Macartney and Cremona, *a.g.e.*, s. 299-300.

⁷¹ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 272.

⁷² Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 254.

Haile Selassie 2 Mayıs 1936'da bir İngiliz gemisi ile ülkesini terk edip İngiltere'ye sığınmış ve 9 Mayıs 1936'da İtalya, Habeşistan'ın ilhakı resmen Dünya'ya duyurmuştur⁷³.

2 Mayıs 1925'de imzalanan Fransız- Sovyetler Birliği anlaşması 27 Şubat 1936'da onaylanıp yürürlüğe girince, Almanya yapılan bu anlaşmanın Milletler Cemiyeti'ne ve Locarno Anlaşmasına aykırı olduğunu savunmuştur. Çünkü Sovyetler Birliği'ne veya Fransa'ya Almanya tarafından yapılacak olası bir saldırıda iki devletinde ortak hareket etmesini öngörmektedir. 7 Mart 1936'da yapılan itirazlarla birlikte Alman askeri silahsızlandırılmış bölge olan Ren'e girmiştir. Bu hamle ile Almanya Versay'ın önemli bir maddesine daha rahatlıkla karşı çıkmıştır⁷⁴.

İtalya'nın bu şekilde Habeşistan'ı ilhak etmesi o güne kadar birbirlerine kuşku ile bakan Almanya ve İtalya'yı yakınlaştırmış. Kendisine Avrupa'da ciddi bir destek arayan İtalya, uzun zamandır Avusturya meselesinde Almanya'nın tutumuna karşı çıkmış, ancak Mussolini zamanla bu tutumunda yumuşama göstermesinin nedeni, Almanya'nın sonunda Avusturya'yı ilhak edeceğini görmesidir. 1936 yılının yaz aylarında karşılıklı yapılan ziyaretlerde iki devlet temsilcileri de birbirinden etkilenmiştir. Özellikle Almanların büyük gösteriler düzenlemesi ve ordularını sergilemeleri Mussolini'nin düşüncelerinin evrilmesinde önemli rol oynamıştır. 1 Kasım 1936'da Mussolini'nin Roma'da verdiği bir demeçte, Berlin ve Roma'nın çizgisinin paralel olduğunu, işbirliği ve barış isteyen bütün Avrupa devletlerinin de bu çizgiye katılabileceğini belirterek, Berlin-Roma Mihverinin oluşturulduğunu resmen açıklamıştır⁷⁵.

Berlin-Roma Mihverinin kurulduğu sırada, Berlin-Tokyo Mihveri de kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin komünist rejimine karşı alınan bir tedbir olarak yansıtılan yakınlaşma, Anti-Komintern Pact olarak bilinmektedir. Almanya özellikle 1936 yılında şiddetle komünizme karşı eylemlere geçmiş ve komünizmin en büyük destekçisi olan Sovyetler Birliği'nin de Fransa ile yaptığı anlaşmanın yarattığı güvensizlikten faydalanarak askere alma işlemlerini hızlandırmış, askeri sanayisini geliştirmeye devam etmiştir. Sovyetler Birliği ise askere alma yaşını 1936 yazında 21'den 19'a indirmiş Hitler, Sovyetler Birliği'nin yaptıkları karşısında *Bolşevizm en büyük can düşmanımızdır* diyerek,

⁷³ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 49.

⁷⁴ Edward Hallett *a.g.e.*, s. 215-221.

⁷⁵ Edward Hallett Carr, *a.g.e.*, s. 230-231, Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 297.

Sovyetleri doğrudan hedef göstermiştir⁷⁶. Almanya'nın bu tavrı Japonya'nın dikkatini çekmiş ve bir yakınlaşmanın oluşmasına yol açmıştır. Japonya'nın Uzak Doğu'daki faaliyetleri, Sovyetler Birliğini rahatsız etmektedir. Almanya ve Japonya'nın ortak hareket edebilecekleri fikri ile 25 Kasım 1936'da Anti-Komintern Pact'ı imzalanmıştır. Açık maddelerinde Komünizme karşı durulacağını ve buna karşı savunma tedbirlerinin alınacağını, gizli maddelerinde ise Sovyetler Birliği'nden açık veya gizli herhangi bir tehdit alınması durumunda ortak savaş ilan edileceği yazmaktadır. Yapılan Pakta, 6 Kasım 1937'de İtalya'nın da katılımı ile Berlin-Roma-Tokyo Mihveri kurulmuştur.

⁷⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 261-262.

5. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI

5.1. Çekoslovakya Meselesi

Adolf Hitler 20 Şubat 1938'deki söylevinde, Avusturya'nın yanı sıra Çekoslovakya'ya da değinerek ilgisini açıkça belirtmiş, Alman ordularının Viyana'ya girdiği gün Mareşal Goering Çekoslovak Elçisine, bu işgalden ötürü Çekoslovakya'nın tedirgin olmaması gerektiğini, Hitler'in ilişkilerini iyileştirmek istediğini söylemiştir⁷⁷. 12 Eylül 1938'de Adolf Hitler yine bir söylevinde Südet Almanları için bağımsızlık verilmezse, bu bağımsızlığı kendi eli ile alacağını belirtmesi bölgede çatışmaların yaşanmasına yol açmış, karşılıklı kayıplardan sonra devreye giren İngiltere Başbakanı Chamberlain, 15 Eylül'de Hitlerle görüşmüştür. Bu görüşmede Çekoslovakya meselesi ve ayrıca Südetlerin Almanya tarafından ilhak edilmesi de ele alınmış ve görüşmede Hitler, taleplerinin aksi yönde sonuçlanması karşılığında *gerekirse Dünya Savaşı bile çıkartırım* demiştir⁷⁸. İngiltere Başbakanı Chamberlain bu talep karşısında geri adım atmış ve diğer devletleri ikna edeceğini söyleyerek Almanya'dan ayrılmıştır. Chamberlain'nin, Fransa ve Sovyetler Birliği'nin ikna edilmesi için çabaladığı dönemde Polonya ve Macaristan'ın toprak talep etmeleri krizi daha da arttırmıştır. Hitler bu talepleri desteklediği gibi Çekoslovakya'nın parçalanması için son fırsat olduğunu Macar Başkan ve Dışişleri Bakanına bildirmiş, Mussolini'de yaşanan gelişmelerde Hitler'i desteklediğini açıklamıştır.

Yaşanan gelişmelerden sonra Polonya genel seferberlik İngiltere ise Donanmasında seferberlik ilan etmiş, Hitler ise 23 Eylül 1938'de verdiği demeçte, Südet bölgesinin 1 Ekime kadar Almanya'ya teslim edilmesini, aksi durumda genel bir savaşın yaşanabileceğini belirtmiştir. Seferberliklere rağmen İngiltere ve Fransa daha ileri gitmek niyetinde olmamış ve meselenin bir konferans ile çözüme kavuşturulması için Hitler üzerinde nüfuzu olan Mussolini'yi devreye sokmuşlardır. Nihayet 29 Eylül 1938'de toplanan konferansta Südet bölgesi Almanya'ya teslim edilmiş, buna karşılık İngiltere ve Fransa Çekoslovakya'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü garanti etmişlerdir⁷⁹.

Münih konferansına rağmen Polonya 2 Ekim'de Teschen bölgesini işgal etmiş ve Almanya ile İtalya'nın ısrarları sonucunda 2 Kasım 1938'de Çekoslovakya sınır boyunca belli bir toprağını Slovakya'ya terk etmek zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği ile

⁷⁷ William Shirer, *a.g.e.*, s. 346.

⁷⁸ William Shirer, *a.g.e.*, s. 385.

⁷⁹ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 54-58.

Almanya'nın kaderleri birleştiren olay da Çekoslovakya meselesi olmuştur. Münih'teki konferansın garantörlerden Sovyetler Birliği'nin davet edilmemesi, taahhüt verilmesine rağmen Slovakya'nın Çekoslovakya'dan toprak alması ve İngiltere ile Fransa'nın ses çıkartmaması Sovyetler Birliğini kızdırmıştır. Batılı Devletlere karşı inancını yitiren Sovyetler, Hitler Almanya'sına doğru kaymıştır⁸⁰.

Slovak liderlerin, Berlin'den gelen talimata uyarak tam bağımsızlık için çabaları Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan devletin sonunu getirmiş, 9 Mart 1939'da Slovak hükümeti bağımsızlık talebinde bulununca Cumhurbaşkanı tarafından Başbakanlıktan uzaklaştırılan Dr. Tiso, 13 Mart 1939'da Berlin'de Hitler ile görüşmüştür. Bu görüşmenin hemen arkasından Slovakya Bağımsızlığını ilan etmiş, 14 Mart 1939'da da Hitler Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Hacha'yı Berlin'e davet ederek Çekoslovakya'nın zorla Alman himayesine geçtiğini bildiren belgeyi imzalatmıştır. 15 Mart 1939'da Alman kitaları sınırdan girerek Prag'ı işgal etmişler ve resmi olarak Çekoslovakya haritadan silinmiştir⁸¹.

5.2. İtalya'nın Arnavutluk'u İşgal Etmesi

Almanya'nın Çekoslovakya'yı resmen ilhak edip, haritadan kaldırmasından sonra uzun zamandır Mussolini tarafından düşünülen Arnavutluk meselesi, ciddiyle ele alınmıştır. Çekoslovakya'nın işgali ile Hırvatistan'daki Alman nüfusunun da, Almanya'ya katılmak istemesi İtalya'yı telaşlandırmış ve eğer böyle bir durum gerçekleşirse Almanya Adriyatik'e kadar gelmiş olacak ve İtalya'nın da alanı daralacaktır. Mussolini verdiği bir demeçte *Hiç kimse gamalı Haç'ı Adriyatik'e yerleştiremez ve bu hoşgörü ile karşılanmaz* diyerek Berlin-Roma Mihver'inde yapılmış olan anlaşma ile Akdeniz'in İtalyan nüfusuna bırakıldığını hatırlatmıştır⁸².

Ayrıca Almanya'nın güç gösterisi karşısında ezilmek istemeyen Mussolini, 5 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmek istediğini Hitler'e bildirmiş bu düşüncesi çok önemli destek görmüştür. Bu yüzden Roma'nın, Londra, Paris ve Belgrad ile münasebetleri bozulmuş ve İtalya daha da yalnızlaşarak Hitler'e olması gerektiğinden fazla yakınlaşmıştır. Aynı dönemde Almanya, Japonya ve İtalya ile Çelik Pakt adını alan

⁸⁰ Baron Max Beloff, *The Foreign Policy of Soviet Russia*, Oxford University Press, Oxford 1955, V. 2, s. 153.

⁸¹ Stephan Heald, *a.g.e*, s. 47-48.

⁸² Elizabeth Wiskemenn, *The Rome-Berlin Axis*, Oxford University Press, Oxford 1949, s. 155.

görüşmelerinde savaş öncesinde bir bloğun olgunlaşmaya başladığını göstermiştir⁸³. 7 Nisan 1939 sabahından itibaren İtalyan donanması ve kara kuvvetleri Arnavutluk'u işgale başlamıştır. 1926'dan beri İtalyan hâkimiyetinin olduğu ülkede zorluk yaşanmadan 12 Nisan günü toplanan komisyon ile Arnavutluk tacı, İtalya Kralına devredilmiştir.

5.3. Sovyetler Birliği-Almanya Saldırmazlık Paktı

Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesi, arkasından da Çekoslovakya'yı işgal edip topraklarına katması karşısında Batılı devletlerin tutumunu beğenmeyen Sovyetler Birliği, uzun zamandır şüpheli yaklaştığı bu devletlerle bağlarını koparma noktasına gelmiştir. Son olarak Münih Konferansına da çağrılmayan Sovyetler Birliği, 10 Mart 1939'da Stalin'in Komünist Parti Kongresinde verdiği demeçte dış politikadaki yeni tutumunu anlatmıştır. Batılı devletlerin *karışmazlık* politikasını eleştiren Stalin, *Sovyetler Birliği'nin haklarını çiğnetmeyeceğini, bu haklara saygı duyan her devletle ticaret ve barış anlaşmaları yapacaklarını* söylemiştir⁸⁴. Nisan ayı başında Batılı devletlerin Barış Cephesi kurmak için oluşturdukları oluşumun davetini şüpheli olmasına rağmen kabul eden Stalin, diğer yandan da 17 Nisan 1939'da Almanya'ya, ideolojik farklılıklara rağmen ekonomik işbirliği yapmanın bir sakıncası olmadığını ve birlikte hareket edebileceklerini bildirmiştir. Stalin'in yaklaşımı ile Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın ilk adımı atılmıştır⁸⁵.

Sovyetler Birliği'nde dış politikadaki hareketlilik, Bakanlığa da yansımıştır. 3 Mayıs 1939'da *Yahudi kökenli* Dışişleri Bakanı Maxime Litvinov görevden alınarak, *saf Rus* kökenli Molotov göreve getirilmiştir. Yaşanan bu değişimden sonra Sovyetler Birliği dış ilişkilerde kolektif barış siyasetinden vazgeçmiştir. Göreve gelen Molotov, Alman Büyükelçisi ile 20 Mayıs'taki görüşmesinde ticaret anlaşmasının yapılabilmesi için politik esasların tamam olması gerektiğini savunmuştur. Bu sayede Sovyetler Birliği, Almanya ile siyasal anlaşmanın önünü açmıştır⁸⁶. Yaklaşık bir ay boyunca Almanya ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerine şüpheli yaklaşımları ve kendilerini güvende hissetmeyip her an Batıya dönebilme ihtimalli siyasi ortaklığın sonunu getirmiştir. Ancak bu şüpheli yaklaşımlar kısa zaman sonra tersine dönerek bir anlaşmaya varmıştır.

⁸³ Elizabeth Wiskemenn, *a.g.e.*, s. 156.

⁸⁴ William Shirer, *a.g.e.*, s. 479.

⁸⁵ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 58-60.

⁸⁶ Raymond James Sontag, *Nazi-Soviet Relations 1939-1941*, Department of State, Washington 1948, s. 6.

6 Ağustos 1939'da Moskova'da başlayan Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa görüşmelerinde Polonya topraklarından Sovyet askerlerinin geçişine Batılı devletlerin onay vermemesi üzerine Sovyetler Birliği'nin yönünü kesin olarak Almanya'ya çevirmiştir. 12 Ağustos'ta Sovyetlerin saldırmazlık Paketi teklifine Almanya hemen cevap vermiş ve yaklaşık iki haftalık müzakerelerden sonra 24 Ağustos 1939'da Alman-Sovyet Salırmazlık Paketi resmen imzalanıp yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya göre taraflar birbirlerine kesinlikle saldırmayacak ve üçüncü bir devletin saldırısı karşısında kesinlikle saldıran devlete hiçbir yardım yapılmayacaktır. Taraflar birbirinden habersiz ayrı anlaşmalar imzalamayacak ve anlaşma 10 yıl süre ile geçerli olacak şekilde imzalanmıştır⁸⁷.

Paktın imzalanmasından sonra Dantzig Hükümeti birçok yerde Polonya gümrük memurlarının geri çekilmesini istemiştir. Ancak Polonya'nın bu teklifi reddetmesi ve sert tedbirler alması Hitler'in devreye girmesine sebep olmuştur. Almanya Polonya'ya ihtarda bulunarak tehditlerin devam etmesi ve sert tedbirlerin kaldırılmaması sonucunda Polonya-Almanya münasebetlerinin bozulacağını ve bundan da Polonya'nın sorumlu olduğunu belirtmiştir. Bu uyarı elbette ki 1 Eylül 1939'da yapılacak saldırının kamuflajıdır⁸⁸. Hitler Almanya'sının planları, Sovyetler Birliği ile Salırmazlık Paketi'nin imzalanmasından sonra onaylanmış ve gününü beklemektedir. Bismarck'ın yapamadığını (iki cephede birden savaşmamak) Hitler başarmış arkasını sağlama almıştır. Bu nedenle Polonya'nın işgal edilme planı hemen uygulamaya konulacaktır. Hitler'in planları ortaya çıkınca ABD, İngiltere, Fransa gibi devletler diplomatik faaliyetler göstererek savaşın çıkmasını önlemeye çalışmıştır. ABD Başkanı Roosevelt, 23 ve 24 Ağustos günleri Almanya, Polonya, İsveç, Norveç, Danimarka, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'ya yolladığı mesajda barışı kurtarmaya çalışmıştır. Aynı mesaj Papa 12. Pius'a ve Kanada'ya da gönderilmiştir⁸⁹.

İngiltere ise aracılık ederek Polonya ve Almanya'nın ortak bir toplantı ile sorunlarını halletmelerini teklif etmiş, Hitler'de bunu kabul etmiştir. Fakat daha önce Avusturya ve Çekoslovakya'ya yaptığının aynısını yapan Hitler, tam yetkili bir Polonya temsilcisinin 30 Ağustos'a kadar Berlin'de olmasını söylemiştir. Temsilci ancak 31

⁸⁷ Raymond James Sontag, *a.g.e.*, s. 76-78.

⁸⁸ William Shirer, *a.g.e.*, s. 481-483.

⁸⁹ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 449-451.

Ağustosta gelebilmiş ve Hitler görüşmeye geç kaldığını ve bu görüşmenin olamayacağını söyleyerek, 1 Eylül 1939'da savaş bile ilan etmeden Polonya sınırda hazır bulunan askerlerinin girmelerini emretmiştir. Savaş bile ilan etmeden yapılan saldırı karşısında tek kalan Polonya, İngiltere ve Fransa'nın vermiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerini istemiş, İngiltere ve Fransa'da Almanya'ya 3 Eylül 1939'da ultiatom vermişlerdir. Ancak bu ultiatoma cevap bile vermeyen Hitler yaklaşık 10 gün içinde Varşova'yı ele geçirme planlarını uygulamaktadır⁹⁰. Fransa ve İngiltere ise Almanya'nın bu tutumu karşısında 3 Eylül 1939'da arka arkaya Almanya'ya savaş ilan etmişler ve böylece 6 yıl sürecek olan, yaklaşık 65 milyon sivil-asker kaybının, atom bombalarının kullanıldığı, Avrupa Merkezli, Dünya savaşı fiilen başlamıştır.

5.4. Savaş Öncesinde Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Gelişmeler

Türkiye 1932 Silahsızlanma Konferansına Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras ile katılmıştır. Konferansın 13 Nisan 1932'deki oturumunda Türkiye'nin Milletler Cemiyeti ile anlaşmaya hazır olduğunu belirtmesi üzerine, Milletler Cemiyeti Konseyi Temmuz 1932'de 43 ülkenin ortak onayı ile Türkiye'yi üyeliğe kabul etmiştir. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girdiği dönemde Balkanlardaki devletler arasında da yakınlaşma görülmektedir. Bu yakınlaşmanın sonucunda 9 Şubat 1934 yılında Balkan Antantı İttifakı ortaya çıkmıştır. Balkan Antantı Atina'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanmış ve taraflar bu anlaşmaya göre sınırlarını karşılıklı olarak garanti etmekle beraber, birbirlerine danışmadan herhangi bir Balkan Devleti ile beraber hareket etmemeyi ve siyasal anlaşma yapmamayı taahhüt etmişlerdir⁹¹.

Balkan Antantı ile Batı sınırlarını güvence altına alan Türkiye, Doğu sınırlarını da güvence altına almak için Saadabad Paketi'nin oluşmasına çabalamıştır. İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi ve büyük Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma amacı ile Kuzey Afrika ve Anadolu'ya dahi saldırabileceğini düşünerek Türkiye, Doğu ve Güney sınırlarını da güvence altına almak istemiştir. 8 Temmuz 1937'de Tahran'da Saadabad Saray'ında anlaşma imzalanmıştır. Türkiye, Afganistan, İran ve Irak'ın imzaladığı anlaşmaya göre; beş yıl geçerliliği olacak, tarafların arasındaki dostluğun devam edeceği,

⁹⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 303-304.

⁹¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 338-339.

Milletler Cemiyetine ve Kellogg Paktına sadık kalmayı, birbirlerinin içişlerine karışmamayı, ülke sınırlarına saygı gösterileceği anlaşmanın temel maddeleridir⁹².

Türkiye, İngiltere ile de görüşmeler yaparak İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi ve ilerlemesine engel olmak istemiştir. Özellikle 12 Adaya yapılacak ani bir çıkartma ile Türk karasularına girmiş olacak olan İtalya'yı uzak tutabilmek için, 12 Mayıs 1939'da İngiltere ve Türkiye arasında imzalanan anlaşmaya göre, Akdeniz'de vuku bulacak olan saldırıya karşı koyulabilmesi için Türkiye'nin savaşa dâhil olacağı, İngiltere de askeri ve ekonomik yardım yaparak bu savaşa destek olacağı açıklanmıştır. Ancak anlaşmanın altıncı maddesine göre Balkanlar'daki saldırıya İngilizlerin yapacağı destek ancak Boğazlar üzerinden olacağı için bu madde üzerinde görüşmeler devam etmiştir. Montrö Boğazlar sözleşmesine göre Boğazlar askeri gemilere ancak Türkiye'nin savaşa girmesi ile açılacağı için İngilizler Türkiye'yi de direkt savaşa dâhil etmek istemiştir. Buna karşın Türkiye olası bir Sovyet saldırısından çekindiği için İngiltere'ye Balkanlar için teminat vermemiştir⁹³.

İngiltere ile yaşanan gelişmeleri engellemek ve Türkiye'nin Batı ittifakına kaymasını önlemek için Almanya, en deneyimli diplomatını, eski Başbakan Franz Von Papen'i Ankara Büyükelçiliğine atamıştır. Fakat Almanya'nın verdiği garantileri yeterli göremeyen Türkiye, 19 Ekim İngiltere ve Fransa'nın da olduğu üçlü bir ittifak imzalanmıştır. Anlaşmaya göre İngiltere ve Fransa, Avrupa devletlerinden saldırı alması durumunda Türkiye tarafsız kalacak, Balkan bölgesini de kapsayan anlaşmaya göre Yunanistan ve Romanya'nın egemenliği de garanti edilmiştir. Bu maddeden dolayı Türkiye olası saldırı durumunda savaşa katılması gerekmektedir⁹⁴.

⁹² Oral Sander, *a.g.e.*, s. 97-99.

⁹³ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 203-204, Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 355-356.

⁹⁴ Şükrü Esmer, *Siyasi Tarih 1919-1939*, T.C. Maarif Vekilliği Siyasal Bilgiler Okulu Yayını, İstanbul 1944, s. 259.

6. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI

6.1. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı'nın Farkları

Birinci Dünya Savaşı büyük oranda aynı yerde ve aynı biçimde yürütülen bir savaştır. Ağırlıklı olarak Avrupa merkezinde kara savaşı yapılırken, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da deniz savaşları yapılmıştır. Denizden yapılan çıkartmalar ile karada devam edilen savaşlar biçim olarak Avrupa merkezine benzerdir. Savaşın sonuna doğru yeni teknoloji olan tankın önem kazanmasına rağmen sonucu belirleyen yine Napolyon ve Roma döneminden kalan piyade hücumları ve cephe savaşları olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ise nitelik bakımından birincisine oranla çok farklıdır. Özellikle savaşın Avrupa merkezinden Uzak Doğu, Afrika ve Okyanuslara kayması tam anlamı ile bir Dünya Savaşı olduğunu göstermiş, çeşitli yeni teknolojik silahların kullanılması (lav silahı, kitle imha yöntemleri, zırhlı araçlar, uçaklar ve deniz araçları... vb.) kitlesel ve büyük sayıdaki ölümleri de beraberinde getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bazı kırılma noktaları da vardır. Özellikle Stalingrad'da Sovyet direnci, El Alamein'de İngilizlerin ve serbest kuvvetlerin, Nazi Almanya'sı ve İtalya Krallığını hezimete uğratması ve Midway'de ABD'nin Japonya'ya karşı kesin zaferi bazı kırılma noktalarıdır. Hepsi de çeşitli coğrafyalarda birbirinden bağımsız olarak gerçekleşmesi savaşın seyrini etkilemiştir⁹⁵.

Birinci Dünya Savaşı'nda iki ittifak belli bölgelerde cephe savaşı yaparken, İkinci Dünya Savaşı'nda ise cephe gerisi yardımlar, sızmalar ve topyekûn savaş belirli ve ayırt edici diğer bir farklılıktır. İki savaş arasındaki *amaç* ise en büyük ayrımdır. Birinci Dünya Savaşı'nda amaç, kolonileşmenin doruk noktası olarak Pazar paylaşım konusunda yeniden düzenlemelerin yapılması adınadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun da içinde olduğu gizli anlaşmalar ile parçalanmak ve hâkimiyet kurulmak istenen topraklar üzerinde yeni Pazar arayışı için yapılmış olan savaşın sonunda dört büyük imparatorluk yıkılmış ve Avrupa haritası yeniden çizilmiştir. Birincinin aksine İkinci savaş, Avrupa'da güç dengelerini ve Versay Barışını kabul etmeyen Faşist Almanya ve İtalya'nın durdurulması ve yeniden kontrol edilmesi için yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşında yönetim şekillerinin değil ekonomik ideolojilerin önemi ortaya çıkmıştır. Avrupa Devletleri'nin hepsi kapitalist

⁹⁵ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 101-102.

sisteme dayalı ekonomilerini daha da geliştirebilmek ve yeni pazarlar bulmak için girdikleri mücadele sonunda egemenliklerini tüm Dünya üzerine yaymışlardır⁹⁶.

İkinci Dünya Savaşı ise neredeyse ideolojilerin çarpışmasıdır. Faşist Almanya, İtalya ve güdümündeki devletler ile İşçi Devriminin bir gün tüm Dünya'da olacağını savunan Sovyetler Birliği ile Kapitalizmin çarpışmasıdır. Ancak bu iki blok arasındaki farklı olan Sovyetler Birliği, savaş sonrasında daha da güçlenerek kendi ideolojisini coğrafi ve yönetim şekli olarak yaymak amacı ile Soğuk Savaşın baş aktörü olmuştur. Savaş liderler açısından da farklıdır. Birinci Dünya Savaşındaki liderler ağırlıklı olarak devlet adamlığı geleneğinden gelen kişilerken, İkinci Dünya Savaşı liderleri asker kökenli ve savaş görmüş kişiler olarak yüksek tecrübe ve savaş yönetim kabiliyetine sahip insanlardır. Adolf Hitler ve Mussolini ilk savaşta cepheye askerlik yapan kişilerdir. Stalin ise iç savaşta ordu yönetmiş ve birebir çarpışmış deneyimli bir askerdir. Churchill ve Roosevelt ilk savaşta yetkili olarak görev almışlar, Churchill ayrıca cepheye siperlerde de bulunmuş bir liderlerdir. Liderlerin bu deneyimleri, savaşı direkt kendilerinin yönetmelerine ve akılcı davranmada önemli bir etken olmuştur⁹⁷.

6.2. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı'nın Benzerlikleri

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanmış olan iki büyük savaşın en önemli benzerliği Kıta Avrupa'sında olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı her ne kadar daha global bir savaş gibi görünse de, asıl büyük kuvvetlerin çarpıştığı yer Avrupa merkezi olmuştur. Savaşların lider kadroları değişmiş olmasına rağmen, ülkeler bazında benzerlik görülmektedir. İtalya, Almanya, İngiltere, Fransa, ABD, Sovyetler Birliği iki savaşta da baş aktörlerdir. Savaşa girmiş olan ülkeler sadece askeri olarak birbirlerine üstünlük kurmaya çalışmayıp, ülkelerinin bütün kaynaklarını, sanayilerini, insan ve teknolojik güçlerini de dâhil ederek kayıpların milyonları geçmesinde önemli etken olmuşlardır. Bir diğer benzerlik ise iki savaşta birbirinden kopuk olmamasıdır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı, Almanya'nın yeniden toparlanıp Versay zincirlerinden kurtulması sonucunda Avrupa'daki Barış ortamını tehdit etmesi, Japonya'nın Uzak Doğu'daki üstünlük mücadelesi, İtalya'nın

⁹⁶ B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, DA Carpo Press, New York 1999, s. 16-17.

⁹⁷ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 105-106.

yeniden Roma İmparatorluğunu canlandırma hevesleri ile Dünya'yı ikinci küresel bir savaşa sürüklemiştir⁹⁸.

İki savaşında başlama ve yayılma stratejisi benzerlik gösterir. Birinci Dünya Savaşı, Saraybosna'da veliahtın vurulması sonucunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasında başlayarak domino taşı etkisi yaratıp, zaten savaş hazırlığı yapan devletleri bir anda içine çekmiştir. İkinci Dünya Savaşı ise Almanya'nın Polonya meselesinde direktmesi ve 1 Eylül 1939'da hazır beklettiği ordularını harekete geçirmesi sonucunda çıkmıştır. Polonya'ya verilen taahhütlerin yerine getirilmesi için önce İngiltere sonra Fransa ve tüm Avrupa savaşın içine çekilmiştir. Sonuçları bakımından da benzerlikler görülmektedir. ABD her iki savaşında kaderini belirleyen ve savaş sonrasında kredi veren ülke olarak süper güç haline gelmiştir. Her iki savaş sonunda Almanya savaşı başlatan ve mağlup olan devlet olmuştur. Ancak ikincisi biraz daha ağır sonuçlanmış ve Berlin Duvarı'nın yapılması ile Almanya iki farklı ideoloji ve 4 farklı ülke tarafından yönetilmiştir. 9 Kasım 1989'da Belin Duvarı yıkılarak Batı ve Doğu Almanya yeniden birleşmiştir⁹⁹.

6.3. İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da Başlaması ve Yayılması

1 Eylül 1939'da Alman ordularının Polonya'ya girmesi üzerine Avrupa Kıta'sında savaş resmen başlamıştır. Almanya bu saldırıyı uzun zamandır planladığı için askeri ve teknolojik olarak Polonya ordusundan çok üstündür ve Alman Genelkurmayı daha önce hiç görülmemiş bir strateji ile savaştırmıştır. Yıldırım Savaşı (Blitzkrieg)¹⁰⁰ ile hızlı ve zırlı araçlar süratle cepheyi yarmayı ve cephe gerisine geçmeyi başarırken bu strateji ile Almanya savaşta uzun süre üstünlüğünü ve hızlı ilerleyişini sürdürmüştür.

Polonya'ya girmesinin ardından 10 gün geçmesine rağmen Varşova'ya kadar gelen Alman ordusunun karşısında kendilerini durdurabilecek bir güç olmamış, İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etmelerine ve Polonya'ya garanti vermelerine rağmen savaş hazırlıkları olmadığı için yardıma gidememişlerdir. Aynı dönemde Sovyetler Birliği de

⁹⁸ B. H. Liddell Hart, *a.g.e.*, s. 18-20.

⁹⁹ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 106-112.

¹⁰⁰ Yıldırım Harbi (Blitzkrieg) Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında kullandıkları savaş taktiğidir. Zırlı birlikler ve motorize ekipler ile önceden belirlenmiş, düşmanın önlem alamayacağı ve tahmin edemeyeceği zayıf noktalara aniden baskın şeklinde yapılan savaş şeklidir. Bu şekilde hem hızlı ilerleme hem de düşmanın cephe gerisi ile lojistik ve iletişim bağlarını koparmak amaçlanmıştır. Milliyet Yayınları, *Dünyayı Sarsan 1000 Büyük Olay*, Milliyet Yayınevi, İstanbul 1985, s. 168.

kendilerine ayrılan bölgeyi alabilmek için, Polonya topraklarında yaşayan sekiz milyon Ukraynalı ve üç milyon Beyaz Rus vatandaşının hükümet tarafından kötü muamele gördüğü gerekçesi ile 17 Eylül 1939'da ordusunu Polonya topraklarına sokmuştur. 27 Eylül günü Polonya resmen işgal edilmiş ve başkent Varşova Almanya'nın eline geçmiştir¹⁰¹.

Almanya ve Sovyetler Birliği'nin saldırmazlık anlaşmasının gizli maddesine göre Polonya'nın paylaşımını yapmak için Alman Dışişleri Bakanı 27 Eylül'de Moskova'ya gitmiş, Saldırmazlık Anlaşmasına ek olarak Sovyetler Birliği Litvanya'yı da paylaşımında kendi üzerine almıştır. Litvanya'ya karşılık Almanya kendi payına düşen sınırları geliştirmiş ve Varşova ile Lublin bölgelerini kendi sınırlarına katmış, diğer bütün bölgeler de Sovyetler Birliği'ne kalmış ve 28 Eylül'de anlaşma imzalanarak Polonya haritadan kaldırılmıştır¹⁰².

Aynı gün Sovyetler Birliği, Estonya'ya da ultimatö vererek kendisine deniz ve kara üsleri vermesini, aksi durumda hemen işgal edeceğini bildirmiş, Estonya ise Almanya'nın kendisine yardım etmeyeceğini bildiği için teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. 28 Eylül'de imzalanan anlaşmaya göre Sovyetler Birliği hem deniz hem de kara üslerinin yanında ordusundan 25 bin kişiyi Estonya topraklarına yerleştirmiştir. Estonya işgalinden sonra Sovyetler Birliği, 5 Ekim'de Letonya ve 10 Ekim'de de Litvanya ile yaptığı anlaşmalar ile hem askeri üsler hem de ordusunun bir bölümünü bu ülkelere yerleştirmiştir¹⁰³. Finlandiya'nın işgali ise Sovyetler Birliği'ne çok zaman kaybettirmiş, diğer devletlere yaptığı gibi bir anlaşma ve toprak talebi ile görüşmeye davet ettikleri Fin yetkilileri ile görüşmeler 14 Kasım 1939'da başlamıştır. Karşılıklı yardımı kabul eden Fin yetkilileri toprak talebi konusunda olumsuz cevap verince, ikna edemeyeceğini anlayan Sovyetler, 28 Kasım'da karşılıklı Saldırmazlık Paktı'nı feshederek 29 Kasım'da sınır olaylarını bahane edip Finlandiya'ya savaş açmıştır. Fin-Sovyet savaşının başladığı gün Norveç, İsveç ve Danimarka tarafsızlıklarını ilan etmiştir. Savaşı engellemek için ABD'ye başvuran Finlandiya olumsuz cevap alarak hayal kırıklığına uğramıştır¹⁰⁴.

¹⁰¹ William L. Langer and S. Everett Gleason, *The Challenge of Isolation 1937-1940*, Harper Press, New York 1952, s. 240.

¹⁰² Raymond James Sontag, *a.g.e.*, s. 105-107.

¹⁰³ Leonardo Shapiro, *Soviet Treaty Series*, Georgetown University Press, Washington 1950, Vol 2, s. 210-211.

¹⁰⁴ Cordell Hull, *The Memories of Cordell Hull*, MacMillian Press, New York 1948, Vol 1, s. 702.

Sovyetler Birliği'nin bu hareketi karşısında Milletler Cemiyeti kendisini üyelikten çıkartmış ve 2 Aralık 1939'da ABD Başkanı Roosevelt'in moral ambargosu ile yapılan uçak satışlarını durdurmuştur. İngiltere ve Fransa ise yardım etmek istemesine ve planlarının hazır olmasına rağmen Sovyetler Birliği'ni karşılarına almak istemedikleri için yardımdan vazgeçmişler, Sovyetlerin Almanya ile ortaklığının çok surmeyeceğini düşünerek böyle hareket etmiřlerdir¹⁰⁵. Savaşta yalnız kalmış olan Finlandiya beklenmedik direnç göstermiş ve yaklaşık iki buçuk ay boyunca *Mannerheim Hattında* gedik açılana kadar karşı koymuştur. Moskova'da 12 Mart 1940 tarihli barış anlaşması ile Sovyetler Birliği *Viborg* şehri ile *Ladonga* glünün kuzey kıyıları dâhil bütün *Kareli'yi* ve *Petsamo* kıyılarını almıştır. Ayrıca *Hang* limanı da 30 yıllığına Sovyetler Birliği'ne bırakılmış ve Finlandiya üzerinde çeşitli kara ve deniz üsleri verilmiřtir¹⁰⁶.

Hitler Polonya meselesini zmledikten sonra Batıya, İngiltere ve Fransa'ya dönmeye karar vermiştir. Ancak askeri danışmanları ve komutanlar öncelikle Norveç'in işgal edilmesi gerektiğini, ilk savaşta olduğu gibi İngiltere'nin Norveç'i kullanarak deniz yolu ile Alman deniz kuvvetlerini ablukaya almaması için uyarımuştur. Tereddtte kalan Hitler bir an evvel Batı'ya yönelmek istemektedir. Ancak fikrinin değişmesine Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı işgali sırasında Finlandiya'nın İngiltere'den yardım istemesi ve Hitler'in gizli teşkilatının bu yardımların nereden ve nasıl yapılacağını öğrenmesi değiştirmiştir. İngiltere yardım yapılabilmesi için Norveç ve İsveç hükümetlerinden iki sefer askerini geçirebilmek için izin istemiş ancak olumsuz cevap almıştır. Hitler bu gelişmenin üzerine askerlerine hemen Norveç'in ele geçirilmesini emretmiřtir¹⁰⁷.

9 Nisan 1940'da harekete geçen Alman ordusu bir gün içerisinde Danimarka ve Norveç'i işgal etmiştir. Danimarka'nın işgalini hemen tamamlamasına rağmen Norveç bir ay kadar direnç göstermiş ve Hitler'in hesaplarına göre altı ayda Sovyetler Birliği'nin işgali tamamlanacak ve savaştan çekilmek zorunda bırakılacaktır, fakat savaşın ilerleyen zamanlarında grlmştr ki zaman konusunda hesaplama yanlışı yapan ve Avrupa'da oyalanan Almanya'nın, Sovyet işgali geri çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı işgal etmesi ve yapılan anlaşma sonunda Fransa ve İngiltere'de kabinler değişmiştir. Fransa'da Daladier'in yerine Başbakanlığa Paul Reynauld,

¹⁰⁵ Raymond James Sontag, *a.g.e*, s. 111.

¹⁰⁶ Oral Sander, *a.g.e*, s. 115-116.

¹⁰⁷ B. H. Liddell Hart, *a.g.e*, s. 51-55.

İngiltere’de Chamberlain yerine Winston Churchill gelmiştir. Almanya’da Norveç’in işgalini tamamlamış ve Belçika ile Hollanda’nın işgaline başlamıştır¹⁰⁸.

6.3.1. Fransa’nın Çökmesi ve Almanya’nın İngiltere’ye Saldırması

Norveç ve Danimarka’nın işgalini tamamlayan Almanya hemen Batı’ya yönelmiştir. Almanya’nın Hollanda ve Belçika’ya yaptığı taarruz 10’u zırhlı 140 tümen ve 3000 tankla yapılmıştır. İngiltere ve Fransa, Almanya’yı durdurmak için Belçika’dan izin istemişler ancak kabul edilmeyince Fransa’nın Kuzey’inden askerlerini Belçika sınırına yerleştirmişlerdir. Alman saldırısı karşısında Hollanda ancak üç gün dayanabilmiş ve 15 Mayıs 1940’da teslim olmuştur¹⁰⁹. Savaşın başlaması ile İngiltere ve Fransız kuvvetlerinden oluşan 500 bin kişilik ordu Belçika’ya girmiş ve bu sayede Belçika biraz daha uzun dayanabilmiştir. 27 Mayıs 1940’da teslim olan Belçika Alman ordusu tarafından tamamen işgal edilmiştir. Bu işgaller ile Almanya Manş kıyılarına kadar çekilen Müttefik ordularını hem sıkıştırmış hem de cepheyi ikiye yarmıştır.

Manş kıyılarından askerlerini kaçırmak isterken yaşanan şiddetli hava saldırılarında Almanya 300, İngiltere 180 uçak kaybetmiş, Fransa’nın meşhur *Maginot Hattı’nı* ikinci kez yarmayı başaran Alman kuvvetleri 10 Haziran 1940’da Paris’e girmiş, aynı gün İtalya’da Fransa’ya savaş ilan etmiş ancak Fransızlara karşı bütün savaş boyunca herhangi bir başarı kazanamamıştır. Fransa’nın bu yenilgisi sonrasında hükümette mütareke yapma isteği artmış, ayrıca İngilizlerden istedikleri uçak desteğini alamamaları ve ABD’nin de yardım edememiş olması Fransa’nın hızlı işgaline neden olmuştur. 22 Haziran 1940’da imzalanan mütareke Hitler’in isteği ile Versay anlaşmasının yapıldığı tren vagonunda yapılmış,¹¹⁰ Anlaşmaya göre Fransa’da bağımsız bir hükümet kurulmasına izin veren Almanya, Fransa’nın Kuzey yarısını ve Atlantik kıyılarını tamamen işgal etmiştir. Fransa’nın geriye kalan kısmı Vichy bölgesinde merkezi bulunan bir hükümet tarafından yönetilecek ve 400 bin kişilik işgal ordusu topraklarında bulunmuş, ayrıca bir buçuk milyon Fransız askeri de Almanya’nın elinde rehin tutulmuştur¹¹¹.

Fransa’nın işgal edilmesinden sonra Hitler İngiltere’ye saldırı planını devreye sokmuş, ada ülkesi olması İngiltere’nin kolay işgal edilemeyeceğini ve hava

¹⁰⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 365-366.

¹⁰⁹ William Shirer, *a.g.e.*, s. 714-716.

¹¹⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 368.

¹¹¹ Cordell Hull, *a.g.e.*, Vol 1, s. 767-768.

muharebelerinin önemini arttırmıştır. Hitler havadan yapılacak ağır tahribat ile İngiltere'nin barışa yanaşacağını düşünerek 13 Ağustos 1940 günü Seelöve (Deniz Aslanı) planını devreye sokarak, 31 Ekime kadar süren hava saldırıları sonunda ilk ve en ciddi yenilgisini almıştır. Almanya 1733 uçak kaybetmiş, İngiltere ise üstün hava savunma teknolojisi ve radar sistemleri sayesinde 35 bin sivil halk kaybına rağmen ancak 733 uçak ve 375 pilot kaybı yaşamıştır¹¹².

6.3.2. Savaşa İtalya'nın Dâhil Olması

10 Haziran 1940'da İtalya'nın Fransa'ya savaş ilan ederek önce Avrupa Kıtasında sonra diğer cephelerde savaşa dahil olması, Fransa'dan daha çok İngiltere'yi tedirgin etmiştir. İtalya'nın Akdeniz'de güçlü bir donanma bulundurması, İngiltere'nin Malta ve Süveyş kanalı arasındaki bağlantılarının kesilmesine sebep olmuş, diğer yandan Vichy Hükümetinin Cezayir ve Tunus'a hükmetmesi, İngiliz Hükümetini daha ciddi sıkıntıya sokmuş, bu yüzden Cebelitarık Boğazı ve Malta arasındaki bağlantısı da kesilmiştir. İtalya, Libya'da 200 bin kişilik kuvvet toplayarak 13 Eylül 1940'da Mısır üzerine saldırıya geçmiş, üç günde 125 km ilerleyen İtalyan ordusu 16 Eylül'de Sidi-Barrani'yi ele geçirerek bu bölgede durmuştur. İngiliz orduları yaklaşık iki aylık toparlanma sürecinden sonra 8 Aralık 1940'da karşı taarruza geçmiş, Şubat 1941'de Bingazi'ye kadar gelerek 400 km'lik ilerleme ile İtalyan ordusunu geri çekilmeye zorlamıştır¹¹³.

İtalya ile İngiltere arasındaki Kuzey Afrika cephesi, İtalya'nın 130 bin esir vermesi ve 400 civarında tankı savaş alanında bırakmasına neden olmuş ve İtalya'nın almış olduğu ağır mağlubiyetin arkasından Almanya bu cepheye dâhil olarak, kısa sürede üstünlüğü kendi lehlerine çevirmeyi başarmıştır. Mihver kuvvetler kaybettikleri bölgeleri geri almışlar, aynı dönemde İtalya Habeşistan'daki 200 bin kişilik kuvvetini 1940 Temmuz ayında Sudan'ı ele geçirmek için taarruza geçmiş, aynı zamanda az sayıdaki İngiliz kuvvetlerinin bulunduğu İngiliz Somali'sini de ele geçirmek amacı ile bu bölgeye de taarruz edilmiştir. Az sayıda olan İngiliz kuvvetleri, saldırı karşısında öncelikle gerileme göstermesine rağmen takviyelerin yapılması ile Kasım ayında karşı taarruza geçerek Nisan

¹¹² William Shirer, *a.g.e.*, s. 761.

¹¹³ B. H. Liddell Hart, *a.g.e.*, s. 109-111.

1941'de İngiliz Somali'sini daha sonra İtalyan Eritre'si ve Habeşistan'ı İtalya'dan almıştır¹¹⁴.

İtalya'nın Kuzey ve Doğu Afrika'daki mağlubiyetleri Süveyş kanalını ele geçirmek isteyen Mihver kuvvetler açısından hayal kırıklığı yaratmıştır. Son çare olarak Mussolini Yunanistan ve Girit adasını işgal ederek bu bölgeden Akdeniz hâkimiyetini sağlamak istemiştir. Almanya'nın haberi olmadan hareket kararı alan Mussolini, kendi Genelkurmayı'nın da karşı çıkmasına rağmen 28 Ekim 1940'da Yunan Hükümetine vermiş olduğu ultimatom ile Kofru ve Girit adaları, Epir ve Pire adalarının kendilerine teslim edilmesini istemiştir. Gerekçe olarak ise İngiltere'ye üs verilmesi gösterilmiş ve 24 saat süre tanınmıştır¹¹⁵. Yunan hükümeti verilen ultimatomu reddetmiş ve bu yüzden fiilen savaşa dahil olmuştur. İtalya ise böyle bir cevap alacağını tahmin ederek Arnavutluk topraklarında topladığı 100 bin kişilik ordusunu hemen harekete geçirerek Yunanistan'a saldırıya başlamıştır. Seferberlik ilan eden Yunanistan hazırlıklarını ancak 10 Kasım 1940'da tamamlayabilmiş, seferberlik tamamlanınca karşı taarruza geçen Yunan ordusu Kasım ayı sonlarına doğru Arnavutluk topraklarına kadar ilerlemiş, 1941 Mart ayında Almanya'nın Balkan topraklarını işgal etmesi ve Yunan topraklarına girmesi ile Yunanistan'ın çabası boşa çıkmıştır¹¹⁶.

6.3.3. Savaşın Balkanlarda Başlaması ve Almanya ile Sovyetler Birliği'nin Ayrılışı

Hitler, Fransa'nın beklenen süreden daha kısa zamanda alt edilmesinden sonra en önemli mesele olarak İngiltere'nin barışa zorlanmasını görmüştür. Ancak İngiltere üzerine Ağustos 1940'da başlayan Deniz Aslanı planı Ekim sonunda başarılı sonuç vermeyince, İngiltere'nin kolay alt edilemeyeceği düşüncesi ile bazı tedbirler almak istemiştir. Buna yönelik olarak İtalya, Japonya ve Almanya arasında 27 Eylül 1940'da Üçlü Pakt imzalanmış, Paktın amacı Avrupa'da ve Asya'da yeni bir düzen kurmaktır. Bu görev Avrupa'da İtalya ve Almanya'ya, Asya'da Japonya'ya verilmiştir. Yeni düzenin kapsamı istilaya dayanan hızlı yayılma ve işgaldir. Ancak Paktın en önemli maddesi ise, henüz savaşa fiilen dâhil olmamış olan ABD içindir. Anlaşmaya göre taraflardan biri Avrupa savaşı ve Çin-Japon anlaşmazlığına dâhil olmamış devletlerden saldırı alması durumunda

¹¹⁴ B. H. Liddell Hart, *a.g.e*, s. 121-127.

¹¹⁵ Oral Sander, *a.g.e*, s. 129-130.

¹¹⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 370-371.

birlik olmak ve saldırıya uğrayan devlete gerekli tüm yardımın yapılması şeklindedir. ABD'nin bu şekilde savaş dışında tutularak dengeleri bozmasına engel olunması düşünülmüştür¹¹⁷.

Hitler Üçlü İttifak imzalanmadan önce Avrupa'nın bazı devletlerini de bu anlaşmaya davet etmiş ve İngiltere'ye karşı Avrupa'da büyük bir blok oluşturmak istemiştir. Öncelikle İspanya'yı yanına çekmek isteyen Hitler, bu ülkenin coğrafi konumundan da yararlanmak amacındadır. Ancak İspanya Hitlerden olması imkânsız isteklerde bulunmuş ve anlaşma yapılamamıştır. Hitler İspanya'dan sonra Vichy Hükümetine, İngiltere'ye savaş ilan etmesi konusunda baskı yapmasına rağmen teklifi reddedilmiştir. Bu yüzden Afrika'da, Fransa'nın sömürgeleri ile Süveyş Kanalı ele geçirme ve İngiltere'nin desteğini kesme düşüncesi gene başarılı olamamıştır. Son çare olarak Sovyetler Birliği'nin bu anlaşmaya dahil etmektir. Ancak düşünüldüğü gibi Sovyetler Birliği anlaşmaya dâhil olmamış, üstelik 1941 yazında Almanya'nın Sovyetlere saldırması iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir¹¹⁸.

Sovyetler Birliği 23 Ağustos 1939'da Saldırmazlık Paktı yapılırken iki amaç için Almanya ile anlaşmıştır. Öncelikle Sovyet-Alman işbirliğinden yararlanarak emperyalist genişlemelerini gerçekleştirebilmek, daha sonra ise Batılı devletler ile Almanya'yı karşı karşıya bırakıp iki tarafında yıpranmasını sağlayarak, Dünya üzerinde komünizm yayılmasını kendi kuvvetleri aracılığı ile genişletmek. Beklenenin aksine Almanya, Fransa'yı 4 hafta gibi bir sürede işgal ederek parçalaması, Sovyetler Birliği'nin planlarını boşa çıkartmıştır. Almanya'nın bu kadar çabuk hareket etmesi tartışılmaz üstünlüklerini göstermiştir. Sovyetler Birliği, Almanya'nın Fransa ile uğraşırken üstünlüğü tam anlamıyla eline geçirmeden kendisine düşen bölgeleri almaya karar vererek, 1940 Haziranında Estonya, Litvanya ve Letonya'yı işgal etmiş, 27 Haziran 1940'da ise Romanya'ya ultimatom vermiş ve Besarabya ile Kuzey Bukovina'yı kendilerine terkini istemiştir. Ancak 23 Ağustos'ta imzalanmış olan Saldırmazlık Paktında bu bölgeler konuşulmamıştır. Almanya bu dönemde Balkanlarda bir savaş çıkmasını istemediği için ne Sovyetler Birliği'ne karışmış ne de Romanya'ya yardım etmiştir. Sovyetler Birliği böylece istediği bölgeleri rahatça işgal etme olanağı bulmuştur¹¹⁹.

¹¹⁷ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 81-82.

¹¹⁸ Raymond James Sontag, *a.g.e.*, s. 180-181.

¹¹⁹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 372.

Romanya'dan Sovyetler Birliği'nin toprak alması ve Almanya'nın da karşı çıkması çevresindeki devletleri de harekete geçirmiş, Bulgaristan 19 Ağustos'ta Güney Dobluca'yı, Macaristan ise Transilvanya'yı istemiş, ancak Romanya Macaristan'ın isteğine karşı çıkmış, Almanya ve İtalya'nın aracılık yapması üzerine 30 Ağustos 1940'da Viyana anlaşması yapılarak Transilvanya'nın üçte ikisi Macaristan'a verilmiştir. Almanya, Romanya'nın geri kalan toprakları için garanti vermiş, fakat bu garanti Romanya'ya yerleşmeye çalışan Sovyetler Birliğini sınırlendirmiş ve 1 Eylül 1940'da Almanya'yı protesto ederek, Romanya'ya verilen garantinin kendilerine karşı yapılmış olduğunu, ayrıca Tuna bölgesindeki ilgilerinin de bitmediği bildirmiştir¹²⁰. Almanya Eylül 1940'da Romanya'ya Eğitim Kıtaları adıyla askerlerinin bir kısmını hem Romanya'nın ticaretini korumak bahanesi ile hem de Sovyet işgali altında bulunan Finlandiya'ya göndermesi Sovyetleri iyice kızdırmıştır. Hitler'in yapmış olduğu hamleler Sovyetler Birliği'ni dört bir yanından kısıka almış olmasına rağmen Hitler Sovyetler Birliği ile savaşın hemen çıkması taraftarı değildir. Diğer yandan İngiltere'nin inatla direnmesinin sebebini de aralarında savaş çıkma olasılığına bağlamıştır¹²¹.

Hitler, Sovyetler Birliği'ni de Üçlü Pakta davet ederek hem İngilizlerin beklentisini kırmak hem de Sovyetler Birliği'ni kaybetmemek için Dünya'nın paylaşılmasında kendilerinin de olması gerektiği mesajını vermek üzere, Sovyet Dışışleri Bakanı Molotov'u Berlin'e davet etmiştir. 12-13 Kasım 1940'da yapılan görüşmelerde Hitler, Sovyetler Birliği'ne hem pakta katılması hem de İran ve Hindistan'ı alarak Hint Okyanusuna inmelerini desteklediklerini söylemiştir. Molotov bu anlaşmayı kabul etme şartı olarak Almanya'nın askerlerini Finlandiya'dan çekmesi ve Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan üzerinde kara, hava ve deniz üslerine sahip olması karşılığında gerçekleşeceğini belirtmiştir. Hitler böyle bir karşılığın olmayacağını belirtmesi üzerine görüşmeler tıkanmış ve anlaşma yapılamamıştır, Molotov Berlin'den ayrılırken Almanya ve Sovyetler Birliği birbirinden daha da uzaklaşmıştır¹²².

Hitler, Sovyetler Birliği ile anlaşmanın mümkün olmayacağını ve ileride kendilerine zorluk çıkarabilecek olmalarını düşünerek ordularına 18 Aralık 1940'da *Sovyetler Birliğini ezmek* için emir vermiş, operasyonun 15 Mayıs 1941'de başlayacak ve

¹²⁰ Raymond James Sontag, *a.g.e.*, s. 191.

¹²¹ William Shirer, *a.g.e.*, s. 798.

¹²² Raymond James Sontag, *a.g.e.*, s. 217-220.

altı ay içerisinde bitirilmesi hedeflenmiş, plana da *Barbarossa* adı verilmiştir¹²³. Hitler'in almış olduğu karar doğrultusunda ordu hazırlanırken, siyasi olarak da bazı önlemler alınmış, öncelikle Sovyetler Birliği'nin sol kanadının güvenlik altına alınması için, 20 Kasım 1940'da Macaristan, 23 Kasım'da Romanya üçlü pakta alınmış ve Aralık, Ocak aylarında ise Romanya'ya büyük kuvvetler sevk edilmiştir. Bulgaristan ise önce direnmiş ancak de 1 Mart 1941'de pakta dahil olmuştur. Hitler Balkan topraklarını anlaşmalar ile yanına alırken, 27 Mart 1941'de Yugoslavya'da Hava Generali Simoviç, Alman aleyhtarı hükümet darbesi yaparak 6 Nisan 1941'de Sovyetler Birliği ile Dostluk ve Saldırmazlık Pakti imzalamıştır¹²⁴. Hitler ise aynı gün sabah hava kuvvetlerine verdiği emir ile Belgrad'ı havadan bombalamış, karadan da yıldırım harekâtı başlatarak 10 gün içerisinde Yugoslavya işgal edilmiştir. İşgal edilen topraklar üçe bölünerek Macaristan, Bulgaristan ve İtalya arasında pay edilmiş, Hırvatistan ise Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız olmuştur.

Alman kuvvetleri 6 Nisan sabahı Bulgaristan üzerinden Yunanistan'a girmiş, Yunanistan'ın İngiltere ile anlaşmaları gereğince 57 bin kişilik bir kuvvet yardımı almış, ancak bu yardıma rağmen Yunanistan fazla dayanamamış ve 25 Nisan günü Alman kuvvetleri Atina'yı ele geçirmiştir. Balkanlara hâkim olan Almanya, Türkiye sınırına yalnızca 60 km uzaklıkta durmuş ve tarafsızlığını belirten Türkiye için büyük tehdit oluşturmuştur. 18 Haziran 1941'de Almanya ile Türkiye arasında saldırmazlık pakti imzalanmış ve Türkiye bu sayede savaştan bir süre daha uzak durabilmiştir¹²⁵. Almanya Balkanlardaki durumu kontrol altına aldıktan sonra, 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliğine savaş açmış ve 2. Dünya Savaşı'nın kaderi bu andan itibaren tam tersine dönmüş, Avrupa'daki üstünlüğünü yitirecek olan Almanya, Sovyetler Birliği'ni kendi eliyle karşı cepheye itmiş ve bu andan itibaren Alman ilerlemesi durarak aldığı toprakları savunma pozisyonuna geçmiştir.

6.4. Türkiye'nin Savaş Dışı Kalma Durumu

Türkiye 2. Dünya Savaşı'na fiilen katılıp savaşmamıştır ancak kendisine Batı Bloğu içerisinde yer bulabilmek ve Sovyet tehdidinden kurtarabilmek için savaşın cephede bittiği

¹²³ Raymond James Sontag, *a.g.e.*, s. 255.

¹²⁴ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 131.

¹²⁵ C. J. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East 1914-1956*, Van Nostrand, South Bend 1956, Vol 2, s. 231.

dönemde Almanya'ya savaş açtığını belirtmiştir. Ancak hiçbir cephede savaşmamıştır. Bu döneme kadar Türkiye savaşa katılmadığı gibi tam anlamıyla tarafsız da kalmamıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa ile yaptığı Dostluk ve Saldırmazlık anlaşması gereğince, savaşın Avrupa'dan Akdeniz ve Balkanlara sıçraması durumunda Türkiye'nin hangi şartlarda savaşa dâhil olacağı kararlaştırılmıştır. Bu nedenle Türkiye savaş boyunca kendini uzak tutmaya çalışmış ancak Mihver Devletlerden gelebilecek tehditte karşıda gerekli önlemleri de almıştır. O dönemde Türk Dış Politikası yönetenler Türkiye'yi fiili bir savaştan uzak tutma başarısını göstererek, savaş sonrası maddi ve manevi yıkıntıları, Türkiye'ye yaşatmamışlardır. Bunun en önemli mimarlarından birisi dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'dür. Devlet yönetiminde bulunanların 1. Dünya Savaşını ve arkasından Milli Mücadele dönemini yaşamış olmaları, yokluk ve savaşın yıkıntılarını iyi bilmeleri, Türk dış politikasında savaş dışı kalmayı önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca ölümünden önce Mustafa Kemal'in de hayalperest olmayan, akılcı ve ülkenin birliğini koruyucu önlemleri de etkili olmuştur¹²⁶.

1940 yazına kadar Türkiye savaş dışı kalma konusunda bir sıkıntı yaşamamıştır. Ancak İtalya'nın 1940 Haziranında savaşa fiilen girmesinden sonra İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin de savaşa girmesi gerektiğini ve bu konuda baskı yapmaları üzerine Hükümet şu koşullar ile savaşa girmeyi kabul etmemiştir. Bunun nedenleri;

- ❖ *Türkiye'nin savaşa girmesini isteyen Müttefiklerden Fransa'nın aynı dönemde Alman işgali altında ve silah bırakma görüşmeleri yapması, dolayısıyla savaştan çekilmiş olan bir devletin nasıl olurda başka bir devlete savaşa dâhil olması istenebilir?*
- ❖ *İttifak anlaşmaları ile Türkiye'ye vaat edilmiş olan silahlar henüz verilmemiştir. Ayrıca savaştan çekilmiş olan Fransa ile yalnız kalmış olan İngiltere'nin Türkiye'ye yardım edebilecek durumda olmadığı ve bu suretle savaşa girmenin doğru olmayacağı,*
- ❖ *Türkiye'ye vaat edilen silahların gelmemesinden dolayı savaşa bu donanımla dâhil olunması durumunda olası mağlubiyet sonrası İngiltere için son derece stratejik öneme sahip olan Ortadoğu topraklarına savaşın yayılma tehlikesi vardır. Türkiye'nin güvenliği, toprak bütünlüğünün bozulmaması ve stratejik yayılmanın engellenmesi için savaşa girmek söz konusu değildir,*
- ❖ *Ayrıca imzalanan iki numaralı protokole göre Türkiye'nin savaşa dâhil olması kendisini Sovyetler Birliği ile savaşa götürebileceği, bu nedenle tarafsızlığın korunmasına karar verilmiştir¹²⁷.*

¹²⁶ Oral Sander, *a.g.e*, s. 132-133.

¹²⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1968,C. 2, s. 191.

Müttefiklere bu şekilde cevap veren Hükümet, bildiriminden ardından 1940 yılında Balkanlar üzerinde Almanya'nın etkisinin artması, ikinci defa Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda baskıya maruz kalmasına neden olmuş ancak İsmet İnönü çok zekice bu baskıdan kurtulmuştur. İtalya'nın 28 Ekim 1940'da Yunanistan'a saldırması üzerine, Müttefikler imzaladıkları anlaşma gereğince savaşın Akdeniz'e sıçradığını ve Türkiye'nin artık savaşa girmesi gerektiğini söylemesi üzerine İsmet İnönü, Balkan Antantını bahane olarak göstermiştir. Bu anlaşmaya göre Balkan devletlerinin kendi aralarındaki çatışma karşısında Türkiye'nin de ancak savaşa girmesi maddesi olduğunu belirten İnönü, bir kez daha Türkiye'yi savaşa girmekten uzak tutabilmiştir¹²⁸.

1941 yılından itibaren Almanya'nın Balkanlar'da hızla ilerlemesi hem Türkiye'yi hem de Müttefikleri endişeye düşürmüştür. Almanya Yunanistan'ı da işgal ederek Türkiye'nin 60 km kadar yakınına yerleşmesi sonrasında tedirgin olan Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu vermiş olduğu demeçte; *Türkiye Toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına karşı yapılacak her saldırıya karşı koyulacaktır* demesi ile Almanya'nın daha da ilerlemesi durumunda Türkiye'nin tarafsız kalmayacağını belirtmiştir¹²⁹. Hitler ise 4 Mart 1941'de İsmet İnönü'ye yolladığı mektupta Almanya'nın Türkiye üzerinde emelleri olmadığını belirtmiştir. Hitler'in kendi planlarında yakın zamanda Sovyetler Birliği'ne saldırarak olması Alman-Sovyet savaşında Türkiye'nin tarafsız kalmasını sağlamak amacıyla yönelik bir mektuptur. Böylece 18 Haziran 1941'de Almanya ile Türkiye arasında saldırılmazlık deklarasyonu imzalanmış ve Bulgaristan ve Sovyetler Birliği ile yapılmış olanlarla birlikte Türkiye sınır güvenliğini sağlamıştır.

Almanya planlarında gecikme yaşamış ancak Sovyetler Birliği'ne yapılacak saldırıyı daha fazla geciktirmemek için 22 Haziran 1941'de resmen ordusunu Sovyetler sınırında içeri ilerletmesinden sonra Avrupa'da savaşın şekli değişmiş ve Sovyetler Birliği Müttefiklerin yanına geçmiştir. Stalin Türkiye'nin savaşa girmemesini şiddetle teklif ederken, 1941 Aralık ayında Moskova'da İngiltere ile Sovyetler Birliği'nin ortak hareket etmesi görüşülmüş, Türkiye'nin de durumu ele alınmış ve Stalin, Türkiye'ye savaşa girmemesi karşılığında savaş sonunda 12 Ege Adası, Suriye'nin Kuzeyinden ve

¹²⁸ Tülay Alim Baran ve Edip Başer, "İkinci Dünya Savaş'ından 21. Yüzyıla Türkiye", Editör: Cemil Öztürk, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi*, Pegem Yayıncılık, Ankara 2009, s. 344.

¹²⁹ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 136.

Bulgaristan'ın Güneyinden toprak verilmesini teklif etmiş İngiltere'de onaylamıştır. Bu teklif İsmet İnönü'ye resmen tebliğ edildiği zaman İnönü'nün cevabı şu şekilde olmuştur;

[...] Rusya'ya gelince, onlar da Bulgaristan'ın güneyini ve Garbi 12 Adayı ve diğer sınırlarda birçok yerleri bize vermek teklifindeydiler! Konferansında; Stalin, Eden'e yaptığı bu teklifleri İngiliz Büyükelçisi bana zaman: Neye bedel? Diye sordum. Karşılığında tarafsızlığa bedel, diyorlardı¹³⁰!

Yapılan teklifi kabul etmeyerek baskıları kırmaya çalışan İnönü 1942 yılına Türkiye'yi hala savaş dışında tutmayı başarmış, ancak Türkiye'nin savaş boyunca yaşayacağı en zorlu dönem yeni başlamış ve Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde yapılan baskılar başlamıştır.

6.5. Sovyet İngiliz İttifakı ve ABD'nin Savaşa Girmesi

Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne savaş açması ile yalnız kalan Sovyetler Birliği'ne, İngiltere Başbakanı verdiği demeçle destek olmuştur. Ortak düşmanları olan Almanya'ya karşı 22 Haziran 1941'de radyoya verdiği demeçte Churchill, bu savaşın bir sınıf savaşı olmadığını, bu sebeple de Sovyetler Birliği ile işbirliği ve gerekli yardımı yapmaya hazır olduklarını belirtmiş, ancak Churchill'in bu teklifine cevap alınamamıştır. Bunun üzerine Churchill, Stalin'e resmi olarak başvurması ile ortaklık yapılması konusunda olumlu adım atılabilmıştır¹³¹ ve 12 Temmuz 1941'de Moskova'da İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında Ortak Hareket Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre her türlü yardımın yapılacağı ve ayrı mütarekeler ile barışın imzalanmayacağı öngörülmüştür. ABD'nin de savaşa girmesi ile 26 Mayıs 1942'de ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında ittifak anlaşması yapılmış ve bu anlaşmanın 20 yıl geçerli olacağı maddelere eklenmiştir. Sovyetler Birliğine yardımlar hız kazanmış ancak bu durum Sovyetler Birliğini garip bir duruma düşürmüştür. Ortada bir 3. Enternasyonal vardı ve bu milletlerarası Komünizm teşkilatıydı. Ancak Komünist Sovyetler Birliği, Kapitalist İngiltere ve ABD'den maddi yardım almaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için 22 Mart 1943'de alınan kararla 3. Enternasyonal kendisini lağvettiğini açıklamıştır¹³².

¹³⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.s.* 191.

¹³¹ Winston S. Churchill, *The Grand Alliance*, Houghton Mifflin Co., Boston 1951, s. 371.

¹³² Walter C. Langsam, *Documents and Readings in the History of Europe since 1919*, J. B. Lippingott Company, Chicago 1951, s. 905.

İngiltere ilk üç ay içerisinde Sovyetler Birliğine 450 Uçak, 22 ton kauçuk ve 3 milyon çift ayakkabı ile savaş endüstrisinde kullanılması için gerekli hammaddeleri vermiştir. ABD ise Ekim 1941'den itibaren maddi yardımlarını başlatmış ancak yardımlar iki yol üzerinden toplamda yapacağı 11 milyar Dolar'ın 60 Milyon Dolarını göndermiştir. Yardımlar ancak iki yapılabilecektir. Bunlardan ilki İran üzerinden ikincisi ise Türkiye'deki boğazların kullanılmasıdır. Ancak Türkiye tarafsızlığını ilan ettiği için bütün savaş araçlarına boğazlarını kapatmıştır. Bu nedenle daha masraflı ve uzun olan İran üzerinden yardımlar Sovyetler Birliğine ulaştırılmıştır. İran ise baskıya rağmen geçit vermemesi nedeniyle, Ağustos 1941'de Rıza Şahı'ı tahtan indirerek oğlu Rıza Pehlevi'yi başa geçirmişler ve Tahran bölgesi tarafsız olacak şekilde, İran nüfuz bölgelerine ayrılmıştır. Kuzey bölgesi Sovyet, Güney bölgesi ise İngiliz işgaline alınmış, 29 Ocak 1942'de yapılan anlaşma gereğince İran zorla Müttefiklerin yanına çekilmiş ve Almanya ile savaşın bitmesinden en geç altı ay içinde boşaltılacağı taahhüt edilmiştir¹³³. Ancak Soğuk Savaşın başlangıcında ABD ile Sovyetler Birliği'ni karşı karşıya getiren konulardan biri de bu olmuştur. Sovyetler Birliği savaş bitmesine rağmen İran topraklarını boşaltmamıştır.

ABD 1941 yılının ortalarına gelindiği zaman henüz fiilen savaşa girmemiş ancak yardımları ile tarafını açıktan belli etmiştir. Özellikle Hitler Almanya'sına karşı mücadele veren devletlere yardım yapmaktan geri kalmamış ABD, Başkan Roosevelt'in 11 Mart 1941'de *Ödünç Verme ve Kiralama* yasasını kongreye sunması ile daha net biçimde tarafını göstermiştir. Bu yasa Amerikan politikasında açık bir değişimin göstergesidir. Çünkü savaş başından beri yardımlarını yapan ancak tarafsız olduğunu açıklayan ABD, bu yasa ile Hitler'i karşısına almıştır. Savaş boyunca yapılacak olan 50 milyar Dolarlık yardım paketinin 6 milyar Doları yiyecek, 4 milyar Doları hizmet ve geriye kalan 40 milyar Doları ise askeri mühimdir. Savaş sonunda açıklanan verilere göre bu yardımın 31 milyar Doları İngiltere'ye, 11 milyar Doları Sovyetler Birliğine, 3 milyar Doları Fransa'ya ve 1,5 milyar Doları ise Çin'e yapılmıştır. Geriye kalan miktar ise diğer devletler arasında bölüştürülmüştür¹³⁴.

ABD'nin ödünç ve kiralama yasasını çıkartmasından tedirgin olan Japonya, 29 Temmuz 1941'de Vichy Hükümeti ile yaptığı anlaşma gereğince Hindicini'deki sekiz hava

¹³³ C. J. Hurewitz, *a.g.e.*, s. 233-234.

¹³⁴ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 146.

ve iki deniz üssünü kullanma hakkını elde etmiş, anlaşmadan hemen sonra bu bölgeye 50 bin askerini yerleştiren Japonya'ya karşı tepki olarak ABD, bütün Japon alacaklarını durdurduğunu ve Japon ticaretini kontrol altına aldığını açıklamıştır. Zaten Çin ve Hindistan yüzünden gergin olan Japon-ABD ilişkileri bu adımlar ile daha da sertleşmiş, Japonya cephesinde ABD'nin tutumunu sertleştirmesi ve müzakerelerde yumuşamaması askerin harekete geçmesine neden olmuş ve Eylül 1941'de ABD'ye resmen savaş açılması kararı alınmıştır. 7 Aralık sabahı tam bir gizlilik içerisinde ABD donanmasının en yüksek güce sahip olduğu Atlantik Filosunun bulunduğu Hawaii'deki Pearl Harbor limanı ani bir baskınla Japonya tarafından bombalanmış ve bu saldırı ile ABD resmen 2. Dünya Savaşına katılmıştır¹³⁵. ABD'nin savaşa katılmasına en çok İngiltere sevinmiş ve Churchill anılarını topladığı defterinde şöyle belirtmiştir; *Haritadan silinmeyecektir, tarihimiz sona ermeyecekti!*¹³⁶. 11 Aralık'ta Japonya'dan sonra Almanya'da ABD'ye resmen savaş ilan ettiğini açıklamıştır.

6.6. Atlantik Bildirisi ve Birleşmiş Milletlerin Kurulması

Atlantik Bildirisi, bir bakıma NATO'nun temel taşlarından birisidir. Ayrıca Atlantik Bildirisi Wilson'nun 14 İlkesi ile de kıyaslanabilir. Çünkü Başkan Wilson'da ilkelerini yayınlarken kendi görüşüne göre Dünya'nın şekillenmesi ve savaş sonrası kurulacak Dünya düzenini işaret etmiştir. Atlantik Bildirisi'nin temelinde de bu bilinç yatmaktadır ve Savaş sonrası kurulacak olan Dünya'nın durumu?

10 Ağustos 1941'de Churchill ve Roosevelt, Atlas Okyanusuna kıyısı olan New Foundaland'in Placen koyunda demirleyen zırhlılarında yaptıkları görüşme ile savaş sonrasında Dünya'nın nasıl şekillenmesi gerektiği ile ilgili bir çalışma yapmışlardır. Sekiz maddelik bir demecin ortaya çıkması ile ABD henüz savaşa girmemiş olmasına rağmen o dönemde böyle bir demeç hazırlayarak yakın tarihte savaşa gireceğinin sinyallerini vermekle kalmayarak, demecin arka planında ABD'nin Dünya siyasetine ağırlığını koyacağı anlaşılmakta ve tarafsızlık politikasını bir kenara koyduğu görülmektedir. 14 Ağustos 1941'de yayınlanan demeç özetle şu şekildedir¹³⁷;

- ❖ *Savaştan sonra toprak kazanılmayacak,*
- ❖ *İlgili halkın onayı alınmadan toprak değişikliği yapılmayacak,*

¹³⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 381-382.

¹³⁶ Winston S. Churchill, *a.g.e.*, s. 607.

¹³⁷ Walter C. Langsam, *a.g.e.*, s. 919.

- ❖ *Uluslar kendi geleceklerini kendileri belirleyecek (Self Determination),*
- ❖ *Uluslararası işbirliği gerçekleştirilip geliştirilecek,*
- ❖ *Temel hammaddelerden eşit biçimde yararlanılacak,*
- ❖ *İnsanlar korku ve açlıktan kurtulacak,*
- ❖ *Açık denizlerde ticaret serbestliği gerçekleştirilecek,*
- ❖ *Mihver devletleri silahtan arındırılacak, savaş sonrasında topyekûn silahsızlanmaya gidilecektir¹³⁸.*

Atlantik demecinin maddeleri incelendiği zaman savaş sonrasındaki durumun belirtildiği gibi veya öngörüldüğü şekilde olmadığı görülür. Zaten bu maddelerin gerçekleşmesi zor gibi gözükürken birde Sovyetler Birliği'nin tüm Avrupa'yı tehdit edercesine ordusunu güçlendirmesi, Komünizmi siyasi ve coğrafi alanlarda yaygınlaştırma çabaları galip gelen devletler açısından özellikle silahlar konusundaki maddelerin uygulanmasına engel teşkil etmiştir. Birleşmiş Milletler 'in temelini oluşturan Atlantik Bildirisi, Soğuk Savaşa gidilen yolda kilometre taşlarından birisidir. Özellikle böyle bir demecin ABD tarafından yayınlanmış olması yakın gelecekte olacakların sinyalini vermiştir. Kutuplaşma, farklı ideolojilerin çatışması ve teknolojik gelişmelerin ışığında silah endüstrisindeki yarış Atlantik Demecinde düşünülen hali ortadan kaldırmıştır. İleride yaşanacak olan Sovyet tehdidi ile Atlantik Bildirisine imza atan ABD'nin ve birlikte hareket etmeye karar veren devletlerin ne kadar haklı oldukları da ortaya çıkmıştır.

ABD'nin savaşa resmen girmesi üzerine İngiltere Başbakanı Winston Churchill 22 Aralık 1941'de Washington'a giderek Başkan Roosevelt ile bir görüşme yapmıştır. Görüşmenin ardından Almanya'ya karşı savaşa katılan 26¹³⁹ devletin imzası ile 1 Ocak 1942'de Atlantik Bildirisindeki maddeleri de onaylayarak *Birleşmiş Milletler Demeci* yayınlamıştır. Demecin özünde ise anlaşmaya varan devletlerin savaş bitene kadar yardım ve dayanışma içerisinde olacakları ve işbirliğinden vazgeçmeyecekleri vardır. Bu yayınlanan demec ile savaş sonrasında kurulacak olan Birleşmiş Milletler 'inde temeli atılmıştır¹⁴⁰.

¹³⁸ Walter C. Langsam, *a.g.e*, s. 921.

¹³⁹ Almanya'ya savaş açan devletler ve fiilen savaşa katılmasa da Almanya karşısında olan devletler: ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği, Çin, Avustralya, Belçika, Kanada, Küba, Kosta Rika, Çekoslovakya, Dominik Cumhuriyeti, Salvador, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Honduras, Hindistan, Lüksemburg, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Polonya, Güney Afrika Birliği ve Yugoslavya.

¹⁴⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 382, Walter C. Langsam, *a.g.e*, s. 1119.

6.7. 1942 ve 1943 Yıllarında Savaşın Durumu

6.7.1. Doğu Cephesi (Alman-Sovyet Savaşı)

Sovyetler Birliğine savaş ilan eden Almanya, Hitler'in düşüncesine göre iklim şartları da göz önüne alınarak 6 ay içerisinde Sovyetlerin tamamen işgal edilebileceği hesaplanmıştır. Bu işgalin ilk bölümü ise 6-8 hafta arasında Stalingrad'ın prestij bakımından işgalini içermektedir. Hitler ordusunun en güçlü ve en özel askerlerini bu savaş için toplamıştır. 160 tümen piyade, 20 zırhlı tümen (her tümende 350 adet tank bulunmaktadır, toplam 7000 tank) ve 3500 adet uçak ile Leningrad, Moskova ve Kiev hatlarına üç koldan birden saldırı planlanmıştır. 19 Eylül'de Kiev, 16 Ekim'de Odessa ve 21 Kasım'da Rostov alınarak hızlı ilerleme gösterilmiştir. İşgal edilen bölgelerle birlikte bütün Kırım Almanları da Alman ordusunun kontrolüne geçmiştir. 5 ay gibi bir sürede Alman ordusu cephesini Leningrad'ın Doğusundan Limen Gölü, Kalini, Moskova'nın Batısı, Tula, Kharkov ve Rostov çizgisine kadar ilerletmiştir. Bu hızlı ilerlemede iklimin yanında Sovyetler Birliğinin hazırlıksız yakalanması ve henüz karşı koyacak kadar toparlanamamasının yanı sıra ABD'nin savaşa girmesine rağmen Sovyetler Birliğine yardımlarını ancak 1942 kışında başlatmış olması da etkili olmuştur. Sovyetler Birliği ise ABD'den gelecek olan yardıma kadar Alman ordusunun gelmiş olduğu hattı korumaya çalışmış ve Moskova'yı işgal etmelerine engel olmuştur¹⁴¹.

1942 Ocak ayında ABD yardımının başlaması ile cephede durdurulan Alman ordusu biraz geri çekilmeye zorlanmıştır. Hitler ise durumun daha da kötüye gitmemesi için işgali altında bulunan diğer ülkelerden bir kısım askeri Sovyet cephesine yöneltmiş ve toplam tümen sayısını 240'a yükseltmiştir. Kış ve İlkbaharı hazırlık yaparak geçiren Alman ordusu işgale başladığı 1941 Haziran ayından bir yıl sonra 1942'de aynı dönemde yeniden genel taarruz yaparak cephenin Güney bölgesinde başarı sağlamış ve Ağustos ayına gelindiğinde Stalingrad tamamen işgal edilemese de kuşatma altına alınmış, Hazar Denizine kadar ilerlemişlerdir. Ancak Kafkasya ve Bakü'yü tam olarak Sovyetler Birliği'nden koparamamışlardır. Hitler'e göre Sovyetler Birliği'ne hem askeri hem de manevi darbe vurmak için Stalingrad alınmalıydı. Bu nedenle Alman ordusunun taarruz gücü bu bölgeyi almaya yoğunlaştırılmış, 1942 Temmuz ayından itibaren savaşın en çok kan dökülen bölgesi Stalingrad olmuştur. 24 Kasım 1942'de Stalingrad savaşı en ağır

¹⁴¹ Raymond James Sontag, *a.g.e.*, s. 199-203.

dönemine girmiş, fakat işler Hitler'in düşündüğü gibi gitmemiş ve Alman ordusu, Sovyet ordusunun 1943 Ocak ayında başlattığı karşı taarruza direnememiştir. 2 Şubat 1943'de 6. Alman Ordusu 190 bin kişilik bir kuvvetin yanı sıra ordu komutanı Mareşal Paulus ve 22 subayı da esir edilmiştir. Stalingrad savaşını Sovyetler Birliği kazanmış, bu zaferle birlikte Almanya'nın ilerleyişi kırılmış, durmuş hatta geri itilmeye başlamıştır. Alman ordusunun Stalingrad'da kaybettiği sadece bir cephe savaşı değil, hem askeri hem de psikolojik üstünlüktür¹⁴².

6.7.2. Uzak Doğu ve Pasifik Cepheleri

Japonya, ABD'ye resmen savaş açtığı günden itibaren aynen Alman ordusu gibi parlak bir ilerleme kaydetmiş, özellikle 1941 ve 1942 yılının sonlarına kadar bu durum böyle devam etmiştir. 1941 yılında Japonya Gilbert, Guam ve Wake adaları ile Hong Kong'u ele geçirmiş, Malezya, Filipinler ve Borneo'ya da çıkartma başlatmış, 1942 yılında Filipin tamamen işgal edilmiş, gene aynı yıl içerisinde Birmanya, Cava, Sumatra, Singapur işgal edilmiştir. Ayrıca Singapurda yaklaşık 70 bin kişilik İngiliz askeri esir edilmiştir¹⁴³.

Japonya'nın karada bu kadar hızlı ilerlemesine rağmen denizde bu denli bir başarı sağlayamamıştır. Şubat 1942'de Mercan Denzinde yapılan ilk deniz savaşını Japonya kazanmıştır. Ancak ABD'nin savaşa dâhil olması ile 7-8 Mayıs 1942'de Coral Denzinde (Mercan Denizi) yapılan savaşı Japonya az kayıplarla da olsa kaybetmiştir. Yaklaşık bir ay kadar sonra yapılan 3-5 Haziran Midway Deniz savaşında Japonya 4 uçak gemisi, 4 kruvazör, 8 nakliye gemisi ve 250 uçak kaybı ile ağır bir yenilgi almıştır. 13 Kasım 1942'de Guadalcanal savaşının bilançosu Japonya'ya 28 gemi olmuştur ve bu deniz savaşı ile ABD'nin denizlerdeki üstünlüğü Japonya'ya karşı açıkça ortaya çıkmış, dengeler ABD'nin lehine doğru kaymıştır¹⁴⁴.

6.7.3. Kuzey Afrika Cephesi

Kuzey Afrika'da Mussolini'nin elde ettiği askeri zafer daha sonra toparlanan İngiliz orduları tarafından tersine çevrilmiştir. Bingazi'ye kadar ulaşan İngiliz kuvvetlerini durdurmak için Adolf Hitler, Mussolini'ye yardım etmek amacı ile General Rommel'i *Afrika Krops* adını verdiği ordu ile İtalya'nın yardımına yollamıştır. Yaklaşık bir ay

¹⁴² B. H. Liddell Hart, *a.g.e.*, s. 143-145.

¹⁴³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 383-384.

¹⁴⁴ B. H. Liddell Hart, *a.g.e.*, s. 146.

hazırlanan Rommel'in kuvvetleri 24 Mart 1941'de İngiliz ordusuna karşı taarruza geçerek Bingazi'den Libya Mısır hattına kadar geri çekilmelerini sağlamıştır. Ancak askeri ve mühimmat olarak sınırlı desteği olan ordu daha fazla ilerleyemeyip bu hat üzerinde durmuştur¹⁴⁵. Aynı dönemde Almanya Sovyetler Birliğine karşı yapacağı savaşın planları ile uğraşırken ordusunu dağıtmak istemediği ve Sovyetler Birliği'nin tek vuruşta parçalanması için askeri mühimmat olarak da destekleyemediği Kuzey Afrika cephesi bu şekilde askıda kalmıştır.

İngiltere ise saldırının durması ile gerekli yardımı alabilecek zamanı ve toparlanmak için fırsat yakalamıştır. 18 Kasım 1941'e kadar gerekli çalışmaları tamamlayan İngiliz ordusu, aynı gün karşı taarruza geçerek, Aralık ayı başlarında yeniden Bingazi bölgesine kadar ilerleme sağlamış, Ocak 1942'de karşı atağa geçen Rommel kuvvetleri İngilizleri yeniden geriye itmiştir. Bir süre duran Rommel yeniden yaptığı taarruz ile gerçek bir zafer elde etmiş ve İngiliz kuvvetleri İskenderiye'nin 35 km kadar Batısına itilmiştir. Mihver orduları ve yanında Mussolini Kahire'ye girmeye hazırlanıyordu. Planlarında Mısır'ın tamamen işgal edilmesi ile İngiliz petrol sahaları el geçirilecek ve bu sayede ciddi bir kaynak sağlanarak askeri araçların ve sanayinin masrafsız çalışması sağlanacaktır¹⁴⁶.

Ellerindeki petrol bölgelerini ve Süveyş kanalını kaybetmek istemeyen İngiltere El-Alamein'de çok ciddi bir savunma kurmuştur. 1 Temmuz 1942 günü Mareşal Rommel tüm gücü ile İngilizlerin Savunma hattına saldırıya geçmiş, General Montgomery komutasındaki İngiliz kuvvetleri Kuzey Afrika cephesinde o güne kadar görülmeyen bir direniş göstererek hattın yarılmasına izin vermemiştir. İngilizler psikolojik olarak güçlenirken, hatta üç ay boyunca bütün güçleri ile saldıran Mihver güçlerin 1 km dahi ilerleyememesi hem insan hem cephaneye hem de psikolojik olarak zor durumda kalmalarına, kendileri açısından Kuzey Afrika'daki son çaba olmuştur. 23 Ekim 1942'den itibaren İngiliz kuvvetleri bütün cephe boyunca genel taarruza geçerek Mihver güçlerini geriye itmeye başlamış, 23 Aralık 1942'de ise Trablus'a kadar girmiş ve Libya yeniden ufak bir bölgesi dışında Müttefiklerin eline geçmiştir¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 158.

¹⁴⁶ William Shirer, *a.g.e.*, s. 835-837.

¹⁴⁷ B. H. Liddell Hart, *a.g.e.*, s. 165-168

Aynı dönemde İngilizler Mihver güçleri geriye çekilmeye zorlarken, General Eisenhower komutasındaki Amerikan ordusu, Fas'ın Atlantik kıyılarına ve Cezayir'e çıkartma yaparak Almanya'nın İspanya'yı kullanarak yeni birlikler ile destek almasını önlemiştir. Amerikan kuvvetlerinin çıkartmasına Vichy Hükümeti'nin de katılması ile Cezayir'in tamamını ele geçiren Müttefik kuvvetleri 12 Mayıs 1943'de bölgeyi daraltarak Tunus'ta Mihver orduları esir alınmıştır. Yaklaşık olarak 252 bin asker ve 16 Alman, 10 İtalyan Generalin esir edilmesi ile birlikte İtalya ve Almanya için bu cephe hezimetle sonuçlanmış, Kuzey Afrika cephesi kapanmış, Akdeniz'in Afrika Kıyıları tamamen Müttefiklerin kontrolüne geçmiştir¹⁴⁸. Almanya prestij ve asker kaybına uğramış ancak İtalya ve Mussolini için savaşın sonu görünmüştür. Müttefikler bir sonraki adım olarak Sicilya'ya hava saldırısı ve çıkartma yaparak İtalya'yı savaş dışı bırakmak için harekete geçmişlerdir¹⁴⁹.

6.7.4. İtalya'nın Savaştan Çekilmesi

ABD'nin savaşa dâhil olması ile Sovyetler Birliği'nin üstünlüğü ele geçirmesi, Japonya'nın durdurulması ve Almanya'nın ilerlemek yerine aldığı bölgeleri savunmaya geçmesi paralellik gösterir. ABD'nin İngiltere ile yaptığı plana göre, Avrupa'daki savaşa öncelikle Afrika Kıtasından başlayarak yukarı doğru çıkmak daha stratejik ve doğru görülmüştür. Öncelikle askeri yoğunluğun az olduğu bölgelerin ele geçirilmesi hedef alınmış bu nedenle 10 Temmuz 1943'de Sicilya'ya 160 bin kişilik bir kuvvet çıkaran Müttefikler Ağustos ayının ortalarına doğru bütün adanın işgalini tamamlamışlar ve yaklaşık olarak Mihver güçlerinden 100 bin asker esir almışlardır¹⁵⁰.

Mussolini'den eski Roma İmparatorluğu ve Akdeniz'de tam hâkimiyet bekleyen İtalyan halkı ve meclis, öncelikle Afrika'da ve Orta Doğu cephelerindeki yenilgi, ardından Müttefiklerin Sicilya çıkartması ve adanın tamamını ele geçirmeleri, esen rüzgârları tam tersine çevirmiştir. Artık hedefte Mussolini ve hükümeti vardır, gerçekler ortaya çıkmıştır. İtalyan halkı rejime karşı duyduğu kuşku ve hoşnutsuzluğu yüksek sesle dile getirmeye başlamış, Büyük Faşist Konseyi, Sicilya çıkartması günü yaklaşık 10 saatlik toplantının ardından Mussolini'yi iktidardan düşürmüş, yeni hükümetin başına Mareşal Badoglio getirilmiştir. Mareşal, ilk iş olarak Mussolini'yi yakalatmış ve Faşist Partiyi de

¹⁴⁸ Walter C. Langsam, *a.g.e.*, s. 937-938.

¹⁴⁹ Winston S. Churchill, *a.g.e.*, s. 685-686.

¹⁵⁰ Winston S. Churchill, *a.g.e.*, s. 688.

kapattırıştır. Abruzzes dağında bir otele hapsedilen Mussolini 12 Eylül 1943'de Alman gizli servisi tarafından kaçırılarak havayolu ile Almanya'ya götürülmüştür¹⁵¹.

Mareşal Badoglio savaşın devam edeceğini açıklamasına rağmen gizli anlaşmalarla savaştan çekilmek isteği, Müttefiklerce kabul edilen İtalya ile 3 Eylül 1943'de mütareke imzalanmıştır. Buna göre İtalya, Müttefik kuvvetlerine her türlü kolaylığı topraklarında sağlayacak ve bütün İtalyan donanması Müttefiklere teslim edilerek, ülke içinde ve ülke dışında hiçbir kuvvete mukavemet gösterilmeyecektir¹⁵². İtalya'nın savaştan çekilmesi Almanya için beklenmedik ani bir darbe etkisi yaratmıştır. Akdeniz kıyıları kendi işgal bölgeleri hariç Müttefiklerin kontrolüne geçmiş, Uzak Doğu'da Japonya Avrupa'da ise diğer bir anlaşma ortağı İtalya kontrol altına alınmış, İtalyan hükümetinin mütareke yapmasına aldırmayan Almanya kendi birliklerine verdiği emir ile Müttefiklere karşı İtalya toprakları üzerinde mukavemet göstermiştir. Alman güçleri oluşturdukları savunma hattı ile Müttefikleri oyalamış ve Müttefikler ancak bir sene sonra 4 Haziran 1944'de Romanya'ya girebilmişlerdir¹⁵³.

6.8. 1943-1944 Yıllarında Savaşın Kırılma Noktası ve Balkanların Komünistleşmesi

1943 yılı İkinci Dünya Savaşı için tam anlamıyla bir kırılma yılı olmuş, uzun süre psikolojik ve askeri üstünlüğü elinde bulunduran Mihver Devletlerin işgal ettikleri toprakları savunmaya geçtiği ve gerileme yaşadıkları dönemdir. Avrupa'da Almanya'nın Stalingrad savaşını kaybetmesi ve ABD'nin Sovyetler Birliğine yardımlarının başlaması ile toparlanan Sovyet ordusu cephelerde üstünlüğü eline geçirmiştir. Ayrıca Kuzey Afrika ve Akdeniz'deki üstünlüğünü kaybederek kendi ülkesinin bile işgal edilmesi ile savaştan çekilmek zorunda kalan İtalya ve Mussolini de başka bir dönüm noktası olmuştur. Savaştan çekilen İtalya'nın cephelerde oluşturduğu boşluğu Müttefik devletler tarafından doldurulması Hitler Almanya'sının aleyhine olmuştur. Uzak Doğu'da da durum benzerdir. Japonya, İtalya'dan daha az zarar görmüş, ancak açık denizlerde ABD'nin üstünlüğü yapılan deniz savaşları ile ortaya çıkmıştır. Üstelik ABD; Avrupa, Uzak Doğu kara ve deniz savaşları ile üç cephede birden savaşırken, bir yandan da Müttefiklere maddi ve lojistik yardım da yapmış, hem askeri hem de maddi üstünlük bakımından ABD'nin önde

¹⁵¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 388.

¹⁵² Walter C. Langsam, *a.g.e.*, s. 970-973.

¹⁵³ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 159-160.

olması Soğuk Savaş döneminde taraflardan birinin neden ABD olduğu sorusuna cevap olmuştur.

Almanya, Stalingrad cephesinde yenilmesinin ardından o bölgedeki kuvvetlerine askeri ve lojistik destek yapması ile toparlanma göstermiş, 5 Temmuz 1943'de yeniden taarruz etmeyi denemiş, ciddi bir başarı elde edilemeyen son taarruzdan 10 gün sonra Sovyetler Birliği bütün cephe boyunca genel taarruza geçmiştir. 1944 Nisan ve Mayıs aylarına gelindiği zaman Almanya, Sovyet topraklarının işgale başlamadan önceki haline gerilemiştir. Alman ordusu günden güne güç kaybederken cephelerde üstünlüğün Sovyetlerin lehine dönmesinin en önemli nedeni, Kızılordu'nun giderek güçlenen bir hal almış olmasıdır. Ayrıca İtalya'nın, Hitler'in beklediğinden daha az dirençli olması ve hızlı çöküşü sonrası işgal edilmiş olan Balkan topraklarındaki boşluk milliyetçi hareketleri beraberinde getirmiş, ancak Balkanlarda yaşanan milliyetçi hareketler ileride Sovyetler Birliği'nin işine yarayacak şekilde alevlenmiş komünist harekettir¹⁵⁴.

Yunanistan'da Alman ordusuna karşı düzensiz birliklerin direnişine yardımda bulunan Sovyetler Birliği, komünizmi de bu sayede o bölgeye yaymıştır. ELAS (Milli Halk Kurtuluş Ordusu) ve EDES (Yunan Demokratik Milli Ligi) Alman ordusuna direniş gösteren en önemli iki kuruluştur. Bu kuruluşlardan ELAS, desteğini tamamen Sovyetler Birliğinden almıştır ve bünyesindeki üyeler tamamen komünizm taraftarıdır. EDES ise tamamen Cumhuriyetçi bir yapıya sahip olup İtalya'nın çökmesi üzerine bu iki grup kendi arasında çarpışmaya başlamıştır. 1944 yılından itibaren özellikle İngiltere iki grubu birleştirmeyi ve düzeni kurmayı istemişse de başarılı olamamış, bunun üzerine yardımlarını EDES'e yoğunlaştırmış ve komünizmin yaygınlaşmasını önlemek istemiştir¹⁵⁵.

Benzer bir durum Yugoslavya'da da ortaya çıkmıştır. Alman işgaline karşı koyan iki grup gerilladan liderliğini Tito'nun yaptığı Partizanlar diğeri ise Mihailoviç'in Çetnikler'idir. Partizanlar hem cumhuriyetçi hem de komünizm destekçisidir, Çetnikler ise kralcı ve antikomünist destekçisidir. Avrupa'ya ABD ordusunun çıkartma yaptığı güne kadar Tito ile arası iyi olan İngiltere Partizanlara destek vermiştir¹⁵⁶. Fakat yeni cephenin

¹⁵⁴ B. H. Liddell Hart, *a.g.e.*, s. 185-188.

¹⁵⁵ C. M. Woodhouse and Richard Clogg, *The Struggle of Greece 1941-1949*, Hurts Company, London 1976, s. 237-239.

¹⁵⁶ Jozo Tomasevich, *War and Revolution in Yugoslavia*, San Francisco Univesity Press, San Francisco 1975, Vol 1, s. 115-116.

açılması ile asıl niyetleri ortaya çıkan Tito'nun Partizanlarına desteğini kesen İngiltere, yaptığı hayati geç fark etmiştir. Yapılan Planlara ve konferanslara göre Normandiya çıkartmasının aslında Balkanlara yapılmasını Churchill teklif edip şiddetle desteklemiştir. Çünkü İtalya'nın çökmesi ve Almanya'nın Balkanlar üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesi ile Sovyetler Birliği'nin bu bölgeye gizli yardımlar yapması ile desteklenen komünizmin önüne geçilmesi gerektiğini düşünen Churchill'in haklılığı Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin düşüncesine göre Balkanlar'a Sovyet ordusundan önce Müttefik askerleri girmelidir ve duruma hâkim olmalıdır. Ancak bu teklif kabul edilmemiş ve çıkartmanın Normandiya kıyılarından yapılması kararlaştırılmış ve İngiltere, ABD'den bağımsız olarak durumu kontrol altına alabilmek için Stalin'e Balkanlar'ın nüfuz bölgelerine bölünmesini teklif etmiştir. Yunanistan ve Yugoslavya'nın İngiliz kontrolü altına alınması, Romanya ve Bulgaristan'ın ise Sovyet kontrolünde olmasını kabul eden Stalin teklifi onaylamakla birlikte ABD'ye de danışılmasını istemiş, ABD ise bu teklifi şiddetle reddederek Balkanlar üzerinde İngiliz kontrolünün önüne geçmiştir. Ayrıca bu görüşmeler yaşanırken Sovyet orduları Romanya'ya kadar gelmiştir¹⁵⁷.

6.8.1. Normandiya Çıkartması

Sovyetler Birliği Doğu'dan Balkanlara doğru ilerlerken Müttefikler de Avrupa üzerinde yeni bir cephe daha açma kararı almışlar ve stratejik olarak Almanya'ya en yakın, en hızlı ilerleyebilecekleri Fransa'nın Normandiya kıyısını seçmişlerdir. 6 Haziran 1944'de başlayan çıkartma Normandiya kıyısının 100 km uzunluğundaki sahil şeridine deniz ve hava destekli bir operasyon olup, çıkartma 1000 müttefik uçağı desteği ile 3 tümenlik bir paraşütçünün Normandiya'ya indirilmesi ile başlamıştır. Aynı anda 4000 çıkartma gemisi ile asker, zırhlı araç ve lojistik destek malzemesi kıyıya çıkartılmış, çıkartmayı 11 bin avcı ve bombardıman uçağı ile 7 zırhlı 13 kruvazör ve yüzlerce hafif savaş gemisi korumuştur. Çıkartmanın ilk günü kıyılara yerleşen Müttefik kuvvetleri Normandiya'nın içlerine doğru ilerlemeye başlamış ve 10 Haziran ise 1944'de Alman cephesini yarmayı başarmış, 16 Haziran 1944'de Müttefik kuvvetleri toplamda 700 bin asker, 100 bin kamyon, otomobil ve tank ile 250 bin ton malzemeyi cephede savaşa hazır duruma getirmiştir. Alman ordusu ise Ağustos ayına kadar geri çekilmeden ciddi direniş göstermiş ve Müttefiklerin ilerleyişini engellemeye çalışsa da 24 Ağustos 1944'den itibaren Müttefik güçleri Alman

¹⁵⁷ Winston S. Churchill, *The Second World War Closing the Ring*, RosettaBooks, London 2010, s. 373-374.

direncini kırarak Paris'e, 3 Eylül'de Brüksel'e ve aynı gün Amsterdam'a girmişlerdir. Müttefik kuvvetleri 25 Eylül'den itibaren de Alman saflarını zorlamaya ve Alman sınırına girmeye başlamıştır¹⁵⁸.

6.8.2. Sovyetler Birliği'nin Balkanlara ve Orta Avrupa'ya Girmesi

Normandiya çıkartması ile birlikte Sovyet orduları Doğu cephesinde ilerlemeye başlamış ve Romanya'yı kısa zamanda tamamen işgal eden Sovyet orduları Macaristan ve Yugoslavya topraklarına yönelmiştir. Romanya'nın tamamen işgal edilmesi ile hükümet de değişmiş Kral Michel, Mihver Devletleri destekleyen Başbakan Mareşal Antenoscu'yu tutuklamış, yerine Milli Köylü Partisi, Sosyalist Parti ve Komünist Parti'nin koalisyonundan oluşan hükümet kurulmuştur. Yeni kabine 12 Eylül 1944'de Sovyetler Birliği ile mütareke imzalayıp savaştan çekilmiştir. Sovyetler Birliği ise bu mütarekeyi bütün Müttefik güçleri adına imzalamış ve kendisine Balkanlar'da avantaj sağlamıştır. Romanya bu mütarekeye göre Sovyetlere Besarabya'yı bırakmış ve Sovyet Yüksek Komutanlığına Romen topraklarında tam hareket serbestliği vermiştir. Ayrıca Romanya, Sovyetler Birliğine 300 milyon Dolar savaş tazminatı ödemiştir. Sovyetler Birliği ise mütarekeye göre Transilvanya bölgesini Romanya'ya geri verilmiştir¹⁵⁹. Aralık ayında Sovyet yetkilileri Romanya üzerinde baskı kurarak İçişleri Bakanını değiştirmiş, bu baskı ile yeni Bakan olarak Komünist Parti'den bir vekil göreve getirilmiş ve kolluk kuvvetler böylelikle Sovyet kontrolüne geçmiştir. 1945 Mart'ında yeniden Romanya üzerinde siyasi baskı kurarak Başbakanlığa Komünist Parti'den Petru Groza getirilerek ülkenin bütün denetimi kontrol altına alınmıştır.

Romanya'nın savaştan çekilmesi ve mütareke imzalaması ile Bulgaristan üzerindeki baskı giderek artmış ve Sovyetler Birliği Bulgaristan üzerine harekete geçmiştir. Ancak Bulgaristan bütün savaş boyunca Sovyetler Birliği ile karşı karşıya gelmediği için Sovyet güçleri tam Bulgaristan'ı işgale başlarken 5 Eylül 1944'de Bulgaristan'a savaş ilan etmiş ve 8 Eylül'de ise Bulgar Hükümeti karşılık olarak mütareke istemiştir. 9 Eylül'de Komünist rejim yanlılarının ağırlıklı olduğu bir hükümet darbesi yapılmış mütareke ise ancak 28 Ekim 1944'de imzalanabilmiştir. Mütarekede karşılıklı

¹⁵⁸ Anthony Beevor, *D-Day: The Battle for Normandy*, Penguin Books, London 2009, s. 76-82.

¹⁵⁹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 397.

olarak toprak talebi bulunmamıştır. Ancak Romen Hükümetinden alınan yetkilerin aynısı Bulgar Hükümetinden de alınmış, savaş tazminatı talep edilmemiştir¹⁶⁰.

Sovyet orduları Romanya ve Bulgaristan'ın işini bitirdikten sonra hemen Macaristan ve Yugoslavya'nın üzerine hareket etmiştir. Aynı anda Macar General Miklos elinde kalan bütün güçle Sovyet ordusu ile işbirliği yaparak yeni bir hükümet kurmuştur. Alman işgalinden kurtulmuş olan Macaristan'da hemen seçim yapılarak 20 Ocak 1945'de Miklos Müttefikler adına Sovyetler Birliği ile mütareke imzalamıştır. Yapılan anlaşmaya göre Macaristan, Yugoslavya ve Çekoslovakya'ya 100 milyon Dolar, Sovyetler Birliğine 200 milyon Dolar savaş tazminatı ödemeyi kabul etmiştir. Ancak diğer anlaşmalardan farklı olarak Macaristan'ının ödeyeceği tazminatlar mal şeklinde olmuştur¹⁶¹.

Sovyetler Birliği'nin hızlı ilerleyişi 1945 yılı içerisinde de devam ederek Alman sınırına hem Doğu'dan hem de Güney'den olmuştur. 1945 İlkbaharında Sovyet orduları Macaristan'dan sonra Çekoslovakya'ya girmiş, Çekoslovak Hükümet üyesi Dr. Beneş Sovyet orduları girmeden Moskova'ya giderek gizli bir anlaşma yapmış ve bu anlaşmaya göre Çekoslovakya sivil idare ile yönetileceğine dair Sovyetlere teminat vermiştir. Balkanların hızla Sovyet işgali altına girdiğini gören İngiltere ise son bir hamle ile Yunanistan'ı kurtarabilmiştir. Sovyet ordusundan önce Yunanistan'a 4000 kişilik kuvvet çıkaran İngiltere, planlarında hesap edemediği Komünist ELAS örgütü ile karşı karşıya gelmiştir. Ancak İngiltere Yunanistan'ı da komünist rejime kaptırmamak için sert tedbirler alarak ELAS'ı baskı altına almış ve Şubat 1945'de karşılıklı anlaşma ile uzlaşma sağlanmıştır.

6.8.3. Almanya'nın Savaşı Uzatma Çabası ve Adolf Hitler'in İntihar Etmesi

1944 yılında dengelerin Müttefikler Lehine değişmesi savaşın sonunun geldiği söylemlerini artmıştır ancak düşünülenin aksine savaş bir buçuk yıl daha devam etmiş ve Alman direnci zaman geçtikçe sertleşmeye ve yön değiştirmeye başlamıştır. Özellikle cephelerde kayıpların artması ile birlikte savaşı gerilla yöntemleri ile uzatmaya çalışan Alman ordusu 1945 Mayıs ayına kadar direnmiştir. 14-24 Ocak 1944'deki Kazablanka konferansında Müttefiklerin Kayıtsız şartsız teslimiyet kararını Alman Propaganda Bakanı Goebbels kendi lehlerine çok olumlu kullanmıştır. Savaşı elbette ki kazandırmamış bir yıl

¹⁶⁰ Walter C. Langsam, *a.g.e*, s. 991.

¹⁶¹ Oral Sander, *a.g.e*, s. 165-167.

daha uzatmayı başardı. Adolf Hitler ise teslimiyeti bir an için bile düşünmemiştir ve son ana kadar ordusuna savaş emri vermiş, İngiltere ve ABD'nin barış yapmak için teklifte bulunacağını düşünmüştür¹⁶².

Savaşın başından beri yüksek rütbeli bazı subaylar Adolf Hitler'i iktidardan indirme düşüncesi ile bazı girişimlerde bulunmak istemişlerse de Alman ordularının 1939-1942 arasında hızla ilerlemesi ve hedefindeki bölgeleri işgal etmesi bir süreliğine onları caydırmıştır. Savaşın 1944'den sonraki döneminde bu subaylar farklı düşüncelerle yeniden harekete geçmişlerdir. Özellikle artık iktidardan indirmek yerine suikast ile kurtulma çabası hâkim olmuştur. Hitler'in uçağına koyulan bomba şans eseri patlamamış, başka bir suikast girişimde Hitler, yeni bir üniforma denemesi randevusunun son anda iptal edilmesi ile cebine koyulan bombadan kurtulmuştur. Başka bir denemede ise bomba patlamasına rağmen Hitler toplantı odasından, sağ kolunda uyuşma ve hissizleşme ile kurtulabilmiştir. Kendisine yapılan suikast girişimi sonrası son derece saldırganlaşan Adolf Hitler, bütün subaylarını sürgüne göndermiş ve ordu üst kademesini yeniden şekillendirmiştir. Savaşın son dönemlerinde ordusuna gerilla savaşı yapmalarını emrederek ülkesinin işgalini engellemeye çalışmışsa da, gerilla savaşı pek başarılı olamamıştır¹⁶³.

Hitler'in emirlerine uymayan, Güney'e kaçan Hava Bakanı Goering ve Müttefiklerle gizlice anlaşma yapmaya çalışan İçişleri Bakanı ve Polis Şefi Himmler görevlerinden alınmıştır. Kendi sığınağına çekilen Hitler yerine vekil olarak Donanma Komutanı Doenitz'i bırakmıştır. 29 Nisan 1945'de metresi Eva Braun ile evlenen Hitler, Mussolinin'nin ikinci defa yakalandığı ve linç edilerek öldürüldüğü haberini almasından bir gün sonra sığınağında kendisini ve karısını zehirlemiştir. Kendisine ayrıca silahla kurşun sıkan Adolf Hitler'in hala cesedi ile ilgili net bilgi bulunamamıştır. Propaganda bakanı ve Hitler'e sonuna kadar bağlı olan Goering ise ailesi ile birlikte aynı sığınakta zehir içerek intihar etmiştir. Tarihin gördüğü en acımasız yönetici kadrosu ya asılmış ya da intihar ederek yok olmuşlar ve 7 Mayıs 1945'de Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimiyeti sonrasında Avrupa'da savaş resmen sona ermiştir¹⁶⁴.

¹⁶² William Shirer, *a.g.e.*, s. 985.

¹⁶³ William Shirer, *a.g.e.*, s. 985-988.

¹⁶⁴ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 167.

6.8.4. Pasifikte Savaşın Bitmesi

1942 yılında yapılan deniz savaşları ile Japonya'nın genişlemesi durdurulmuş 1943'den itibaren denizlerde üstünlük ABD donanmasına geçmiştir. 1944 Nisan ayında Japonya, Hollanda Hindistan'ı olan bölgeden hammadde akışını koruyabilmek için yaptığı planı devreye sokmuştur. Deniz üstünlüğünü kaybettikleri için karadan ulaşmak için ordularını harekete geçiren Japonya, Aralık 1944'de Çin-Hindiçini sınırına gelmiş, kendi işgali altında bulunan Hindiçini'deki ordusu ile birleşen kuvvetlerle bu bölgeyi Asya kalesi olarak ilan etmişlerdir. Ancak Pasifikteki savaşların başarısızlığı Japonya'yı zor bir duruma sokmuş ve planları başarıya ulaşamamıştır¹⁶⁵.

1944 Ekim ayında ABD Filipinleri işgal etmek için harekete geçmiş ve Leyte adasında yapılan savaşta Japonya 430 uçak, 1 zırhlı ve 3 uçak gemisi kaybetmiş, ABD ise 130 uçak dışında gemi kaybı yaşamamış ve zaferinin önü açılmıştır. Pearl Harbor'da ani Japon saldırısı deniz gücünün ve hava kuvvetlerinin ne kadar önemli olduğunu kanıtlamış ancak başarılı bir hava saldırısı yapan Japonya zaman içerisinde geri kalmış, bu saldırıdan esas dersi çıkararak ABD, hava ve deniz gücünü aynı seviyede geliştirerek Pasifikte üstünlüğü eline geçirmiştir. ABD 1945 yılında daha da saldırganlaşarak Tokyo'yu havadan bombalamaya başlamış ve Tokyo'da bir günde ölen sayısı yaklaşık olarak 83 bin kişidir, bu rakam ise bütün savaş boyunca Londra'da ölenlerin sayısından 20 bin kişi daha fazladır. Japonya'nın kayıtsız şartsız teslimiyeti ise 6 Ağustos 1945'de Hiroşima, 9 Ağustos'ta da Nagazaki'ye atılan atom bombaları ile olmuş, 14 Ağustos 1945'de Japonya savaştan çekildiğini duyurmuş ve 2 Eylül 1945'de ise yapılan mütareke ile Japonya'da yenik devletler arasına katılarak savaştan çekilmiş ve İkinci Dünya Savaşı resmen sona ermiştir¹⁶⁶.

6.9. Konferanslar Dönemi

6.9.1. Kazablanka Konferansı

Doğu cephesinde 1942 yılından başlayarak Alman ordusunu geriye doğru iten Sovyet Birliği, ABD'nin de savaşa katılması ile birlikte yeni bir cephe açılması ve bu yeni cephenin Alman ordusunun dikkatini dağıtıp ikiye bölmesiyle daha da rahatlamıştır. ABD ordusu Avrupa'dan önce ilk olarak Fas ve Cezayir'e asker çıkartmış, bu çıkartma

¹⁶⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 403.

¹⁶⁶ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 169.

sonrasında İngiliz birlikleri ile birleşme sonucu Mihver güçleri Kuzey Afrika'da ağır bir yenilgiye uğratılmış ve bundan sonraki adım İtalya'nın savaştan çekilmeye zorlanması olmuştur.

Kazablanka Konferansı Afrika'dan sonra Avrupa'da açılacak olan yeni cephenin konuşulması amacı ile 14-24 Ocak 1943'de yapılmış, toplantıya ABD Başkanı Roosevelt ve Churchill'le birlikte Stalin'inde katılması planlanmışsa da Stalin toplantıya gelemeyeceğini sonradan belirtmiş ve yapılan toplantı sonrasında şu kararlar alınmıştır;

- ❖ *Sovyetler Birliği'nin üzerindeki baskının hafifletilebilmesi için Avrupa'da yeni bir cephe açılacaktır,*
- ❖ *Balkan toprakları üzerinde yeni bir cephe açabilmek için Türkiye'nin savaşa girmesini sağlamak ve gerekli askeri hazırlığın yapılmasına destek olmak,*
- ❖ *Avrupa'da Alman ordusunun direnci kırıldığı zaman yeni bir cephenin daha açılması ve sonunda Almanya ve Japonya'nın kayıtsız şartsız teslim olmaları sağlanana kadar savaş halinin devamı¹⁶⁷.*

Kazablanka Konferansında alınmış olan bu kararlardan kayıtsız şartsız teslim oluncaya kadar savaş halinin devamı maddesi, savaşın uzamasındaki en önemli etkenlerden birisidir. Çünkü bu maddenin koyulması ile Müttefikler herhangi bir barışı kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Mihver devletler ise dayanabildikleri son ana kadar savaşı devam ettirme kararları savaşın uzamasına neden olmuştur. Özellikle Almanya'da Propagandadan sorumlu olan Bakan Goebbels konferansta alınmış olan kararları kendi lehinde kullanmaya çalışmıştır. Kısmen de başarı sağlayan Goebbels, son bir gayret ile halkı bir yıl daha savaşmaya kandırmış, ordusunu ise Hitler'in emri ile gerilla savaşı yapmalarına ve son asker kalıncaya kadar teslim olmamaları konusunda ikna etmiştir.

6.9.2. Adana Görüşmesi

Churchill 30 Ocak 1943'de Adana'ya gelerek İnönü'yü savaşa girmesi için ikna etmeye çalışmış, görüşmenin ardından İngiliz Dışişleri Bakanı Eden yaptığı açıklamada; *işin Türkleri ilgilendiren yönü canımı sıkıyor. Bu inatçı bölgede bir sonuç elde edebileceğimizi sanmıyorum¹⁶⁸* şeklinde yorum yapmıştır. Bu yorumdan da anlaşılacağı üzere İnönü katı ve taviz vermez şekilde Türkiye'yi savaştan uzak tutmuştur. İngiliz

¹⁶⁷ Winston S. Churchill, *The Hinge of Fate*, Houghton Mifflin Company, Boston 1950, s. 662-665.

¹⁶⁸ Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaş'ında İnönü'nün Dış Politikası 2*, Çeviren: M. Ali Kayabal, Yeni Gün Haber Ajansı, Ankara 2000, s. 28.

Başbakanı Churchill, görüşmede İnönü'den talebi İtalya'ya karşı yapılacak olan operasyona Türkiye'nin de katılması ve operasyonun Balkanlar üzerinden yapılmasını sağlanmasıdır. Bu sayede Alman ordusunun yenilgisini hızlandırmak düşünülmüştür. İsmet İnönü ise bu teklife karşılık iki madde öne sürmüştür. İsmet İnönü;

- *Türkiye Sovyet Rusya'dan emin değildir. Almanya'nın yenilmesiyle beraber, Rusya'nın Avrupa'da hâkim kuvvet olması mümkündür,*
- *Türk ordusunun harbe katılması için, bu ordunun evvela ve geniş ölçüde teçhizatlandırılması icap eder...*

Bu görüşmenin ardından Churchill 2 Şubat 1943'de Roosevelt'e gönderdiği mektupta İnönü'nün kaygılarını haklı bulduğunu, savaş sonrasında Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini, bunu garanti edebilmek için Stalin'e Amerika'nın da baskı yapması gerektiğini söylemiştir¹⁶⁹.

6.9.3. Washington Konferansı

Kuzey Afrika cephesinin Müttefikler lehine zaferle sonuçlanması üzerine yeni alınacak tedbirlerin ve savaşın seyri ile ilgili görüşmek üzere 12-26 Mayıs 1943 tarihleri arasında Washington'da Roosevelt ve Churchill'in katılımıyla toplantı yapılmıştır. Toplantıdan şu kararlar alınmıştır;

- ❖ *İtalya'nın savaş dışı bırakılabilmesi için işgal edilmesi,*
- ❖ *Eğer İtalya'nın işgali başarılı olursa, Balkanlara yeni kuvvetler göndermesi gerekecektir ve böylece Sovyetler Birliği üzerindeki Alman baskısı daha da azalacaktır,*
- ❖ *İtalya'nın işgali sağlanırsa kendi durumu sürekli İtalya'ya göre ayarlayan Türkiye'nin savaşa girmesi mümkün kılınabilir ve böylece Türk hava sahası kullanılarak Almanya'nın Romanya üzerinden kullandığı petrol rezervleri bombalanarak savaş sanayi ve askeri araçları için gerekli petrolün alımı kısıtlanabilir,*
- ❖ *İtalya'nın işgal edilmesi sonrasında açılacak olan yeni cephe Fransa'nın Kuzey kıyıları olmalıdır. Çünkü bu kıyılardan yapılacak başarılı operasyonlar Alman cephesini ikiye bölecektir ve savaşın 1944 İlkbaharında tamamlanması sağlanacaktır,*
- ❖ *Savaş sonrası yeni Dünya düzeni ile ilgili Churchill'in teklifleri de toplantıda kabul edilmiştir. Buna göre yapılacak barışın koruma sorumluluğu ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin'e verilecektir. Bu dört devletin oluşturacağı konseyin benzerleri Avrupa ve Uzak Doğu'da da teşkil edilerek bölgesel ve evrensel barışın temin edilip korunması sağlanacaktır.*

¹⁶⁹ Can Dündar ve Bülent Çaplı, *İsmet Paşa*, İmge Kitapevi, Ankara 2006, s. 80-82.

*Balkanlar'da konfederasyon kurulacak ve Türkiye'de buna dâhil olacak. Ayrıca İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında güçlü bir Fransa oluşturulacak, Polonya ve Çekoslovakya ile Sovyetler Birliği iyi geçinecektir*¹⁷⁰.

Washington konferansında alınmış olan bu kararların özellikle barış sonrası dönemi içeren bölümleri hayata geçirilememiştir. Sovyetler Birliği'nin süper güç olabilmek adına Avrupa üzerine yürümesi ve Komünizmi ihraç etmek istemesi Avrupa'da yeni bir kriz ortaya çıkarmış, Uzak Doğu'da da tasarlanan barış kolay gelmemiştir. Yıllarca bölgesel çatışmalar, bağımsızlık mücadelesi ve rejim kavgaları yaşanmıştır. Türkiye'nin durumu ise tamamen farklılık göstermiş Balkanlarda kurulan bir birliğe değil, o günkü durum gereği Avrupa ve Kuzey Amerika Kıtasını içeren NATO'ya dâhil olmuştur.

İngiltere'nin bu konferans da ortak aldığı karar gereğince Avrupa'da açılması planlanan yeni cephenin Fransa'da olmasına imza atması ancak sonradan cephenin kesinlikle Balkanlarda açılması için büyük çaba göstermesinin altındaki sebep o günkü konjonktürden kaynaklanmıştır. Çünkü konferans yapıldığı zaman henüz Sovyet orduları savaş sonunda elde edecekleri başarı ve güvene sahip olmayıp ve kendi toprakları üzerinden Alman ordusunu çıkarma gayreti içindedirler. Ancak yaklaşık bir yıl sonra durum tam tersine dönmüş ve Sovyet ordusu Balkanlar'ın tamamını Alman işgalinden kurtararak komünizmi yerleştirmeye başlamış ve bu durum karşısında İngiltere çıkartmanın Fransa'dan değil Balkanlar üzerinden yapılmasını istemiştir.

6.9.4. Quebec Konferansı

Quebec konferansı Washington ve Moskova konferansları arasında planlanmamış ve oluşan ani durumdan dolayı yapılmış bir konferanstır. Sicilya'ya çıkartma yapan ve beklenenin aksine kısa sürede İtalya'nın işgal edilip savaş dışı bırakılma durumu ile Mussolini'nin iktidardan düşürülmesinden sonra yeni bir plan yapabilmek için bu konferans yapılmıştır. 14-24 Ağustos 1943'de Churchill ve İngiliz Genelkurmay subayları ile Roosevelt ve ABD Genelkurmay subayları arasında Kanada'nın Quebec eyaletinde düzenlenen toplantının içeriği yine açılacak olan ikinci cephenin yeri konusunda olmuş ve Churchill cephenin Balkanlar'da açılması konusunda çok ısrarcı davranmıştır. Özellikle Sovyet ordusunun güçlenerek Balkanlar'da ilerlemesi ve Komünizmin giderek yaygınlaşması üzerine Balkanlar'daki duruma hâkim olabilmesi için Türkiye'nin de savaşa dâhil olarak yeni cephenin Balkanlar'da açılmasını istemiştir. ABD ise, önceki Washington

¹⁷⁰ Winston S. Churchill, *a.g.e*, s. 782-758.

toplantısında alınan karara göre ordusunun hazırlıklarını yapması nedeni ile yeni cephenin yerini değiştirmeye karşı çıkmıştır. Quebec konferansında da çıkartmanın Fransa'nın Kuzey kıyısındaki Normandiya'dan yapılması kesinleşmiştir¹⁷¹.

6.9.5. Moskova Konferansı

Moskova konferansının alınan kararları dışında bir diğer önemi de ilk defa Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleşmesidir. Daha önceki konferanslara da davet edilen Sovyetler Birliği Başkanı Stalin, cephe durumlarından dolayı toplantılara katılamamış, Moskova konferansına da Roosevelt ve Churchill gidemediği için Dışişleri Bakanları Cordell Hull ve Anthony Eden, Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov ile 19-30 Ekim 1943 tarihleri arasında görüşme yapılmıştır. Konferansın düzenlenme nedeni ise Müttefiklerin sıkıntıları ve Sovyetler Birliği'nin tutumu yüzünden olmuştur. 1942'de ABD'nin savaşa dâhil olması ile Sovyetler Birliği'ne yardım taahhüt etmiş ancak gerekli hazırlıkların ve yardım yapılacak güzergâhın planlanamaması yüzünden yardımlar ancak 1943 yılının Ocak ayı ile birlikte ciddi şekilde başlamıştır. Sovyetler Birliği ise yardımların gecikmesi ve Avrupa'da ikinci bir cephenin açılmasının uzaması üzerine kendilerini Almanya ile karşı karşıya bırakıp iki tarafında iyice yıpranmasını beklediğini düşünmüştür¹⁷².

Uzak Doğu'da Japonya'nın sürekli işgal bölgelerini genişletmesi ve bu bölgeleri elinde tutabilmek amacı ile Sovyetler Birliği ve Almanya'nın barış yapması için girişimlerde bulunması Sovyetleri iyice tedirgin etmiştir. Japonya'nın bu tutumuna önceleri temkinli yaklaşan Sovyetler, yardımın gecikmesi ve cephenin açılmaması üzerine Batılı Devletlere karşı şüpheleri iyice artmış ve Müttefiklerden gizlice Almanya ile barış çabası göstermiş, Müttefikler yaşanan gelişmelerden dolayı Moskova'da Dışişleri Bakanları düzeyinde toplantı düzenlenmiştir¹⁷³.

Toplantıda konuşulan konular ve alınan kararlar özetle şu şekildedir;

❖ *Savaşın kısıtlanması ile ilgili alınan kararda, Sovyetler Birliği derhal Avrupa'da ikinci bir cephenin en fazla 1944 yılı bahar dönemine kadar açılması talep etmiştir. Almanya'nın yıpratılması ve sanayi bölgelerine de zarar verilmesi için bombardıman yapılmasını, bu bombardımanın da İsveç Hava sahası kullanılarak yapılması teklif etmiştir. İsveç Hava sahasının kullanılabilmesi için de ABD'nin devreye girmesini söyleyerek, Türkiye'nin*

¹⁷¹ Winston S. Churchill, *a.g.e.*, s. 80-82, Cordell Hull, *ag.e.*, s. 1227-1230.

¹⁷² Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 391.

¹⁷³ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 171-172.

savaşa dâhil olması ve kendi üzerindeki yükün hafifletilmesi için baskı yapmıştır. Sovyetler Birliğinin bu talepleri İsveç üzerinden yapılacak hava saldırısı dışında kabul edilmiştir,

❖ Yapılan anlaşmayı dört devlet imza etmiştir. Konferans kararlarının dördüncü devlet olarak Çin'e ABD tarafından imzalatılmak istenmesine Sovyetler Birliği karşı çıkmış ancak Müttefiklerin direnmesi nedeni ile kabul etmek zorunda kalmıştır. ABD'nin Çin'i de dâhil etmesindeki amaç ise savaş sonrasında alınacak kararlarda Çin'in de etkin olacağını ve dışlanmaması gerektiğini düşünmesidir. Ayrıca silahsızlanma ve savaş sonrası barışın korunması konusunda önceki anlaşmalara da Çin de bulunmuştur¹⁷⁴,

❖ Anlaşmaya imza atan dört devlet savaş sonrasında nüfuz alanlarını kullanarak işgalleri devam ettirmeyecek ve dış politikalarını nüfuz alanları kontrolü üzerine kurmayacaktır,

❖ Sömürgeler konusunda konferansta görüşülmüş ve alınan karar gereği savaş sonrasında kesinlikle sömürgelerin uluslararası vesayet sistemi ile yönetileceği üzerinde anlaşılmıştır,

❖ Savaş sonrasında savaş suçluları için de alınan karar gereği cezalarının kesinlikle verilmesi gerektiği ve Almanya'nın işgali altında bulunan bölgelerde zulüm ve işkencenin engellenmesine çalışmak¹⁷⁵.

Moskova konferansının maddeleri açıklandığı dönem için çok önemli ve savaş sonrası için umut vadeden özelliktedir. Ancak önceki konferanslara benzer savaş sonrası kararları 1945'den itibaren başlayan kutuplaşma engel olmuştur. Ayrıca savaş sonrası sömürgeler ve uluslararası konfederasyonlarında oluşturulması gerçekleştirilememiştir. Sovyetler Birliği'nin savaştan güçlenerek çıkması, komünizmi yayma eğilimi ve işgal bölgelerini elinde tutma çabası ile daha önceki konferanslarda alınan kararlar gibi Moskova konferansının da bazı maddeleri boşuna oluşturulmuştur.

6.9.6. Kahire Konferansı

Moskova Konferansında üç devlet liderinin de katılımının sağlandığı bir konferans düzenleme kararı alınmıştır. Konferansın yeri konusunda Ankara, Bağdat ve Tahran şehirleri konuşulmuş, aylarca yer belirlenememiş ve Stalin'in isteği ile Tahran'da yapılması kararı alınmıştır. Tartışılan diğer bir konu ise Uzak Doğu meselesi olmuştur. Çin devleti adına Mareşal Chiang Kai-shek'in de yapılacak toplantıya çağrılmasına Stalin karşı çıkmış ve görüşmeye Çin devletinden temsilci gelmemiştir. Roosevelt ve Churchill yaşanan bu gelişme üzerine Stalin'in katılmadığı ara konferans niteliğinde 22-26 Kasım 1943'de Kahire'de Çin devletinin de temsilini sağladıkları bir görüşme düzenlemiştir.

¹⁷⁴ Walter C. Langsam, *a.g.e*, s. 933-935.

¹⁷⁵ Cordell Hull, *a.g.e*, s. 1274-1277, Winston S. Churchill, *a.g.e*, s. 277-280.

Kahire konferansında özellikle ABD'nin Uzak Doğu meselesinde önceliğin bu bölgeye verilmesini belirtmiş, ancak Mareşal Ching Kai-shek'le yapılan görüşmelerde olumlu bir sonuç alınamamıştır. Toplantı daha çok bilgi edinme ve karşılıklı görüş bildirme şeklinde geçmiştir¹⁷⁶.

6.9.7. Tahran Konferansı

Tahran Konferansı Stalin'in de katılımı ile 28 Kasım 1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılmış başlıca şu konular görüşülmüştür;

❖ *Sovyetler Birliği'nin ikinci cephe açılması yönündeki ısrarı devam etmiş ve karar kesinleşmiş ve Avrupa'daki ikinci cephe Fransa'nın Normandiya kıyılarından 1 Mayıs 1944'de açılması kararına varılmıştır. Churchill'in Fransa yerine Balkanların tercih edilme fikri Stalin tarafından da kabul görmemiştir,*

❖ *İkinci cephenin açılması ile birlikte Türkiye'nin de savaşa katılması kararı alınmıştır,*

❖ *Savaş sonrası düzende milletlerarası bir teşkilatın kurulması fikri üç devlet lideri tarafından da kabul görmüş, Stalin Çin'in büyük devletlerden biri sayılması ve böyle bir organizasyonda yer almasına karşı çıkmıştır. Ancak bu sefer de Stalin'in isteği kabul edilmemiştir.*

❖ *Sovyetler Birliği Polonya meselesinde Londra'daki mülteci Polonya Hükümetini tanımayı reddetmiş, ancak Polonya sınırının Oden Nehri kıyısına kadar ki bölgenin olmasında Stalin olumlu davranmıştır¹⁷⁷.*

Tahran Konferansının kayıtlara girmeyen bölümünde ise Roosevelt ve Churchill'in daha sonra kaleme aldığı ve yayınladığı anılarından görüldüğü üzere, alınan kararlardan daha ciddi meseleler görüşülmüştür. Roosevelt Sovyetler Birliği'ne Baltık, Türk Boğazları ve Pasifik'in sıcak sularına çıkma ve kullanma arzusunu olumlu karşıladıklarını söylemiştir. Stalin ise Finlandiya'dan da toprak talep etmiş ve olumlu karşılanmıştır. Başka bir görüşme ise yemekte olmuş ve Churchill Stalin'e savaş sonrasında toprak talebi olup olmayacağını sorması üzerine *vakti geldiğinde konuşacağız* cevabını almıştır¹⁷⁸. Sovyetler Birliği Başkanı Stalin'in vermiş olduğu cevaptan zaferin ve Almanya'nın tam anlamı ile ezileceğine duyduğu şüphe sezilmektedir. Eğer planlandığı gibi Alman ordusu yok edilemezse Sovyet güçlerinin rahat hareket alanı kısıtlanacak ve planlarını uygulaması zorlaşacaktır. Bu nedenle Stalin temkinli bir cevap vermiştir. Stalin'in verdiği cevaba

¹⁷⁶Robert E. Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, The Universal Library, New York 1948, s. 392-394.

¹⁷⁷Robert E. Sherwood, *a.g.e.*, s. 392-395, Winston S. Churchill, *a.g.e.*, s. 325-327.

¹⁷⁸Robert E. Sherwood, *a.g.e.*, s. 417.

karşılık Churchill ise Almanya'nın savaş sonrasında beş ayrı bölgeye ayrılmasını ileri sürmüştür. Başka bir yemekte ise Stalin Churchill'e yaptığı teklifte yapılan yorumları doğrular nitelikte bir teklif sunmuştur. Stalin, savaş sonrasında Almanya teslim olsa bile 50 bin Alman subayının kurşuna dizilmesini istemiştir¹⁷⁹.

Kayıtlara geçmeyen ve Churchill'in anlarından edindiğimiz bu bilgiler ışığında Stalin'in aslında kendisine ait planlarını uygulamak için her koşulun tamam olmasını bekleyeceği anlaşılmaktadır. Öncelikle ve kesinlikle Alman ordusunun yenilmesi, Almanya'nın kontrol altına alınması, ABD'nin yeniden kendi kıtasına bir önceki savaşta olduğu gibi çekileceğini de hesap ederek Sovyet ordularına rahat hareket alanı oluşacağını düşünmektedir. İngiltere'nin ekonomik sıkıntı yaşayacağı zaten savaş döneminde belli olmuş ve yüksek Amerikan maddi desteği ile savaşa devam edebilmiştir. Kıta Avrupa'sında Almanya, İngiltere, yıkılmış ve savaştan çekilmiş Fransa, mütareke imzalamış İtalya gibi başat devletlerin olmaması Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu ve Balkanlar için düşündüğü yayılma ve zengin madenlerin ele geçirilmesi fikrini güçlendirmektedir. Savaş sonrasında Stalin'in düşündüğü gibi olaylar cereyan etmiş ancak Sovyetler'in hızlı ilerlemesi karşısında Batılı Devletler'in ABD'yi de yanlarına alarak NATO gibi bir ittifak oluşturması ile dengeler Stalin'in hesaplarından daha farklı olarak Batıya kaymış ve kutuplaşma net şekilde belirginleşmiştir.

6.9.8. Moskova Konferansı

Alman ordusunu geriye çekilmeye zorlayan Sovyet güçleri kendinden emin biçimde Balkan topraklarına girmiş ve buradaki ülkelerin birçoğu ile geleceğe yönelik çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Bu durumdan hoşnut olmayan Churchill, Stalin ile bir anlaşma yapabilmek için Moskova'ya gitmiştir. Moskova görüşmeleri 9-20 Ekim 1944 tarihlerinde yapılmış ve şu kararlar alınmıştır;

❖ *Balkanlardaki Sovyet hâkimiyetine engel olabilmek için Churchill'in Stalin'e bu bölgenin yönetimi için teklif ettiği nüfuz bölgelerine ayrılması görüşünü kabul ettirmiştir,*

❖ *Alınan karar göre Romanya Sovyet yönetiminin kontrolüne, Yunanistan ise İngiliz kontrolüne bırakılmıştır. Yugoslavya ve Macaristan ise %50 Sovyet %50 İngiliz kontrolüne bırakılmış, Bulgaristan'da ise %75 Sovyet, %25 İngiliz kontrolü kararı alınmıştır,*

¹⁷⁹ Winston S. Churchill, *a.g.e.*, s. 373-374.

❖ *Karardaki yüzdeler ve tam kontrolden kast edilen bu ülkelerdeki parlamentolarında temsil edilecek olan rejim ve politik eğilimlerdir,*

❖ *Polonya meselesinde yine uzlaşma sağlanamamıştır. Mülteci Polonya Hükümeti'nin ve Sovyet nüfuz kontrolü altında olan Lublin komitesinin temsilcileri de bu görüşmeye davet edilmiştir. Polonya temsilcileri az miktarda komünist üyenin parlamentoya girmesini kabul etmesine rağmen Lublin komitesi ise kendi yönetimlerinde oranlarının %50 komünist temsilci olmasını teklif edince anlaşma sağlanamamıştır,*

❖ *Son olarak Moskova'daki görüşmelerde Almanya için kurulacak Müttefik Kontrol Komisyonunda Fransa'ya da yer verilmesi onaylanmış, Montreux Boğazlar sözleşmesinin de değiştirilmesi kabul edilmiştir¹⁸⁰.*

Görüşmenin son maddesi doğrudan Türkiye'yi ilgilendiren bir durumdur ve İsmet İnönü'nün Sovyet tedirginliğini haklı çıkarır niteliktedir.

6.9.9. Yalta Konferansı

Yalta konferansı o güne kadar yapılanların en kapsamlısı ve aynı zamanda ayrılıkların en belirgin şekilde ortaya çıktığı görüşmedir. 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Roosevelt, Stalin ve Churchill arasındaki görüşmeye liderlerin hepsi kendi kafasındaki planlarla gelmiştir. Savaşın sonu gelmiş olmasına rağmen kesin tarihi belli olmadığı için bütün liderler kendi fikirlerini belirtmiş ancak yine de ortak kararlar alınmıştır.

ABD Başkanı Roosevelt Yalta'ya geldiği zaman kendisi bakımından iki önemli durumu gündeme getirmiştir. Roosevelt de önceki başkanlardan Wilson gibi Birleşmiş Milletler teşkilatının kurulmasına önem vermiş ve savaş bittikten sonra ABD güçlerinin Avrupa'da bulunmasına hem kendisinin hem de ABD halkının böyle bir duruma izin vermeyeceğini belirterek ABD güçlerini savaş sonrasında hemen Avrupa kıtasından geri çekerek Avrupa devletlerini anlaşmazlıklarını kendilerinin halletmeleri için yalnız bırakmak istemiştir. Fakat böyle bir durumun olabilmesi için öncelikle milletlerarası güçlü bir teşkilatın kurulması gerekmektedir. Böyle bir teşkilat kurulması durumunda Başkan Roosevelt'in düşündüklerini de uygulayabilmesi mümkün olacaktır. Roosevelt bu düşüncelerini Stalin'e de söylemiş ve Stalin çok olumlu karşılamıştır. Roosevelt'in kafasındaki ikinci mesele ise Uzak Doğu savaşında yalnız kaldığı için Sovyetler Birliği'nin

¹⁸⁰ Winston S. Churchill, *Triumph and Tragedy*, Houghton Mifflin Company, Boston 1953, s. 206-210.

de bu bölgedeki savaşa dâhil olmasını sağlayarak bölgedeki savaşı kısa sürede sonuçlandırmaktı¹⁸¹.

Winston Churchill ise milletlerarası bir teşkilatın kurulmasından önce kendi çıkarları doğrultusunda öncelikle Almanya'ya uygulanacak ceza üzerinde çalışılması gerektiği ve Polonya meselenin de kesin çözüme ulaştırılması, savaş sonrasında Avrupa'daki güçler dengesinde Fransa'nın yeri, Balkanlar'da ve İran'da İngiliz nüfuzunun çözümlenmesini gibi bazı konuların üzerinde durmuştur. Bu meselelerin çözümlenmesinden sonra milletlerarası bir teşkilatın kurulması ile ilgili görüşülebileceğini belirtmiştir¹⁸².

Görüşmede Stalin ise üç önemli mesele üzerinde durmuştur. Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin ekonomik olarak kalkınması için gerekli kaynakların yaratılması. En büyük desteğin ise ABD'den alınan krediler ve savaş tazminatı olarak Almanya'dan alınacak gelirlerin oluşturacağını, diğer önemli meselenin ise geçmişten gelen bir *intikam* niteliğinde olan 1904-1905 Çarlık Rusya'sı ile Japonya arasındaki savaştan çok ağır yenilgi alan Çarlık Rusya'sının uğradığı kayıpları geri almak ve son olarak da Almanya'nın yeniden saldırıya geçebilme durumu üzerinde durmuştur. Savaş sonrasında Almanya'nın yeniden toparlanıp saldırıya geçebilme ihtimaline karşı Stalin gerekli tedbirlerin bu konferansta alınması gerektiğini söylemiştir. Çözüm önerisi olarak da Doğu Avrupa ülkelerinde halk demokrasisinin kurulmasını teklif etmiştir¹⁸³.

Liderlerin ortaya koydukları taleplerin görüşülmesi ve bir sonuca varılması ile ortaya şöyle bir anlaşma çıkmıştır;

❖ *Sovyetler Birliği Uzak Doğu'da savaşa dâhil olmayı kabul etmiştir. Ancak savaşa girmek için bazı talepleri olmuştur. Güney Sakhalin ile bölgedeki adaları, Port Arthur deniz üssü ve Kuril adalarında Sovyetler Birliği'nin egemenliği kabul edilmiştir. Mançurya'daki Çin üstünlüğünü kabul eden Stalin, Doğu Çin Demiryolları ve Güney Mançurya'daki demiryollarında Sovyet-Çin ortak yönetim şeklini şart koşturmuştur. Dairen'in milletlerarası liman olması kabul edilmiş ve Dış Moğolistan'da var olan statüko korunmuştur. Bu madde ile Sovyetler Birliği 1924'De kurulan Halk Cumhuriyeti'ni Çin'in de tanınmasını sağlamıştır, çünkü Çin bu devleti o tarihe kadar tanımını belirtmiştir. Anlaşmanın Uzak Doğu ile ilgili olan kısmı herkesten gizli tutulmuş, hatta Çin'e bile haber verilmemiştir,*

¹⁸¹ William Mcneill, *America, Britain and Russia: The Cooperation and Conflict 1941-1946*, Johnson Reprint Company, New York 1953, s. 493-496.

¹⁸² William Mcneill, *a.g.e.*, s. 496-497.

¹⁸³ William Mcneill, *a.g.e.*, s. 497-501.

❖ *Almanya üç bölgeye ayrılacak İngiltere ve ABD kendi bölgelerinde olmakla birlikte Fransa'ya da bir bölge ayrılma kararı alınmıştır. Berlin ise ortak işgal bölgesi olacaktır,*

❖ *Sovyetler Birliği görüşmelerde Almanya'nın savaş tazminatı olarak 20 milyar Dolar ödemesini ve bu miktarında yarısını kendilerine yapılmasını, ödemenin ise iki yıl boyunca makine, sanayi ve teçhizat şeklinde olması geriye kalan borcun ise 10 yıl boyunca Almanya'nın çeşitli üretiminden alınmasını teklif etmiştir. Ayrıca Alman ağır sanayisinin %80'ninin yok edilmesini istemiştir. Stalin'in yapmış olduğu bu teklifi ABD ve İngiltere çok ağır bulduğu için kabul etmemiş ve başka zaman görüşmesini istemiştir. Ancak bir dahaki görüşmelerde savaş tazminatı olarak 20 milyar Dolar üzerinde durulmuştur,*

❖ *Birleşmiş Milletler 'in kurulması konusunda en önemli mesele veto ve üyelikler bakımından sınırların çizilmesi ve alınma şartları olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin devamlı üyeleri için veto ilkesi kabul edilmiştir. Üyelik konusunda Sovyetler, Türkiye'nin üyeliğine karşı olmasının dışında kendisi ile diplomatik ilişki kurmamış olan Güney Amerika devletlerinin de Birleşmiş Milletler üyeliğine alınmasına engel olmak istemiştir. 1 Mart 1945'e kadar ortak düşmanlara savaş ilan etmemiş olanların kesinlikle üyeliğe alınmayacağı kabul edilmiş, Stalin'de bu teklifi onaylamıştır. Alınan kararın arkasından Türkiye böyle bir organizasyonun dışında kalmamak ve kendisini diğer devlet tehditlerine özelliklerde Sovyet tehdidine karşı korumaya alabilmek için 23 Şubat 1945'de hem Almanya'ya hem de Japonya'ya savaş ilan etmiştir,*

❖ *Polonya meselesinde ise Varşova'da kurulmuş olan geçici hükümetin yerine gizli ve serbest oya dayanan demokratik seçim ile kurulacak yeni hükümetin gelmesi onaylanmıştır. Sınırları ise 1919 Paris Barış Anlaşması'ndaki Lord Curzon'nun çizmiş olduğu bölge kabul edilmiştir. Batı'daki sınırlar için ise Sovyetler Birliği Oder-Neisse nehirlerinin olmasını teklif etmişti, ancak İngiltere Polonya'nın Almanya'dan toprak almasını kabul etmediği için Batı sınırının kararlaştırılması başka bir zamana bırakılmıştır,*

❖ *Nazi Almanya'sı sonrasında Avrupa'daki işgal bölgeleri için de bu bölgelerde demokratik rejimlerin kurulması kabul edilmiştir,*

❖ *İran konusunda Stalin'in istekleri kabul görememiştir. Konferans yapıldığı dönemde Kuzey İran Sovyet askerleri tarafından işgal altında olduğu için ve bu bölgedeki petrolün kullanılmasından dolayı Sovyet güçleri bölgenin İran'dan ayrılması için ayrılıkçı hareketler yapmıştır. Sovyetler 'in politikası İngiltere'nin işine gelmediği için Stalin konunun başka zaman görüşülmesini istemiştir,*

❖ *İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının statüsünün Sovyetler Birliği lehine değiştirilmesi ve bu meselenin de Dışişleri Bakanları düzeyinde görüşülmesi, Türkiye'nin de haberdar edilmesi kabul edilmiştir.*

Yalta konferansından Roosevelt gayet memnun ayrılmıştır. Churchill ise hiç memnun kalmamıştır. Stalin ise yakın zamanda oluşacak iki kutuplu Dünya düzeninde ABD'nin karşısında Sovyetler Birliği olacağını mesajını vermiştir. Demir Perde deyimini ilk defa 5 Mart 1946'de Winston Churchill tarafından Amerika'daki bir demeçte

söylenmiştir. Ancak Churchill Demir Perde deyimini kendi anılarında yazmıştır. Yalta görüşmeleri bölümünün başlığını *Demir Perde* olarak yazmış ve *büyük ittifak sona ermiştir, işbirliği sona ermiş ve şimdi rekabetle mücadele başlıyor* şeklinde yazmıştır¹⁸⁴.

6.9.10. Potsdam Konferansı

Almanya'nın savaştan çekilmesi ile Avrupa'da oluşan boşluğun hemen giderilmesi için 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin'e yakın bir bölge olan Potsdam'da görüşmeler yapılmıştır. Tarih aralığının uzun olma sebebi ise İngiltere'de seçimlerin sonucunda Churchill'in iktidardan düşmesi ile İşçi Partisi Lideri Clement Attlee'nin iktidara gelmiş ve ABD Başkanı Roosevelt'in ani ölümü ile Başkan Yardımcısı olan Harry S. Truman'ın başkanlığa geçmiştir. Potsdam konferansında şu kararlar alınmıştır;

- ❖ *Sovyet ordusu Polonya ve Almanya'yı işgal etmesinin ardından Curzon hattına kadar olan Doğu Polonya topraklarını kendisine almıştır. Almış olduğu topraklara karşılık Batı'da Oder-Neisse çizgisine kadar olan Alman topraklarının da Polonya'da kalmasına karşı gelmemiştir. Ancak Stalin'in yapmış olduğu teklife ABD ve İngiltere karşı çıkmıştır. Polonya'nun Batı sınırları Almanya-Polonya arasındaki barışa bırakılmış, Sovyetler Birliği ise 16 Ağustos 1945'de Polonya ile yapmış olduğu anlaşmaya göre kendi sınır çizgisinin Curzon'un belirlediği bölge olması konusunda anlaşma sağlamıştır,*
- ❖ *Almanya'da meselesinde bütün Nazi kurum ve kuruluşlarının kesinlikle ortadan kaldırılması, dört devletin kendi işgal bölgelerinde demokratik rejimlerin kurulması ve Alman savaş sanayisinin barış anlaşması ekonomik şartlarına göre organize edilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece İngiltere ve ABD, Alman sanayisinin tamamen yok edilmesine engel olmuştur. Ancak bu görüşmede Almanya'nın tamirat borçları hakkında tam rakam kararlaştırılmamıştır. Anlaşmaya göre Sovyetler Birliği, ABD, İngiliz ve Fransız bölgelerinden tamirat borcu alamayacak ayrıca barış ekonomisi için gerekli olmayan sanayi teçhizatının da çok az bölümünden yararlanabilecektir. Son olarak alanın karalarda Alman donanmasının neredeyse tamamı yok edilecek ve savaş suçluları yargılanacak maddeleri eklenmiştir,*
- ❖ *Avusturya içinde Almanya'ya düşünülen bölgesel ayrımların yapılarak dört devlet tarafından yönetilmesi kararı alınmıştır,*
- ❖ *Uzun zaman sonra İtalya ile ilgili üç devlet lideri ilk defa görüşme yapmış ve İtalya'nın 1943'den beri savaşta bulunmaması ve Müttefikler ile yaptığı işbirliği nedeniyle Almanya kadar ağır şartların uygulanmaması kararlaştırılmıştır. İtalya hakkındaki görüşmeler sırasında Stalin İtalyan sömürgelerinden kendisine pay istemiştir. Sömürgelerin özellikle Akdeniz ve*

¹⁸⁴ Winston S. Churchill, *a.g.e*, s. 348-465, Robert E. Sherwood, *a.g.e*, s. 490-510, William McNeill, *a.g.e*, s. 539-545, Walter C. Langsam, *a.g.e*, s. 942-950.

Kızıldeniz’de bulunması nedeni ile Stalin’in yapmış olduğu teklifin ileriye dönük yayılcı politika içermesi teklifin reddedilmesine neden olmuştur,

❖ *Sovyetler Birliği’nin savaş başlaması ile işgal ettikleri bölgelerde komünist hükümetler kurdurmuş olması sebebinden dolayı Romanya, Bulgaristan ve Macaristan için teklif edilen tanınma teklifini ABD ve İngiltere ancak Barış görüşmelerinden sonra olacağını söyleyerek kabul etmemiştir,*

❖ *İspanya’nın savaşa dâhil olmaması ancak Mihver devletler, özellikle de Almanya ile sıkı ilişki içinde bulunması nedeni ile Birleşmiş Milletlere kesinlikle alınmayacağı kararı alınmıştır,*

❖ *Boğazlar konusunda Sovyetler Birliği Yalta konferansından daha da ileriye giderek Türkiye’nin boğazları savunacak kadar yeteri güce sahip olmaması, bu nedenle de Sovyet Birliği ve Türkiye’nin boğazlar denetiminde ortak hareket etmesini teklif etmiştir. Bu teklif açık olarak Sovyetler Birliği’nin boğazlarda üstünlüğü alacağı ve kendi üslerine sahip olabileceği anlamına geldiğinden kesinlikle teklif reddedilip, bütün devletlerin kendi görüşlerini Türkiye’ye bildirmesine karar verilmiştir,*

❖ *İşgal altında bulunan İran’ın hemen boşaltılmasına karar verilmiştir,*

❖ *Tuna nehri üzerinde bulunan bütün devletlerin Sovyet askeri işgali altında bulunması nedeni ile barış görüşmelerinde bu meselenin detaylı görüşülmesine önem verilmesinin altı çizilmiştir,*

❖ *Son olarak Sovyetler Birliği Uzak Doğu savaşına katılmayı kabul etmesine rağmen ABD böyle bir yardıma gerek kalmadan Japonya’yı mağlup etmiş ve böylece Yalta konferansında alınan kararın hükmü geçersiz sayılmıştır¹⁸⁵.*

6.10. İkinci Dünya Savaşı’nın Hukuki Olarak Bitirilmesi

1945 yılındaki Potsdam Konferansından sonra Londra ve Moskova’da iki konferans daha düzenlenmiş, savaş sonrası barışın sağlanması ve anlaşmaların yapılması amaçlanmıştır. Londra Barış Konferansı 11 Eylül-3 Ekim 1945 tarihleri arasında yapılmış, Konferans Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleşmiş ve ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin katılmıştır. Konferansta Mihver güçler ve savaş sırasında bu güçlerle ilişkisi bulunan devletler ile yapılacak anlaşmalar görüşülmüştür. Bununla beraber Batı Almanya’nın kontrolü, Japonya’nın işgali ve kontrol edilmesi, atom enerjisinin kontrol altına alınarak bir kurulun oluşturulması ve bu oluşuma Sovyetler Birliği’nin de katılmasını sağlamak gibi konular görüşülmüştür¹⁸⁶. Konferans yaklaşık üç hafta sürmüştür

¹⁸⁵ Winston S. Churchill, *a.g.e.*, s. 630-635, Harry S. Truman, *Memories by Harry Truman 1945*, Doubleday Company, New York 1955, s. 332-340, William McNeill, *a.g.e.*, s. 606-610, Walter C. Langsam, *a.g.e.*, s. 951-955.

¹⁸⁶ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2010*, Der Yayınevi, İstanbul 2010, s. 662.

ancak ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin zıt düşünceler öne sürmeleri sonrasında konferans bir sonuca varamadan 3 Ekim 1945'de dağılmıştır.

Londra Konferansından sonra 16-26 Aralık 1945 tarihleri arasında gene Dışışleri Bakanları düzeyinde Moskova Konferansı düzenlenmiş, konferansa Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere katılmıştır. Moskova Konferansı da Londra'dakinden farklı olmamış ve o konferansta çözüme ulaştırılamayan konular ele alınmıştır. Romanya, Finlandiya, Bulgaristan ve Macaristan ile barış görüşmelerinin yapılması, Uzak Doğu'nun kontrol altında tutulabilmesi için merkezi Washington'da olacak olan bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Japonya meselesinde ise merkezi Tokyo'da, başkanı ise ABD'den olacak olan bir Müttefik Konseyi kurulmasına, Kore'nin yeniden kurulması gibi kararların yanında Çin hakkında yeni kararların alınmasına ve son olarak Japonya'nın kesinlikle işgal bölgelerine ayrılmaması gerektiği kararlarına varılmıştır¹⁸⁷.

Barış Anlaşmalarının yapılması için Paris'te 29 Temmuz-15 Ekim 1946 tarihleri arasında görüşmeler yapılmış, bu görüşmelere ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği, Fransa, İtalya, Macaristan, Romanya, Finlandiya ve Bulgaristan katılmıştır. Konferans sonunda Avrupa'da Doğu ve Batı blokları ortaya çıkmıştır. Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Ukrayna ve Polonya Doğu Blok'u içinde yer alırken geri kalan Avrupa Devletleri ise Batı Blok'u içine katılmıştır. Savaş sonrasında mağlup olan devletlerin hepsine belli oranlarda savaş tazminatı ödemeleri konusunda anlaşma sağlanırken, bazı ülkelerin sınırlarında değişiklikler yapılmıştır. Anlaşmaya varılan konularda ve devletler ile 10 Şubat 1947'de Paris Barış Anlaşması imzalanmıştır¹⁸⁸.

Paris Barış Konferansı ve önceki görüşmelerde de sorun olan Almanya'nın nasıl bir anlaşmaya tabii tutulacağını görüşmek üzere Müttefikler yeni bir konferans daha düzenleyerek Mart ve Nisan 1947 tarihlerinde Moskova'da Dışışleri Bakanları düzeyinde yeniden görüşmelere başlamıştır. Konferanslar yine başarısızlıkla sonuçlanmış ardından Almanya ve Avusturya meselesini görüşmek üzere Kasım 1947'de Londra'da, Mayıs 1949'da Paris'te iki kere olmak üzere toplam üç konferans daha toplamış ancak taraflar bir türlü isteklerinde ortak noktada buluşamadıkları için toplantılar hep sonuçsuz kalarak dağılmıştır. Son olarak 1951 yılında Dışışleri Bakan Yardımcıları düzeyinde toplanan

¹⁸⁷ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 662-663.

¹⁸⁸ Haydar Çakmak, *a.g.e.*, s. 113.

Müttefikler yine anlaşma sağlayamamış ve Almanya ile Avusturya meselesi kendi aralarında istedikleri şekilde çözülmek üzere rafa kaldırılmıştır¹⁸⁹.

Altı yıl boyunca defalarca bir araya gelen Müttefikler Paris Barışı dışında ortaya somut bir anlaşma çıkaramamış ve savaş sonrasındaki kaos, bölünme, yayılma ve istikrarsızlığın artmasına sebep olmuşlardır. Özellikle Sovyetler Birliği sağlam bir barışın yapılamaması üzerine hem askeri hem de siyasi yayılma göstermeye başlamış, Avrupa Devletlerini tehdit eder duruma gelmiştir. Savaştan galip çıkmasına rağmen İngiltere ve Fransa, Sovyetler Birliğine siyasi ve ekonomik olarak karşı durabilecek durumda değildir ve Sovyetler Birliği birçok ülkede ideolojik yayılma göstermiştir. Sonuç olarak Almanya; Sovyetler Birliği, ABD, İngiltere ve Fransa arasında dörde bölünerek yönetilmeye başlamıştır. Mayıs 1949'da ABD, İngiltere ve Fransa Federal Almanya'yı kurmuş, buna karşılık Sovyetler Birliği de Kasım 1949 tarihinde Demokratik Almanya'yı kurmuştur¹⁹⁰. Henüz Barış Konferansları devam ederken Almanya'nın bu şekilde hem hukuki hem de fiili ikiye bölünerek yönetilmesi yakın zamanda ortaya çıkacak olan iki kutuplu Dünya düzeninin mikro düzeyde açığa vurulmuş halidir.

6.11. Birleşmiş Milletlerin Kurulması

Birinci Dünya Savaşı sonunda 1919 yılında kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, uluslararası barışı ve işbirliğini sağlamada başarısız olmuştur. Milyonlarca insanın ölümüne ve büyük fiziki ve manevi tahribata sebep olan İkinci Dünya Savaşı sonunda aynı hatayı tekrarlamak istemeyen başat ülkeler, bu kez uluslararası barışı ve güvenliğini sağlayacak sağlam bir örgütün kurulmasını kararlaştırmışlardır. Yalta Konferansı'nda Stalin, Churchill ve Roosevelt, BM'in (Birleşmiş Milletler) görevleri, organları, çalışma yöntemlerini içeren kuruluş projesini onaylamışlardır. Taraflar arasında Güvenlik Konseyi'nde karar alma yöntemi anlaşmazlığa yol açmış ve bu anlaşmazlık o günün en güçlü görünen beş ülkesine, yani ABD, Sovyetler Birliği, Çin, İngiltere ve Fransa'ya veto hakkı verilerek ortadan kaldırılmıştır. Bu beş ülke, yeni kurdukları BM'ye 1942 yılında toplanan yirmi altı ülkeyle, Mihver devletlere 1 Mart 1945 tarihine kadar savaş ilan eden bütün ülkelere üye olabilme hakkını tanımışlardır. Bu koşulu yerine getiren toplam 50 ülke

¹⁸⁹ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 663-664.

¹⁹⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 447.

26 Haziran 1945'de Birleşmiş Milletler Şartı veya San Francisco Konferansı diye adlandırılan kurucu anlaşmayı imzalamışlardır¹⁹¹.

24 Ekim 1945'de yürürlüğe giren anlaşma ile 50 üyeli BM kurulmuştur. BM ilk genel kurulunu Ocak 1946'da Londra'da yapmış ve daha sonra New York'a taşınmıştır. BM'ye kuruluşundan itibaren zaman içinde, bağımsız, barış yanlısı ve örgütün prensiplerini kabul eden ülkeler üye olmaya devam etmişlerdir. Söz konusu üyeliklerin oldukça yoğun yaşandığı dönemler de olmuştur. Örneğin 1955 yılında, Doğu ve Batı bloklarının anlaşması üzerine on altı ülkenin üyeliği kabul edilmiştir. Yine 1960'da, çoğunluğu Afrika devletleri olmak üzere on yedi ülke BM'ye üye olmuştur. 1990 sonrası Doğu Bloğunun yıkılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan on üç ülke de BM'ye üye olmuştur¹⁹².

¹⁹¹ Haydar Çakmak, *a.g.e*, s. 192-194.

¹⁹² Rıfat Uçarol, *a.g.e*, s. 624-626.

7. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ DURUM: 1945-1949

Soğuk Savaş 1949 yılında kutupların sürtüşmeye başlamasına rağmen aslında 1945 yılında Potsdam Konferansı ile başlamıştır. Savaş döneminde uyum yaşayan devletler, sıra savaş sonrasındaki dönemde alanların paylaşılması, ekonomisi, coğrafyası, ideolojisi, sınırları vb. konular üzerinde konuşmaya başlanması ile aslında ne kadar farklı düşüncelere sahip olduklarını ve Müttefik cephesinde dağılmanın olacağını görmüştür. Özellikle ABD'nin Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki politikadan farklı olarak artık Dünya küresel güç çevresinde kendi yerini alma konusundaki yönelimleri ve İkinci Dünya Savaşından daha da güçlenerek çıkan Komünist ideolojinin o güne kadarki en başarılı uygulayıcısı Sovyetler Birliği'nin Avrupa, Uzak Doğu ve Ortadoğu üzerindeki yayılma ve ideolojisini ihraç etme düşüncesi, ABD ve Sovyetler Birliğini karşı karşıya getirmiştir. 42 yıl boyunca ekonomik, askeri, coğrafi, ideolojik, sanat, teknoloji, politik ve daha birçok alanda bu iki devlet ve destekçileri ile girdikleri mücadelenin adı Soğuk Savaş'tır.

7.1. Soğuk Savaş'a Gidilen Süreç: Rus Emperyalizmin' in Canlanması ve Sovyet Yayılması

İkinci Dünya Savaşı başladığı zaman özellikle Avrupa Kıtasında milletlerarası güç politikası ve politikayı yönlendiren aktör devletler mevcuttu. Ancak savaşın başlaması, hızla her biryana sıçraması, devletlerin çaresizliği ve savaş sonrasında *süper güç* olarak nitelendirilen ABD ve Sovyetler Birliği'nin çıkması, savaş öncesindeki güç dengelerini oluşturan ve yön veren devletlerin artık olmayacağını göstermiştir. Yüzyıllar boyunca öncelikle İngiltere ve Fransa, 19 ve 20. Yüzyıllardan itibaren Almanya, İtalya, Japonya gibi devletlerinde katıldığı milletlerarası düzende artık bu devletlerin yerini iki ülke almıştır. Japonya ve Almanya en ağır şartlarda mağlup edilmiş, Japonya üstelik Atom Bombası gibi yeni ve süper güçlü bir silahla sindirilmiş, İtalya ise savaştan erken çekilmesine rağmen ne politik ne de ekonomik olarak eski gücünde değildir. İngiltere ve Fransa ilk savaşta olduğu gibi ikinci savaştan da galibiyetle çıkmış ancak en ağır kayba uğrayanlar arasındadır. Fransa hem insan hem de maddi kaybı en ağır yaşayan devletlerin başında gelmektedir. Üstelik altı yıl boyunca savaş kendi toprakları üzerinde devam etmiş savaş sanayisi, tarım alanları, fabrikaları ve daha birçok sivil alan zarar görmüştür. İngiltere ise ada ülkesi olmasının avantajı ile yüksek insan kaybı yaşamış ancak Fransa kadar fiziki tahribata uğramamıştır. Savaş sonunda ise askeri kuvvetlere yaptığı ekonomik

harcamalar artık *üzerinde güneş batmayan ülke* olmadığını siyasi ve ekonomik olarak sıkıntıda olduğunu göstermiştir¹⁹³.

Sovyetler Birliği, ABD'nin 1944 Normandiya çıkartmasının sonrasında henüz askerleri Avrupa'dan geri çekmemiş olmasına rağmen kendi kıtasına geri döneceğini ve böylelikle kendisinin en güçlü olarak Avrupa, Uzak Doğu ve Balkanlar'da tek kalacağını düşünmüş, hareket tarzında da bu düşünce hâkim olmuştur. 1944 ve 1945 yıllarında Alman güçlerinin kendi topraklarından çıkartılması ile karşı taarruza geçen Sovyet güçleri, Alman işgalinde olan bütün Balkan ve Baltık ülkelerine girmiş Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da yaptığı anlaşmalar ile hem askeri üsler, hem ekonomik işbirliği hem de siyasi rejim değişikliği ile Komünist yönetimlerin egemen olmasını sağlamıştır. Uzak Doğu'da da faaliyet gösteren Sovyetler, Kuomintang'ın milliyetçi hareketine karşı, Mao Tse-tung'un komünist taraftarlarına destek vermiş ve Çin'in komünizm etkisi altında kendi güdümüne girmesi için çabalamıştır. Ortadoğu ve Türkiye üzerinde de faaliyet gösteren Sovyetler Birliği, Basra Körfezi ve Hint Okyanusuna açılabilmek için İran'ı baskı altına almıştır. Türkiye ve Yunanistan'ı da Doğu Akdeniz'e inmek için zorlayan Sovyet rejimine en sert karşılığın verilmesi bu konuda olmuştur. Türkiye ve Yunanistan'ın böyle bir politikaya alet edilerek kullanılması ne Avrupa Devletleri'nin işine gelmektedir ne de ABD'nin. Bu nedenle en çetin sürtüşme bu bölge üzerinde yaşanmıştır¹⁹⁴.

7.1.1. Sovyetler Birliği'nin İran'a Yerleşme Çabası

1942 Ocak ayından itibaren ciddi olarak başlayan ABD yardımı İran üzerinden Sovyetler Birliğine ulaştırılabilmıştır. Türkiye tarafsız kalmayı tercih ettiği için ve Boğazları askeri gemilere kapattığından bu güzergâh kullanılamamış, ayrıca Kuzey'de de İngiltere ve Almanya arasında kalan Baltık Deniz'i Alman donanması tarafından kontrol altında olması sebebi ile yardımlar uzun ve masraflı ama tek yol olan İran üzerinden yapılabilmıştır. Bu nedenle savaş sonunda toprakları boşaltılmak üzere Güney İran İngiltere, Kuzey İran ise Sovyetler tarafından işgal edilmiş ancak savaş sonrasında ABD ve İngiltere askerlerini çekmeye başlamış olmasına rağmen Sovyet tarafında böyle bir görüntü olmadığı gibi, Kasım 1945'de İran Azerbaycan'ında Cafer Pişaveri adındaki kişi tarafından

¹⁹³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 423-24.

¹⁹⁴ C. J. Hurewitz, *a.g.e.*, s. 233.

komünist bir ayaklanma çıkartılmıştır. Sovyet ordusunun da yardımı sonunda 12 Aralık 1945’de Tebriz valisi görevinden alınarak yerine Muhtar Azerbaycan Cumhuriyeti ilan edilmiş, İran ise bu harekete karşı çıkmasına rağmen Sovyet güçleri tarafından engellenmiştir¹⁹⁵.

Sovyetler Birliği’nin desteği ile komünistlerinde içinde bulunduğu Güney’de Mehabad’da bağımsız bir Kürt Cumhuriyeti kurulmuş, hemen arkasından Kürt Cumhuriyeti ile Muhtar Azerbaycan Cumhuriyeti arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Daha da Güney bölgede Abadan petrolünün olduğu alanda komünist Tudeh Partisi halkı tedirgin ederek karışıklıklar çıkarmaya başlamış, Sovyetlerin amacının da ne olduğu ortaya çıkmıştır; *İran’ın bu toprakları kontrol altında tutularak Basra Körfezine kadar ulaşmak*. Yaşanan gelişmeler karşısında çaresiz kalan İran konuyu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine taşımıştır, ancak bu derece hassas ve çetrefilli bir konu ile henüz yeni kurulmuş olan bir organizasyonun itibarının sarsılmasına İngiltere ve ABD izin vermemiştir. Böylelikle İran Sovyetler Birliği’nin yaptıkları karşısında yalnız bırakılmış, Batı’dan ümidini kesen İran ise görüşme yolu ile meseleyi halletmeye çalışmış, sonunda İran ile Sovyetler Birliği’nin 4 Nisan 1946’da gizli olarak imzaladıkları anlaşmaya göre Sovyetler Birliği bütün askerlerini çekmeyi kabul etmiş, karşılığında ise Kuzey İran petrolünün işletmesine ortak olarak, %51 hisse payı hakkını elde etmiştir¹⁹⁶.

Anlaşmadan hemen sonra Sovyet orduları İran’ı terk etmeye başlamış ancak anlaşmanın geçerli olabilmesi için de İran Meclisinin onaylaması gerektiğinden, yapılan gizli anlaşma açığa çıkmış ve ABD’nin nasıl büyük bir hata yaptığını anlayarak ve İngiltere ile birlikte İran’ın toprak bütünlüğünü korumak için teminat vermelerine neden olmuştur. 20 Eylül 1947’de Amerikan hükümeti yaptığı açıklama ile petrol anlaşmasının kabul edilmemesinden dolayı doğacak tehlikelerde İran’ın toprak bütünlüğünü garanti etmiş ve İran Meclisi de 22 Ekim 1947’de yalnızca iki komünist milletvekilinin verdiği kabul oyuna karşılık anlaşmayı ret ederek meclisten geçirmemiştir. Sovyetler Birliği, anlaşma İran meclisinden geçmeyince yapacağı hamle karşısında ABD’nin olacağını açıkça belirtmesi üzerine harekete geçmeyi uygun görmemiş ve gerilemek zorunda kalmıştır¹⁹⁷.

¹⁹⁵ C. J. Hurewitz, *a.g.e*, s. 240.

¹⁹⁶ C. J. Hurewitz, *a.g.e*, s. 263-265.

¹⁹⁷ Oral Sander, *a.g.e*, s. 234-235.

7.1.2. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi Tehdit Etmesi

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında 17 Aralık 1925'de imzalanmış olan dostluk ve saldırmazlık anlaşması, 19 Mart 1945'de resmen sona ermiştir. Sovyet Dışışleri Bakanı Molotov, anlaşama bittikten sonra yeni bir anlaşmanın yapılabilmesi için 7 Ağustos 1946'da Türk Hükümetine bir nota vererek Türkiye'nin boğazlar konusunda Sovyetler Birliği'ne bazı haklar tanınması ve Kars ile Ardahan'ın Sovyet topraklarına katılmasını şart olarak öne sürmüştür. Potsdam Konferansında Sovyetlerin belirttiği konularda adım atması öncelikle Türkiye'yi ve Sovyetlerin Boğazlardan üstünlük almasını kabul etmeyecek olan ABD ve İngiltere'yi hemen harekete geçirmiştir. Sovyetler Birliği vermiş olduğu notaya ayrıca bazı bilgilerde ekleyerek kendi savunmalarını güçlü kılmak istemiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sırasında Boğazlardaki yetkilerini kötüye kullanarak Mihver Devletlerin savaş gemilerinin geçişine izin verdiği gibi artık boğazları sadece Türkiye'nin korumasının yetersiz kalacağını belirtmiştir¹⁹⁸.

Sovyetler Birliği ayrıca kendilerine göre nasıl bir düzen olması gerektiğini de nota da şu şekilde belirtmiştir; ticaret gemilerinin barışta ve savaşta tam geçiş iznine sahip olması, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaşa girmeleri durumunda bu devletlerin askeri gemilerine boğazların sürekli açık olması, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemileri için ise bazı istisnalar dışında kesinlikle barış ve savaşta boğazların kapalı olması, Boğazların kontrolü Karadeniz'e kıyısı olan devletler tarafından yapılması, çok sayıda ticaret gemisine açık olması nedeniyle boğazlardaki güvenliğin Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin ortak koruması altında olması gerektiği yazılmıştır¹⁹⁹.

Sovyetler Birliği'nin özellikler Boğazlar konusunda ki niyetini açıkça belli etmesi ve Türkiye'ye nota göndererek taleplerde bulunmasına, İngiltere ve ABD 19 Ağustos ve 21 Ağustos 1946'da karşı çıkararak tavırlarını Türkiye'den yana ve Boğazların Türk Hükümeti tarafından kontrol edilmesi gerektiği yönünde göstermiştir. Dönemin ABD Başkanı Truman, Ankara Büyükelçisi aracılığı ile Türk Hükümetine yolladığı mesajda; *meselenin en yüksek ilgili makamlarca görüşüldüğünü ve şekillendiğini, Rusya'ya ise makul ama sert bir cevap verilmesi gerektiğini* söylemiştir²⁰⁰.

¹⁹⁸ Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Matbaası, Ankara 1968, s. 246-248.

¹⁹⁹ Feridun Cemal Erkin, *a.g.e.*, s. 414-415.

²⁰⁰ Harry S. Truman, *a.g.e.*, s. 97.

Sovyetler Birliği'nin verdiği notaya cevap ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü liderliğinde toplanan 22 Ağustos Hükümet toplantısından sonra verilmiştir. Verilen cevapta Sovyetlerin söylediği bütün suçlamalar çürütülerek, Boğazların ortak kontrol edilmesi ile ilgili olan maddeler de reddedilmiştir. *Sovyetler Birliği'nin Boğazlar konusunda ki ısrarı devam edecek olursa ve fiziki bir müdahale düşünülüyor ise Türk milleti de aynı kararlılıkla cevap verecektir*²⁰¹. Türkiye'nin vermiş olduğu cevaba, Sovyet yönetimi de karşılık vermiş ve 24 Eylül 1946'da ilk yolladıkları notanın aynısını tekrar ederek taleplerini yinelemişlerdir. Türkiye ise cevap olarak kendi görüş ve azminin devam ettiğini cevap olarak 24 Eylül 1946'da yollamıştır. Sovyetler Birliği bir kez daha Türkiye'ye nota göndermek üzereyken devreye ABD ve İngiltere girmiş, 9 Ekim 1946'da Sovyetlere yolladıkları ortak mesaj ile Sovyetler Birliği'nin bu tavrının Potsdam konferansında alınmış olan karara aykırı olduğunu ve tarafların ancak bir kez Türk Hükümetine görüşlerini bildirmeleri gerektiğini hatırlatmıştır. Böylelikle Boğazlar meselesi yeniden açılana kadar, ABD ve İngiltere'nin araya girmesi ve Türk Hükümetinin de kararlı duruşu sayesinde, kapanmıştır²⁰².

7.1.3. Sovyetler Birliği ve Finlandiya'nın İttifakı

Sovyetler Birliği savaş sonrasında kendi sınır komşularına komünist rejimler kurdurarak bu devletleri kendi kontrolü altına aldıktan sonra geriye tek komünist rejimle yönetilmeyen Finlandiya kalmıştır. Savaş sırasında Almanya'ya yardım ettiği nedeni ile Finlandiya da mağlup devletler arasında sayılmış ve 10 Şubat 1947'de Barış Anlaşması imzalatılmıştır. Bu anlaşmaya göre Finlandiya Petsamo bölgesini vermiş ve Porkkala deniz üssünü de 50 yıllığına Sovyetlere kiralamıştır. Ayrıca savaş tazminatı olarak belirlenen 300 milyon Doları da mal olarak ödemeyi kabul etmiştir. Sovyetler birliği ise savaş tazminatı, askeri deniz üssü ve toprak almasına rağmen memnun kalmayarak daha fazlası için harekete geçip Finlandiya ile bir ittifak anlaşması yapmak istemiştir. Finlandiya ise 1940'daki işgal ve savaş sonrasında Sovyetlerin sistemine direnmeye çalışanların başına gelenleri gördükten sonra çaresizce teklifi kabul etmiştir. 6 Nisan 1948'de imzalanan dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşmasına göre Finlandiya Sovyetler aleyhine olan hiçbir anlaşma ve organizasyona katılmayacak, iki devlet arasında ticari ve kültürel

²⁰¹ Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s. 268-271.

²⁰² Haluk N. Ülman, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1991, s. 73.

münasebetler de geliştirilecektir. Sovyetler birliği böylece son sınır komşusunu da kontrol altına almıştır²⁰³.

7.1.4. Çin'e Komünizmin Getirilmesi

Sovyetler Birliği savaş sonrasında ideolojik ve ekonomik yayılmasını o kadar hızlı sağlamıştır ki, henüz 1949 yılına gelindiğinde Avrupa'nın Doğusu ve Balkanların kontrolü Sovyetlere geçmiştir. Avrupa'daki hızlı ilerlemeyi Asya'da da sağlamak isteyen Sovyetler özellikle Çin'e yönelmiştir. 1946-1947 yıllarında hızlı bir yayılma gösteren komünizm o tarihlerde Çin'e de girmiştir. Sovyet yayılmasına hem Avrupa devletleri hem de ABD tepki gösterip hamle yapmışlar ancak 1947 ortalarında başlayan tepkilerin neticeleri 1949 yılında kurulan NATO ile birlikte görülmeye başlamıştır²⁰⁴.

Çin ise savaş sonrasında milliyetçiler ve komünistler arasında çatışma alanı haline gelmiş, 1949 sonbaharından sonra hâkimiyet Çin Komünist Partisinin eline geçmiştir. 1937'deki Japon saldırısından itibaren Kuzey'de komünistler Güney'de milliyetçiler savaş sonuna kadar ortak hareket ederek işgallere karşı çıkmışlar, fakat savaşın resmen bitmesi ve Japonya'nın Çin'den çekilmesi ile birlikte iki taraf yeniden birbirleri ile çatışmaya girmiştir. ABD 1946 ve 1947 yıllarında milliyetçilere yaptığı yardımlardan sonra Çin'de 1948 yılı itibariyle milliyetçiler komünistlere karşı üstün duruma gelmişler ancak yapılan yardımların bireysel çıkarlar için kullanımı ve gereksiz savurganlığı yüzünden komünistler Sovyetlerinde desteği ile 1949 yılında Çin'in durumunu belirlemiştir. Mao Tse-tung liderliğinde komünistler 1 Temmuz 1949'da Çin'de Demokratik Halk Diktatörlüğünü ilan etmiştir. 1 Ekim 1949'da da Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş, Sovyetler Birliği de ilk tanıyan ülkedir. Sovyetlerin ardından Batılı devletlerden ilk tanıyan Ocak 1950'de İngiltere olmuştur²⁰⁵.

1912 yılında Çin'deki Mançu ailesinin yönetimindeki imparatorluğun yıkılmasından sonra ancak 1949 yılında siyasi bir iktidar gelmiş ve aradaki dönem kaos, işgal ve istikrarsızlıkla geçmiştir. Sovyetler Birliği ve Çin 14 Şubat 1950'de birçok anlaşma imzalamış ve bunlardan en önemlisi dostluk, ittifak ve karşılıklı yardım anlaşmasıdır. Sovyetler Birliği Avrupa'daki devletlerden sonra Asya'da da komünizmin yayılmasını ve ülkelerin kendi kontrolüne geçmesini sağlamıştır. Diğer anlaşmalarda ise

²⁰³ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 315-316.

²⁰⁴ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 245-246.

²⁰⁵ Harold Isaac, *The Tragedy of the Chinese Revolution*, Haymarket Books, Chicago 2009, s. 211-215.

Sovyetler Birliği 10 yıl içerisinde düzenli olarak 300 milyon Dolarlık yardımla birlikte Doğu Çin demiryollarının kontrolünü Port Arthur ve Diren limanlarını da Çin'e geri verileceği anlaşmaya konulmuştur²⁰⁶.

7.2. Savaş Sonrasında Batılı Devletlerin Durumu

7.2.1. İngiltere'nin Durumu

10 Mayıs 1940'da Chamberlain Hükümetinin yerine gelen Winston Churchill savaştan galip çıkmasına rağmen ekonomik sıkıntı ve büyük kayıplar neticesinde 26 Temmuz 1945'deki seçimlerde İşçi Partisi, büyük bir patlama yaparak İngiltere'de iktidarı Churchill'den almıştır. Clement Attlee Başbakanlığa gelmiş ve birçok sorunla baş etmek zorunda kalmıştır. Churchill'in prestijine rağmen seçimleri kaybetmesi ve İşçi Partisinin seçimleri kazanmasında en önemli etken savaş dönemindeki sıkıntılar olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Dünya üzerindeki İngiliz hâkimiyeti de son bulmuştur. Artık *üzerinde güneş batmayan imparatorluk* değildir ve elindeki toprakları tutabilecek ne siyasi ne de ekonomik gücü kalmıştır²⁰⁷.

İngiltere'nin ekonomik olarak geriye düşmesinde dışa bağımlılığının artması en önemli nedendir ve bu bağımlılık ABD'ye olmuştur. Savaş öncesinde de bağları olan ve savaş sırasında ekonomik yardımların en büyüğünü alan İngiltere savaş sonrasında harcamalarının altından kalkamayacak duruma gelmiş, ABD'den bir kez daha yardım istemiştir. ABD ise yardımın yapılabilmesi için öncelikle Sterlin'in değerinin düşürülmesini istemiş, İngiltere çaresizce bu teklifi kabul etmiştir. Böylelikle savaş sonrası ekonomik, sanayi ve toplumsal kalkınmanın yapılabilmesi için Avrupa'daki birçok devlet gibi İngiltere'de ABD Dolar'ının himayesine girmiş, diğer devletler gibi temel ölçüt para birimi Dolar olmuştur. IMF (International Monetary Found) ve WB (World Bank) gibi kurumlar ile ABD, Avrupa ekonomisine hükmetmeye başlamıştır²⁰⁸.

İşçi Partisi iktidara geldiği andan itibaren ekonomik birçok tedbir aldığı gibi özel işletmeleri de devletleştirmiştir. Öncelikle demiryolları şirketleri, elektrik ve gaz işletmeleri, demir-çelik endüstrisi devlet kontrolüne geçmiştir. Bunların yanında geniş bir sosyal güvenlik programı ile ücret ayarlanması yapılmıştır. Fakat alınan bütün tedbirler ve

²⁰⁶ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 330-331.

²⁰⁷ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 220.

²⁰⁸ Derek H. Aldcroft, *The European Economy 1914-2000*, Routledge Books, New York 2001, s. 102-103.

yapılan hamleler mali kaynakların sınırlı olması ve savaş ekonomisinin yükü henüz atılamadığı için yeterli olmamıştır. 1947 kış dönemi de çok soğuk geçmiş, yeterli kömürün de olmaması bunalımı daha da katlamıştır. Hükümet iki çare ile bunalımı atlattırma çalışmıştır. Bunlardan ilkinde ABD’den bir milyar Sterlin borç alınmış, ikinci tedbirde ise dış bağlantı ve yükümlülükler azaltılarak borçların hafifletilmesine çalışılmıştır. İngiltere almış olduğu bu karar ile Dünya liderliğini de ABD’ye bırakmış ve *ikinci sınıf* bir devlet durumuna düşmüştür. Öncelikle Türkiye ve Yunanistan’a karşı olan sorumluluklarını ABD’ye devretmiştir. Ortadoğu’da da Arap toplumlarını Arap Birliği adı altında toplayarak ABD’nin gene bu bölgeye girmesini sağlamış, kendisi çekilmiştir. İngiltere’nin en büyük hamlesi ise yıllardır elinde tuttuğu Hindistan ve Pakistan’ı 1947’de tam bağımsız olması için bu topraklardan çekilmesi olmuştur. İngiltere, Avrupa’daki ilişkilerinde de sıkıntı çekmiş ve nüfuz alanlarının daralmasına engel olamamıştır²⁰⁹.

7.2.2. Fransa’nın Durumu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında komünist partiler Sovyetler Birliği’nin yükselişi ile paralellik göstermişlerdir. Batı Avrupa’da büyük kitlelerin desteğini almaya başlamıştır. Almanya’da Hıristiyan Demokratik Birliği, İtalya’da Hıristiyan Demokrat Parti ve Fransa’da Cumhuriyetçi Halk Hareketi Partisi gibi yeni partiler Katolik inancın yeni toplumsal fikirlerinden meydana gelmiştir. Savaş sonrası 1945-1948 yıllarında nerdeyse her devlet ekonomik bunalıma sürüklemiştir. Katoliklerin yeni partileri, ekonominin kötü olması, savaşın yıkıntıları insanları yeni arayışlara itmiş ve Fransa’da Kasım 1945’de yapılan kurucu meclis seçimlerinde Komünist Parti oyların dörtte birini alarak mecliste en büyük güç haline gelmiştir. 1946 yılında yapılan genel seçimlerde oylarının oranı şaşırtıcı şekilde %28’e çıkmıştır. Fransız parlamentosunda Komünist Parti, Sosyalist Parti ve General De Gaulle’ün MRP partisi iktidara gelmiş, Komünist Parti Doğu Avrupa ülkelerindekiler gibi içişleri ve adalet gibi bakanlıkları kendisine verilmesini teklif etmesine rağmen Fransa’nın bu kadar da ileri gidemeyeceğini belirten General, prestijini de kullanarak bu bakanlıklara kendi istediği vekilleri getirmiştir²¹⁰.

Seçimler yapılmasına rağmen Fransa’daki istikrar bir türlü sağlanamamış ve 1958’de Generalin iktidarı tek başına ele geçirip beşinci Cumhuriyeti kurmasına kadar

²⁰⁹ Oral Sander, *a.g.e*, s. 220-221.

²¹⁰ Oral Sander, *a.g.e*, s. 221-222.

Fransa büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikler savaş döneminin yükünü savaş sonrası partiler kendi kafalarındaki planlarla düzeltmeye çalışmış ancak her birinin planları farklı olduğu için kesin ve köklü çareler üretilmemiştir. Ayrıca partiler kendi aralarında yetki tartışmasına da girdiği için siyasi istikrarsızlık diğer bütün alanlara yansımıştır. Fransız Hindicini'deki ayaklanmalar nedeniyle ekonomi daha da zor durumu girmiş, son yapılan anayasanın da yürürlüğe girmesi ile partilerin meclisteki yürütme işleri çıkmaza girmiştir. Baskılar ve ekonominin çökmesi sonucunda daha fazla iktidarda kalamayan General istifa etmiş ve Fransa 1951 tarihine kadar Sol partiler 1951'den 1958'e kadar ise Sağ partiler tarafından yönetilmiştir²¹¹.

7.2.3. İtalya'nın Durumu

İtalya Mihver Devletler arasında maddi yıkıma en az uğrayan devlet olmuştur ancak savaş öncesinde de savaş döneminde de ekonomik sıkıntılarla uğraşması savaş sonrasına da etki etmiştir. Togliatti'nin liderliğini yaptığı Komünist Parti, Nenni ile Sragat'ın başında olduğu Sosyalist Parti ve Gasper'nin liderliğini yaptığı Hristiyan Demokrat Partisi, 1946 yılında yapılan referandum sonrasındaki seçimlere katılmıştır. Referandumda 10 milyon oya karşı 12 milyon oy ile Monarşi yıkılmış, yerine Cumhuriyet kurulmuştur. Cumhuriyet ilanı ile yapılan seçimlerde ise Hristiyan Demokratlar %33, Sosyalistler %21 ve Komünistler %19 oy alarak mecliste koalisyon oluşturmuştur. 1953 yılına kadar İtalya'da siyasi istikrar koalisyon hükümetleri ile sağlanmış ancak sosyalistlerde 1947'den sonra çözümler görülmüştür. Kendi aralarında tartışmaya başlayan sosyalistler komünistler ile işbirliği yapabilmek için *solda düşman olmaz* sloganı ile güç kaybetmiş ve 1950'li yıllarda İtalya'da en güçlü sol parti olarak İşçi Partisi kalmıştır. O günden itibaren İtalya'da iki büyük parti olarak Hristiyan Demokratlar ve Komünist Parti, siyasi iktidarsızlığın, grevlerin, eylemlerin, ekonomik sıkıntılarının ve daha birçok başarısızlığın sebebi olmuştur²¹².

7.2.4. Almanya'nın Durumu

Almanya savaş sonrasındaki düzende üzerinde anlaşılabilen tek devlet olarak kalmıştır. Savaş sırasındaki konferanslardan Yalta ve Potsdam'da dört işgal bölgesine ayrılması ve bu şekilde yönetilmesine karar verilmiştir. Sovyetler Birliği kendine düşen

²¹¹ Rifat Uçarol, *a.g.e*, s. 655-656.

²¹² Oral Sander, *a.g.e*, s. 223.

bölümü hemen işgal ederek Alman topraklarının %40'nı, nüfusunun %36'sını ve doğal kaynakların da %33'ünü kontrolü altına almıştır. ABD, Güney Almanya'yı, İngiltere ise Kuzey ve Batı kesimleri işgali altına almıştır. Fransa'ya ise ufak bir bölge olan Anglo-Amerikan işgal alanından parça ayrılmıştır. Berlin ise Sovyet orduları tarafından işgal altında olmasına rağmen diğer devletlerin başkentlerine yapıldığı gibi dörde bölünerek kontrol altına alınmıştır²¹³.

Potsdam Konferansında Almanya'nın siyasi ve ekonomik alanlarında kararlar alınmış fakat sağlam bir barış anlaşması yapılamadığı için sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle Fransa ekonomik alanlarda alınan kararlarda kendi temsilcisi olmadığından kararlara uymayacağını belirterek kendi bölgesinde hem Almanya'yı zayıf tutacak hem de Alman üretiminden tazminat alacak şekilde düzenleme yapmıştır. Sovyetler Birliği ise kendi işgal bölgesinden önce tahıl üretiminin kendine düşen payını sonra da endüstri üretiminin payını almıştır. Ancak aldıklarının yetersiz olduğunu görünce bütün endüstri üretimine el koymuştur. İngiltere ise kendi işgal alanlarından yana şanslıydı, çünkü elinde bulunan bölgeler Almanya'nın en ileri üretim sanayisine sahip alanlardı. Ancak savaş sırasında çok tahrip olduğu için bu bölgeyi kalkındırıp isteklerini alacak durumda değildi. ABD ise bu durumda her iki bölgenin de ekonomik kalkınmasına bakmak durumunda kalınca geriye kalan bölgelerden Fransa ve Sovyetler istediklerini fazlası ile almış oldular²¹⁴.

Almanya ekonomik olarak parçalanırken, siyasi oluşumlarda kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği, kendi işgal bölgesinde Alman militarizminin temellerini oluşturan Prusya Junkerların topraklarını parçalayarak bölgedeki endüstriyi devletleştirmiştir. ABD ise Sovyetlerin aksine Almanya'da liberal ekonomiye dayanan siyasal bir yapı kurmak istemiştir. İki büyük gücün ideolojik yaklaşımları Almanya'nın her bakımdan bölünmesine yol açmıştır. Ancak iki tarafında ortak amacı Almanya'nın yeniden güçlenerek Avrupa barışını bozmasını engellemek olmuştur. ABD ve Sovyetler Birliği'nin kutuplaşması hem Avrupa'da hem de Dünya'nın çeşitli bölgelerinde sürtüşme, rekabet ve çatışmalara neden olmuştur²¹⁵.

²¹³ Walter C. Langsam, *a.g.e.*, s. 951-955, William Mcneill, *a.g.e.*, s. 606-610.

²¹⁴ Derek H. Aldcroft, *a.g.e.*, s. 122-124, Oral Sander, *a.g.e.*, s. 224.

²¹⁵ Walter C. Langsam, *a.g.e.*, s. 955-956.

1947 yılıyla birlikte Almanya'nın Batı bölgesini işgal altında tutan üç devlet (ABD, İngiltere ve Fransa) kendi bölgelerindeki ekonomik bütünleşmenin uygulanabilmesi için para reformu ve ortak Alman hükümetinin kurulması için karar almışlardır. Sovyetler Birliği ise bu kararlara tepki olarak Stalin'in emri ile Berlin'in tamamını abluka altına alarak kararlara karşı çıkmıştır. Berlin'in tamamen kuşatılması ile kara, hava ve demiryollarını da kontrol altına alan Sovyet güçleri, Batılı devletlerin tüm sevkiyatlarını durdurduğu gibi şehrin giriş çıkışlarını da kendi himayesine alarak mesaj vermiştir. 24 Haziran 1948'de Sovyet güçleri şehrin kontrolünü tamamen alarak bütün alanlara yerleşmiş, şehrin beslenmesini engellemeye başlamıştır. Bu durumda işgal bölgesinde yaşayan iki buçuk milyon insanın temel gıda ve ısınma malzemesine ulaşması için üç seçenek ortaya çıkmıştır. Ya Batılı devletler yeni bir savaşı göze alarak Sovyet ordularına saldıracak, ya Sovyetler Birliği'nin isteklerini kabul ederek ablukeyi kaldırılmasını isteyecek ya da son çare havadan halkın beslenmesi ve ısınma ihtiyacı karşılanacaktır.

Batılı devletler son çareyi seçerek hem savaştan uzak durmak hem de Sovyetlerin yaptığını boşa çıkarmak için ellerindeki tüm hava gücünü kullanmışlardır. Günde ortalama 4000 bin ton malzeme taşıma kapasitesine sahip hava güçleri ile yaklaşık iki hafta şehir havadan beslenmiştir²¹⁶. Ayrıca yaptırılan yeni iki havaalanı ile tüm uçaklarını bu iş için seferber etmişler, Sovyetler isteklerini kabul ettiremeyeceği görmüş, böylece 12 Mayıs 1949'da Sovyet güçleri ablukeyi kaldırmış ve şehirde hayat normale dönmüştür. Ancak Berlin'in kuşatılması ve karşılığında savaş çıkma riskini bile göze alan Sovyetlerin neler yapabileceğini anlayan Batılı devletler ile kutuplaşma daha da belirgin bir hale gelmiştir ve Berlin ablukası Soğuk Savaşın belirginleşmesindeki en önemli kilometre taşlarından biridir²¹⁷.

7.3. Batılı Devletlerin Avrupa'da Dengeyi Kurması

7.3.1. Truman Doktrini

İngiltere'nin Washington Büyükelçisi Lord Inverchapel, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı George Marshall'a sunduğu Yunanistan ve Türkiye ile ilgili raporda, bu iki ülkenin Sovyet etkisine karşı korunmaları gerektiği ve İngiltere'nin artık bu

²¹⁶ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 574-576.

²¹⁷ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Yayınevi, Ankara 1999, s. 260-262, Oral Sander, *a.g.e.*, s. 225-227.

işleri yapamadığı bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nin bunu devralmasını teklif etmiştir. Sunulan bu raporla birlikte ABD yöneticileri, Sovyetler Birliği'nin sürekli ve ağır bir tehdit oluşturduğunu, Avrupa, Ortadoğu ve Asya'da çıkan olayların Sovyetler Birliği tarafından yapıldığı düşünülerek buna karşı bir tedbir alınması gerektiğini kabul etmiştir. Truman Doktrini de bu düşünce ile ortaya çıkmış ve özünde Türkiye ile Yunanistan'ın koruma altına alınması yatmaktadır²¹⁸.

Savaşın sonra ABD kamuoyunda kendi kıtasına çekilme ve Avrupa'nın işlerine karışmama, uzak durma gibi görüşlerin söz konusu olduğu dönemde yukarıda anlatılan gelişmelerin yaşanmış olması ve Sovyetler Birliği'nin komünist emperyalizmine hız vererek harekete geçmesi, ABD kamuoyundaki fikirlerin hemen değişmesine neden olmuştur. ABD'nin Sovyetler Birliği ile işbirliği yapamayacağı henüz savaş bitmeden anlaşılabilirse bile savaş sonrası daha belirginleşmiştir. Önce İran olayı, Balkan devletlerinin komünistleştirilmesi, Ortadoğu'ya ve Asya'ya yayılma çabası, petrol ve doğal kaynak alanlarının kontrol etmeye yönelik girişimler, Avrupa'da yeni bir düzen kurma çabaları gibi birçok nedenden dolayı Sovyetler Birliği ile ortak hareket edilemeyeceği anlaşılmıştır. ABD'nin geleneksel dış politikasından sıyrılıp yeni bir sisteme geçmesinin özünde Truman Doktrini yatmaktadır.

İngiltere, 1947 Şubat ayında ABD'ye vermiş olduğu raporla birlikte Türkiye ve Yunanistan'a da mesaj göndermiş, Türkiye'nin Batı savunması için önemine değinerek hem ekonomik hem de askeri yardımların yapılması gerektiğini ancak bu yardımların artık İngiltere ekonomisinin kaldırmadığı ve Yunanistan'daki askerlerinin de geri çekilerek bu sorumluluğun artık ABD'ye devredilmesi gerektiğini belirtmiştir²¹⁹. ABD ise böyle bir durum karşısında kararını vermekte gecikmemiş ve Başkan Truman Amerikan Kongresinde 12 Mart 1947 günü yaptığı konuşmasında Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon Dolarlık askeri yardım yapılmasını ve bu yardım için konseyin onay vermesini talep etmiştir. Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunması gerektiği ve ancak bu bütünlüğün korunması ile Ortadoğu'da var olan düzenin korunabileceğini söyleyen Truman, sözlerini şöyle bitirmiştir; *Eğer Yunanistan silahlı bir azınlığın kontrolü altına düşerse, bunun Türkiye için neticeleri çok ciddi olur. Böyle bir halde karışıklık ve*

²¹⁸ George Mc Ghee, *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, Çeviren: Belkıs Dışbudak Çorakçı, Bilgi Kitapevi, Ankara 1992, s. 52-55.

²¹⁹ Haluk N. Ülman, *a.g.e.*, s. 93-94.

*düzensizlik bütün Ortadoğu'ya yayılabilir*²²⁰. Türkiye ve Yunanistan'a Yardım Kanunu kongrede kabul edildikten sonra 22 Mayıs 1947'de Başkan Truman tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre başkana şu yetkiler verilmiştir;

- ❖ *Türkiye ve Yunanistan'a yardım için toplam 400 milyon Dolar ayrılması (100 milyon Dolar Türkiye'ye, 300 milyon Dolar Yunanistan'a yapılacak şeklinde),*
- ❖ *Türkiye ve Yunanistan'a mali yardımlardan başka, malzeme, hizmet ve bilgi yardımı yapmak, ayrıca askeri ve teknik uzmanlar gönderme yetkisi,*
- ❖ *Yardımanın amacına uygun olup olmadığını denetleme yetkisi,*
- ❖ *Yardım, Türkiye ve Yunanistan tarafından kesilmesi istenirse, Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul vermek istemezse, kanunun amaçları gerçekleşirse yardım kesilir.*

Amerika, Truman Doktrinin ilan edilmesi ile birlikte koordinatör durumuna geçmiş ve İngiltere ile birlikte bu doktrini genişletmek için Ortadoğu'da faaliyete girişmiştir. Bu konuda Ortadoğu uzmanı Amerikalı Profesör J.C. Hurewitz şunları kaydetmektedir; *Truman Doktrininin metni, Sovyetler Birliği tarafından tehdit edilecek devletlere yapılacak askeri yardımın niteliği konusunda herhangi bir açıklık taşımamaktadır. Fakat Türkiye'ye yardım programının çok özel biçimi, askeri yardımın hibe olarak ve çok cömertçe yapılacağını gösterdi. Ortadoğu ülkelerine mesaj çok açıktı: Kendini Sovyet ya da komünist tehlikesi altında olduğunu ilan et, Amerikan nezareti altına koy ve böylece modern silahları ya hibe olarak ya da çok düşük fiyatla, eğitimi de bedava elde edersin*²²¹.

7.3.2. Marshall Planı

Marshall Planı ile Truman Doktrini arasındaki en önemli fark hedefteki ülkelerdir. Truman Doktrininde yapılan çalışmalar ve İngiltere'nin isteği ile Türkiye ve Yunanistan'dan çekilme talebi üzerine doğacak boşluğun doldurulması açısından önemlidir. Ancak Marshall Planı'nın da böyle bir durum yoktur. 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın ekonomik kaynakları tükenme noktasına gelmiş, altı yıllık savaş dönemi bütün ülkelerde ağır tahribat yapmıştır. 1947 ilkbaharında Moskova Konferansı için kıtayı ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Avrupa'daki tahribatın boyutları karşısında sarsılmıştır. Bu nedenle Avrupa'nın ekonomik bir istikrara kavuşturulması aynı zamanda Sovyet tehditlerine karşı direnmelerini sağlayacak bir

²²⁰ Henry L. Roberts, *Documents on International Affairs 1947-1948*, Oxford University Press, Oxford 1952, s. 2-7.

²²¹ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1979, s. 34-35.

ekonomik iyileştirme programı hazırlıklarına başlamıştır. Çünkü ekonomik bariyerlerin kalktığı istikrarlı bir Avrupa, Amerika'nın ihracat pazarını genişleterek, Amerikan çıkarlarına hizmet edebilirdi²²².

Sovyetler Birliği ise Avrupa'nın içinde bulunduğu durumu fırsat bilerek özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde komünizm propagandasını şiddetlendirerek uygulamaya çalışmıştır. ABD, 1945 ve 1948 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerine toplam 15 milyar Doları bulan yardımda bulunmuş ancak bu para ABD'ye geri dönmemiştir. Üstelik yapılan yardımlar, ülkelerin bütçe açıklarının kapatılması, ithalat gibi geri dönüşü olmayan alanlarda kullanılmıştır. Yani üretim ve yeniden kalkınma projeleri yerine bütçedeki açıkların kapatılması ve dışarıdan alınan mallara harcanarak boşa gitmiştir²²³.

ABD bu nedenle yaptığı yardımların boşa gittiğini ve yeni bir formülün bulunması gerektiğini düşünürken, Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmasında; *Avrupa ülkeleri her şeyden önce kendi aralarında bir ekonomik işbirliğine girişmeliler ve birbirlerinin eksiklerini kendileri tamamlamalıdır. Bu genel işbirliği sonunda bir açık ortaya çıktığında Amerika bu açığın kapatılması için yardım etmeli. Bunun içinde öncelikle bir işbirliği programı yapılmalı*, diyerek bundan sonraki süreçte neler yaşanacağını ve nelerin yapılması gerektiğine işaret etmiştir. Marshall Planı adını alan bu teklifi görüşmek üzere 27 Haziran 1947'de Paris'te toplanan devletler arasında Sovyetler Birliği de vardır. Ancak Sovyet temsilcilerinin amacı toplantıya pozitif bir katkı yapmaktan çok, sabote etmektir sonunda başarı sağlayamadıklarını anlayınca 2 Temmuz 1947'de toplantıdan ayrılmışlardır²²⁴.

12 Temmuz 1947'de İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'in katılımları ile devam eden konferans 22 Eylül 1947'de ABD'ye sunulmak üzere bir Avrupa Kalkınma Programı hazırlamıştır. Hazırlanan bu program ABD'de, 3 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanununu Meclisten çıkartarak ilk yıl bu devletlere toplam altı milyar Dolarlık yardım yapmıştır. ABD'nin Dış Yardım Kanunu çıkarılması üzerine 16 devlet birleşerek Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatını 16 Nisan 1948'de

²²² Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, Boyut Yayınları, İstanbul 1997, s. 53-54.

²²³ Henry L. Roberts, *a.g.e.*, s. 23-25.

²²⁴ John Gimbel, *The Origins of Marshall Plan*, Stanford University Press, Stanford 1976, s. 55-56.

kurmuşlardır²²⁵. Türkiye ise toplantıda kendi hazırlamış olduğu ekonomik kalkınma programını gerçekleştirebilmek için 615 milyon Dolarlık yardıma ihtiyacı olduğunu belirtmesine rağmen bu programa dâhil edilmemiştir. Çünkü Türkiye zaten Truman Doktrini sayesinde askeri bakımdan güçlenmek için destek almakta ve Marshall planı kriterlerine uymamaktadır. Marshall Planı 2. Dünya Savaşı sonrasında tahribata uğrayan ve savaşın ekonomik yükünü kaldıramayan ülkeler için hazırlanmıştır. Bunun üzerine Türkiye ABD'ye doğrudan başvurarak gerekli yardımın yapılmasını teklif edince yapılan çalışmalar sonunda Türkiye 4 Temmuz 1948'de imzalanan anlaşma ile ekonomik işbirliği yapılmasına karar verilmiştir. Böylece Türkiye 1949-1951 yılları arasında ekonomik yardım almıştır²²⁶. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlarının adını taşıyan Molotov planını kendi kontrolü altındaki ülkelere uygulatarak ikili ekonomik, yardım ve dayanışma birliğini oluşturmaya çalışmıştır.

7.3.3. Batı Avrupa Birliği

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da genişlemesi ve diğer bölgelerde de Batılı ülkelerin çıkarlarına karşı politikalar takip edeceği belli olunca Batılı ülkeler savunmalarını kendilerinden çok güçlü olan Sovyetler Birliği'ne karşı tek başlarına karşı koyamayacaklarını anlayınca Avrupa'nın Avrupalılar tarafından ortak olarak savunulması düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu düşünce de öncelikle 4 Mart 1947'de İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkirk Antlaşması ile somutlaşmış²²⁷, Şubat 1948'de Prag Darbesi ve Berlin Ablukası ile ortaya çıkan *Avrupa'nın bölünmesi* tehdidi karşısında 17 Mart 1948'de Benelüks (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) ülkeleri, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Brüksel Antlaşması ile Batı Birliği oluşturulmuştur. Bu antlaşmaya göre, beş devlet, aralarındaki işbirliğinden başka, taraflardan biri, herhangi bir silahlı saldırıya uğrarsa, diğerleri onun yanında olacaklardır²²⁸ (Bk. EK-2).

Batı Avrupa Birliği'ne başlangıçta İskandinav ülkeleri de dâhil edilmek istenmişse de, Sovyetler Birliği ile komşu olmaları nedeni ile İskandinav ülkeleri Sovyetlerden çekinerek ittifaka dâhil olmaktan kaçınmışlardır. Batı Avrupa Birliği Avrupa'da Sovyet yayılmasına karşı alınmış ilk askeri tedbir olmuş ancak ABD'nin böyle bir ittifak dışında

²²⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 444.

²²⁶ Yusuf Sarımay, *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 66-67.

²²⁷ Henry L. Roberts, *a.g.e.*, s. 225-226.

²²⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 445.

olması Sovyetler Birliği karşısında bu ittifakın direnemeyeceği görölmüştür. Nitekim 1948 yılı içerisinde yaşanan gelişmelerden sonra ABD'nin de katılımı sağlanarak NATO (North Atlantic Treaty Organization) oluşturulmuştur. Batı Avrupa Birliği'nin kuruluş amaçları arasında Almanya'nın yeniden silahlanmasına engel olmak; ABD'yi Avrupa savunmasına çekmek ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da yayılmasına engel olmaktır. Ancak Batı Avrupa Birliği, 1949'da NATO'nun kurulması ile işlevsiz duruma düşmüştür. 1950'de Genelkurmay Başkanlarından oluşan askeri kanat ile Batı Avrupa Daimi Başkomutanlığı, NATO içinde kurulan NATO Avrupa Kuvvetleri Komutanı (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR) ile birleřtirilmiřtir²²⁹.

7.3.4. NATO (North Atlantic Treaty Organization)

Politik alanda, Batı devletleri Sovyetler Birliği ile uzlaşmayı denedilerse de başarılı olamadılar. Çünkü Sovyetler altı milyonun üzerinde askerini ve savaş endüstrisini tam kapasite ile çalıştırmakta ve hedeflerinde siyasi ve ekonomik olarak yayılma vardır. Araya BM (Birleşmiş Milletler)'in sokulmasına rağmen Sovyetler ne askerini terhis etmiş, ne de sanayisini durdurmuştur. Aynı dönemde Sovyetler Birliği Estonya, Litvanya, Finlandiya, Romanya ve Polonya'nın bir kısmını Kuzey Doğu Almanya ve Doğu Çekoslovakya'yı işgal etmiş durumdadır. Toplam 500.000 m² toprak ve 23-25 milyon arasında bir nüfusu işgali altında tutmaktadır. Sovyetlerin savaş sonrası bu tarz yayılmasını durdurabilecek yegâne güç ABD'dir, ancak ABD'nin kıtasına çekilme politikası ve yeni bir savaşı göze alamaması Sovyetleri tek bırakmıřtır²³⁰.

Truman Doktrini ve Marshall Planı, Sovyetlerin Ortadoğu ve Avrupa'da girişmiş oldukları yayılma faaliyetlerine karşı ABD'nin almış olduğu ilk tedbirlerdir. 1948 Berlin Buhranı ABD'ye, yeryüzünde yeni bir dünya düzenine kavuşturulabilmesi için artık Sovyetler Birliği ile işbirliği yapma imkânının kalmadığını göstermiştir. Çünkü artık Sovyetler, bir barış düzeninin kurulmasından çok, mümkün olduğu kadar geniş alanları komünist kontrolü altına sokma çabası içindedir. 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD ile Sovyetlerin üstünlük yarışıının başlaması ile birlikte İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg 17 Mart 1948 Brüksel Anlaşmasını imzalamış ve 1948 Eylül'ün de Sovyetler

²²⁹ Henry L. Roberts, *a.g.e*, s. 233-235.

²³⁰ Türkkaya Ataöv, *a.g.e*, s. 139-142.

Birliği'ne karşı *Batı Avrupa Birliği Savunma Örgütü* adında askeri bir örgüt oluşturmuşlardır²³¹.

Batı Avrupa Birliği muhtemel saldırıyı Sovyetler Birliğinden bekliyordu ve askeri açıdan güçlü bir yapıya sahip olabilmek için Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğine ihtiyacı vardır. Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 51. Madde 'sinin de öngördüğü gibi bireysel veya toplu meşru savunma hakkını kullanması ve barışa katkı bulunması konusunda hazırladığı yasa tasarısını 11 Haziran 1948'de Senato'da kabul edilmesi ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa'yı da içine alacak bir savunma paktı oluşturmaya karar vermiştir. İşte bu nedenle, ABD'yi, Sovyetler Birliği'ne karşı bir *çevreleme politikası* (containment policy) uygulamasına götürmüştür²³². Başka bir ifade ile ABD bundan sonra Sovyet yayılmasını durdurmak için gerekli önlemleri almaya başlamış, Brüksel Antlaşmasının taraftarları ile Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Norveç, Portekiz ve İzlanda, Washington'da bir araya gelerek bu önlemlerin en önemlisi olan NATO veya Kuzey Atlantik İttifakını 4 Nisan 1949'da kurmuşlardır²³³.

Antlaşmayı imzalayan üye devletlerin amacı; *Bu Anlaşma'nın tarafları, Birleşmiş Milletler Yasası'nun amaçları ve ilkelerine olan inançlarını ve bütün halklar ve bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyit eder, demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde bütün halkların özgürlüklerini, ortak miraslarını ve uygarlıklarını korumakta kararlıdırlar. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın geliştirilmesini amaçlarlar. Toplu savunma ve barış ile güvenliğin korunması için çabalarını birleştirmekte kararlıdırlar. Bundan dolayı bu Kuzey Atlantik Antlaşması'nı kabul etmişlerdir*²³⁴ (Bk. EK-3).

7.4. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya Katılması

Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte NATO'ya kabul edilmesi çok önemli ve özel bir durumdur, özellikle kuruluşu ve ismi bakımından Kuzey Atlantik ülkelerini askeri, ekonomik ve coğrafi olarak kapsayan organizasyon, Türkiye ve Yunanistan'ın da teklifleri ve o günkü konjonktüründe etkisi ile iki ülke birlikte organizasyona kabul edilmiştir. Truman Doktrinin de olduğu gibi NATO üyelik sürecinde de stratejik önem ve coğrafi

²³¹ Cemal Acar, *Süper Güçlerin Hâkimiyet Kavgası*, AS-TEK Yayınevi, Ankara 1991, s. 94.

²³² Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 447-448.

²³³ Yusuf Sarınoy, *a.g.e.*, s. 70-71, Oral Sander, *a.g.e.*, s. 236-237.

²³⁴ http://www.nato.int/cps/en/SID-136D67BC-36EC6537/natolive/what_is_nato.htm

durumları neticesinde ayırım yapılmadan üyelik sağlanmıştır. Harita üzerinden bakıldığı zaman Sovyetler Birliği ve Doğu Blok'u, Doğu Berlin'den başlayarak, Türkiye ve Yunanistan sınırlarına kadar gelmekte, Asya'da ise Büyük Okyanus'a kadar dayanan bir coğrafyanın hâkimi olan komünist rejimin Avrupa'da karşısına NATO ile karşı çıkan Batılı Devletler, yaşanan gelişmeler ve değişen stratejiler sonucunda NATO'ya Türkiye ve Yunanistan'ı da dahil etmiştir. İki ülkenin de savaş öncesinde ve sonrasındaki durumlarında belli değişimler yaşanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti savaş öncesinde yaptığı anlaşmalar ve tarafsızlığı ile savaşın seyrinin nasıl gelişeceğini izleme politikası ile savaş sonuna kadar ateşi kendi topraklarından uzak tutabilmiştir. Ancak Yunanistan İtalya ve Alman işgalleri ile savaşa dâhil olmak zorunda bırakılmış, ELAS (Milli Halk Kurtuluş Ordusu) ve EDES (Yunan Demokratik Milli Ligi)'in ortak hareket etmeleri ve İngiltere'nin de desteği ile direniş sağlanmıştır. Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin komünizm yerleştirme çabalarına karşın önce İngiltere'nin daha sonra ABD'nin politikaları ile engel olunmaya çalışılmıştır. NATO üyeliği sürecinde Türkiye'nin kaderi savaş öncesinde nerdeyse belli gibidir. Savaş öncesinde yapılan anlaşmalar, savaş sonrası Sovyet baskıları ve Truman Doktrini ile Batı'ya daha da yakınlaşma, Kore savaşında gösterilen üstün askeri başarıların hepsi bir araya geldiği zaman Türkiye'nin NATO'ya üyeliği iki taraflı onaylanmıştır. 2013'de tartışılan NATO üyeliği, 1939-1952 tarihleri arasında yaşanan gelişmelerden sonra kaçınılmaz olmuştur.

Yunan iç savaşında İngiltere'nin verdiği destek ve Sovyetler Birliği ile savaş sonrasında yapılan anlaşma gereğince içişlerinde İngiliz kontrolüne bırakılan Yunanistan 1944-1948 yılları içerisinde en kanlı mücadelelere şahit olmuştur. Ancak Truman Doktrini ve İngiliz etkisi ile Sosyal Demokratların yönetiminde kalmıştır. Türkiye'nin Sovyetler Birliğine karşı kararlı siyaseti ve İngiltere ile ABD'nin Türkiye lehine takındıkları kesin tavırla birlikte Sovyet baskısı kademeli olarak indirgenmiştir. Fakat savaş sonrasında yaşanmış olan nota krizi ile Türk milleti ve hükümeti Sovyetlerin ne kadar güvenilmez olduğunu acı bir tecrübe ile bir kez daha öğrenmiştir.

Bu gelişme ile birlikte Türkiye'nin anlamış olduğu diğer bir şey ise ordusunu ve ekonomisini en yüksek seviyeye taşıması gerektiğidir. ABD'nin devreye girmesi ve Başkan Truman'ının ortaya koyduğu Doktrin ile Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik ve

askeri kalkınmaları için toplam 400 milyon Dolarlık yardım yapılması kararlaştırılmış ve böylece iki devlet ayrı tutulamayacağı, aynı coğrafyada dış ilişkilerde kaderlerinin aynı olması gerektiği anlaşılmıştır. Üstelik Yunanistan'da kurulacak olası bir komünist rejim genel olarak Akdeniz, İtalya ve Türkiye'de güvenliği, ayrıca Orta Doğu da İngiliz nüfuzun tehlikeye sokulması gibi o bölgedeki doğal kaynakların Sovyet kontrolüne geçmesi bütün ekonomik dengeleri bozacağından kesinlikle engel olunmalıydı.

Ancak özellikle Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Batı Blok'u içine alınmasına kendi çıkarları tehlikede olmasına rağmen İngiltere karşı çıkmış ve esasında Türkiye'nin üye olmasındaki süreçte gecikme İngiltere'den kaynaklanmıştır. İngiliz Başbakanı Attlee'nin, Bevin'e yazmış olduğu özel bir mektupta yer alan şu sözler İngiltere'nin neden karşı olmasını özetlemektedir; *Sovyet Rusya'ya sınırı olan ülkelerin; yani Yunanistan, Türkiye, Irak ve İran'ın etkili bir bariyer oluşturacak kadar güçlenebileceğini sanmıyorum. Bunu yapacak mali kaynaklara sahip değiliz. Eğer Rusya'yla o ülkelerden çekinerek tarafsız bir bölge oluşmasını sağlamak konusunda anlaşmaya varabilseydik bizim için çok yararlı olurdu. Elbette Rus politikasını nereye kadar yayılcılık ve nereye kadar ABD ve bizden gelecek bir saldırı korkusunun belirlendiğini söylemek zor. Her ne kadar inanılmaz olsa da Rus politikasının gerçek temelleri bu korku olabilir. Bizim sadece savunma olarak nitelendirdiğimiz onlara saldırı hazırlıkları gibi gelebilir, işte bu sözler neden Yunanistan ve Türkiye'nin üyeliğine İngiltere'nin karşı çıktığı anlaşılmaktadır*²³⁵.

NATO'nun kurulması, amaçları ve kapsamının açıklaması Türkiye'yi Batılı Devletlerin arasında yer almaktan vazgeçirmemiş aksine ABD'nin liderliğinde kolektif bir organizasyonda yer almak Türkiye'nin önemini arttırmıştır. Coğrafyası bakımından İtalya'nın üyeliğe alınması Türk hükümetinde ciddi şüphelerin ve nedenlerin araştırılması konusunda kararlılığa sevk etmiştir. Özellikle İngiltere'nin muhalefetine sebeplerini kırmaya çalışan Türk hükümetinin talihi Kore savaşı ile değişmiştir. ABD ve İngiltere NATO'nun coğrafi anlamda ve ekonomik, askeri alanda belli seviyede olmayan ülkelerin katılmasını istememiştir. Fakat Avrupa'daki Doğu-Batı Blok'larının çok uzağında 1950'de Kore savaşının patlak vermesi ve uzun yıllar sonuçsuz kalarak yeniden aynı sitem ile yönetilmesi özellikle ABD'nin dış politikasında köklü değişimlerin yapılmasına neden olmuştur. Bölgesel organizasyonların oluşturularak kolektif bir yapı ile savaşların önüne

²³⁵ Ayşegül Sever, *a.g.e.*, s. 33-34.

geçilmesi konusu ile Türkiye ve Yunanistan'ın üyelikleri daha ciddi biçimde ele alınmaya başlamıştır²³⁶.

Kore savaşıyla birlikte ABD'nin özellikle Akdeniz ve Orta Doğu'da olası bölgesel çatışmalara karşı Türkiye ve Yunanistan'ın da NATO'ya dâhil edilmeleri fikrinin altındaki düşünce şu şekildedir; *Askeri açıdan NATO kuvvetlerinin güney kanadını güvenlik altına almak, Akdeniz'i kontrol etmek ve bu bölgedeki hava ve deniz iletişim ağını güvenlik altına almak esastır. Diğer yandan SSCB'nin Avrupa ve/veya Orta Doğu'ya karşı olası operasyonları için korunmalı bir kanat oluşturamayacağından emin olmak çok önemlidir, ancak Türkiye tarafsız kaldığı takdirde SSCB bunu başaracaktır. Bunun yanı sıra Yunanistan ve Türkiye'nin büyük bir savaş patlak verdiğinde Batılı Devletlerin yanında olması;*

- ❖ *Sovyetlerin savaş kapasitesinde bölünmeye yol açacaktır,*
- ❖ *Akdeniz ve Orta Doğu'nun savunmasını destekleyecek ve kolaylaştıracaktır,*
- ❖ *Batılı Devletlere büyük bir güç desteği sağlayacaktır²³⁷.*

Hazırlanan bu nota ile Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınması fikri İngiliz Hükümetinde ciddi bir şok yaratmasa da kendilerine danışılmadan böyle bir eylemin gerçekleşmesini doğru bulmamışlardır. ABD'nin bu hamlesine karşın İngiltere ise 1948'den beri Orta Doğu'da oluşturmaya çalıştığı güvenlik çemberi konusunda Türkiye'nin de alınması konusunda ikna olmuştur. Kurulacak Akdeniz İttifakına Türkiye'nin de katılması şartı ile NATO üyeliği konusunda İngiltere'nin de destek vereceği Türk hükümetine belirtilmiştir. Ancak Türk hükümetinin asıl desteği ABD'den almak istemesi ile İngiltere'nin verdiği söz pek etkili olmamıştır. ABD'nin ısrarları sonucu NATO'nun toplantısında Eylül 1951'de Türkiye'nin üyeliği bütün devletler tarafından onaylanarak kabul edilmiştir. TBMM'de 18 Şubat 1952'de onaylanan NATO'ya kabul şartları Yunanistan ile eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir²³⁸.

7.4.1. Türkiye'nin NATO'ya Katılmasına Sovyetler Birliği'nin Tepkisi

Türkiye'nin NATO'ya katılmasını engellemeye çalışan Sovyetler Birliği, sürecin hem öncesinde hem de sonrasında Türk Hükümetlerine verdiği notalar ile Türkiye'yi tehdit etmiş ve süreci engellemeye çalışmıştır. Demokratik bir yönetim ve NATO yapılanmasının

²³⁶ Ayşegül Sever, *a.g.e.*, s. 69-72.

²³⁷ Yusuf Sarınoy, *a.g.e.*, s. 89-90.

²³⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 521.

olduğu bir ülkede rahatça komünist propagandası yapılamayacağı gibi, askeri bakımdan daha modern silahlarla donatılacak olan Türk Ordusuna karşı yapılacak hamleler daha zorlaşmıştır. Türkiye'nin resmen NATO'ya katılması ile kendi toprakları üzerinde NATO birlikleri için askeri üsler vermiş olması Sovyet yetkililerini daha da sinirlendirmiş ve 3 Kasım 1951'de Ankara Büyükelçisi A.A. Lavriçev aracılığı ile hükümete verdikleri notada, Sovyetler Birliğine karşı alınmış tavrın karşılıksız kalmayacağını ve sonuçlarının Türkiye'yi bağladığı yazılmıştır.

Özetle verilen notada; *Kuzey Atlantik camiasının ve bu camiaya dahil bulunan devletlerin kendilerine karşı hiç kimse tarafından taarruz niyeti olmamasına rağmen, bu teşkilat etrafında toplanan devletlerin saldırgan gayeler taşıdığına, dolayısıyla milletler arası barış ve emniyeti sağlamaştıracaklarına dair Sovyet Hükümeti şimdiye kadar resmi vesikalarında işlemiş bulunmaktadır... Elde mevcut çeşitli bilgi ve belgelere göre, Amerika Birleşik Devletleri askeri kumandanlığının ve mütehassıslarının sevk ve idaresi ve yardımı ile Türk topraklarında askeri hava ve deniz üsleri tesis edilmektedir. Ayrıca, Sovyet hudutlarına pek yakın yerlerde geniş mikyasta askeri hava alanları inşa edilmektedir. Bu şartlar dâhilinde, esasen Atlantik'le hiçbir alakası bulunmayan Türkiye'nin Atlantik Paktına davetinin, emperyalist devletlerin Türk topraklarını, Sovyetler Birliği sınırları yakınında tecavüz-kâr emellerle askeri üsler vücuda getirmek kullanmak arzusunda olduklarından başka bir mana ifade etmeyeceği aşikardır. Sovyet Hükümeti, Türkiye Hükümetinin müteceviz Atlantik camiasına girmekle ve Sovyetler Birliği sınırları civarında yabancı üslerin inşası için Türk topraklarından faydalanmalarına müsaade etmekle yüklendiği mesuliyeti ve neticelerine Türk Hükümetinin dikkatini çekmeyi lüzumlu saymaktadır, şeklinde açıkça ve sert bir dille Sovyet düşünce ve emelleri anlatılmıştır²³⁹.*

Türk Hükümeti defalarca dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü aracılığı ile Türkiye'nin niyetinin sınır tecavüzü veya tedirginlik yaratma olmadığını anlatmaya çalışmış, ancak Sovyet Hükümeti bu bildirimleri kale almadığı gibi sürekli yeni notalar göndermiş ve Türkiye'yi tehdit etmiştir. Sovyetler Birliği'nin 24 Kasım 1951'de vermiş olduğu notaya karşılık son defa 19 Aralık 1951'de cevap verilmiş ve tehditler istekler reddedilmiştir. Bütün girişimlere rağmen Sovyetler Birliği'nin tehditleri bitmemiş, üstelik Stalin 5 Ekim 1952'de Sovyet Komünist Partisinin 19. kongresinde yaptığı konuşmada,

²³⁹ Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya girişi 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 137-138.

Başta NATO olmak üzere onun kurucusu ABD ve üye diğer bütün devletlerin Sovyetler Birliğine karşı emperyalist blok oluşturmakta oldukları açıkça bellidir. Yapılan bu düşmanca hareket kesinlikle sonuçsuz kalmayacaktır ve en yakın zamanda dağıtılacaktır. NATO'yu kuranları da, katılanları da Çar'ı mahvettiğimiz gibi perişan edeceği, diyerek emellerini ortaya koymuştur²⁴⁰.

5 Mart 1953'de Stalin'in ölümü sonrasında Nikita Kruşçev Sovyet Komünist Partisinin yeni lideri olmuş ve dış politikadaki bazı alanlarda yumuşama başlamış, bu alanlardan biriside sınır meselesinde ve boğazların kontrolü konusundaki Türkiye'nin tehdit edilmesidir. 30 Mayıs 1953'de Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov Türk Büyükelçisine verdiği nota ile politikalarında kısmi değişimler olduğunu ve komşuları ile iyi ilişkiler kurmak istediğini belirtmiştir. Gerçekten de Kruşçev dönemi ile başlayan değişim politikası ile Türkiye Boğazlar meselesinde ve toprak talepleri konusunda yeniden tehdit edilmemiştir. Ancak yaklaşık 10 senelik sürtüşme ve gerginlik Türk-Sovyet veya Türk-Rus ilişkilerinde güvenin ortadan kalmasına neden olmuş ve Türkiye'de NATO'ya girmekten vazgeçmediği gibi kararının da o zamanki konjonktür de ne kadar doğru olduğunu göstermiştir. Ancak 2013'de sorgulanan NATO üyeliğinin yanı sıra Avrupa Birliğine katılma başvurusunda da bulunan Türkiye, birçok kriterle karşı karşıya bırakılarak yıllardır oyalanmış ve henüz Avrupa Birliği uyum süreci devam etmektedir.

7.4.2. Balkan İttifakı

Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte önünde yeni bir devir açılmış ve Orta Doğu ile Balkanlar üzerinde yeni misyonlar üstlenmesi konusunda yeni ittifakların oluşturulması ve bölgenin düzeni bakımından liderlik misyonu üstlenmiştir. Yugoslavya kendi isteği ile Doğu Blok'undan 1948 yılında ayrılmış ve ekonomik, askeri alandaki desteğini ABD'den karşılamıştır. Ayrıca Yunanistan'da Türkiye ile birlikte NATO üyeliğine alınması sırasında ikili ilişkiler geliştirmiş ve 1952'den itibaren Dışişleri Bakanları nezdinde karşılıklı ziyaretler yapılarak ilişkiler ilerletilmiştir. 28 Şubat 1953'de Ankara Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'nin katılımı ile Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Yapılan anlaşma İttifak niteliği taşımamaktadır ancak ekonomik, kültürel ve Genelkurmaylıklar vasıtasıyla askeri savunma planları için gerekli girişimlerin yapılması

²⁴⁰ R. Rayne, *The Rise and Fall of Stalin*, W. H. Allen Company, London 1965, s. 675.

konusunda anlaşmaya varıldığıının belgesidir. Ayrıca birbirleri aleyhinde herhangi bir anlaşma veya ortaklığa girilmeyeceği ve hareket yapılmayacağı da taahhüt edilmiştir²⁴¹.

Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının yapılmasının akabinde yaklaşık iki yıl boyunca özellikle Türkiye temaslarını daha da sıklaştırarak 9 Ağustos 1954'de Yugoslavya'da, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın katılımı ile Balkan İttifakı imzalanmıştır. İttifak 20 yılı kapsayacak, tarafların birbirlerine karşı başka ittifak ve anlaşmalar yapmayacağı, taraflardan birinin veya birden fazlasının saldırı alması durumunda kolektif bir savunma sistemi kurularak karşılık verileceği ve üç devletin Dışişleri Bakanlarının bulunduğu *Daimi Konsey*'in kurulacağına dair anlaşma sağlanmıştır. Ancak daha anlaşmanın mürekkebi bile kurumadan Sovyetler Birliği'ndeki liderlik değişimi sonrası Yugoslavya meselesine yönelmesi İttifakı tehlikeye sokmuştur. Dönemin Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'in 4-9 Mayıs 1955'de Yugoslavya'yı ziyaret etmesinden yaklaşık bir hafta sonra Sovyet liderlerden Kuruşçev ve Bulganin ziyareti sonrası Yugoslavya'nın ittifaktan ayrılması söz konusu olmuştur. Yunanistan'ın ise 1955'den itibaren Kıbrıs meselesinde takındığı sert üslup ve Balkan İttifakını bu meselede kullanmak istemesi yapılan ittifakın sadece *kâğıt parçası* haline gelmesine sebep olmuştur. Yugoslavya ise Türk- Yunan çatışmasından yaralanarak ittifaktan ayrılma çabalarına girmiştir²⁴².

7.4.3. Bağdat Paktı

Türkiye Balkan İttifakının oluşturulması ile Orta Doğu'ya yönelerek bu bölge içinde bir savunma paktı oluşturmaya çalışmış, ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in tasarısından ilham alınarak yapılan bu paktnin oluşturulması pek kolay olmamıştır. Bakan Dulles, 1953 Mayıs ayı içerisinde bütün Orta Doğu ülkelerini ziyaret ederek ortak bir savunma paktnin oluşturmak için zemin aramıştır. Ziyaretine Türkiye'yi de dâhil eden Dulles, izlenimlerini ve düşüncelerini Washington'daki bir radyoya yaptığı konuşmada olumlu girişimlerin yapılamadığını ve şimdilik devletlerin çatışmalarından ötürü böyle bir paktnin oluşturulması mümkün görülmemektedir demiştir. Ancak Türkiye ve Adnan Menderes bu fikrin hayata geçirilmesi için girişimlere başlamıştır. 27 Temmuz

²⁴¹ Mehmet Saray, *a.g.e.*, s. 144-145, Denise Folliot, *Documents on International Affairs 1953*, Oxford University Press, London 1956, s. 271-272.

²⁴² Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, Siyasal Bilgiler Yayınları, Ankara 1969, s. 120-123.

1954'de İngiltere ve Mısır arasında Süveyş Kanalı konusundaki anlaşmazlık giderilmiştir. Fakat bu anlaşmadaki esas önemli nokta Arap Ligi Devletleri Ortak Savunma Paktını imzalayan ülkelere veya Türkiye'ye karşı yapılan herhangi bir silahlı saldırı karşısında İngiltere'nin Süveyş Kanalına asker çıkartabilmesi maddesini kabul etmek zorunda kalan Mısır ile birlikte Türkiye'de bu anlaşma ile Orta Doğu'da lider pozisyona geçebilmek için ümitlenmiştir²⁴³.

Aynı dönemde Irak Başbakanı Nuri Said Paşa'nın Ankara'ya yapmış olduğu gezi sonrasında Türkiye ve Irak'ın Orta Doğu'da ortak bir güvenlik teşkilatı oluşturması için gerekli girişimlerin başlandığı açıklanmıştır. Suriye böyle bir pakta katılmayacağını belirtmiş Mısır ise karşı çıkmıştır. Lübnan ise tereddütte kalmış ve gelişmeleri takip edeceğini bildirmiştir. Orta Doğu Güvenlik Paketi meselesi 22 Ocak- 6 Şubat 1955'de Arap Ligi Konsey Toplantısının konusu olmuştur. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan kesinlikle karşı olduklarını bildirmiş, Irak pakta savunmuş ve Lübnan ile Ürdün çekimser kalmıştır. Toplantı sonuçsuz dağılmıştır. Ancak Türkiye ve Irak 24 Şubat 1955'de Bağdat Paketi'nı imzalamıştır. Güvenlik ve savunma konusunda işbirliği yapılmasının dışında, pakta her devletin katılabileceği, ancak Arap Ligi üyesi olmaları şartı koyulmuştur. Koyulan bu madde ile İsrail'in pakta katılması kesinlikle önlenmiştir. Lübnan ve Ürdün pakta katılmamıştır ancak Mısır ve Suriye'nin oluşturduğu bloğa da dâhil olmamış arada kalmışlardır. Bağdat Paketi'ne 4 Nisan 1955'de İngiltere, 23 Eylül 1955'de Pakistan ve 3 Kasım 1955'de de İran katılmıştır. İngiltere böylece Orta Doğu'ya nasıl daha rahat hükmedebileceğini bulmuş, Mısır ve Suriye'nin eline ise koz verilmiştir. Pakta eleştiriler İngiltere üzerinden yapılmıştır.

Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan kendi aralarında aldıkları karar ile savunma anlaşmaları imzalamışlardır. Mısır- Suriye 20 Ekim 1955'de, Mısır- Suudi Arabistan ise 27 Ekim 1955'de ve son olarak Mısır- Suudi Arabistan- Yemen savunma anlaşmaları 21 Nisan 1956'da imzalanmıştır. Böylece Türkiye ve Irak'ın Sovyet tehdidine karşı birleştirmek istedikleri Arap bölgesi fiilen üçe bölünmüştür. Lübnan ve Ürdün'ün de tarafsız kalması sonrasında bu bölgeye girmesine engel olunmaya çalışılan Sovyetler Birliği daha rahat müdahale etmiştir. Suriye ve Mısır'ın Sovyetler Birliği ile 1955'den itibaren silah alışverişine girmesi, Soğuk Savaş cephelerinin Avrupa ve Asya'dan sonra Orta Doğu'ya da girmesi anlamını taşır. Irak'ta 14 Temmuz 1958'de başlayan ihtilal ile

²⁴³ C. J. Hurewitz, *a.g.e.*, s. 311-313.

rejim değişikliği yapılması ve General Kasım'ın 1963'e kadar lider olması sonucunda Irak Bağdat Paktı'ndan ayrılmıştır. Böylece Pakt 'ta tek bir Arap Devleti'nin kalmaması neticesinde isim değişikliği yapılmış ve Merkezi Anlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization- CENTO) yapılmıştır²⁴⁴.

²⁴⁴ M. Gönlübol, C. Sar, A. Ş. Esmer, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1975*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1987, s. 305-308.

8. SOĞUK SAVAŞIN UZAK DOĞU'DAKİ ETKİLERİ

Avrupa'da NATO'nun kurulması ile Doğu ve Batı Blokları arasındaki ayrım daha net çizgilerle ortaya çıkmış, Sovyetler Birliği karşısında artık bir gücün olacağı netleşmiştir. Brüksel Anlaşması, Batı Avrupa Birliği ve Ticaret Anlaşmaları ile Sovyetler Birliği'nin tehditleri ve kontrol alanları karşısında durabilmeye çalışan Batılı Devletler, Dünya Savaşı'nın yıkıntılarını üzerinden atabilmek adına ABD'den finansal yardım almışlardır. İngiltere, İtalya ve Fransa'da iktidarların değişmesi savaşın getirmiş olduğu yıkım ve insan kayıpları neticesinde doğan ekonomik krizler bir türlü aşamadığı gibi birçok Avrupa ülkesi almış olduğu yardımları sanayilerini ve üretim alanlarını yeniden kurmaya kullanmak yerine dış borçlarını kapatmak için kullanmışlar, sadece üstünkörü geçici tedbirler alabilmişlerdir.

1945-1949 yılları arasında özellikle başat güç olan devletlerin siyasi, ekonomik ve istihdam krizi yaşadıkları dönemde Sovyetler Birliği sanayisini tam kapasiteyle çalıştırmıştır. Askerini dağıtmadığı gibi yeni teknolojik buluşlar sayesinde daha modern silahlar ile donattığı ordusunu Balkanlar, Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Uzak Doğu üzerine sürerek Hitler Almanya'sının yaptığı gibi büyük bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. ABD'nin kullandığı atom bombası teknolojisi üzerinde de çalışmaları olan Sovyetler Birliği, ayrıca kontrolü altındaki ülkelerde siyasi rejimleri de komünizm şeklinde değiştirerek kendisine Doğu Avrupa ve Uzak Doğu'da birçok uydu devlet yaratmıştır. Bütün bunların neticesinde Batılı devletler Sovyet yayılması ve işgalleri karşısında tek başlarına duramayacakları için ABD'nin de içinde olduğu ve liderliğini yaptığı NATO teşkilatını kurarak özellikle Avrupa'da güçler dengesini kendi taraflarına çevirmeye başlamışlardır.

Buraya kadarki bölümlerde Soğuk Savaş'ın temelleri ve Avrupa'daki güç dengelerinin nasıl değiştiği incelendi. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine yaklaşık bir yıl kala Sovyetler Birliği'nin aldığı yardımlarında etkisi ile hızla Avrupa içlerine kadar ilerlemesi ve Kızılordu'nun Müttefik askerlerinden önce Berlin'e bayrağı dikmesi ile yaşanan travma, konferanslar dönemindeki fikir ayrılıkları ve savaşın resmen bitişi ile birlikte Sovyetler Birliği'nin yayılma eğilimleri incelenmiş ve bundan sonraki bölümlerde ise Batılı Devletlerin bu yayılma karşısında almış oldukları tedbirlerin nasıl uygulandığı ve Soğuk Savaş'ın nasıl ideolojiler savaşı olduğu, Demir Perde'nin nasıl oluşturulduğu,

NATO'ya karşılık Varşova Paktı'nın kurulması ve 1949-1959 yılları içerisinde Soğuk Savaş'ın sıcak çatışmaları incelenecektir.

8.1. Kore Savaşı

Savaş resmen bittikten sonra 1945 Mayıs'ında ABD ve Sovyetler Birliği arasında Kore'nin durumu ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin'in ortak koruması altına alınacaktır şeklinde bir anlaşma imzalanmıştır. Sovyetler Birliği Potsdam Konferansında Japonya'ya karşı ABD'nin yanında savaşa girme kararını resmen onaylaması ile askeri operasyon açısından Kore toprakları 38. enlem çizgisi ile ikiye ayrılmış, Kuzey bölgesi Sovyetler Birliğine, Güney Bölgesi ise ABD askeri operasyon bölgesi olarak kabul edilmiştir. Ancak Sovyetler Birliği hazırlık yapmasına ve konferansta söz vermesine rağmen Japonya'ya savaş ilan etmemiştir. ABD Japonya'ya atom bombalarını atması ile birlikte savaş ilan eden Sovyetler, askerlerini hızlıca kendileri için ayrılan operasyon bölgelerine yerleştirmiştir. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte henüz birliklerini geri çekmeyen ABD ve Sovyetler Birliği, Kore'yi fiilen ikiye bölmüşler ve kendi aralarındaki müzakerelere ve araya Birleşmiş Milletler 'in de girmesine karşın askerlerini geri çekmemişlerdir.

ABD, 10 Mayıs 1948'de Güney Kore'de seçimler düzenleyerek Syngman Rhee'nin başkanlığında Güney Kore Cumhuriyeti'nin kurulmasına yardım etmiştir. Sovyetler Birliği ise ABD'nin yapmış olduğuna karşılık 1948 Ağustos ayı içerisinde kendilerine göre bir seçim düzenleyerek 9 Eylül 1948'de Kore Halk Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. 1950 yılına gelindiğinde Kore, kolera salgınları ile uğraşan, okuma yazma oranı son derece düşük ve diktatörlüğe yakın sistemler ile yönetilmiştir. 19. ve 20. yy boyunca Kore Uzak Doğu'daki güç dengelerinde çok önemli bir rol oynamıştır. Sanki satranç tahtasındaki piyon gibi kullanılan Kore, 1905 yılında Rus- Japon Savaşından başlayarak 1910'a kadar Japon koruyuculuğunda kaldıktan sonra bütün yarımada Japon topraklarına katılmak zorunda kalmıştır. Kore, 1945'de Japonya'nın teslim olması ile bu sefer Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki güç dengelerinde yine kullanılan bir toprak parçası olarak yerini almıştır²⁴⁵.

²⁴⁵ Walter Lafeber, *America, Russia and The Cold War 1945-1990*, McGraw- Hill Company, New York 1991, s. 99-101.

Asya'daki güç savaşında ABD, Güney Kore'de Cumhuriyeti kurdurarak Sovyetler Birliği'nin bir adım önüne geçmiş görünmektedir ancak, Sovyetler Birliği Çin'de komünist rejimin yerleşmesini sağlayarak arkasından da Kuzey Kore'de kendine bağlı komünist bir iktidar oluşturunca ABD'nin avantajı Sovyetler Birliği'ne geçmiştir. Stalin'e göre *ABD'yi Asya'dan atmanın zamanı gelmiştir ve bu sayede ABD, bir sonraki adımda Japonya'dan da atılması kolaylaşır*dı. Bu düşünce ile Kuzey Kore askeri güçleri 25 Haziran 1950'de Güney Kore üzerine saldırıya geçmişlerdir. Saldırı ise son derece planlı ve bütün sınır hattı boyunca yapılmıştır. Yapılan saldırıya karşılık ABD ise öncelikle Birleşmiş Milletleri harekete geçirmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de Güney Kore'nin yardımına gönderilmek üzere üye devletlerin askerlerinden oluşan esas yükü ABD askerinin çektiği bir ordu göndermeyi onaylamıştır. Bu askeri güce *Birleşmiş Milletler Kuvveti* denildi ve başına da Amerikalı General MacArthur getirilmiştir. Türkiye'de bu kuvvete bir tugay göndermiş ve Milli Mücadele döneminden beri sıcak çatışmaya girmemiş olan Türk Ordusu Kore Savaşında çok üstün bir başarı göstermiştir.

Yapılan hazırlık ve yardımlar sonucunda savaşın başlatılmasında Stalin'in üç önemli düşüncesi vardır. 7 Haziran 1950'de Kim İl Sung Kuzey Kore Hükümeti ülkenin birleştirilmesi yolunda açmış olduğu barışçı kampanyalar ile Güney Kore'nin içindeki durumdan yararlanmak istemiştir. Bu sayede tüm yarımada tek bir siyasi rejim ile yönetilmiş olacaktı. Truman'ın Japonya ile yapacağı barış görüşmelerinin uzaması ve sonunda Japon toprakları üzerinde askeri üsler elde etmesi ihtimaline karşı Stalin'de ABD'nin bir an evvel Asya'dan çıkarılması için öncelik olarak Güney Kore'yi hedef seçmiştir ve bu şekilde içişlerine müdahale etmeye çalışmıştır.

İkinci olarak Stalin'in dayanağı, Mao'nun Çin'deki başarısı üzerine özellikle Hindicini, Filipinler ve Endonezya'ya devrimci hareketin teşvik edilmesidir. Stalin'e de uygun duran bu düşünce sayesinde yine ABD'nin Asya'ya yerleşmesi engellenecek ve komünist rejimler sayesinde Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanları daha da artacaktır. Ayrıca Çin 1950'de Sovyetler Birliği ile de bir ittifak anlaşması yapmış ancak Mao'nun elde ettiği başarı yeni bir lider ve her ne kadar komünist yanlısı olsa da Stalin'in karşısına yeni bir sistemle çıkabilecek güce doğru gitmektedir. Kuzey Kore'nin saldırısı ve olası başarısı karşısında hem Japonya korkarak ABD'ye üs vermekten vazgeçecek hem de Mao yayılma ve Sovyetler Birliği karşısına çıkma cesaretini kaybedecektir.

Son olarak olası bir zafer Batı'ya da anlamlı bir mesaj niteliğinde olabilirdi. 1949 yılında NATO'nun kurulması ile özellikle Avrupa'da Sovyet ilerlemesi ve nüfuz alanlarında bir direnme belirtisi görülmüştür. 1948'de Çekoslovakya Doğu Blok'u içine alınması Avrupa kalesinde Stalin'in başarısı sayılabilir. Benzer bir başarı Uzak Doğu'da Kore meselesinde yaşanır ise hem Stalin'in prestiji artacaktır hem de Sovyet Yayılması hızlanacaktır. Bu düşüncelerin bir araya gelmesi ile Stalin Kuzey Kore'nin ayrılan hattan Güney'e saldırı yapmasını doğru bulmuştur²⁴⁶.

1950 Temmuz ve Ağustos aylarında Çin'deki yeni hükümet Kore'deki savaşa katılmakta çekimser kalmıştır. Yaklaşık 100 yıldır topraklarında ve bölgede devam eden savaşlardan sonra kurulmuş olan hükümet bölgedeki savaşa dâhil olarak yıpranmak istememiştir. Ancak BM Amerikan delegesi *Kore'nin tüm bölgeleri için açık kapı politikası* uygulanmalı demesi ve Donanma Bakanı'nın da *barış için işbirliğini zorlayacak bir savaştan* söz etmesi üzerine sessizliğini bozmak zorunda kalan Çin hükümeti, Dışişleri Bakanı aracılığı ile *Kore Çin'in komşusudur ve Kore'nin sorunlarının barışçıl biçimde çözülmesi gerektiğini* açıklamıştır²⁴⁷. 2 Ekim 1950'de BM kuvvetlerinin Kuzey Kore topraklarına girmeleri halinde Çin hükümetinin de bu olaya kayıtsız kalmayacağı ve karşılık vereceği bildirilmiştir. 7 Ekim 1950'de Amerikan birlikleri 38. enlemi aşınca Yalu akarsuyunun Mançurya kıyısında bekleyen Çin askerlerinin sayısı 180 binden 320 bine çıkartılmıştır.

24 Ekim'de General MacArthur, savaşın bitirilmesi için son bir hamle yapılması daha gerektiğini açıklaması ile birlikte Çin birlikleri Yalu akarsuyunu aşarak Amerikan askerlerine ciddi kayıplar verdirmiştir. Böyle bir saldırı ile savaşa dâhil olan Çin, hazırlıksız yakaladığı Amerikan askerlerini geri çekilmeye zorlayarak Güney Kore'ye girmiştir. Savaş bu andan sonra Çin- BM savaşı haline dönüşmüş ve gerekli hazırlıkların yapılması ile BM kuvvetleri Çin askerlerini yeniden 38. enlemin Kuzey'ine itmişlerdir. İki kuvvet de kendi bölgelerinde beklemeye çekilmiş ve 1951 yılının Nisan ayı ile birlikte silah bırakma için görüşmeler başlamıştır. Bu tarihe kadar ufak ve bölgesel çatışmalar yaşanmış, ancak Sovyetler Birliği ve Çin, diğer tarafta da Amerika ve BM bu bölgesel savaşı bütün alanlara ve başka kıtalara sıçratmak istememesi ve bu konuda titiz davranması

²⁴⁶ Walter Lafeber, *a.g.e.*, s. 99-101, Oral Sander, *a.g.e.*, s. 236-237.

²⁴⁷ Vladislav Zubok and Constantine Plehakov, *Inside The Kremlin's Cold War: From Stalin to Khrushchev*, Harvard University Press, Boston 1996, s. 68-69.

nedeniyle genel bir savaşın da çıkmasının önüne geçilmiştir. İlk teklif Kuzey Kore'den gelmiştir ancak görüşmelerin çok uzun zaman alması neticesinde ancak 27 Temmuz 1953'de barış sağlanabilmiştir. Sovyet lideri Stalin'in 5 Mart 1953'de ani ölümü ile uzlaşılamayan barış konusunda engel kalmamış ve Sovyetler mütarekenin yapılmasına razı olmuştur. Yapılan Panmunjom Mütarekesi ile Kuzey ve Güney Kore daha önce olduğu gibi yine ikiye bölünmüş ayrı bölgeler olarak yönetilmiştir. Sınır olarak yine daha önceki 38. enlem kabul edilmiştir ancak bu savaş ve mütarekenin yapılması konusunda tartışmalar hem Sovyetler Birliği'ni hem de ABD'yi Kore'den çıkarılamayacağını anlaşılmaya neden olmuştur²⁴⁸.

8.2. Tibet Meselesi

Tibet halkı geleneksel olarak dini lider Dalai Lama tarafından yönetilir ve Tibet 18. ve 19. yüzyıllarda Çin'in etki alanı içinde bulunmuş ve tam anlamıyla bağımsızlığını elde edememiştir. 1914 yılındaki Simla anlaşmasıyla İngiltere Çin'in etki alanına girmiştir. 1913-1950 yılları arasında Çin'de istikrarlı ve güçlü bir hükümet kurulamadığı için Tibet özerk bir bölge şeklinde Dalai Lama tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Bu dönem içerisinde birçok kere Tibet tam bağımsız olabilmek adına girişimlerde bulunmuş ancak başarılı olamadığı için yönetim biçimi 1950'ye kadar değişmeden devam etmiştir. 1950 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ve Japonya'nın Çin üzerindeki baskısının İkinci Dünya Savaşı sonunda kalkması istikrarlı bir yönetim biçimi ile dış meselelerde önceliği Tibet almıştır.

Askeri bakımdan Tibet Çin'e karşı koyamayacağı için diplomatik yollarla ilişkileri sağlamaya çalışsa da Pekin hükümetinin Tibet'e verdiği yanıtlar çok nettir; *Tibet Çin'in bir parçasıdır, coğrafi konumu yüzünden Çin ordusunu engelleyemeyecekleri ve İngiliz ya da Amerikan yardımlarına güvenmemeleri gerektiğini* açıklamışlardır. 24 Ekim 1950'de Çin hükümeti Tibet için; *İngiliz ve Amerikan emperyalist baskısından kurtarmak için ve bu ülkeyi kendi anayurtlarına katmaları gerektiğini ve bununda ulusal savunma çizgilerini güçlendirmek gerekçesi ile yapılacağını belirterek* işgale başlamışlardır. İşgale karşılık Tibet hükümeti meseleyi BM'ye taşımış, olası bir başarı sonunda sınır komşusu olacağı Hindistan ise Çin Hükümetini protesto etmiştir. BM'ye bu işgalin Çin'in içişleri olduğu belirtilerek bu meseleye karışılmayacağı konusunda cevap verilmiş ve askeri operasyon

²⁴⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 455-56.

düzenli ordusu da bulunmayan Tibet 1950 yılının kış döneminde tamamen işgal edilmiştir²⁴⁹.

Çin hükümeti Tibet yönetimine işgal sonrasında hoşgörülü davranıp kurmuş olduğu bazı garnizonları kapatmış ve komünist yönetim biçimi uygulamayacağını söyleyerek Dalai Lama'nın Tibet Özerk Bölge'sinin başkanı ilan etmişlerdir. Yapılan ödünlerden sonra Dalai Lama Çin Hükümeti ile işbirliği yapmış ancak bu işbirliğine rağmen Tibet'in Doğusunda bulunan Kham Kabileleri Çin yönetimine ve işgale karşı gelmeye devam etmiştir. Bu olaydan sonra tavrını değiştiren Çin yönetimi Tibet'e karşı sert bir tavır takınarak baskı yapmaya başlamış, bu tavrı neticesi olarak başlayan isyan Tüm Tibet'e yayılmış ve 1959 Mart ayında Çin garnizonlarına baskın yapılırken Çin Hükümeti harekete geçerek almış oldukları tedbirleri daha da sertleştirmiştir. Yaklaşık bir yıl kanlı savaştan sonra Çin Tibet'e yeniden tam hâkim olmuş ve Dalai Lama'da Hindistan'a sığınmıştır. Mesele tam anlamıyla halledilemediği gibi işgallerle Çin'in Hindistan'a komşu olmasıyla olay başka bir boyut kazanmış ve Çin- Hint mücadelesine dönmüştür. 1962 yılı itibariyle çatışmalar Hindistan ile olmaya başlamıştır.

8.3. Hindiçini Savaşı ve Vietnam'ın Bağımsızlığı

Fransa İkinci Dünya Savaşı sonrasında Hindiçini'ye yeniden yerleşmek ve sömürge düzenini devam ettirmek istemiştir. Japonya ise savaş döneminde işgal ettiği bütün bölgelerde İngiliz ve Fransız etkilerini silbilmek için *Sarı Irk Milliyetçiliği* ile bu bölgedeki insanları hem silahlandırmış hem de bağımsızlıklarını alabilmeleri için manevi duygularını değiştirmiştir. Japonya'nın yapmış olduğu bu eylemleri desteklercesine savaşın galip devletleri konferanslar döneminde sömürgelere kendi geleceklerini tayin hakkı verilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. Ancak teoride kalan bu anlaşma pratikte uygulanamamış, özellikle İngilizlerin ve Fransızların ekonomik durumları nedeni ile askeri ve ekonomik olarak destekleyemedikleri bölgelerden çekilmeleri ya da bağımsızlıklarını vermeleri neticesinde diğer bölgelerde de aynı beklentiler doğmuştur.

Fransa savaş sonrasında yeniden sömürge düzenini kurmaya çalışınca, Fransa'ya karşı ayaklanmalar ve bağımsızlık savaşları yaşanmıştır. Vietnam'ın Kuzey Bölgesi'nde bağımsızlık ayaklanmalarını komünist lider Ho Chi-minh yürütmüştür. Japonya'nın savaştan çekilmesi ile doğan boşluktan yararlanan Ho Chi-minh, Vietnam Demokratik

²⁴⁹Oral Sander, *a.g.e.*, s. 236-237.

Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Fransa kurulan bu devlete karşı çıkmış ve kendi kafasındaki planı uygulamaya çalışmıştır. Fransa'ya göre Vietnam, Laos ve Kamboçya'yı içine alan bir bölgede Hindiçini Federasyonu kurulmalıydı ve kendisine bağlanmalıydı. Bu tasarımı özellikle Viet-Minh kuvvetleri kabul etmeyerek bağımsızlık mücadelesi başlatmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin de ilan edilmesi ile kendisine komünist bir ülkeden siyasi, ekonomik, askeri ve silah desteği sağlayan Viet-Minh kuvvetleri 1950'den itibaren Fransız kuvvetlerine ağır kayıplar verdirmiştir. Fransa'nın kayıplarının en önemli nedeni düzenli orduları ile gerilla savaşına karşı koymaya çalışmalarıdır. Bölgenin coğrafyası ve aldıkları eğitim nedeniyle Viet-Minh kuvvetleri gerilla savaşını en iyi şekilde sürdürerek Fransızların en önemli garnizonlarından birine yaptıkları baskınla en büyük darbeyi vurmuşlardır²⁵⁰.

Fransa almış olduğu bu darbeyle bölgeden çekilmek istemiş ve Kore Savaşı'nın da bitmesi ile 1954 yılında Vietnam Savaşı yeniden şiddetlenmiştir. Sovyetler Birliği ve Çin bir yanda ABD, Fransa ve İngiltere diğer yanda bağımsızlık mücadelesi ve sömürge düzeninin devamı konusunu Doğu ve Batı Blokların mücadele alanı haline getirmişlerdir. 1954 Nisan ayında Cenevre'de düzenlenen konferansta Vietnam'daki durum görüşülmek istenmiştir ancak toplantı kararı alındığı anda Viet-Minh kuvvetleri bütün Kuzey Vietnam'ı kontrolleri altına almışlar ve hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Konferans 20 Temmuz 1954'de aldığı kararlarla kapanmış buna göre; Fransa Vietnam, Laos ve Kamboçya'dan tamamen çekilerek bu ülkelerin bağımsız olmalarını tanıyacak, Vietnam ise 17. enlemden ikiye bölünerek Kore örneğinde olduğu gibi Kuzey ve Güney şeklinde ayrılmıştır. Kuzey bölümü Ho Chin-minh önderliğindeki Viet-Minh'e bırakılmış, Güney'de ise komünist olmayan Batı yanlısı bir hükümet kurulmuştur. Güney Vietnam bu anlaşmadan sonra Fransa yerine ABD'nin etkisi altına girmiştir ve bu sebepten dolayı 1960'larda Sovyet ve Çin destekli Kuzey Vietnam ile yaşanan mücadelede ABD Güney Vietnam'ı destekleyerek büyük kayıplar yaşamıştır²⁵¹.

²⁵⁰Schlesinger JR.,*The Dynamics of World Power 1945-1973*, Vol 4, Chelsea House, New York 1973, s. 445-450.

²⁵¹Schlesinger JR.,*a.g.e.*, s. 455-456.

8.4. ABD'nin Asya İçin Aldığı Tedbirler: ANZUS Paketi ve SEATO'nun Kurulması

20 Temmuz 1951'de ABD, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya'ya savaş ilan etmiş 52 devlet temsilcisini San Francisco'ya barış görüşmelerinin yapılması için davet etmiştir. Bu devletler arasında Sovyetler Birliği, Polonya ve Çekoslovakya'da bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında maddi ve lojistik yardım yapılan Sovyetler Birliği'nin sadece beş yıl gibi kısa bir sürede politikasındaki değişimler ve yaptığı eylemlerden ötürü ABD ile olan ilişkilerinde kopma yaşanmıştır. Ortak hareket edilemeyeceğini anlayan ABD ve Batılı devletler kendilerini Sovyet yayılmasına karşı bazı önlemler almışlardır. Nitekim Sovyetler Birliği bu görüşmenin yapılmasına katılmasına rağmen Polonya ve Çekoslovakya ile birlikte 4-7 Eylül tarihlerinde hazırlanmış olan barışı imzalamadıkları gibi karşı çıkmışlardır.

8 Eylül 1951'de yapılan Barış Anlaşması ile Japonya, Kore, Formosa, Pescadores ve Kurikes adaları ile Sakhalin adasının Güney bölümü ve Spraty ve Paraceles adaları üzerindeki tüm hak ve iddialarından vazgeçmiştir. Ayrıca Japonya için tamirat borcu da ödenmesi konusunda anlaşılmış ve bu maddeleri uyulması karşılığında 90 gün içerisinde işgal kuvvetleri Japonya'dan çekilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Son maddeye göre ABD bütün askerleri çekmek zorundadır ancak o günkü konjonktür de böyle bir çekilme karşısında Asya'daki Amerikan gücünün bitme noktasına gelecek olması, Çin ve Sovyetler Birliği'nin istedikleri gibi davranmalarına neden olacaktır. Bu nedenle 8 Eylül 1951'de ABD, Japonya ile Güvenlik Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre Japonya toprakları üzerinde ABD'ye kara hava ve deniz kuvvetleri bulundurma hakkını vererek Amerikan askerlerinin tam olarak çekilmesine engel olunmuştur. Anlaşma, şartlar müsait olduğunda iki tarafında sona erdirebilmesi maddesi de eklenmiştir²⁵².

ABD'nin Japonya ile yaptığı barışın ardından Japon emperyalizminin yeniden canlanması tehlikesine karşı Avustralya ve Yeni Zelanda Hükümetleri ABD'ye çağrıda bulunmuşlardır. Endişelerini bildirmeleri karşılığında ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın olduğu 1 Eylül 1951 tarihli ANZUS (Pakt ismi için Avustralya, Zelanda ve Amerika'nın Baş harfleri alınmıştır) Paketi imzalanmıştır. Pasifik bölgesinde olası bir

²⁵² Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 611-612, 625-626.

saldırı karşısında birbirlerine yardım edilmesini içeren anlaşmaya kısıtlama konulmadığı için Çin bunu tehdit olarak algılamıştır²⁵³.

ABD yapmış olduğu barış ve karşılıklı yardım anlaşmaları ile Pasifik ve Asya'da Çin ve Sovyetler Birliği'ne karşı elini güçlendirmiştir. Ancak Kore ve Vietnam Savaşları ile bölgedeki durumun sanıldığı kadar kolay kontrol altına alınamayacağını gören ABD, yeni bağımsızlıklarını kazanmış olan Tayland, Laos, Kamboçya ve Güney Vietnam'a askeri ve ekonomik yardım yapmaya başlamıştır. Durumu daha da sağlamlaştırmak isteyen ABD bilinen ismiyle Manilla Paktı veya SEATO (Güney- Doğu Asya Anlaşma Teşkilatı)'nın kurulmasına çalışarak, 8 Eylül 1954'de ABD, İngiltere ve Fransa'nın liderliğinde Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Tayland ve Pakistan'ın katılımları sağlanarak pakt imzalanmıştır. Bu pakta göre, Asya toprakları ile 21. enlemin Güney'inde kalan Güney Batı Pasifik bölgesi savunma alanı içerisine alınmış, ayrıca Singapore'da İngiltere'nin bir deniz üssü olması da anlaşmaya neden İngiltere'nin de dâhil edildiğini açıklamaktadır²⁵⁴.

Soğuk Savaşın başladığı zamandan beri NATO, SEATO, Japon Barış Anlaşması, Federal Almanya'nın bağımsızlığının verilmesi, Türkiye ve Yunanistan'ın da NATO'ya dâhil edilmesi hamleleri Sovyetler Birliği'nin nüfuz ve yayılma alanlarının hem önü tıkanmaya çalışılmış hem de daha fazla coğrafi alana nüfuz ederek olası işgallerin önüne geçilmek istenmiştir. Almanya'nın da NATO'ya katılması üzerine Sovyetler Birliği 14 Mayıs 1955'de Varşova'da Arnavutluk, Bulgaristan, Doğu Almanya, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya'nın da üye olduğu Varşova Paktı'nı oluşturmuştur. Coğrafi olarak bakıldığı zaman gözle görülmeyen *Demir Perde* bu pakt ile harita üzerinde resmen belirginleşmiştir.

²⁵³ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 677.

²⁵⁴ U.S Government, *American Foreign Policy 1950-1955*, Vol 2, U.S Government Printing Office, Washington 1957, s. 2194-2196.

9. JOSEF V. STALİN'İN ÖLÜMÜ VE DOĞU BLOK'UNDAKİ ETKİLERİ

5 Mart 1963'de Stalin'in beklenmeyen ölümü sonrasında Sovyetler Birliği'nin dış ve iç işlerinde sarsıntılar yaşanmış, 1924'den beri Sovyetler Birliğini tek başına yöneten Stalin'den sonra yaklaşık dört yıl iktidar kavgaları, istikrarsızlık ve iç çekişmeler dönemi başlamıştır. Stalin'in ölümü ile Moskova'nın komünist rejimi hem kendi içerisinde hem de diğer ülkelerde bazı ayaklanmalara ve rejime karşı isyanların çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan bütün bu gelişmelerden sonra sıkı komünist rejiminde hem iç politika hem de dış politika anlamında yumuşama yaşanmıştır. Çalışmamın da odak noktalarından birisi olan Varşova Paktı, yaşanan bu gelişmelerin içerisinde doğmuştur. Batılı devletlerin kendilerini ekonomik, askeri ve nüfuz anlamında güvenceye alabilmek için oluşturdukları organizasyonların sonucusu olan NATO'ya karşı oluşturulmuş olan Varşova Paktı 14 Mayıs 1955'de sekiz Doğu Blok'u ülkesinin katılımı ile hayat bulmuştur. Bu paktın oluşturulması ile NATO'nun değiştirdiği Avrupa dengeleri yeniden Sovyetler Birliği'nin lehine doğru kaymıştır.

9.1. Stalin'in Ölümünden Sonraki İktidar Mücadelesi

Stalin'in ölümünün ertesi günü yapılan bir açıklama ile Georgi Malenkov'un Başbakan olduğu ve Beria, Molotov, Bulganin ve Kaganoviç'in de Başbakan Yardımcılıklarına getirildikleri duyurulmuştur. 9 Mart 1953'de Stalin'in cenaze töreni ile beraber asıl iktidar mücadelesi hem gizli hem de açıktan başlamıştır. Georgi Malenkov Stalin'in sağlığında kendisi tarafından yerine geçmesini istediği kişi olarak gösterildiğinden 6 Mart 1953'deki duyuru da şaşkınlık yaratan isim olmamıştır. Diğer önemli bir isim olan Lavrenti Beria uzun yıllar İçişleri Bakanlığı görevini yapmış ve bu teşkilatı partinin hizmetlerine iyi kullanmıştır. Stalin'in yerine geçebilecek diğer önemli bir isimde vermiş olduğu hizmetlerden ve sadakatinden ötürü Lavrenti Beria'dır. Molotov ise İkinci Dünya Savaşı'nda diplomasi ve anlaşmalar anlamında çok üstün bir rol oynayarak 1939'dan 1949'a kadar Sovyetler Birliği'nin Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüştür. Diğer bir önemli ve iktidar mücadelesini kazanacak olan Nikita S. Kruşçev, yayınlanmış olan bildiriye Komünist Parti Merkez Komitesi üyeliğine getirildiği yazılmıştır. Ancak bu dönemde Malenkov Başbakanlığın yanında Komünist Parti Sekreterliğini de yürütmektedir ve bu görevinden istifa ederek yalnızca Başbakanlık görevini almış, Malenkov'un istifası

ile boşalan koltuğa ise Nikita Kruşçev getirilmiştir²⁵⁵. 10 Temmuz 1953’de yayınlanmış olan bir başka bildiri ise Başbakan Yardımcısı ve İçişleri Bakanı Beria’nın *devlet aleyhtarı faaliyetlerinden ve yabancı sermaye hesabına Sovyet Devletine tevcih ettiği sabotajlar* sebebiyle her iki görevinden de uzaklaştırıldığı bildirilmiştir. Sonradan anlaşılan ve öğrenilen bilgilere göre Beria’nın uzaklaştırılmasının altındaki gerçekler şöyledir; Beria, elinde bulundurduğu polis gücünü diğer kişileri tasfiyede kullanarak tek başına iktidarı ele geçirmek istemiştir. Bu girişimi ortaya çıkınca mahkemeye verilerek idama mahkûm edilmiş ve resmi kayıtlara göre de 1953 yılının Aralık ayında idam edilmiştir²⁵⁶.

Beria’nın idam edilmesi ile bir adım daha yükselen Kruşçev, Eylül 1953’de Partinin Genel Sekreterliğine getirilmiştir. Böylelikle parti tamamen Kruşçev’in propagandası ve yönetimine girmiştir. 1955 Şubat’ında da Malenkov kendi isteği ile Başbakanlıktan ayrılmış yerine nispeten daha zayıf olan Mareşal Bulganin geçmiştir. Bu hamle ile Kruşçev güçlü rakibini yenmiş ve yerine daha zayıf olan birisini çıkartmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Mareşal Jukov Savunma Bakanlığına getirilmiştir. Jukov, Stalin tarafından geri plana itilmiş İkinci Dünya Savaşı’nın Sovyetler Birliği ordusunun en değerli ve en önemli generalidir. Jukov’un yıldızının bu kadar parlamasından çekinen Stalin’in ölümü ile Jukov tekrar görev almaya başlamıştır. Ancak Jukov’da idam edilen Beria gibi diğer üyeleri tasfiye edip kendisinin iktidarı alabilmesi için askeri güçleri kullanama hesapları yapmış, 29 Haziran 1957’de Komünist Parti Merkez Toplantısında Molotov, Malenkov ve Kaganoviç hem bakanlık görevlerinden hem de partideki görevlerinden alınmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Kruşçev’in önünde iktidar için iki engelin kalmasına sebep olmuştur. İki engelden biri parlak zaferler elde etmiş asker kökenli Savunma Bakanı Mareşal Jukov, diğeri ise Başbakan Mareşal Bulganin’dir. Son hamle ile Jukov’un Arnavutluk ziyareti sırasında görevden alınması ile Kruşçev’in önünde bir basamak kalmıştır. Nihayet 1958 Mart ayında Buşganin Başbakanlıktan çekilmiş yerine ise Nikita Kruşçev geçmiştir²⁵⁷.

²⁵⁵ Denise Folliot, *a.g.e.*, s. 3-7.

²⁵⁶ Denise Folliot, *a.g.e.*, s. 18.

²⁵⁷ Vladislav Zubok and Constantine Plehakov, *a.g.e.*, s. 169-174.

9.2. Pilsen Ayaklanması

Klement Gottwald Çekoslovakya Komünist Partisini temsilen Stalin'in cenaze törenine katılmış ve Moskova'da hastalanarak döndüğü törenden altı gün sonra 14 Mart 1953'de Prag'da ölmüştür. Malenkov'un yakın adamı ve liberal politikacı Antonin Zapotocky Moskova'nın desteği ile yeni Cumhurbaşkanı olmuş, Viliam Siroky Başbakanlığa ve Antonin Novotny'de Komünist Parti liderliğine seçilmiştir. Partinin başına seçilen Novotny son derece bağnaz bir komünizm savunucusudur. Doğu Avrupa'daki birçok devlet gibi o dönemde Çekoslovakya'nın da ekonomisi kötü durumdadır ve enflasyon her geçen gün artarken aşırı endüstrileşmenin getirdiği tarım üretiminde azalma, hammadde akışının da düzenlenememesi neticesinde endüstri üretimi düşmüştür. Sonuçta alım gücü neredeyse sifıra inen halkın karşısında bir de karaborsacılar ve tefeciler çıkınca Çekoslovak ekonomisi çökme noktasına gelmiştir. Hükümet ise bu durumun önüne geçebilmek adına 30 Mayıs 1953'de para reformu yapmaya karar vermiş, ancak yapılan reform karşılığında yeni basılan her bir Kurona karşılık olarak halkın elinden 50 Kuron alınmıştır. Böylece hükümet kendisi için yeterli nakdi sağlarken özellikle çiftçi ve işçinin elinde birikmiş olan paraları almıştır.

Bu duruma karşı çıkan özellikle Pilsen'deki Lenin, eski adıyla Skoda fabrikası çalışanları 1 Haziran 1953'de ayaklanma başlatmışlardır. Yaklaşık 5000 işçi sokaklarda yağmalama yaparken *hür seçim istiyoruz* şeklinde bağırışlar ve hükümete karşı rahatsızlıklarını belirtmişlerdir. İşçiler özellikle girdikleri hükümet binalarında Sovyet bayrakları, Stalin ve Gottwald'ın resimlerini parçalanmış ve güvenliği sağlaması için üzerlerine gönderilen milis kuvvetlerinde işçilere katılması üzerine olaylar daha da büyümüştür. İsyan sadece işçilerle sınırlı kalmamış yaklaşık bir ay içerisinde köylülerinde kendi toprak sahiplerine saldırımları ve toprakları kendi aralarında bölüşmeleri ile olaylar iyice önü alnamaz duruma gelmiştir. Bütün yaşananların sonunda Çekoslovak Komünist Partisi içinde de fikir ayrılıkları başlamıştır. Bir kısım, tedbirlerin yumuşatılması ile daha liberal bir ekonomik politika desteklerken geriye kalanlar tedbirlerin daha da sertleştirilmesi ve komünizmden kesinlikle vazgeçilmemesinden yana olmuşlardır. 1954 yılının Nisan aylarında yapılan toplantılar sonunda Kruşçev, Novotny'i destekleyerek, tedbirlerin hemen alınması, daha sert yaptırımlar uygulanması ve komünist sistemden

kesinlikle vazgeçilmemesi kararlarını aldırması ve bu tedbirlerle ayaklanmalar güç kullanılarak bastırılmış ve Novotny ülkedeki duruma hâkim olmuştur²⁵⁸.

9.3. Doğu Berlin Ayaklanması

Alman Sosyalist Partisinin ikinci konferansı Temmuz 1952'de Doğu Berlin'de yapılmış, Parti lideri Walter Ulbricht bu konferansta *sosyalizmin sistematik biçimde uygulanmasından* söz etmiştir. Genişleme, büyüme ve yeniden güçlenebilmek için Sovyet politikalarının uygulanması gerektiğini söylemiştir. 1952 yılı itibariyle bütçenin %11'i askeri harcamalara ayrılmış, genişleme ve eskisi gibi yeniden güçlü bir devlet olabilmenin yolu da askeri olarak güçlü olmaktan geçmekte olduğundan bahsetmiş ancak tamirat borçları bütçenin %20'sini kapsamaması buna engel olduğundan, yılda toplanan vergilerin %31'i askeri harcamalar ve tamirat borçlarına ayrılmıştır. Bütçenin yetersiz kalmasına neden olan bu zorunlu harcamaların dışında Sosyalist Parti'nin ağır endüstri üretimi içinde hammadde ve üretim araçlarına yaptığı yatırımlar sonucunda çalışma şartları da ağırlaştırılmış ve geceleri fabrikalar dışında hiçbir yere elektrik verilmemeye başlanmıştır. Alınan bu tedbirler ve çıkartılan yasalar sonucunda Doğu Almanya'daki liberal ekonomi savunucuları Moskova'daki destekçileri ile güçlenmişler ve Walter Ulbricht'e karşı çıkmaya başlamışlardır.

Sert tedbirler alınması ve ekonominin de kötüye gitmesi ile her gün yüzlerce insan Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçmaya başlamış, Stalin'in de ölümü, Komünist Parti içindeki fikir ayrılıkları 16 Haziran 1953'de işçi ayaklanmasına sebep olmuştur. Ayaklanma başlangıçta çok az işçi ile başlamasına rağmen kısa sürede görenlerin hemen isyana katılması ile önüne geçilemez bir hal almıştır. Hükümet binalarını yağmalayan işçiler ancak *çalışma şartlarının hafifletilmesi ve fiyatların düşürülmesi ve bunların yanında gizli, serbest bir seçimin yapılması* ile isyanı durduracaklarını belirtmişlerdir. 17 Haziran günü isyan örgütlenmiş bir halde kenar mahallelerde toplanan işçilerin Berlin meydanına doğru yürüyüşe geçmesi ve genel greve gittiklerini belirtmeleri ile daha da alevlenmiştir. Şehirde bulunan iki Sovyet zırhlı tümeni harekete geçerek isyancıların üzerine ateş açmış ve akşam saat 19.00'da duruma ancak hâkim olabilmişlerdir²⁵⁹.

²⁵⁸ Vladislav Zubok and Constantine Plehakov, *a.g.e.*, s. 154-158.

²⁵⁹ Christian F. Ostermann and Malcolm Byrne, *Uprising in East Germany 1953*, Central European University Press, Budapest 2001, s. 35-38.

9.4. Poznan Ayaklanması

Stalin'in ölümü Polonya'yı Alman baskısından kurtulmalarından daha çok sevindirmiştir. 20. yy'in ilk yarısında Almanya'nın Polonya üzerinde yarattığı ağır baskı ve işgallerden sonra Stalin'in kurduğu komünist rejim baskısı Alman baskısından daha ağır olmuştur. Polonya Komünist Partisi lideri Bierut, Stalin'in Polonya'daki en önemli adamıdır ve ölüm haberi üzerine parti içerisindeki muhalifler hemen harekete geçerek 1954 Mart ayında yapılan parti kongresinde Bierut'un diktatörlüğüne son vererek daha kolektif bir yönetim ve liderlik olmasını sağlamışlardır. Devlet Başkanlığı görevine Zawadski, Başbakanlığa ise Cyrankiewicz getirilmiştir. Polonya'da yaşanan bu yumuşamaya kadar ülkedeki işçi sayısı artma gösterirken, partiye üye olan işçi ve tarım çalışanlarının sayısı aksine düşmüş, bürokratların sayısı artmıştır. Artan bürokrat sayısı yüzünden lüks tüketim ve halktan kopmalar yaşanırken, Varşova ayaklanmasının yaşandığı dönemde Sovyet ordusunun da tutumunun henüz halk tarafından unutulmadığı da göz önüne alındığı zaman halkın Sovyet rejimi ve komünizme olan tepkileri artmıştır.

Halkın tansiyonunu düşürmek ve Moskova'nın da yumuşama sürecinde olmasından yararlanarak Polonya Komünist Partisinin yeni liderleri bazı ekonomik tedbirler almışlar ve halkın refahını yükseltmeye çalışmışlardır. Endüstri yatırımlarına bütçenin %25'i ayrılmışken yeni kararlar ile %19-20 civarına çekilmiştir. Ayrıca halkın alım gücünün artırılması için temel gıda ücretlerinde de ayarlama yapılmış, ekonomik alanda yapılmış olan düzenlemeleri Polonyalı aydın ve gazeteciler *özgürleşme hareketi* olarak algılamış ve tepki koymuşlardır. 1956'da diktatörlükle yönetilen Polonya'nın en güçlü adamı Bierut ölmüş yerine Parti Merkez Komitesi daha ılımlı olan Edouard Ochab parti liderliğine getirmesi ile daha ılımlı bir politika izlenmiş ve yapılan af kararnamesi ile 25 bin siyasi tutuklu serbest bırakılmış, eski parti lideri de Gomulka ve arkadaşları bu kararnameyle serbest kalmışlardır. Ochab Parti Kongresinde verdiği söz üzerine bazı ekonomik reformlar yapmaya çalışarak 17 Haziran 1956'da Poznan'da uluslararası bir fuar açılmasına karar vermiştir. Ancak fuarın 12. günü 29 Haziran 1956'da ağır endüstri fabrikası işçileri ayaklanma başlatıp fuar alanını yağmalamaya başlamışlar, ayaklanmanın nedeni ise kötü yaşam koşulları ve düşük ücretler ile yüksek çalışma saatleriyle şekil değiştirmiş ve hükümete yönelmiştir. Yaklaşık iki gün devam eden ayaklanmalar sonucunda hükümet

yeni kararlar almak zorunda kalmış ve bazı iyileştirmeler yapacağına söz vermesi üzerine çatışma ve isyan durdurulabilmiştir²⁶⁰.

Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Komünist Partisi Merkez Komitesinde değişiklikler yaşanmış, 18-28 Temmuz 1956'da yapılan görüşmelerde bazı ekonomik ve yönetsel kararlar alınmıştır. Ayrıca hapisten afa çıkarılan eski parti lideri Gomulka'nın da parti üyeliğine dönmesi için tasarı hazırlanmıştır. 4 Ağustos 1956'da Gomulka üyeliğe kabul edilmiş ve parlamentonun almış olduğu karar doğrultusunda yeni seçimler yapılmıştır. Seçim sonrasında habersiz 19 Ekim 1956 sabahı Kruşçev, Molotov, Kaganoviç, Mareşal Koniev ve 11 Generalden oluşan bir heyet Moskova'dan Varşova'ya gelmiş, iki gün boyunca Polonya Komünist Partisi liderleri ile görüşmeler yapılmış, ancak Gomulka'nın Parti Genel Sekreterliğine seçilecek olmasından hoşnut olmayan Moskova heyeti ikna edilememiştir. Askeri darbe yapılması söz konusu olmuş ve ülke genelinde Sovyet ordusunun Polonya'ya girmesine engel olmak için gerekli tedbirler alınmaya başlandığı sırada Polonya'nın yeni bir döneme girdiği ve fikirleri uygulamalarında ısrarcı olması üzerine askeri darbeden vazgeçilmiştir. Fakat darbeden vazgeçilmesinin asıl sebebi, Gomulka'nın yaptığı özel görüşmede Kruşçev'i ikna edebilmiş olmasıdır. Polonya'nın Doğu Blok'undan çıkmak istemediği, başka partilerin kurulmasına izin verilmeyeceği, Sovyet yönetimi ile sıkı ilişkinin devam ettirileceği ancak buna karşılık Polonya'nın işçilerine karışılmamasını, bağımsız seçimlerin ve özellikle işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının düzeltileceği söylenmiştir²⁶¹.

9.5. Macar İşçi Ayaklanması ve Sovyet Darbesi

Stalin'in ölümünden sonra Macar Komünist Partisi Genel Sekreteri Matyas Rakosi Moskova'ya davet edilmiş ve daha ılımlı bir politika ile ekonomik alanda bazı iyileştirmelerin yapılması ve bu sayede Macaristan'daki huzursuzluğun giderilmesi söylenmiştir. Rakosi o zamana kadar diğer Doğu Blok'u ülkelerine göre en sert ve yeniliğe kapalı yönetimi ile dikkat çekmiştir. Halkın huzursuz olduğunu gören Sovyet yeni yönetimi böyle bir konuşma ile işlerin karışmadan önüne geçmek istemiş, ayrıca Rakosi'ye karşı parti içerisinde de muhalefet yükselmeye başlamıştır. Macaristan'a dönen Rakosi

²⁶⁰ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 339-341.

²⁶¹ Paul E. Zinner, *National Communism and Popular Revolt in Eastern Europe*, Columbia University Press, New York 1956, s. 306-310.

verdiği sözlere rağmen Moskova'nın isteklerini yapmaması üzerine 1953 Haziran ayında iktidara daha ılımlı ve liberal görüşlü olan Imre Nagy getirilmiştir.

Nagy iktidara geçmesi ile hemen endüstri alanında kalkınma hızını düşürmüş ve tüketim maddelerinin alımını iyileştirmek için fiyat ayarlaması yapmıştır. Tarımda zorla kolektifleştirmenin de durdurulması, polisin sert eylemlerine son verilmesine ve hukuki düzenlemelerin daha ağır olacağı bir ortam yaratmaya çalışmıştır. Ayrıca eski yönetimi ve yönetim şeklini de şiddetle eleştirerek halkın desteğini sağlamlaştırmak istemiştir. İki yıllık görev süresinde Nagy'e eleştiriler artmış *sağa sapma ve hizipçilikle* suçlanarak Moskova'nın da desteği sağlanıp görevden uzaklaştırılmıştır. Yeniden yönetime gelen Rakosi halka ılımlı mesajlar vermesine rağmen Nagy'nin yarattığı ortamdan etkilenen halk artık baskının kaldırılmasını istemiş ve özgürlüklerin ne kadar değerli olduğunu anlamıştır. Ayrıca Rakosi eski tutukluları da serbest bırakmaya ve tabandan gelen baskıyı dindirme amacıyla *Petőfi Kulüplerini* kurdurmuştur. Bu kulüplerde sanatçılar, edebiyatçılar ve bilim adamlarının tartışmalar, araştırmalar yaparak toplumsal ve bilimsel ilerlemelerin sağlanması amaçlanmıştır. Gazeteler ve parti içinde Rakosi eski düzene göre çok daha fazla ve ağır biçimde eleştirilmeye başlamıştır. Tam bu dönemde Polonya'daki Poznan ayaklanmasının haberi ile tedirgin olan Rakosi bütün kulüpleri kapattırılmış ve toplumu yeniden baskı altına alarak olası bir ayaklanmanın önüne geçmek istemiştir²⁶².

Rakosi ayrıca Nagy'yi de tutuklatmaya karar vermiş ancak kendisine Merkez Komiteden sert tepkiler gelmiş, karşı çıkanlar Sovyet elçisine başvurarak Moskova'dan destek istemişlerdir. 17 Temmuz 1956'da Budapeşte'ye gelen Mikoyan, Rakosi'nin çekilmesini yerine Gerö'nün gelmesini teklif etmiştir. Ayrıca Nagy'de yeniden parti üyeliğine alınmış ve 22 Ekim'de Budapeşte Üniversitesi öğrencilerinden birisi yayınladığı bildiri ile Sovyetler Birliği'nin dikkatini yeniden Macaristan'a çevirmesine neden olmuştur. Yayımlanan bildiride Sovyet askerlerinin Macaristan'dan çekilmesi, Nagy önderliğinde yeni bir hükümetin oluşturulması, Stalin-Rakosi dönemi liderlerinin cezalandırılması, serbest ve çok partili bir seçimin yapılması ve Yugoslavya ile ilişkilerin iyileştirilmesi istenmiştir. Bildirinin radyolarda okunması ile hemen örgütlenen 200 bin kadar işçi başkent merkezinde toplanıp iktidarın devrilmesini istemiştir. Polisin devreye girmesi ve işçilere ateş açması ile patlak veren olayların ertesi gününde Sovyet tankları ve askerleri olaya müdahale etmiş, ancak Sovyetlerin askerlerini harekete geçirmesi karşı

²⁶² Paul E. Zinner, *a.g.e.*, s. 317-325.

tepki yaratıp Macar halkını daha da kenetlenmesine neden olmuş, bu şekilde başlayan Macar ayaklanması 11 Kasım 1956'ya kadar devam etmiş ve üç aşamalı olmuştur²⁶³.

24-29 Ekim 1956 tarihlerinde Nagy yönetimi altında olan Macar halkı Sovyetler Birliği'ne karşı çıkararak ayaklanmayı bastırmaya çalışan askerler ile çatışarak başarı sağlanmıştır. 29 Ekim- 3 Kasım 1956 tarihlerinde Sovyet güçleri geri çekilmiş ve ülke altı günlüğüne tam bağımsızlık ile yönetilmiştir. Son aşamada 4-11 Kasım 1956 tarihlerinde Sovyetler Birliği yeniden askeri bir müdahale yapma gereği ile yönetimi ve halkı sindirmiştir. Nagy iktidardan indirilmiş Sovyet desteği ile Janos Kadar iktidara getirilmiştir. Janos Kadar, Nagy gibi liberal bir düşünceye sahip olmasına rağmen son anda fikir ve taraf değiştirmesinden dolayı iktidara getirilmiştir.

Sovyetler Birliği Polonya'daki ayaklanmaya askeri müdahale yapmayı düşünmesine rağmen geri adım atmış ancak neden Macaristan'da neden kanlı bir bastırma hareketi yaptığının bilgisi olmamasına rağmen, Nagy'nin tutumu ve ülkenin Doğu Blok'unda çıkma riski askeri müdahaleyi gerektirmiş olabilir. Nitekim Nagy iktidara gelmesi ile hemen BM'ye başvurarak tarafsızlığın sağlanmasını istemiş ve çok partili demokratik bir düzenin kurulacağını söylemiştir. Nagy kendisine ve halkın desteğine çok güvenerek Sovyetler Birliği ile uzlaşma yapmayı hiç düşünmemiş ancak Polonya'da Gomulka daha akıllıca davranarak Kurşçev ile görüşmüş ve kendisini ikna ederek içişlerinde bağımsız bir Polonya ve iktidarı elde etmiştir. Nagy ise böyle yapmayarak aksine halkın ayaklanmasını kendi lehine çevirerek iktidarı ele geçirmiş ve Sovyetler Birliği ile bağlarını koparmaya çalışmıştır. Karşılığında Sovyetler Birliği de Nagy'i iktidardan indirtmiş ve askeri müdahale yapmıştır.

²⁶³ Paul Zinner, *Revolution in Hungary*, Columbia University Press, New York 1962, s. 239-250.

10. VARŞOVA PAKTI'NIN KURULMASI

Kore Savaşının etkileri kısa sürede Avrupa'da hissedilmiş, Federal Almanya Başbakanı Adenauer; *Stalin Kore'de uyguladığı prosedürün aynısını Batı Almanya için de planlıyor*, şeklindeki kaygılarını müttefiklere anlatmıştır. Almanya'nın yeniden silahlandırılması, ABD'nin Avrupa'ya daha fazla asker göndermesi ve askeri yardımların artırılması ilk akla gelen önlemler olmuştur. Ayrıca NATO'nun yeniden yapılandırılarak nükleer güce dayalı caydırıcılık yerine konvansiyonel kuvvetlerin artırılması yönünde karar alınmıştır. ABD ise öncelikli hedefinde NATO devletlerinin Sovyet tehditlerini caydırmak için kendilerini daha güçlü olmaları yönünde teşvik etmiş, sadece nükleer güce dayalı savunma ve caydırıcı tedbirler yerine, devletlerin askeri harcamalarını arttırmalarını ve konvansiyonel kuvvetlere önem vermeleri yönünde fikir değiştirmiştir. Ancak konvansiyonel kuvvetlerin artırılması Avrupa'da ve NATO'da yeni bir Almanya krizi ortaya çıkarmıştır. Müttefikler Potsdam Konferansında Almanya'nın silahsızlandırılması konusunda hemfikir olmuşlar sonradan sınırlı sayıda askeri gücün ülkede olabileceğine karar vermişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Fransa ve İngiltere'nin Almanya'yı Sovyetler Birliği'ne karşı tampon bölge oluşturabilme amacını 1950'li yılların başında ABD devam ettirmiştir. Coğrafyası, insan gücü, boş sahaları nedeniyle Almanya Doğu'dan gelebilecek bütün tehditler karşısında Batı'daki geri askeri üslerden önce gerekli karşı koymayı yapabilecek durumdadır. Ayrıca ABD kamuoyunda da Almanya'nın savunulmasına harcanan para ve gönderilen askerlerin sorgulanmaya başlaması önemli etkenlerden olmuş. Washington ise Alman katkısı olmadan neden Almanya savunulsun ki diyerek yeniden silahlandırılmasına sıcak baktığını göstermiştir. Fransa'nın bütün tedirginliğine ve karşı çıkmalarına rağmen Batı Almanya 6 Mayıs 1955'de resmen NATO'ya üye yapılmış ve Sovyetler Birliği'ne de böylece mesaj verilmiştir.

Sovyetler Birliği uzun zamandır düşündüğü bir organizasyonu uygulamaya koymak için Batı Almanya'nın NATO'ya üyeliğini fırsat bilerek 14 Mayıs 1954'de Varşova'da Arnavutluk, Alman Halk Cumhuriyeti, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya'nın katılımı ile *Anti-ANTO veya Varşova Pakti'ni* imzalanmıştır (Paktın Maddeleri için Bk. EK 4). Varşova Pakti'nin en önemli noktası NATO'dan sonra kurulmasına ihtiyaç duyulması ve zaten İkinci Dünya Savaşı sonrasında komünizm ile Moskova'nın güdümünde olan ülkelerin Sovyetler Birliği liderliğinde politik, ideolojik,

askeri ve ekonomik alanlarda blok haline gelmesidir²⁶⁴. Ekim 1954'de Batı Almanya'nın Paris Anlaşması ile NATO'ya kabul edileceğinin Varşova Paktı'nın kurulmasında hızlandırıcı bir rol oynadığı ayrıca 1953'de Stalin'in ölümü üzerine Sovyetler Birliği'nin nükleer programlarına hız vermesi ve konvansiyonel kuvvetler bakımından NATO'ya göre çok önde olmasına rağmen bu kuvvetlerin verimli kullanılabilmesi için tek yerden yönetilerek bir komutanlık altında toplanması gereği Varşova Paktı'nın oluşturulmasında önemli nedenlerdir. NATO, bağımsız ve kendi arzuları doğrultusunda bir araya gelmiş devletlerden kurulmuş politik bir teşkilattır. Varşova Paktı ise hükümetleri komünist partiler tarafından kontrol edilen devletleri bir araya getirmiş ve aralarında her alanda en güçlüsü olan Sovyetler Birliği'nin liderlik rolünü üstlendiği bir teşkilat olarak ortaya çıkmıştır. Paktın askeri alandaki ilk hedefi üye devletlerin silahlı kuvvetlerinin başına Sovyet komutası altına alınmasını sağlayan bir strateji sistemi içerir²⁶⁵.

10.1. Varşova Paktı'nın Teşkilat Yapısı

Varşova Paktı'nın sivil teşkilatının en üst kademesi Siyasal Danışma Komitesidir ve Hükümet Başkanları, Ulusal Komünist Parti Liderleri ile Dışişleri veya Savunma Bakanlarından oluşmuştur. Konseyin en önemli görevi ise Anlaşmalar ile ilgili ortaya çıkabilecek sorunları ve Pakt içindeki anlaşmazlıkları çözmektir. Teşkilatın yılda iki kez toplanması öngörülmüş olmasına rağmen uzun yıllar boyunca çok daha seyrek aralıklarla toplantılar yapılmıştır. Varşova Paktı'nın diğer bir teşkilatı ise Birleşik Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığıdır. Başkomutanlık makamında yalnızca Sovyet generallerinin olabileceği, ancak bu rütbede bir Sovyet subayının olmaması durumunda Rus kökenli olmak şartıyla Sovyetlerde eğitim görmüş bir Generalin olabileceği şartı koyulmuştur. Yardımcılar ise hem Sovyetler Birliği'nin hem de üye devletlerin Milli Savunma Bakanları ve seçilen üst düzey askeri kişiler olmuştur. Sovyetler Birliği'nin hava deniz ve kara komutanları Birleşik Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığının da en üst düzey komutanları olmuşlardır. Kilit askeri noktalara ise gene Sovyetler Birliği'nin özel subayları veya Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüş ve gerekli ideolojik ve politik doktrinleri almasından sonra görev verilmiştir.

²⁶⁴ Cemal Acar, *a.g.e.*, s. 126.

²⁶⁵ *Birleşmiş Milletler, NATO ve Varşova Paktı*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1987, s. 139.

11. SOĞUK SAVAŞ'IN ORTA DOĞU'DAKİ YANSIMALARI

Sovyetler Birliği ve ABD'nin Avrupa ve Uzak Doğu üzerindeki hakimiyet çekişmesi 1950'li yılların başından itibaren Orta Doğu üzerinde de görülmeye başlanmıştır. Zengin yer altı kaynaklarına sahip olan Arap devletleri uzun yıllar önce Osmanlı Devleti'nin daha sonra da İngiltere İmparatorluğu'nun kontrolünde kalmaları sonrasında İkinci Dünya Savaşı ile birlikte değişim yaşamışlardır. İngiltere'nin ekonomik alanda borçlanması ve askerini diğer ülkelerden çekerek yerine ABD'nin geçmesini istemesi ile Orta Doğu'da 1950'lerden itibaren Amerikan etkisi görülmeye başlanır. Sovyetler Birliği ise yer altı ve yer üstü zenginlikleri bakımından çok değerli olan bu toprakları Batılı Devletlerin kontrol etmesine izin vermek istememesi üzerine Soğuk Savaş 1955 yılında Orta Doğuda etkilerini göstermeye başlamıştır.

11.1. İngiltere-İran Petrol Krizi

İran petroleri 1900'lerin başından beri Anglo-İranian Oil Company isimli İngiliz Şirketi tarafından çıkarılmaya son anlaşma tarihi olan 29 Nisan 1933'e kadar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi ile birlikte İran Hükümeti bu anlaşmanın değiştirilmesini ve kendilerine ödenen paranın arttırılmasını talep etmiştir. İran'ın talebi üzerine şirket 1933'deki anlaşmaya ek olarak 17 Temmuz 1949'da yeni bir anlaşma imzalamış ve ödenen miktarda kısmi bir artış sağlanmıştır. Aynı dönemde ABD'nin petrol şirketleri Venezüella ve Suudi Arabistan'daki ortaklıkları %50 oranındadır²⁶⁶.

İran Hükümeti ile şirket arasında yapılan anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için meclisinde onaylaması gerekmekte ve bu anlaşma meclise geldiği zaman Milli Cephe grubu öz kaynakların devletleştirilmesi gerektiğini ve yabancı şirketlerin ülkeden çıkarılmasını meclise savunmuştur. Milli Cephe'nin lideri Dr. Musaddık önderliğinde mecliste başlatılan millileşme hareketi sayesinde 28 Aralık 1949'da anlaşma onaylanmayıp reddedilmiştir. Şirket %50 pay vermeyi kabul etmesine rağmen 1951 yılına kadar mecliste başlayan milletçi hareket tabana kadar yayılma göstermiş ve halk İran'ın öz kaynaklarının kendi kontrolünde olmasını istemeye başlamıştır. Bu durum karşısında Musaddık 19 Şubat 1951'de meclise İran Petrollerinin millileştirilmesi konusunda yasa tasarısını sunmuş, ancak 3 Mart 1951 günü İran Başbakanı Ali Razmara yaptığı konuşmasında devletleştirilmenin teknik, ekonomik ve politik sebeplerle yapılamayacağını açıklamıştır.

²⁶⁶ C. J. Hurewitz, *a.g.e.*, s. 188-190.

Başbakan bu konuşmasından sadece dört gün sonra camiden çıkarken öldürülmüş ve olayların önü alınamadığı için İran Şahı, Dr. Musaddık'ı 28 Nisan 1951'de Başbakanlığa getirmiştir. İki gün sonra da meclis İran Petrollerinin devletleştirilmesini öngören yasa tasarısını kabul etmiş ve İran Şahı'nın da onaylaması ile İngiltere'nin devreye girmesine sebep olmuştur²⁶⁷.

Batı Dünyası İran üzerindeki petrol satışlarından kar elde etmeye çalışırken Sovyetler Birliği ise bu konu üzerinde bir hayli pasif kalmıştır. Komünist Tudeh Partisi dışında Sovyetler Birliği veya Stalin ölümüne kadar bu mesele ile ilgilenmemiştir. İngiltere ise meseleyi uluslararası bir krize çevirmek istemiş ve Milletlerarası Adalet Divanına yapılan anlaşmalar taşınmış, ayrıca İran hükümeti ve halkı üzerinde baskı oluşturabilmek için de İran üzerine bir kruvazör ve bir miktar asker gönderilerek gözdağı verilmek istenmiştir. 1921 yılında Sovyetler Birliği ve İran arasında imzalanan anlaşmadan dolayı İngiltere daha ileri gitmek istemişse de mecburen amacını gerçekleştirememiş, çünkü böyle bir durum karşısında Sovyetler Birliği'ni açıktan karşısına almak zorunda kalacaktır. 1951 seçimlerinde İşçi Partisi iktidarı Muhafazakârlara devretmek zorunda kalınca İran meselesinde ABD'nin ağırlığı hissedilmeye başlanmıştır. 1952 yılında İran genel seçimlerinde Milli Cephe ve Tudehçiler koalisyon yaparak iktidara oy patlaması ile geldiklerinde İran Şahı'nı devirmeyi istemişlerdir. 1953 Şubat'ında İran Şahı tahtından feragat ederek Romanya'ya kaçmıştır. Dr. Musaddık ise yeni diktatör olmuş ve İran'da işler daha da karışmıştır. Ordu ise yapılan bütün bu hareketlere sessizliğini 19 Ağustos 1953 tarihinde yaptığı başarılı darbe ile cevap vermiş ve Musaddık tutuklanarak hapse atılmış, Şah ise yeniden törenler ile tahtına çıkmıştır. Askeri darbeyi yapan General Zahidi ise petrol anlaşmazlığını çözmek ve uluslararası alandaki krizi giderebilmek için Amerika'ya arabuluculuk yapmasını teklif etmiştir. Görüşmeler sonrasında ortaya bir konsorsiyum çıkmış ve Anglo-İranean şirketi %40, Hollanda'ya ait Royal DutchShell şirketi %16, Fransız Petrol şirketi %6 ve geriye kalan beş Amerikan petrol şirketine %8'er hisse şeklinde ortak işletim protokolü kabul edilmiştir²⁶⁸.

²⁶⁷ Stephan Heald, *a.g.e.*, s. 481.

²⁶⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 491

11.2. Bağdat Paktı'nın Sonuçları

Avrupa'da NATO'nun kurulması ile Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa içlerine yayılması engellenmeye çalışılmış ancak Uzak Doğu'da özellikle Çin Devleti'nin önderliğinde komünizm etkileri hissedilmeye başlanmıştır. ABD, Kore Savaşında yaşananlardan ders çıkartmış ve bu gelişmelerin yer altı ve yer üstü zenginliğe sahip Orta Doğu'da da yaşanmaması için daha aktif ve hızlı davranmıştır. Değerli petrol kaynakları ve madenlerin bulunduğu Arap Dünyası, Sovyet kontrolüne geçmesi durumunda ciddi sıkıntının yaşanacağını bilerek hareket etmeleri neticesinde Türkiye'nin liderlik rolünü üstlenmesi ve Bağdat Paktı'nı oluşturması düşünülmüştür. Ancak Arap Dünyasında farklı milletten olan Türkiye Cumhuriyeti'nin liderliği hoş karşılanmadığı gibi yalnızca Irak'ın katılması beklentileri boşa çıkarmıştır. Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen oluşturulan Pakta şiddetle karşı çıkmış, Ürdün ve Lübnan ise çekimser kalması neticesinde Orta Doğu üç farklı gruba bölünmüştür.

Yaşanan bölünme sonrasında Sovyetler Birliği'nin bu coğrafyaya girmesi ve hükmetmesi kolaylaşmıştır. Bağdat Paktı amacından uzaklaştığı gibi Sovyetlerin yayılmasına karşı olan misyonunu da yerine getirememiştir. Ayrıca Mısır Başkanı Nasır'ın tutumu sonrasında Süveyş meselesi ile birlikte Batı Dünyasına karşı şiddetli bir direniş göstererek Sovyetler Birliği'ne yaklaşmış, 1960'lardan itibaren bölgede Sovyet hâkimiyeti başlamıştır.

11.3. Süveyş Krizi

Süveyş Kanalı Dönemin Osmanlı Devleti Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından yapımına başlanmış ancak mali yetersizlikten dolayı Fransa'dan alınan krediler ödenemediği için kanalın kalan kısmı Fransız şirketi tarafından yapılmış ve 17 Kasım 1869 tarihinde dünya ticaretine açılmıştır. İşletme hakkında Mısır Hükümeti'nin de hakkı olmasına rağmen ekonomik bunalımdan ötürü hisselerini satışa çıkartmış ve İngiltere tarafından alınmıştır. Hindistan ve Uzak Doğu'daki sömürgelerinin güvenliğini sağlayabilmek amacı ile İngiltere 1882'de Mısır'ı resmen işgal etmiş ve Osmanlı Devletinden zorla almıştır. Böylece kanal üzerindeki denetimini de anlaşmalara aykırı olarak arttırmıştır. Serbest geçiş prensibine aykırı davranan İngiltere ikna edilerek 29 Ekim

1888'de İstanbul Anlaşması imzalatılmış, savaş ve barış döneminde bütün devletlerin savaş ve ticaret gemilerine sürekli açık olması üzerinde anlaşma sağlanmıştır²⁶⁹.

İkinci Dünya Savaşından önce İtalya Habeşistan'ı işgal edince İngiltere'nin imparatorluk yolu tehlikeye girmiş, zira İtalya Habeşistan işgali ile Hem Mısır'a komşu olmuş hem de Kızıldeniz'e açılan yolu kontrol altına almıştır. Bu durum üzerine İngiltere Mısır ile ilişkilerini düzeltmek ve bölgeyi kendi kontrolünde tutabilmek adına 26 Ağustos 1936'da yapılan anlaşma ile Mısır'a bağımsızlığını vermiş ancak 10 bin asker ve 500 pilot bulundurma hakkını anlaşmaya koydurmuştur. Ayrıca anlaşma taraflarından biri savaşa girecek olursa diğer taraf tüm gücü ile yardım etmeyi taahhüt etmiş ve bu sayede İngiltere ile Mısır arasında ittifak oluşmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile İngiltere bu anlaşmaya dayanarak Mısır'a 200 bin asker çıkartmış ve savaş bitiminde de Sovyet tehdidinden ötürü askerlerini çekmek istememiştir. Mısır halkı İngiliz askerlerinin işgal eder gibi ülkelerinde bulunmasına karşı savaş sonrasında hükümetinde desteği ile protestolara başlamış ve Mısır Hükümeti'nin İngiltere'ye 1945 sonunda yaptığı müzakere çağrısı üzerine 1946'nın Ekim ayında bir anlaşmaya varılabilmektedir. İngiltere 1949 yılına kadar Mısır'dan kademeli olarak çekilmeyi kabul etmiş ancak Sudan meselesi yüzünden uzun yıllar anlaşma sağlanamamıştır.

İngiltere Mısır'ı işgal ettiği dönemde daha da Güney'e inerek Sudan'ı da işgal etmiş ve bütün Nil'e hâkim olmuştur. 1946'daki anlaşmaya göre kademeli çekilmeyi kabul eden İngiltere Sudan'a da bağımsızlığını vermeyi düşündüğü sırada Mısır bu karar karşı çıkmış ve ülkenin bütünlüğünü sağlayabilmek için Sudan'ın da kendi topraklarına katılmasını istemiştir. İşte bu talep üzerine İngiltere ve Mısır arasında sürtüşme başlamış, konunun çözüme ulaştırılması için BM'ye başvurulduğu sırada Arap-İsrail savaşı başlamıştır. Savaş sonrasında İngiltere Mısır'da olmasa da Süveyş bölgesinde kalmayı planladığı için Orta Doğu Komutanlığı kurdurmak istemiş ve böylece Süveyş bölgesini kendi himayesinde tutabilmeyi amaçlamıştır. Mısır, Batılı Devletlerin tekliflerini kabul etmediği gibi parlamentosunda İngiltere ile imzalanan bütün anlaşmaları fesih etmiş, halk ise Süveyş Kanalı'nın olduğu bölgeye doğru harekete geçince çatışmalar yaşanmıştır.

Komünist, Müslüman Kardeşler ve aşırı milliyetçilerin oluşturduğu Milli Kurtuluş Ordusu 1952'nin Ocak ayında İngiliz kuvvetlerine karşı en sert direnişi göstermiş ve

²⁶⁹ C. J. Hurewitz, *a.g.e.*, s. 202.

başkent Kahire’de İngiliz mağazalarını yağmalamıştır. 23 Temmuz 1952’de Hür Subaylar Komitesi, Yarbay Abdünnasır başkanlığında askeri bir darbe gerçekleştirmiş ve krallık kaldırılarak taht geleneğine son verilmiştir. 12 Şubat 1953’de Sudan konusunda anlaşma yapan Abdünnasır, üç yıl içinde Sudan’a bağımsızlık verilmesini kabul etmiş, 19 Ekim 1954’de Süveyş konusunda yapılan anlaşma ile 20 ay içinde bütün İngiliz askerlerinin bölgeden çıkacağı teminatını alınmıştır. Yaklaşık 10 yıllık sürtüşme böylece sona erdirilmiştir²⁷⁰.

Sovyetler Birliği’nin bölgeye girmesi Nasır’ın kurmak istediği Arap Kolektif Güvenlik Paktı ile olmuştur. Nasır 1955’den itibaren NATO ve Varşova Paktı gibi Arap Dünya’sının içinde olduğu askeri ve ekonomik bir dayanışma paktı kurmaya karar verdiği dönemde Bağdat Paktı’nın oluşturulması ve liderliğinin de Türkiye tarafından üstlenilmesi üzerine Mısır’ın Batı Dünyasına ılımlı yaklaşımını tersine çevirmiş, kendisini Sovyetlere yakınlaştırmıştır. Nasır Sovyet kozunu hemen Batılılara karşı kullanmak istememiş ve İsrail ile Mısır arasında Gazze bölgesindeki çatışmalara karşı silahları İngiltere ve Amerika üzerinden almak istediğini söylemiştir. Görüşmeler uzadığı için Nasır’ın vazgeçeceği sırada Amerika teklifi kabule etmiş ancak peşin para ile satışın yapılabileceğini belirtmiştir. Nasır ise ödemenin mal ile olması konusunda diretince anlaşma sağlanamamış ve Mısır 27 Eylül 1955’de Nasır’ın yaptığı konuşma da Çekoslovakya ile yapılan anlaşma ile silahları bu ülkeden mal karşılığında alacağını açıklamıştır.

Batı’nın bu anlaşmaya tepkisi olağanın dışında olmuş, yalnızca İngiltere çok büyük reaksiyon göstermiştir. Amerika ve Fransa ise Nasır’ın iyice Sovyet tarafına kaymaması için tahrik edilmesine karşı çıkmıştır. Gene aynı dönemde bir başka problem Nasır ile Batı Dünyası arasında patlak vermiştir. 1953 yılından beri Nil nehri üzerine yapılması planlanan Asvan Barajı için yaklaşık bir milyar Dolar para gerekmiş, ancak bu paranın üçte biri dışarıdan yardım alınması ile tamamlanabileceği için Mısır Dünya Bankasından 240 milyon Dolar yardım istemiştir. Sovyetler Birliği ise böyle bir fırsatı kaçırmamak için 200 milyon Dolarlık yardımın 30 sene geri ödemeli ve yıllık %2 faizle pamuk ve pirinç ile geri ödemesi şeklinde öneriyi sunmuştur²⁷¹. Nasır Sovyetlerin teklifini beklemeye almış ve Dünya Bankasının cevabını beklemiştir. 1956’da prensipte teklifi kabul eden Dünya

²⁷⁰ C. J. Hurewitz, *a.g.e.*, s. 383-385.

²⁷¹ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 270-271.

Bankası ve Amerikan Hükümeti'ne karşı beklenmedik bir şekilde Amerikan Senatosu ret cevabı vermiş, bunun sebebi ise Çin Halk Cumhuriyeti ve Pekin'dir.

ABD o dönemde Çin ve Pekin'i tanıyan bütün ülkelere karşı çok sert bir tutum sergilemiş ve Mısır'ın da Çin'i tanınması ve Diplomatik ilişkiler kurmak istemesi Senatonun bu ani kararını vermesinde çok etkili olmuştur. Nasır'ın bu karara tepkisi 24 Temmuz 1956'da ülkesinin *ne Dolar ne de herhangi bir kuvvet karşısında yıkılmayacağını* söylemesi ve 26 Temmuz 1956'da da ihtilalin dördüncü yıldönümü dolayısıyla yaptığı konuşmasında İngiliz-Fransız şirketlerinin yönetiminde bulunan Süveyş Kanalı'nın millileştirileceğini açıklaması ile olmuştur²⁷². Nasır'ın Batı Dünyasına karşı tutumunda Sovyetler Birliği ellerine geçen fırsatı iyi kullanmak için Mısır'ın yanında yer almış ve kararlarını desteklediklerini belirtmişlerdir.

İngiltere ve Fransa Nasır'ın açıklamaları sonrası *kendilerince zamanın geldiğini ve artık Nasır'ın indirilmesini* söyleyerek İsrail'in de katılımı ile Mısır'a bir kompo düzenlemişlerdir. Plana göre İsrail iki koldan Mısır'a saldıracak, elbette Mısır kendini korumak için karşı taarruza geçtiği anda İngiliz ve Fransız Kuvvetleri de saldırıya katılarak Mısır'ı işgal edecek ve Süveyş'in güvenliği sağlanarak Nasır Başbakanlıktan indirilecektir. İlk bakışta kusursuz gibi görünün planda en büyük iki süper güç ve tepkileri unutulmuştur. Bir taraf ABD ve diğer taraf ise operasyonun başlatılacağı dönemde Macar ayaklanması ile uğraşan ve yardıma gelemeyeceği düşünülen Sovyetler Birliği'dir. Operasyon planlandığı gibi başlamış ve devam ederken Mısır kuvvetleri 100 ölü, 4000 esir, 100 adet tank, 300 adet top ve 1000'den fazla otomatik silahı kaybedince Sina yarımadasının kontrolü İsrail'in eline geçmiştir. Aynı anda da İngiltere ve Fransa'nın çıkartması başlamış ve Mısır ordusu çok zor durumda kalarak son çare olarak Süveyş'ten geçen gemileri batırmak zorunda kalmıştır. Bu sayede kanal trafiğe tıkanmış ve büyük bir kriz ortaya çıkmıştır.

Dönemin Sovyet Başkanı Bulganin hem İngiltere hem de Fransa'ya mektuplar yazarak; *savaşın bitirilmesini aksi takdirde yeni bir Dünya Savaşından Sovyet Devletinin korkmayacağını* söylemiştir. İngiltere ve Fransa planlarında yanılmış, Sovyetler Birliği ayaklanmayı kısa sürede bastırılmış ve Mısır'ın imdadına yetişmiştir. Bulganin aynı mektuptan ABD Başkanı Eisenhower'a de göndermiş ve ortak bir kuvvet ile Mısır'daki durumun kontrol altına alınmasını teklif etmiştir. Ancak ABD bu teklife sıcak bakmamış

²⁷² Oral Sander, *a.g.e*, s. 271.

ve Sovyetlerin asker göndermesi durumunda gereken karşı tedbirlerin alınacağını belirtmiştir. Mısır üzerinde İngiltere, Fransa ve İsrail operasyona devam ederken ABD'yi atlattıklarını düşünmüşler ve savaşın büyümesi, karşılıklı tehditlerin yaşanması sonucunda ABD'nin bu devletlere tepkisi ağır olmuştur. Derhal birliklerin Mısır'dan çekilmelerini isteyen ABD karşısında dayanamayan ve bütün birliklerin Mısır topraklarından tamamen çekilmesiyle 1957 yılında Süveyş Kanalı yeniden hizmete girmiştir²⁷³.

Süveyş meselesine tarihsel altyapısından başlayarak derinlemesine incelenmesinin sebebi, Batılı devletlerin uzun zaman sonra diplomasi alanında yaptıkları hatanın bedelini anlatabilmektir. Süveyş krizini iyi yönetemeyen ABD, İngiltere ve Fransa bölgedeki halkın ve devletlerin isteklerine kulak tıkayarak kendi istediklerini dayatmaları sonucunda, Orta Doğu'ya hiç istemedikleri Sovyet yayılmasını kendi elleri ile sağlamışlardır. Daha önce Türkiye'nin dış meselesinde ve Bağdat Paktı bölümünde değinilen Orta Doğu'da askeri ve ekonomik işbirliği ve liderliği konusundaki direktmeleri, Mısır'da başarılı bir askeri darbe sonrasında bu ülkenin yaşanan olaylardan sonra kendi tutumları ile nasıl ellerinden kaydığını izlemek zorunda kalmışlardır. Nasır liderliğindeki askeri darbe başarılı olmuş ve Batı Dünyası ile ılımlı ilişkiler kurmaya çalıştığı sırada Mısır'ın kendi ayakları üzerinde durmasına hırçınca karşı çıkan Batılı devletlerin aksine Sovyetler Birliği tam tersi yönde tutum sergilemiştir. Sovyetler Birliği hem askeri hem maddi yardımları ile Mısır'ı İngiliz, Fransız ve İsrail'in işgalinden kurtardığı gibi Batılı Devletlerin yanlış stratejileri sonrasında vermiş oldukları destekler neticesinde bölgede kahraman ilan edilmiştir.

11.4. Eisenhower Doktrini ve Etkileri

Eisenhower Doktrini, yaklaşık 10 yıl önce ilan edilen Truman Doktrininin devamı niteliğinde ve Arap bölgesi için düşünülmüştür. Ancak ilan edilişi ile birlikte takip eden yıllarda yaşanan gelişmeler Truman Doktrini kadar etkili olamamıştır. Bunun en önemli sebebi ise yıllar içerisinde zorunlu olarak Arap bölgesinden çekilmiş olan İngiltere ve Fransa'nın yarattığı boşluğu, Stalin'in ölümü üzerine dış politikada Stalin'e taban tabana zıt bir politika izleyen Sovyetler Birliği'nin doldurmasıdır. Stalin ölümüne kadar *bizden olmayan düşmanımızdır* felsefesi ile diğer devletlere düşmanca ve son derece katı bir politika ile 1950'lerin geçmişe göre daha modern ve ılımlı olan dünyasında çokça düşman

²⁷³ Dwight D. Eisenhower, *Waging Peace 1965-1961*, Doubleday Company, Garden City 1965, s. 20-25, Oral Sander, *a.g.e.*, s. 270-273, Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 499-501.

kazanmıştır. Ancak ölümünden sonra kısa süreli iktidar mücadelesi yaşanmış Sovyetler Birliği'nin yeni liderleri, Stalin'in politikasına aykırı daha ılımlı bir yaklaşım benimseyerek dış politikada demir perdeyi kaldırmaya çalışmıştır. Özellikle Arap dünyasında yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmayarak maddi ve askeri yardımlar yapılmış bu sayede kendi prestijlerini arttırırken özellikle İngiltere, Fransa ve ABD'nin etkisi kırılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin bu bölgeye yönelmesinde ekonomik temeller yoktur. Çünkü Süveyş Kanalından geçen Rus gemileri yılda neredeyse %1 kadardır, ayrıca bölgenin yeraltı zenginliğinin başında gelen petrolde Sovyetlere gerekli değildir. Kendileri birçok bölgeye petrol ihracatı yapmakta ve Arap bölgesine yönelmelerinde maddi bir çıkar amacıyla değildir, yalnızca politik bir işbirliği öngörülmüştür. Batı dünyası ise ABD ve İngiltere dışında kendi petrolünü dışarıdan alan ve Süveyş Kanalından yüksek miktarda gemi geçişi nedeniyle bölgeye ekonomik çıkarlardan hükmetme çabası içindedirler. Hal böyle olduğu için hem politik hem askeri anlamda daha hırçın davranmışlar ve bölgenin ellerinden çıkmasına engel olmak yerine kendi elleri ile Sovyetlere itmişlerdir. ABD ise Sovyetler Birliği ile yaşadıkları Soğuk Savaş sürecinde bir başka bölgeyi de komünizm etkisine bırakmamak için bir takım tedbirler almış ve İngiltere ile Fransa'nın bozdukları düzeni yeniden kendi lehinde kurabilmek için ilk adımda Eisenhower Doktrinini oluşturulmuştur.

Başkan Eisenhower, Arap bölgesi için ya ikili münasebetler ya da çoklu anlaşmalar ile olası komünizm tehlikesini anlatabilmek için oluşturduğu projeyi, 5 Ocak 1957'de Amerikan Kongresine göndermiş ve durum açıklandıktan sonra yetki olarak şunları talep etmiştir;

- ❖ *Bağımsızlıklarını korumak için ekonomik kalkınma çabası içine giren Orta Doğu ülkelerine ekonomik yardım yapmak,*
- ❖ *Bunlardan isteyen ülkelere askeri yardım yapmak,*
- ❖ *Bu ülkelerin istemeleri şartıyla, milletlerarası komünizm kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek açık silahlı saldırılar karşısında Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması.*

Kongreye gönderilen bu talepler üç yıllık bir dönemi kapsamakla birlikte ek olarak her yıl kendi namına 200 milyon Dolarlık yardım içinde izin istemiştir. Konseyde ciddi

tartışmalar sonucunda oy çoğunluğu ile 30 Ocak 1957'de kabul edilen Doktrin, 5 Mart'ta da Konsey'de kabule dilerek yürürlüğe girmiştir²⁷⁴.

Eisenhower Doktrini Truman Doktrininin devamı niteliğindedir, ancak etkileri ve kapsamı bakımdan daha geniş bölgeyi ve askeri yardımları da içermektedir. Truman Doktrini gene aynı bölgeye maddi yardım için oluşturulmuş ancak sadece Türkiye ve Yunanistan yararlanmıştır. Eisenhower Doktrini ise maddelerine bakıldığında maddi yardımın öncelik olarak alınmadığı görülmektedir ve askeri yardımı ön planda tutmaktadır. Ayrıca bu maddeler ile kendisini komünizm tehdidi altında gören ülkelere askeri destek yapılacağı maddeleri ile Sovyetler Birliği'ne de gözdağı verilmiştir. Bu doktrin Orta Doğu'da ABD ve Sovyetler Birliği ilk defa karşı karşıya getirmiştir.

Doktrini ilk olarak 6 Ocak 1958'de Lübnan kabul etmiş ve o güne kadar uyguladığı tarafsızlık politikasından da vazgeçerek komünizm karşısında yer almıştır. Daha sonraki dönemde Pakistan, Irak, Türkiye ve Yunanistan Eisenhower Doktrinini kabul ettiklerini açıklamışlar Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail bu ülkelere katılmıştır²⁷⁵.

11.4.1. Ürdün'ün Doktrini Kabul Etmesi

Ürdün Kralı Hüseyin, Mısır ve Suriye ile birlikte Eisenhower Doktrinine karşı çıkmış, fakat kısa sürede ülkesinde yaşanan gelişmeler dolaylı karşı durduğu doktrini kabul etmek zorunda kalmıştır. 1948-1949 Arap-İsrail savaşından kaçan yaklaşık bir milyon Filistin vatandaşının yarım milyonu Ürdün'e, geriye kalanları diğer Arap ülkelerine dağılmıştır. Fakat Ürdün'ü özel kılan ise sığınan Filistin vatandaşlarının çoğu Nasır yanlısı olmaları ve büyük bir inançla ülkelerini Mısır yardımı ile yeniden kendilerine verileceğine inanmış olmalarıdır. 1956 tarihli Ürdün genel seçimlerinde Nasır'ı destekleyenlerin de oyları ile Başbakanlığa seçilen Nablusi, istenmese de Kral Hüseyin tarafından kabul edilmiş ancak göreve başlamasından kısa süre sonra Kral ile sürtüşmeleri ve anlaşmazlıkları başlamıştır. Nablusi Başbakan seçilmesinden bir yıl sonra Nisan 1957'de sol ideolojiye inanan Genelkurmay Başkanı Ali Abu Nuvar ile işbirliği yaparak Amman üzerine tank birlikleri sevk edeceği sırada Kral Hüseyin, ABD'nin ve Suudi Arabistan'ın da desteğini alarak Nablusi'nin eylemini durdurmuş ve kendisini Başbakanlıktan almıştır.

²⁷⁴ Samuel Shepard Jones, Denys Peter Myers, *Documents on American Foreign Relations*, Council of Foreign Relations, Boston 1962, s. 195-198.

²⁷⁵ Dwight D. Eisenhower, *a.g.e.*, s. 119.

Nablusi'nin görevden alınmasından üç gün sonra, 13 Nisan 1957'de Krala bağlı kuvvetler ve solcu askeri birlikler arasında Zerka'da çatışma çıkmış ve güçlükle bastırılabilmiştir. 24 Nisan'da grevler, ayaklanmalar ile Ürdün'ün iç karışıklığı en üst seviye de iken Kral Hüseyin radyo aracılığı ile dolaylı olarak Eisenhower Doktrini kabul ettiğini şu sözlerle açıklamıştır; *yaşanan gelişmeler göstermiştir ki milletlerarası komünizm ve onun taraftarları olaylara sebebiyet vermiştir*. Böylece Hüseyin ABD'nin desteğini kabul etmiş, Irak ve Suudi Arabistan'da Kral'dan yana olduklarını beyan etmişlerdir. Amerika 10 milyon Dolarlık ekonomik yardımı Nisan sonunda göndermiş ve takip eden aylarda askeri yardımda yapılmıştır²⁷⁶.

11.4.2. Suriye Meselesi

1957 yılı itibariyle Suriye, Sovyetler Birliği'nden maddi ve askeri destek almaktadır. Özellikle silah satın alan Suriye Hükümetine karşı ABD iktidarı devirme planları yapmıştır. Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Arap ülkelerinde *darbeci* olarak tanınmış ve İstanbul ile Beyrut'u ziyaret ederek yeni hedefini açıktan belirtmiştir. Ayrıca ABD, Suriye'ye komşu olan ve çatışma halindeki bütün devletlere özellikle de Ürdün'e ciddi silah yardımları yapmıştır. Son olarak Suriye'ye karşı alınan tavırda Amerikan Akdeniz Deniz gücü 6. Filo Suriye açıklarına sık sık gelmiş ve tehdit etmeye başlamıştır. Suriye ise Sovyet yanlısı tavrından geri adım atmamış ve Arap ülkelerinin Suriye bize tehdit oluşturmuyor açıklamaları sonrasında Eisenhower Doktrini Suriye için uygulanma ihtimali daha başında ortadan kalkmıştır. ABD şartları daha fazla zorlayamayacağını gördüğü için tavrında yumuşama göstermiş ve geri adım atmak zorunda kalmış, Eisenhower Doktrini ilk ciddi sınavında önemli yara almış, amacına ulaşamamıştır²⁷⁷.

11.4.3. Lübnan Buhranı

Suriye meselesinin yatışmasının ardından Arap Bölgesinde bu sefer de Lübnan'da karışıklık yaşanmış, 1957 Haziranında yapılan genel seçimler sonrasında 1958 İlkbaharında sorun patlak vermiştir. Genel seçimlerde Cumhurbaşkanı Camille Chamoun hile yapmış, bu sayede hem Eisenhower Doktrinini Lübnan'da uygulamayı hem de bir sonraki yıl süresi dolacak olan Cumhurbaşkanlığını uzatabilecek milletvekillerinin parlamentoya girişini sağlamıştır. Ayrıca kendisine muhaliflerin de en önde gelen isimleri

²⁷⁶ Dwight D. Eisenhower, *a.g.e*, s. 195-196.

²⁷⁷ Oral Sander, *a.g.e*, s. 277.

seçimlere alınmayarak muhalefet kontrol altına alınmış, neredeyse yok edilmiştir. Lübnan'ın sosyal yapısı yaşanan gelişmelere aykırıdır, çünkü halkın yarısı Müslüman diğer yarısı Hıristiyan'dır ve Müslüman olan kesim Nasır taraftarı ve Eisenhower Doktrinine karşı bir tutum almıştır.

Lübnan halkı seçimler sonrasında Cumhurbaşkanına olan tavrını değiştirmiş, toplumsal bölünme daha da belirginleşmiştir. 8 Mayıs 1958'de muhalefet yanlısı bir gazetecinin öldürülmesi Lübnan'daki kutuplaşmış taraflarını hemen harekete geçirmiş, muhalefet yanlıları gazetecinin ölümü iktidar tarafından yapıldığını iddia ederek Beyrut ve Trablus'ta grevler başlatmıştır. Kısa sürede grevler bir ayaklanmaya dönüşmüş ve Amerikan aleyhinde eylemler yapılmıştır. 13 Mayıs günü Cumhurbaşkanı İngiltere, Fransa ve ABD'ye başvurarak yardım talebinde bulunmuş ve eylemin özellikle Suriye destekli olduğunu iddia ederek gerekenin yapılmasını istemiştir. Amerikan Senatosunda yardımın yapılıp yapılmayacağı ve ne şekilde olacağı tartışılırken Irak'ta 14 Temmuz 1958'de General Kasım tarafından yapılan darbe ile Kral Naibi, Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said Paşanın öldürülmesi sonrasında monarşinin yıkılması, ABD'yi hemen harekete geçirmiştir. Senato tartışmaları hemen sonlandırmış ve Irak askeri darbesi sonucunda tehlikeye giren Bağdat Paktı'ndan sonra birde Lübnan'da benzer olayların yaşanmaması için 15 Temmuz 1958'den itibaren Lübnan'a asker çıkartma kararı alınmıştır. ABD'nin de isteği ve Irak gelişmelerinin de neticesinde Cumhurbaşkanı Chamoun görev süresini uzatmaktan vazgeçerek, 31 Temmuz 1958 tarihinde Genelkurmay Başkanı Şahab'ı yerine getirmiştir. Asker dört aylık süreçte sessiz ve tarafsız kalmış, ancak durumun bir iç savaşa gitmesine de izin vermemiştir. Böylece Cumhurbaşkanlığına geçen General, Temmuz sonunda hadiseleri yatıştırmış, ülkede sükûneti sağlamıştır²⁷⁸.

1954-1959 yılları arasında Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler daha önceki bölümde anlatılan Soğuk Savaş'ın Avrupa üzerindeki hakimiyet kavgasını yeniden alevlendirmiştir. Stalin'in ölümü üzerine yönetim değişikliği geçiren Sovyetler Birliği, Dış Politikasında da değişim göstermiş ve 1960 yılına kadar Doğu Blok'undaki ayaklanmaları bastırma süreciyle birlikte Orta Doğu'ya da yönelmiştir. ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin ekonomik çıkarlarının aksine Sovyetlerin Arap bölgesinden siyasi beklentileri olması çok önemli bir gerçeği ortaya koymuştur. Özellikle Mısır krizinde gerekirse yeni bir dünya

²⁷⁸Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 510-511.

savaşı çıkartırız diyebilecek kadar ileri giden Sovyet Hükümeti, yaşanan diğer gelişmelerde bu kadar hırçın davranmamış, yeterli gördükleri düzeyde destek oldukları meselelerden anlaşıldığı üzere Sovyetler Birliği'nin Avrupa ve Uzak Doğu kadar Orta Doğu'ya sahip çıkma arzusu bulunmamaktadır. ABD ise Sovyetlerin aksine bölgeye asker çıkartmanın dışında ekonomik yardımda yaparak İngiltere ve Fransa'nın hareket tarzına aykırı biçimde Arap Bölgesine ne kadar ihtiyaç duyduğunu ve kontrol altında tutabilmek amacı ile neleri göze aldığını göstermiştir. İngiltere ve Fransa bölgeye sahip olabilmek arzusu ile uyguladıkları planlardan sonra bölgenin hâkimiyetini ve prestijini Sovyetler Birliğine geçirmişlerdir. ABD ise bu durumu düzeltebilmek için oluşturduğu Eisenhower Doktrini ile istediğini alamamıştır. Bölgenin kontrolü bir süre daha Sovyet-Mısır- Suriye ekseninde devam etmiş, ayrıca Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin Güney bölgesine bu kadar yakınlaşması, Türkiye'yi Batı'ya daha da yakınlaştırmıştır. Güvenlik tehdidinden dolayı kendini rahat hissetmeyen Türk Hükümeti NATO ve Batı Dünyası ile ilişkilerini daha da sağlamlaştırmak için çaba göstermiştir. ABD ise Türkiye'ye 1958 yılı içerisinde birçok füze rampası ve füze kalkanları yerleştirmiş, bu sayede bölge koruma altına alınmış, birliktelik sağlamlaştırılmıştır.

Yaşanan gelişmelere Arap devletleri yönünden bakacak olursak, altı yıl içerisinde olanlar göstermiştir ki, eğer bir dayanışma, ekonomik kalkınma ve askeri bir örgüt kurulmak isteniyor ise bunu dış yardım beklemeden kendileri öz kaynakları ile başarmaları gerekmektedir. Batı Dünyası bölgenin doğal zenginlikleri ve Süveyş Kanalı'nın hakimiyetini isterken, Doğu Blok'u ise siyasi amaçlar doğrultusunda Soğuk Savaşın Orta Doğudaki hakimi olmak amacındadır. İki tarafta kendi çıkarları için girdikleri Orta Doğu'dan bugün bile çekilmiş değildirler. Günümüzde Sovyetler Birliği yerine Rusya Devleti olmasına ve eski politik temasları olamamasına rağmen, bölgeyle bağlarını tamamen koparmamıştır. ABD ise bildiği gibi Irak, Suriye, Mısır, Lübnan, Filistin, Libya, Fas gibi Kuzey Afrika'nın ve Müslüman toprakların önde gelen ülkelerinde hem askeri hem siyasi darbeler ile liderlerini değiştirmiş, bölgenin tek hâkimi görünümündedir.

12. NATO VE VARŞOVA PAKTİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Önceki bölümlerde hem NATO hem de Varşova Paktı ile ilgili kuruluş, amaç ve nitelikleri anlatılmış, çalışmanın konusu kapsamında 1949-1959 yıllarını içine alan Avrupa, Uzak Doğu ve Orta Doğu’da yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Bu bölümde ise çalışma biraz daha detaylandırılarak beş başlık altında incelenecektir. Sovyetler Birliği’nin İkinci Dünya Savaşından güçlenerek çıkması ve Hitler Almanya’sının yenilmesi sonucunda Avrupa’da oluşan boşluğu doldurması ve yayılcı politikaları Batılı devletlerin birçok ekonomik ve askeri tedbirler denenmesine yol açmış ancak Atlantik’in öbür ucundaki bir diğer süper güç ABD olmadan Sovyet emperyalizmine ve komünizme karşı koyamayacaklarını anlamışlardır. İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Avusturya, Macaristan, Polonya, Danimarka, Norveç, Finlandiya, İspanya gibi devletler 30 yıl içinde iki önemli dünya savaşı ve ekonomik kriz geçirmişlerdir. Bu yaşananların sonucunda insan gücü, ekonomik ve doğal kaynak bakımından sıkıntıya girmişler, Sovyetler Birliği’nin yayılmasına çaresiz kalmışlardır. İkinci Dünya Savaşında yaklaşık sivil-asker kaybı 23 milyon olmasına rağmen işgal bölgeleri, doğal kaynak coğrafyasının geniş olması ve komünizmin hızlı ve ağır sanayi gücü nedeniyle kısa sürede toparlanan Sovyetler Birliği özellikle Avrupa’da durdurulması gereken bir tehdit haline gelmiştir.

Bu amaçla Brüksel Antlaşmasının taraftarları ile Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Norveç, Portekiz ve İzlanda, Washington’da bir araya gelerek NATO veya Kuzey Atlantik İttifakını 4 Nisan 1949’da kurmuşlardır. NATO’nun kurulmasından sonra Avrupa’da biraz rahatlayan Batılı devletler, Marshall yardımı ile ekonomilerini de düzeltmeye başlamışlar ve savaş sonrasında devam eden fırtına biraz dindirilebilmiş hatta ekonomik ve askeri yardımlar ile Sovyetler Birliği’nin yayılmasına engel olunmaya başlanmıştır. Truman Doktrini ile Yunanistan ve Türkiye Sovyet tehditlerine karşı koruma altına alınmış, NATO’nun kuruluşundan yaklaşık üç yıl sonrada 18 Şubat 1952’de Türkiye, Yunanistan ile eş zamanlı olarak üyeliğe kabul edilmiştir. NATO bu üyelikler ile hem kapsamını hem de coğrafi olarak Sovyetler Birliği’nin yayılmasını engellemeye çalışmış, aleyhinde bozulan dengeleri lehine çevirebilmiştir²⁷⁹.

Sovyetler Birliği, 1953 yılında Stalin’in ölmesi üzerine dış ve iç politikada ciddi değişiklikler yaparak *yalnızlaşma ve bizden olmayan düşmandır* gibi anlayışlardan

²⁷⁹<http://www.nato.int/docu/review/2012/Turkey-Greece/Greece-60-years-NATO/TR/index.htm>

tamamen uzaklaşarak, Kruşçev'in önce Komünist Parti sonra da Sovyetler Devlet başkanlığını elde etmesi ile Stalin'in katı ve uzlaşmaz politikasından çok uzak bir görüntü sergilemiştir. Uzak Doğu'da ve Orta Doğu'da olumlu girişimler yapılırken, 1953-1961 yılları arasında Doğu Blok'u ülkelerinde yaşanan ayaklanmalar bastırılmış, NATO'nun da karşısında durabilecek bir kuruluş olarak 14 Mayıs 1954'de Varşova'da Arnavutluk, Alman Halk Cumhuriyeti, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya'nın katılımı ile *Anti-ANTO veya Varşova Paktı* imzalanmıştır.

12.1. Amaçları

12.1.1. NATO'nun Kuruluş Amacı

NATO, Sovyet tehdidine karşı kurulmuş bir savunma örgütü olup, birçok kereler amaçları ve yapısı değişmesine rağmen varlığını sürdürmektedir. Değişen dünya düzeni ve bu düzene adapte olabilmek, var olabilmek amacıyla güvenlik, strateji, yapısal birçok değişikliğe uğrayan NATO, 1949 yılında temel amaç olarak Avrupa'da Hitler Almanya'sının bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışan ve daha da ileri giden Sovyetler Birliği ve güdümündeki devletlere karşı Batılı devletler tarafından kurulmuştur.

NATO veya Kuzey Atlantik Organizasyonu, anlaşmaya imza koyan bütün devletlerin en geniş kapsamda işbirliğini hedeflemektedir. Anlaşma sadece saldırıyı önlemeyi veya saldırı olursa, onu püskürtmeyi amaçlamış bir oluşum değil aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda ortak hareket edebilmek ve devamlılığı hedeflemiştir. Üye olan bütün devletler Birleşmiş Milletler yasasına uygun olarak barış ve milletlerarası güvenliği korumayı ve ayrıca Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın artırılmasına, geliştirilmesine ve korunmasına taahhüt vermişlerdir.

Taraflar antlaşmanın giriş bölümünde BM antlaşmasının amaç ve ilkelerine olan inançlarını bütün uluslar ve hükümetlerle barış içinde yasama arzularını tekrarlamaktadırlar. Halklarının demokrasi ilkelerine, kişisel özgürlük ve hukukun üstünlüğüne, ortak miras ve kültürlerini korunmasına kararlı oldukları belirtilmektedir. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahı geliştirmeye çalışacaklarını, savunma, barış ve güvenliklerini korumak için birlikte hareket edecekleri konusunda kararlı olduklarını açıklamaktadırlar. Antlaşmaya göre, taraflar kendilerinin karışabilecekleri uluslararası nitelikteki uyuşmazlıkları BM Antlaşması'nda belirtildiği üzere, barışçı yöntemlerle

çözümlemeye ve uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmamayı veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamayı kabul etmektedirler. Antlaşmanın 4.maddesine göre taraflar, içlerinden herhangi birisinin görüşüne göre; her hangi birisinin ülke bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı veya güvenliği tehdit edildiğinde karşılıklı görüş alışverişinde bulunacaklardır²⁸⁰.

12.1.2. Varşova Pakı'nın Kuruluş Amacı

Varşova Pakı'nın kuruluş nedenleri arasında Batı Almanya'nın NATO üyeliğine kabul edilmesi ve takip eden olayların neticesinde ortaya çıkmış olması görünse de önceki bölümlerde Varşova Pakı hakkındaki tarihi alt yapı incelenmiştir. 1955 yılında kurulması bir hazırlık dönemi ve yapılandırılma sürecinden geçtiğine işaretir, ayrıca Varşova Pakı'nın maddeleri incelendiği zaman NATO'nun kuruluş maddelerine benzerlikler olduğu gibi tamamen zıtlıklar görülmektedir. Bu benzerlikler uluslararası güvenliğin korunması ve Birleşmiş Milletler yasalarına uyumluluğu gösterirken, zıtlıklar ise Anti NATO organizasyonu olduğunun işaretidir.

Organizasyonun asıl amacı ise NATO'ya karşı komünizm ile idare edilen devletlerin koruma altına alınarak ekonomik, siyasi, askeri ve coğrafi olarak bir bütünlük sağlanması ve tıpkı NATO'nun hedeflerinde olduğu gibi istikrarlı bir dayanışma içine alınmalarını sağlamaktır. Sosyalist ülkeleri böyle bir oluşuma sevk eden asıl neden; sosyalist ülkelere ve sosyalizmin yayılmasına karşı 1949'da kurulan NATO'nun, askeri etkinliklerini artırması ve silahlanmaya hız vermesidir. Birliğin kuruluşuna ilişkin ilk adım, 29 Kasım-2 Aralık 1954 tarihleri arasında sekiz sosyalist ülkenin katılımıyla, ortak güvenliğin ve barışın korunması konusunda Moskova'da düzenlenen konferanstır. Varşova Pakı, Londra ve Paris Antlaşmaları ile Federal Almanya'nın NATO'ya girmesi ve NATO'ya bağlı olarak Batı Avrupa Birliği'nin kurulmasıyla Avrupa'da doğan ve giderek artan savaş tehlikesine karşı biçimlenmiş ve Pakt kurucularına göre bu gelişmeler, barışsever devletlerin güvenliği bakımından bir tehdit oluşturmuş ve savunma sağlayıcı karşı önlemlerin alınmasını gerekmiştir.

Varşova Pakı'nı NATO'dan ayıran iki önemli özellik vardır. Bunlardan ilki NATO, Sovyet tehdidine karşı Batılı devletlerin getirdiği nihai çözüm gibi görünürken Varşova Pakı ise NATO'ya karşı kurulmuş bir organizasyondur. Diğer önemli fark ise

²⁸⁰ Lodr Ismay, *NATO, The First Five Yeras 1949-1954*, Bosch, Utrecht 1956, s. 3-4.

devletlerin paktlar içerisindeki serbestliği ve askeri teknolojidir. NATO, ABD ve İngiltere'nin teknolojik avantajlarının da katkıları ile kısa süre nükleer güç bakımında Sovyetler Birliğine bir tehdit oluşturmuş ve yeni Hidrojen bombalarını denemeye başlamıştır. Buna karşın ilk nükleer güç denemesini 1949 yılında yapan Sovyetler Birliği, konvansiyonel kara silahları bakımından NATO'ya göre çok üstün durumdadır. Bu hal tarzında güçlü bir askeri teşkilat kurması gereken Sovyet hükümeti hazırlıklarını tamamladığı dönemde Paris ve Londra Anlaşmaları ile Federal Almanya'nın da NATO'ya üye yapılması sonucunda çalışmalarına hız vermiş ve kısa sürede Varşova Paktı'nı oluşturmuştur. NATO, askeri bir teşkilat olmasına rağmen asıl kuruluş amacı savunmadır. Üstelik politik bir ittifak olup, Varşova Paktı ile bu noktada çelişmektedir. Sovyetler Birliği, komünist sistemle idare edilen devletleri bir araya getirmiş ve önceliği güçlü bir askeri düzen olan teşkilatı oluşturmuştur. Ayrıca NATO üyeleri kendi içişlerinde bağımsız iken, Varşova Paktı devletleri hükümet ve partileri ile özellikle dış ilişkilerde Moskova'ya tam bağımlıdırlar²⁸¹.

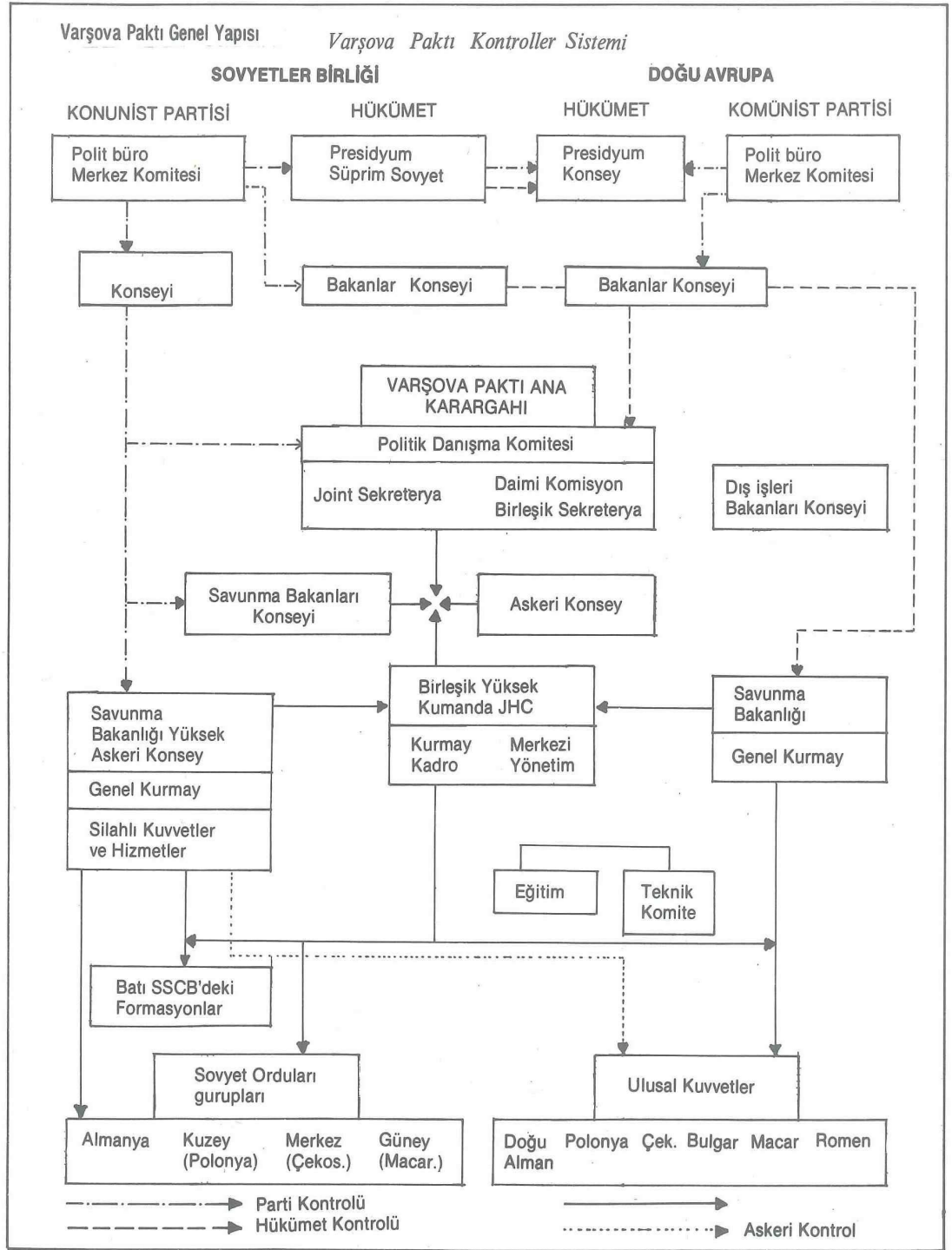
12.2. Siyasal Yapıları

Avrupa da dâhil olmak üzere Dünya'nın siyasî yapısı Asya'dan ve Pasifik ötesinden inşa edilip yönetilmeye başladığı dönemde NATO ve Varşova Paktları ortaya çıkmıştır. Ülkelerin yönetim şekilleri, hukuk anlayışları, bireysel hak ve özgürlükleri, inanç ve değerleri, kültürel dokuları, ya kapitalist ideolojinin temsilcisi ve NATO'nun lideri konumundaki ABD ya da komünist ideolojinin temsilcisi ve Varşova Paktı'nın lideri SSCB tarafından belirlenmeye başlanmıştır. ABD özgürlüğün temsilcisi olarak özellikle demokrasi ve hukukun üstünlüğünü hep savunmuş ve Batı Avrupa da dâhil hükmetmek istediği devletlerde kişi hak ve özgürlüklerinin korunmasını birinci derecede ön plana çıkarmıştır. Bunun içinde kendisiyle ilişki kuran askeri ve ekonomik yardım alan ülkelerde demokrasiyi yerleştirmeyi birinci vazife olarak görmüştür.

ABD, dünyada demokrasinin hâkim olmasını sağlamayı yeni kurduğu dünya düzeninin en vazgeçilmezi olarak görmüştür. İkinci Büyük Savaş öncesi Avrupa'daki Hitler, Mussoloni, Franko isimleriyle özdeşleşmiş olan tek adam diktatörlüklerine son verilmiş ve onun yerine çok partili demokratik düzenler oluşması şiddetle desteklenmiştir. Basın yayın

²⁸¹ *Birleşmiş Milletler, NATO ve Varşova Paktı*, a.g.e, s. 137-139, Vajtech Mastany and Malcolm Byrne, *An Inside History Of The Warsaw Pact 1955-1991*, CEU Press, Zurich 2005, s. 4-5.

özgürlüğü bu yapının kurulmasında temeli oluşturmuştur. Çok farklı fikirlerin yazılıp çizilmesi, eleştirinin yapılması ve bütün bunların hukuk güvencesine alınması toplumsal değişimin önemli projeleri arasında yer almıştır.

Şekil 1: Varşova Paktı'nın Siyasi Yapısı²⁸²

Sovyetler Birliği de dünyanın siyasi yapısına kendi ideolojik sistemi olan komünizmi hâkim kılmayı dış politikasının en önemli hedefi olarak göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası bunun ilk uygulamalarını Doğu Avrupa ülkelerinde gerçekleştirmiş,

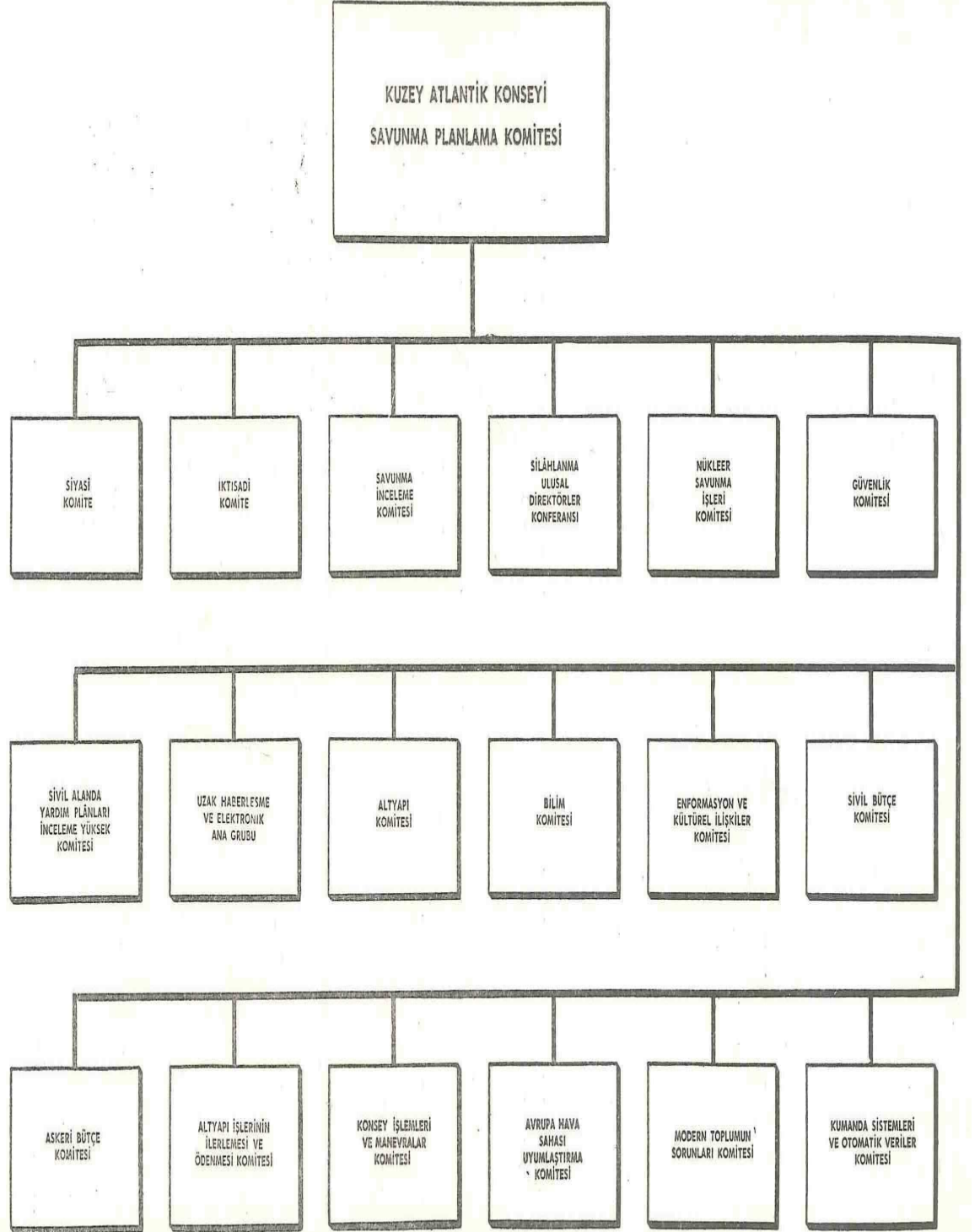
²⁸² Yılmaz Usluer, *M5 Savunma ve Silah Sistemleri*, Tıglat Matbaacılık, İstanbul 1985, Sayı 20, s. 45.

sonrada bütün dünyada bunun gerçekleştirmek için çaba sarf etmiştir. Sovyetler Birliği, ABD'nin kurmak istediği liberal, demokratik düzene karşı totaliter komünist düzenin savunucu olmuş ve devamını sağlayabilmek için çabalamıştır. Sovyetler Birliği savunduğu dünya siyasi düzenini yaşatabilmek için kendine üç bölgeyi hedef seçmiş, bunlar; Avrupa, Ortadoğu, Uzakdoğu ve bölgeleri olmuştur.

ABD'nin ortaya koyduğu doktrinler ve bunlara bağlı politikalar karşısında endişeye kapılan Sovyetler Birliği yukarıda sözü elden temel hedeflerini gerçekleştirmek için kendine bağlı ülkelerdeki bağlarını daha kuvvetli hale getirmek ve uluslararası komünist faaliyetleri daha iyi yapmak ve tek bir merkezden yönetmek için kendine göre tedbirler almıştır. Bu amaçla 5 Ekim 1947'de Fransa, İtalya, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya komünist parti liderlerinin katıldığı toplantıda Cominform'un kurulduğu ilan edilmiştir. Yayınlanan belgelerde, yapılan konuşma ve verilen demeçlerde ABD'ye, Truman Doktrinine, Marshall Planlarına eleştirel yaklaşılması, amaçlarını açıkça ortaya koymuştur. Kurulan milletlerarası komünizm teşkilatının amaçları arasında; *İşçilerin tek vatanı olan Sovyetler Birliği'nin savunulması, ABD tarafından savunulan emperyalizme karşı mücadele ve bütün dünyayı kapsayacak bir Sovyetler Cumhuriyeti'nin kurulması* temel amaçları olmuştur²⁸³.

²⁸³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 420-422.

KONSEY'İN BAŞLICA KOMİTELERİ

Şekil 2: NATO'NUN Siyasi Yapısı²⁸⁴

²⁸⁴NATO, *Bilgiler ve Belgeler*, a.g.e, s. 174.

Bu siyasi amaçları gerçekleştirmek için Sovyetler Birliği hedeflediği Avrupa, Ortadoğu, Uzakdoğu ülkelerinde çalışan işçi nüfusunun haklarını savunmak adına işçi hareketlerini desteklemiş, mevcut devlet yönetimlerine karşı kışkırtıcı hareketlerde bulunmuş, komünizmi ihraç etmek için özellikle fakirliği ve geri kalmışlığı politik malzeme olarak kullanmıştır. ABD ve diğer Batı Avrupa ülkelerinin hâkimiyetleri altındaki sömürgelerin bağımsızlık hareketleri desteklenmiştir. Ciddi bir kapitalizm, emperyalizm ve din düşmanlığı yapılarak dünyada komünist ideolojinin hâkim olduğu büyük bir Sovyet Cumhuriyeti şemsiyesi oluşturmanın mücadelesini vermiştir.

Her iki devlette ülkelere ve milletlere siyasi rejimlerinin ihracını kolaylaştırmak için ekonomik ve askerî güçlerini bunlara bağlı imkânlarını kullanmışlardır. Her iki devlet ve organizasyonda diğerini kötü, acımasız ve işgalci olarak göstererek kendini kurtarıcı olarak sunmuştur. Biri demokrasi, özgürlük, zenginlik vaat ederken diğeri eşitlik, ezilmişlerin sesi olma, hakça paylaşım, sermaye sınıfına son vermeyi ve devletin haricinde hiçbir şeyin güç olmayacağı bir düzeni vaat etmiştir. Böylece dünya devletleri ABD ve Sovyetler Birliği'nin siyasi rejimlerinin, ekonomik düzenlerinin, askeri güçlerinin yerleştirilmeye çalışıldığı bir arenaya dönmüştür.

Her bir ülke ve onun vatandaşları, uzun yıllar sonra ancak nasıl ve neden kimi tercih ettiğini anlayabilmiştir. Büyük savaş sonrası ülkelerin içinde buldukları kötü durum ve kaçınılmaz olan ABD ve Sovyet baskıları, kendilerinin onlarca yıl sürmüş siyasi rejimlerinin tercihlerindeki en büyük sebep olmuştur. Dünyada komünizm ve kapitalizmin siyasi hâkimiyet mücadelesi soğuk savaşın en acımasız yüzünü oluşturmuş, bu mücadele NATO ve Varşova Paktı gibi kurumlarla meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. ABD ve Sovyetler tarafında fikir ve ideolojik kamplaşmalar çok bilimsel ve ciddi planlamalarla ülkelere inşa edilmiş ve devreye sokulmuş, diğer devletler kendi siyasi rejimini bu şartlar içerisinde oluşturmaya çalışmıştır²⁸⁵.

12.3. Askeri Yapıları

İkinci Dünya Savaşından sonra ABD, Sovyet tehdidine karşı güçlü bir savunma gücü oluşturmanın planlarını hazırlamaya başlamış, bu amaçla önce kendi sahip olduğu askeri teknik araç ve gereçlerle tehdit altında olan devletlere yardım etmiş, daha sonraki aşamada ülkelerle ortak bir askeri teşkilat kurmuştur. ABD Başkanı Truman tarafından 12

²⁸⁵ Cemal Acar, *a.g.e*, s. 126-128.

Mart 1947'de Kongreye sunulan, Sovyet tehdidi altında olan özgürlüklerini korumaya çalışan ülkelere askeri ve ekonomik yardım yapmayı amaçlayan teklif, ilk adımın atılmasına önyak olmuştur. Bu teklif kabul edilmiş hatta Truman, Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapması için kendisine yetki verilmesini istemiştir. Truman Doktrini ile ABD dış politikasında meydana gelen bu köklü değişlikle yeni bir bloğun kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. ABD böylece iki bloklu bir dünyanın oluştuğunu ve ABD-Sovyetler Birliği soğuk savaş mücadelesinin başladığını açıkça ortaya koymuştur. Bu askeri yardım paketiyle ABD, bir taraftan askeri yardım yapacağı ülkeleri Sovyetlere karşı güçlendirirken aynı zamanda yardımda bulunduğu ülkeleri kendi yanına çekmeye başlamış, diğer taraftan da savaş dolayısıyla yığılmış olduğu askeri malzemenin taşınması yükünden kurtulmuştur²⁸⁶.

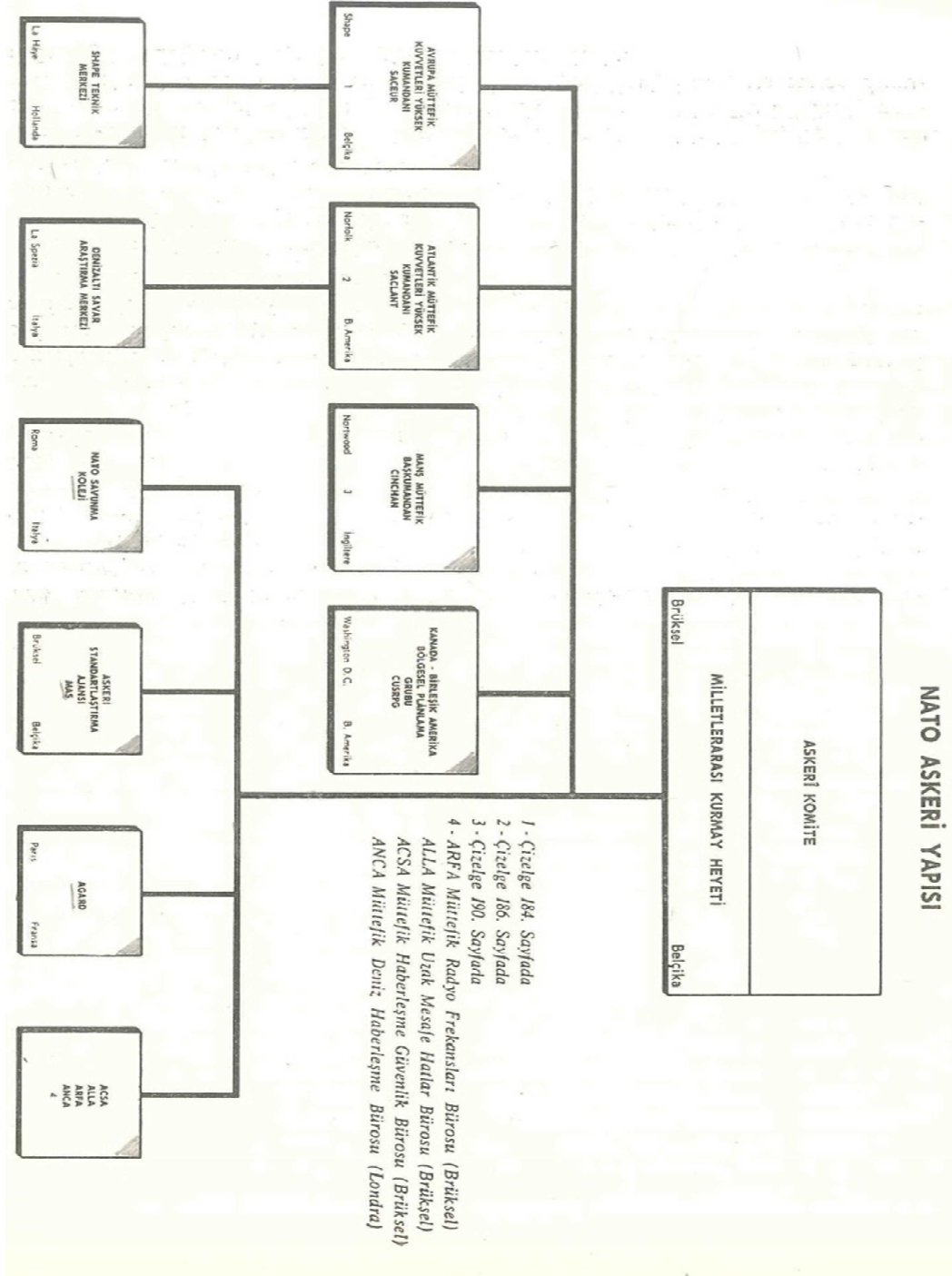
Özellikle İkinci Dünya Savaşında Fransa, Belçika ve Polonya'nın işgalinde uygulanan *Yıldırım Savaşı* Batılı Devletlerin savaş sonrası askeri düşüncesini temelden değiştirmiştir. Hitlerin yerini alan Stalin'in Batı Avrupa'yı birkaç hafta içinde işgal edeceği kanaati güçlü bir yer edinmiş, bir taraftan değişen askeri strateji diğer taraftan ABD ve Sovyetler Birliği arasında başlayan üstünlük yarışı nedeniyle İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg 17 Mart 1948'de Bürüksel Anlaşmasını imzaladıktan sonra Eylül 1948'de Sovyetlerin olası saldırısına karşı Batı Birliği Savunma Örgütünü kurmuşlardır. Ancak bu askeri örgütün ABD desteği olmadan caydırıcılığının pek olmayacağı ortada idi. Bu süreçte ABD'nin dış politika geleneğinde önemli değişiklikler yaşanmaya devam etmiş, Monroe Doktrini gereği Avrupa işlerinden o zamana kadar uzak duran ABD, soğuk savaş gereği bu doktrinden vazgeçerek yeni bir yapılanmaya başlamıştır. ABD kongresinden senatör Vanderberg, Dış İşler Bakanlığına danışarak hazırladığı yasa teklifinde ABD'nin, ulusal güvenliğini tehlikeye düşürecek bir silahlı saldırı durumunda BM antlaşmasının 52. maddesinde yer alan bireysel veya toplu meşru savunma hakkını kullanması ve barışa katkıda bulunması önermiş, bu yasa teklifi ABD Senatosu tarafından 11 Haziran 1948'de kabul edilmiştir. Bu yasanın kabul edilmesi ile 1823'tenberi ABD'nin devam eden dış politika anlayışı temelden değişmiş ve Avrupa'yı da içine alacak bir savunma paktının önünde engel kalmamıştır. Bu yaşanan gelişmeler üzerine Bürüksel Anlaşmasının tarafları

²⁸⁶ George Mc Ghee, *a.g.e.*, s. 52-55.

ile ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington'da bir araya gelerek Kuzey Atlantik Antlaşmasını 4 Nisan 1949'da imzaladılar²⁸⁷.

Böylece ABD bir taraftan kendi yapacağı askeri yardımlarla Sovyetlerin Batı Avrupa, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'yu tehdidine karşı ülkeleri güçlendirirken diğer taraftan NATO'nun kurulması ile ortak bir askeri güç oluşturarak Sovyetler Birliğinin liderliğindeki komünist yayılmaya karşı bir blok oluşturmuştur. Sovyetler Birliği ise komünizm politikasını dış politikada en öncelikli hale getirerek, kapitalist batının karşısında kendi dünya düzenini askeri gücüyle kurmaya çalışmıştır. Zaten savaş sırasında Orta ve Doğu Avrupa'ya girmiş olan kızıl ordu buradaki ülkelerin asayiş ve güvenliğini de kontrol etmeye başlamış, bu ülkelerin kendi silahlı kuvvetlerinin yapılanmasını bizzat organize etmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği, ABD'nin NATO'yu kurmasına karşılık olarak birazda geç olan Varşova Paktını kurmuştur. Varşova Paktının geç kurulmasına sebep olan olay ise Kore Savaşıdır. 1950 Haziranında Sovyetlerin Güney Kore'nin 38. enlemini aşarak bütün bir sınır boyu başlatmış olduğu taarruzla Kore Savaşı başlamış ve 1953'te sona ermiştir. Önceki bölümlerde detaylıca anlatılan Kore Savaşı'nın nedenleri ve sonuçlarından sonra kendi öncelikli meselelerine dönen Sovyetler Birliği, Stalin'in ölümünden sonra başlayan liderlik kavgasını da sona erdirerek gecikmiş olan Varşova Paktı'na yönelmiştir.

²⁸⁷ http://www.nato.int/cps/en/SID-136D67BC-36EC6537/natolive/what_is_nato.htm.

Şekil 3: NATO'NUN Askeri Yapısı²⁸⁸

²⁸⁸NATO, Bilgiler ve Belgeler, a.g.e, s. 182.

Şekil 4: Varşova Paktı'nın Askeri Teşkilat Yapısı²⁸⁹

Sovyetler, ABD ve Batı Avrupa karşısında kontrolü altındaki bölge üzerinde hâkimiyetini daha da sağlama almak ve NATO'ya karşı caydırıcı bir güç olması amacıyla 14 Mayıs 1955'de VARŞOVA paktını kurmuş, bu paktı Sovyetler Birliği, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Arnavutluk ve Romanya imzalamıştır. Varşova Paktı ve NATO, uzun bir süre devam etmiş olan Batı ve Doğu arasında silahlanma yarışının da başlamasına sebep olmuştur. Üye ülkelerden her hangi birine yapılacak saldırıda yardım ve savunma kararı alınmış olan paktın sayesinde binlerce Sovyet ordusu üye ülkelerde konuşlanma imkânı sağlamış, yenedünya düzeninin askeri yapılanması da NATO ve Varşova Paktının kurulmaları ile gerçekleştirilmiştir.

12.4. Ekonomik yapıları

ABD kapitalist, Sovyetler Birliği ise komünist ekonomik sistemin savunucusu olmuştur. Bir taraf dünya çapında ticaretin ilkelerini koyarak liberal ekonomik sistemin kuruculuğunu ve koruyuculuğunu diğer taraf ise her şeyi devletin kontrolünde ve emrinde düzenlenmesini ekonomik alanda uygulamıştır. 1946 yılında ABD tarafından kurulan IMF ve Dünya Bankası uluslararası ticareti büyük kapitalist devletlerin adına yönetme ve

²⁸⁹ Yılmaz Usluer, *a.g.e.*, s. 44.

kontrol etme görevini üstlenmiştir. ABD kurucu devlet olarak ve her iki kurumdaki katkıları ile liderliği kendi üstlenmiştir. IMF'nin görevi, ülkelerin dış borçlarını ödemelerinde karşılaştıkları sıkıntıları çözmek ve dünya ticaretinin akışını sağlamak ve dünyada enflasyonu kontrol etmektir. Dünya Bankasının görevi ise ülkelere ve onların güvencesindeki özel kuruluşlara uzun vadeli yatırım amaçlı borçlar vererek kapitalist sisteme uygun biçimde girişlerini sağlamaktır.

ABD, 1945'de kurulan Birleşmiş Milletlere üye olmayan ülke IMF'ye ve IMF' ye üye olmayan devletinde Dünya Bankası'na üye olamaz şartlarını koydurarak, kuracağı sistemde dünya devletlerini kendi kontrolüne almayı kolaylaştırmıştır. Bu kurumsallaşmanın dışında ABD, Sovyet yayılcılığına karşı birde ekonomik doktrin geliştirmiştir. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından 5 Haziran 1947'de öne sürülen ve Nisan 1948'de yürürlüğe giren bu doktrin, öneri sahibinin adıyla anılan ünlü Marshall Planıdır. Bu planla ABD, Batı Avrupa devletleri başta olmak üzere her ülkeye uzun vadeli düşük faizli kredi vererek kalkındırmayı amaçlamıştır. Ancak yardım alacak ülke krediyi istediği gibi harcama lüksüne sahip değildir ve her şeye ABD'nin yetkili ekonomik işbirliği idaresi karar vermiş ve bu durum da ABD'ye ülkelerin ekonomi politikalarını etkileme hatta kontrol ve planlama imkânı sağlamıştır²⁹⁰.

Sovyetler Birliği 'de bu ekonomik doktrinlere karşı kendi ekonomik kalkanını oluşturmuştur. 5-8 Ocak 1949'da Moskova'da, Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya temsilcileri arasında yapılan toplantının neticesinde Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) kurulmuştur. Bu konseyin amacı üye ülkeler arasında *ekonomik tecrübe, ilkel madde, besin, makine ve donatım yardımlaşması* sağlamaktır. Kısaca Sovyetler Birliği ile üye ülkeler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanarak, ABD karşısında Doğu Avrupa'da kendi nüfus alanını korumaya çalışmış, her iki ülkede gerçekleştirmiş oldukları iki farklı dünya görüşüne dayalı bu ekonomik sistemle dünyaya yeni bir düzenle hükmetmeye çalışmışlardır. Her iki devlette ekonomik güçleriyle etraflarında ihtiyaçlı devletleri toplamaya çalışmış hatta birbirlerinin ekonomik gücünü kırmak için acımasız tedbirler (Ambargo) almaktan geri kalmamışlardır. ABD ve Sovyetler Birliği yani NATO ve Varşova Paktları birbirlerine karşı ekonomik kalkanlarını oluşturmuşlardır.

²⁹⁰ John Gimbel, *a.g.e.*, s. 55-56.

12.5. Silahlanma Yarışı

Günümüzde sahip olunan askeri teknolojinin temelleri NATO ve Varşova Paktı ülkelerinin amansız yarışı sonrasında atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler 'in kolektif güvenlik sisteminin temelini oluşturan, ülkelerin ofansif güçlerinin yalnızca kendilerini savunacak kadar olması ilkesi henüz savaşın bittiği dönemde görüşülmeden ortadan kaldırılmıştır. Savaş sonunda ABD yaklaşık olarak altı milyon askere ve atom bombasına sahip olarak yıllık toplam gelirinin %35'ini böylesine büyük bir orduyu beslemeye ayırmıştır. Ayrıca toprakları üzerinde savaş tahribatı olmaması ve yüksek üretim gücüne sahip askeri teçhizat fabrikaları ve askeri donanımı ile korkunç bir yıkım makinesi durumundadır. 1946 yılından itibaren ABD Başkanı Truman'ının da isteği ile ordu %96 oranında küçültülerek 200 bin kişiye indirilmiş, askeri fabrikalar ya kapatılmış ya da sivilleştirilmiştir. Atom bombaları ise o tarihte ilk defa Japonya üzerinde denenmesine rağmen henüz istenilen uzaklığa atılma kabiliyetinden uzak ve 13 adettir. 1945-1948 yılları arasında Truman olası acil durum için bu bombaların Sovyetler Birliğine atılması için geliştirmeler ile uğraşmıştır. 1948'de 50, 1949'da 250 ve 1950'de 450 adet atom bombasına sahip olan ABD, konvansiyonel silahların ve orduların kullanımından vazgeçmiş gibi görünmektedir.

1945 yılında kullanılan iki atom bombasının yarattığı yıkımdan sonra Truman'ın askeri danışmanları strateji değiştirmeyi ve atom bombasının sahip olduğu güce dayanarak; *zırhlı birlikler ile cephe savaşlarının yapılmasına gerek kalmamış, olası savaş durumunda uzun menzilli bombardıman uçaklarına nükleer silahları doldurup Amerika'nın düşmanlarına bunları atarız* düşüncesi ile ABD, Kore Savaşı'na kadar konvansiyonel silahların gücünü ikinci plana atmıştır. Ancak 1950 yılında başlayan ve Stalin'in 1953 yılındaki ölümüne kadar devam eden Kore Savaşı, ABD'ye nasıl bir yanılğı içinde olduklarını göstermiştir. Amerikan Ordusu, belirli bir alandaki belirli bir düşmanı tutamayacak, yeri geldiğinde geri püskürtemeyecek kadar güçsüz, hazırlıksız, eğitimsiz ve teçhizatsız yakalanmış, Truman ve askeri danışmanları hemen strateji değiştirerek hem

nükleer gücün hem de konvansiyonel silah ve eğitimlerin ortak ve aynı düzeyde gerçekleştirilmesi gerektiği anlamışlardır²⁹¹.

Sovyetler Birliği ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında asker sayısını %55 oranında düşürmüş fakat hem Batı hem de Doğu sınırlarının güvenliği için yaklaşık dört milyon tam teçhizatlı askerini terhis etmemiştir. Stalin savaşın sona ermesiyle birlikte kullanılan atom bombasının gücünden etkilenerek casuslarına ABD ve İngiltere'deki nükleer silah yapımı için gerekli belgeleri ele geçirmeleri için emir vermiştir. Stalin ayrıca Hitler'in kullandığı uzun menzilli V-1 ve V-2 roketlerinin de planlarını ele geçirmiş ve daha da geliştirilmesi için askeri bir komite oluşturmuştur.

ABD, Kore Savaşındaki etkisizliğini gördükten sonra 1954 yılından itibaren konvansiyonel silah ve eğitimlere hız vermiş bunun neticesinde ekonomik olarak askeriye ayrılacak pay katlanarak artma göstermiştir. 1984 yılındaki Dolar temel alınarak hesaplanan giderlerde ABD, 1954 yılında askeri harcamalarına 240 milyar Dolar harcamış, gene aynı yıl toplamda 1500 adet nükleer füze başlığına ulaşmıştır. Sovyetler Birliği ise 1949'daki nükleer denemesinden sonra 1952 yılında ABD'nin hidrojen bombası denemelerinden yalnızca 10 ay sonra aynı denemeyi gerçekleştirmiş ve bu yarışta kesinlikle geri kalmayacağını bütün dünyaya göstermiştir.

1953 yılında ABD Başkanlığına Eisenhower'ın seçilmesi ile hem nükleer hem de konvansiyonel silahların üretimde hızlanma görülmüş, zira Eisenhower'a göre *amaç sahip olunan silahlar ile saldıran ülkeyi mağlup etmek değil saldırıdan caydırmaktır, ancak yine de olası bir Sovyet saldırısı kesin bir zaferle sonuçlanmalı* ve buna yönelik üretim artırılmıştır. Truman'ın başkanlığı sırasında 1350 adet olan nükleer başlık Eisenhower döneminde 1961 yılına kadar 23 bine çıkarılmış, yapılan askeri yatırımlar ile 1950'lerin başından itibaren B-29 ve B-27 uçakları ile Sovyetler Birliği'ne yakındaki müttefik havaalanlarından atılacak durumda iken, 1960 yılına gelindiğinde yapılan araştırmalar sonuç vermiş ve artık ABD, kendi toprakları üzerinden B-52 bombardıman uçakları ile Sovyetler Birliği'ni vurabilecek menzile ulaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin hazırlıkları ise ABD'den daha hızlı olmuş, yüksek konvansiyonel gücün yanına nükleer başlıklı füzeler de eklenince Sovyet ordusu korkunç bir vuruş gücüne ulaşmıştır. ABD'nin Avrupa'ya taktik Nükleer füzeler yerleştirmesine karşılık Sovyetler Birliği hem hava ve kara radar sistemleri

²⁹¹Cemal Acar, *a.g.e.*, s. 131-132.

hem de savunma sistemlerinde ciddi atılımlar gerçekleştirmiştir. 1950'lerin ortalarında ise ilk kıtalararası uçabilen bombardıman MYA-4 Bison ve TU-95 Sovyet envanterine eklenmiştir. Kruşçev'in iktidara hâkim olmasından sonra hızlanan Sovyet askeri geliştirmeleri sonucunda dünya büyük bir şok yaşamış ve uzaya gönderilen ilk uydu Sovyetler Birliği mühendislerinin elinden çıkmıştır. Bunlara ek olarak kıtalararası balistik füze denemeleri yapan Sovyetler Birliği, nükleer silah üretimine de hız kazandırmış ve *gelecekteki savaşların ülkelerin en derin coğrafyasından atılacak füzeler ile yapılacağına işaret ederek sosis imal eder gibi füze yapıyoruz* diyerek hedeflerini ortaya koymuştur²⁹².

²⁹²Cemal Acar, *a.g.e.*, s. 135.

13. SONUÇ

Yaklaşık iki milyon yaşında olan insanlık tarihi boyunca araştırmalar ve çıkarılan deliller bize göstermiştir ki barış olmadan savaşlar, savaşlar olmadan barış sağlanamamaktadır. Savaşların ve büyük yıkımların kazandıkları anlam barış dönemlerinde, barış döneminin önemi ise savaş zamanlarında ortaya çıkmıştır. Globalleşme sürecinin üçüncü (birinci evre coğrafi keşifler ile yeni kıta ve kültürlerin keşfedilmesi, ikinci evre ise sanayi devrimi ile sömürgeciliğin son aşamaya gelmesi ve dünya savaşlarının yaşanması) evresini internet ile yaşamakta olan dünya düzeninde bugün çalışmamızın odak noktalarından Varşova Paktı ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Soğuk Savaş dönemini mağlubiyetle kapatmıştır. 20. yy'la büyük bir güç olarak giren ABD ise Soğuk Savaş dönemine süper güç olarak başlamış ve bugünkü dünya düzeni üzerinde Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte tek süper güç olarak NATO'nun liderliğini devam ettirmektedir. Ancak Sovyetler Birliği dağılmasına ve Varşova Paktı'nın tarihe karışmasına rağmen bugün Rusya Devleti toparlanma sürecinde ve kaybettiği toprak, ekonomik düzen ve askeri gücünü yeniden yapılandırmaya çalışmaktadır. Özellikle Türki Cumhuriyetler, Çin, Hindistan ve Pakistan ile bağlarını koparmayan hatta daha da ilerleten Rusya yeniden süper güç olabilmek adına bütün imkânlarını kullanmaktadır.

Bu çalışma NATO ve Varşova Paktı'nın kurulması ve ilk 10 yılını kapsadığı için iki kutuplu dünya düzeninin yaratılmasının ardından ortaya çıkan olayların başlangıç noktaları incelenmiştir. Avrupa, Uzak Doğu ve Orta Doğu'daki gelişmelerin 1960'lar ve 1980'ler arasında nasıl bir hal aldıkları bilinmekle beraber olayların çıkmasına sebebiyet veren gelişmeler incelenmiştir. Birinci topyekûn savaşın ardından Avrupa böyle bir yıkımın yeniden yaşanmaması için bir takım önlemler almaya çalışmış olsa da, görüldüğü üzere başarı sağlayamamış ve gelişen askeri teknoloji, acımasızlık duygusu, geçmişle hesaplaşma arzuları, başarısız diplomasi ve en önemlisi ekonomik krizler bütün tedbirlere rağmen 1939-1945 yılları arasında bütün dünyayı yeniden savaş alanına çevirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan gerekli dersler alınmadığı için, ikinci büyük savaş yaşamak zorunda kalan Avrupa Kıtası, bu savaştan enerjisini yitirerek çıkmış, savaşın hem kazananları hem de kaybedenleri ekonomik varlıklarını tüketmişler, şehirleri ve sanayileri tahrip olmuş, çok sayıda insan ölmüş veya sakat kalmıştır. Bu nedenle de, yoğun bir işgücü ve ekonomik kayba uğramışlardır. Dolayısıyla savaştan galip çıkanlar bile, aslında fiili olarak mağlup olmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı, Avrupa'da bir daha yaşanması istenmeyen acılara ve büyük yıkımlara neden olmuş ve bilançosu ilkinden çok daha ağırdır. Galip devletler, bu ağır faturanın bir daha ödenmemesi için ise savaş sonrasındaki düzenlemelerinde iki savaş arası dönemden aldıkları dersler doğrultusunda barışı kurmak ve sürdürmek için girişimlerde bulunmuşlardır. İşte bu girişimlerin sonucu olarak ilk önce, savaş sonrası düzenin nasıl olması gerektiğine dair düzenlenen barış konferansları ve savaşın hukuki sonunu getiren barış antlaşmaları dikkati çeker. Yine savaş sonrasında Avrupa, savaş sırasında yaşanan acıları bir daha yaşamama adına kolektif güvenlik örgütleri oluşturma yolunu tercih etmişlerdir. Avrupalı devletlerin, İkinci Dünya Savaşı'ndan aldıkları en büyük derslerden biri de barışı sürdürmek ve savaşı önlemenin sadece arzu edilerek gerçekleştirilemeyeceğidir. Savaşı önlemenin en radikal yolarından biri ise silahların yok edilmesi idi. Bu nedenle Doğulu ve Batılı ülkeler için Avrupa'da barışın kurulmasının ve sürdürülebilmesinin sağlanması silahlı savaş olmadan geçiyordu. Bu bağlamda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle nükleer silahlarla ilgili olarak bir dizi silahlı savaşın görüldüğü ve antlaşmaların ne derece uygulandığı ve etkileri, denetim mekanizmaları çok iyi çalışmadığı için belirsiz kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ideolojiler ve bu ideolojilerin şiddetli savunucularının ortaya çıkarttığı iki kutuplu dünya düzeni hâkim olmaya başlamıştır. Lenin önderliğinde 1917 yılında başarılı olan Bolşevik ihtilali kendisini yenilemiş, çağın şartlarına adapte olmuş ve gerekli ekonomik şartların sağlanması ile 1945 yılında Stalin'in liderliğini yaptığı Sovyetler Birliği tarafından bütün dünyaya yayılmak istenmiştir. Komünist ideolojinin karşısında ise kapitalist sistemin en önemli ve uzun yıllardır savunuculuğunu yapan İngiltere ve Fransa ile birlikte yaklaşık 30 senedir Avrupa meselelerine dâhil olmaya başlayan ve artık gücünü göstermek isteyen ABD çıkmıştır. Böyle bir kutuplaşma ve fikir farklılığı daha savaş henüz bitmişken Potsdam Konferansında ortaya çıkmış, üç devlet başkanı da kendi kafalarındakileri uygulatma mücadelesi verirken yeni dünya düzeninde ortaya çıkacak olan aktörler ve kutupları belli olmuştur.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında askeri, ekonomik, insan gücü ve diplomasi alanlarında çok fazla hırpalanan İngiltere ve Fransa, Sanayi Devrimi öncesi ve sonrasındaki Dünya liderliğini ister istemez ABD'ye devretmek zorunda kalmışlar, işgal ettikleri (Sömürge) topraklarını terk etmek ve yeniden ekonomilerini yapılandırmaya

çalışmakla uğraşmışlardır. Ancak İngiltere bütün bunlar yaşanırken kendisini olaylardan tamamen de soyutlamamış özellikle petrol sahalarının en geniş olduğu Orta Doğu meselelerine ABD ile birlikte hareket etmekten geri kalmamıştır. Uzak Doğu'dan Fransa ve İngiltere'nin çekilmek istemesi üzerine bu bölgeye giren ABD, 1970'lerin başıyla birlikte nasıl bir bataklığa saplandığı uzun yıllar sonra itiraf etmiş ve kaybettiklerinin almak istediklerinden daha fazla olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Uzun yıllar sömürge ve işgaller altında kalan Uzak Doğu, Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın desteklemesi, Komünist Çin'in de arkalarında olması ile milliyetçilik duygularını silahlı direnişler ile göstermeye başlamış ve bugünkü halini alabilmesi için yaklaşık 30 sene mücadele vermiştir.

Orta Doğu ise bu konuda daha şanssızdır. İnsanlık tarihine bakıldığı zaman bu bölgenin insanları Osmanlı İmparatorluğu ve Arap Devlet'i egemenliği dışında hep acı çekmiş ve savaşların içinde olmuşlardır. Mezopotamya topraklarında Dünya'nın oluşumundan beri insanlık için her zaman önemli zenginlikler çıkmıştır. Yerleşik düzene geçilmeden önce avcı toplayıcı toplumlar için zengin bitki ve hayvan örtüsü ile cazip avlanma yeri olan topraklar modernleşmenin getirdiği yerleşik hayat düzeni içerisinde bu zengin topraklarda yaşayabilmek için savaşlar yapılmıştır. Eski toplumlar daima su ve verimli toprakların olduğu yerleri tercih etmiş ve Mezopotamya sürekli bir savaş alanı olmuştur. Dün bu topraklarda su ve verimli arazi için savaşlar yapılırken bugün hala Orta Doğu'da dökülen kan petrol içindir. Eğer yarın daha önemli bir kaynak çıkmaz ise gene su için bu topraklarda kan dökülecektir. Bu nedenle İngiltere güç kaybetmesine rağmen yeniden toparlanabilmesi ve tarihsel bağlarını tamamen koparmamak için daha güçlü olan ancak kendi müttefiki ABD'yi İkinci Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'daki duruma hâkim olabilmesi için yönlendirmiştir. İngiltere'nin bu planlarına bağımsız bir devlet haline gelen Yahudi toplumunun da katılması ile Mısır, Lübnan, Irak, İran, Suriye, Libya, Fas, Tunus, Cezayir, Filistin, Arabistan gibi petrol ve stratejik öneme sahip olan ülkeler bir şekilde Batılı devletlerin kontrolü altında tutulmaya çalışılıyor.

Çalışmamızı ilgilendiren bölümler yukarıda daha detaylı değinildiği üzere, NATO adına ABD ve Varşova Paktı adına Sovyetler Birliği bu topraklara hükmedebilmek en azından kendi yanlarına çekebilmek için çeşitli doktrinler, anlaşmalar ve vaatler ile uzun yıllar Arap Bölgesi'nde strateji savaşı vermişlerdir. Ancak Sovyetler Birliği'nin en önemli avantajı Stalin'in ölmesi ile dış ilişkilerde ve bakış açısında kabuk değiştirmesi ile bu

topraklardan çıkan herhangi bir zenginlikten beklenti içinde olmamalarıdır. Sovyetler Birliği'nin kendi sınırları ve işgal ettiği bölgelerden petrol ve doğal kaynak ihtiyacını karşılıyor olması Orta Doğu'da daha sakin ve akıllıca hareket etmesine Avrupa'da kaybettiği dengeleri burada kendi lehine çevirebilmesinde önemli etken olmuştur. ABD ve İngiltere önderliğinde NATO, Orta Doğu'dan ekonomik beklenti içinde oldukları için uzun yıllar politik ve askeri olarak çok hata yapmışlar ve kendi elleri ile Suriye, Mısır gibi çok önemli stratejik ve ekonomik değerlere sahip devletlerin Sovyet yanlısı olmalarına sebep olmuşlardır. NATO'nun bu kadar hırçın davranmasının ebetteki en önemli nedeni Sovyetler Birliği gibi bir güç ile yarış halinde olmaları ayrıca ABD haricindeki NATO ülkelerinin petrole ihtiyacı ve Süveyş kanalını ticari gemiler aracılığı ile Doğu ülkelerine göre daha çok kullanıyor olmalarıdır. Bütün bunlar birleştirildiği zaman diplomatik anlamda kendisini yanına çekmek isteyen Sovyetler Birliği, ekonomik anlamda bu ülkeleri kullanmak isteyen NATO'ya karşı ciddi bir başarı sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Japonya'ya ABD tarafından atılan iki adet atom bombası da askeri teknoloji ve yarışta yeni bir döneme girildiğini göstermiştir. 1945 yılında sadece İngiltere ve ABD tarafından planları ve uygulama teknikleri bilinen atom bombası, Stalin'in emriyle kısa sürede Sovyetler Birliği mühendisleri tarafından imal edilmiş ve 1949 yılında denemeleri yapılmıştır. Dünya önce Sovyetlerin bu denemelerine şaşırırken 10 ay sonra da hidrojen bombası denemeleri yaparak ABD ve NATO'nun teknolojik ilerlemelerinden geri kalınmayacağı mesajı verilmiştir. Ancak olayın sivil toplum açısından önemi daha başkadır. Bu hızla gelişen askeri teknoloji yarışı 1963 yılında dünya üzerinde NATO ve Varşova Paktı ülkelerinin yaklaşık 55.000 adet atom bombası başlığı ve fırlatma rampasının üretimine kadar varmıştır. Elbette bu bilgiler uzun yıllar sonra açıklamaların yapılmasından sonra elde edilmiş ve 1962'de nasıl bir nükleer krizin eşiğinden dönüldüğünü göstermiştir. Varşova Paktı'nın kurulması, Uzak Doğu'da ki çatışmalar, Orta Doğu'daki çekişmeler ve en önemlisi nükleer ve konvansiyonel güçlerin maksimum seviyeye çıkartılmasının ardından yumuşama dönemine girmiş, anlaşmalar ile bu yarışın önüne geçilmeye ve bazı sınırlamaların getirilmesine çalışılmıştır. 50 yıllık Soğuk Savaş döneminde önce yükselen gerilim belli dönemlerde yumuşatılmış ve bu kısır döngü böylece devam etmiştir.

Sonuç olarak iki büyük savaşın üzerine birde Soğuk Savaş'ın yaşanmış olması bütün şartların tamam olmasından kaynaklanır. Nasıl dünya savaşlarının nedenleri ve

sonuçları incelendiğinde belli şartların tamam olması gerekiyor ise Soğuk Savaş'ın da ilk 10 yılındaki gelişmeleri ve çevresine etkilerini incelediğimiz bu çalışmada görülüyor ki bütün yaşanan veya yaşatılan gelişmeler şartların tamam olmasından kaynaklanır. Kapitalist ekonomik sisteminin yeni savunucusu ABD, komünist ideolojinin ilk uygulayıcısı SSCB'nin ideolojik sürtüşmelerinin ve emperyalizmlerinin doğurduğu sonuçlar, 1962'de Küba krizi ile Soğuk Savaş en gergin noktaya çıkmasına ve daha sonra yumuşamasına, 1970'ler ile birlikte yeniden yükselmesine ve bu sefer uzay teknolojisi yarışı konusunda ve daha sonra yeniden yumuşamanın yaşanmasına neden olmuştur. 1991 yılında tamamen dağılan SSCB ve Doğu Blok'u bugün toparlanama sürecindedir ve yeniden dünya üzerinde bir sürtüşme ve kutuplaşma yaşanacak ise Çin ve ABD arasında değil, kendi doğal kaynaklarına sahip olan, dışa bağımlı olmayan ve hızla her alanda toparlanan Rusya Federasyonu ile ABD arasında olacaktır.

EKLER

EK 1

Winston S. Churchill'in Konuşmasının Özeti

Fulton Kasabası, Missouri Eyaleti, 5 Mart 1946

Amerika Birleşik Devletleri şu sıralarda dünyada gücün zirvesinde bulunmaktadır. Bu Amerikan demokrasisi için bir zafer anıdır. Akılcılığın devamlılığı, hedeflerin değişmezliği ve karar vermedeki büyük kolaylık, tıpkı savaş zamanında olduğu gibi, İngilizce konuşan halkların barış içinde yaşamalarının temin edilmesini ve onlara rehberlik edilmesini gerekli kılmaktadır. İnanıyorum ki hepimiz bu ciddi gereklilik karşısında kendimizi eşit derecede sorumlu hissetmekteyiz... Gözleri açık olan herhangi bir kimse geçeceğimiz yolların çok uzun ve güçlüklerle dolu olduğunu görecektir; fakat şayet biz iki dünya savaşında yaptığımız gibi birlikte hareket eder ve birlikte direnirsek, sonunda ortak amacımıza ulaşmayı başaracağımızdan hiç şüphem yoktur.

Bununla birlikte, harekete geçmek için benim kesin ve pratik bir teklifim var. Mahkemeler ve yargıçlar, şerif ve jandarmalar olmaksızın fonksiyonlarını ifa edemezler. Bu yüzden Birleşmiş Milletler Organizasyonu derhal uluslararası bir silahlı güç oluşturmaya başlamalıdır. Böyle bir oluşum ancak adım adım gerçekleşebilir; fakat şimdi başlanması zorunludur...

ABD, İngiltere ve Kanada tarafından paylaşılmakta olan atom bombasıyla ilgili gizli bilgi ve tecrübeleri henüz emeklemekte olan dünya organizasyonuna emanet etmek, maalesef büyük bir hata ve tedbirsizlik olur. Bu gizli bilgi ve metot ile bunları uygulamak için gerekli hammaddelerin hâlihazırda çoğunluğunun Amerika'nın elinde kalmış olmasından dolayı, herhangi bir ülkedeki herhangi bir kimse, eskisine göre yatağında daha az güven içinde uyuyor değildir. Eğer bunun tersi olsa ve bazı Komünist veya neo-faşist ülkeler bu dehşet silahının tekeli ellerinde bulundursalardı, hiçbirimiz yataklarımızda bugünkü gibi derin bir uykuya dalamayacaktık. Ayrıca bu silahla yaratılacak tehdit kolaylıkla hür demokratik dünya üzerindeki totaliter sistem baskısını güçlendirmek amacıyla kullanılacak ve böylece insani düşünce üzerinde korkunç bir hegemonya kurulmaya çalışılacaktı. Fakat Allah gelişmelerin böyle ters tecelli etmesini istemezdi ve biz böyle bir tehlikeye karşı karşıya kalmadan önce en azından bir nefes alacak kadar zaman kazandık...

Son zamanlarda İttifak zaferinin aydınlattığı manzaranın üzerine bir gölge düşmeye yüz tutmuştur. Hiç kimse yakın bir gelecekte Sovyet Rusya ve onun uluslararası Komünist organizasyonunun ne yapmayı amaçladığını veya yayılmacı ve değişken emellerinin sırrının ne olacağını kestiremez. Cesur Rus halkına ve savaş zamanı yoldaşım Mareşal Stalin'e kuvvetli bir hayranlık ve saygı duyuyor; olası bir Alman saldırganlığının tekrar canlanmasına karşı Rusya'nın batı sınırlarını emniyete alma ihtiyacını anlıyorum. Rusya'nın dünyanın önde gelen milletleri içinde hak ettiği yeri almasını hoş karşılarız. Bütün bunların üstünde, Atlantik'in her iki yakasındaki halklarımızla Rus halkı arasında daimi, sık ve giderek gelişen temaslar kurmaktan mutluluk duyarız. Bununla beraber, Avrupa'da mevcut olan kesin gerçekler hakkında sizi şimdiden aydınlatmak benim vazifemdir.

Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar kıta üzerine demir bir perde inmektedir. Eski Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bütün başkentleri bu hattın gerisinde kalmıştır. Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş ve Sofya; bütün bu meşhur şehirler ve çevresindeki yerleşik halkalar tümüyle Sovyet nüfuz sahasında uzanmakta ve hemen hemen tamamı şu veya bu şekilde, sadece Sovyet tesirine değil, aynı zamanda giderek artan bir oranda Moskova'nın tam bir kontrolüne maruz kalmaktadırlar...

Avrupa'nın doğusunda yer alan bütün bu ülkelerde yakın geçmişin küçük Komünist partileri şimdi sempatizan sayılarının çok üstünde güç ve nüfuz sahibi olma konuna yükselmişler ve her yerde totaliter kontrolü ellerine geçirmenin yollarını aramaya koyulmuşlardır. Hemen her koşul altında, polis hükümetleri egemen kılınmaya başlanmış ve sonunda da, Çekoslovakya haricinde, gerçek bir demokrasi ortamı kalmamıştır. Türkiye ve İran ise ciddi tehditlerle rahatsız edilmişler ve Moskova hükümetinin baskısına maruz kalmışlardır... Bu gerçeklerden ne tür sonuçlar ortaya çıkarılırsa çıkarılsın, bunun, bizim tesis etmek savaştığımız özgür Avrupa olmadığı kesindir...

Bunlara ilave olarak, Rusya'nın sınırlarından çok uzaklarda, hatta tüm dünya coğrafyasında çok sayıda ülkede Komünist beşinci kollar oluşturulmuş ve Komünist merkezden aldıkları talimatlara mutlak bir itaat ve birlik içinde faaliyete geçirilmiştir. Komünizmin emekleme sürecinde olduğu ABD ve İngiltere Uluslar Topluluğu dışında, Komünist partiler veya beşinci kollar Hristiyan medeniyetine karşı ciddi bir tehdit ve tehlike oluşturmaktadırlar...

Uzak Doğu ve özellikle Mançurya'daki manzara da oldukça tedirgin edicidir. Benim de taraf olduğum Yalta'da varılan anlaşma büyük ölçüde Sovyet Rusya lehineydi; fakat söz konusu anlaşma hiç kimsenin Almanya ile savaşın bütün bir 1945 yılı yazı ve sonbaharı boyunca sürmeyeceğini söyleyemeyeceği ve Japonya ile yapılan savaşın da Alman savaşı sona erdikten sonraki 18 aydan önce sonuçlanmasını kestiremeyeceği bir zamanda yapılmıştır... Ben, Versay Anlaşması'nın yapıldığı sıralarda bakan ve Sayın Lloyd George'nin de arkadaşıydım. Yapılan pek çok şeye hemfikir değildim; fakat o zaman ortaya çıkan durum hakkında kafamda çok kuvvetli intibalar taşıyor ve bugün hâkim olan durumla o günküni mukayese etmekten büyük üzüntü duyuyorum. O günlerde, savaşların artık sona erdiğine dair büyük ümitler ve sarsılmaz bir güven vardı; zira Milletler Cemiyeti herkesten ve her şeyden güçlü olacaktı. Aynı güveni, hatta aynı ümitleri savaştan bezmiş olsa bile bugünkü dünyada hissedemiyor veya göremiyorum...

Diğer taraftan, şahsen ben yeni bir savaşın kaçınılmaz olduğu ve eli kulağında bulunduğu görüşüne de katılmıyorum. Bunun gerekçesi ise talihimizin kendi ellerimizde olduğuna ve geleceğimizi korumak için yeterli güce sahip olduğumuza dair inancımdır ki bunu da şimdi fırsat bulmuşken açıklama ihtiyacı hissediyorum. Sovyet Rusya'nın savaş arzuladığına inanmıyorum. Sovyetler 'in arzuladığı savaşın meyveleri ve güçlerinin artması, doktrinlerinin yayılmasıdır. Fakat bugün henüz vakit varken bizim dikkate almak zorunda olduğumuz huşu, savaşın daimi olarak önlenmesi ve bütün ülkelerde demokrasi ve özgürlüğü egemen kılacak şartların mümkün olduğu kadar çabuk tesis ettirilmesidir.

Karşı karşıya kaldığımız tehlike ve zorluklar, onlara gözlerimizi kapadığımızda ortadan kalkmayacaktır; yine bunlar, ne olacağını görmek için sadece beklemekle de bertaraf olmayacaklar ve tavizkar yatıştırma politikalarıyla hafiflemeyeceklerdir. Sorunu geciktirmek tehlikeyi daha da büyütüp çözümünü daha da zorlaştıracığından, bugünden bir şeyler yapılması gerekmektedir. Benim savaş sırası müttefiklerim ve Rusyalı arkadaşlarımdan gördüğüm, onların güçlü olmaktan daha hayran oldukları başka bir şeyin bulunmadığı ve askeri güçsüzlükten çekindikleri kadar başka hiçbir şeyden çekinmedikleridir. Bu sebepten ötürü eski güç dengesi doktrini artık dayanılacak sağlam bir temel değildir...

Yakın geçmiş zamanda, gelmekte olan bütün tehlikeleri gördüm; dünyadaki ve kendi ülkemdeki bütün meslektaşlarıma yüksek sesle haykırdım; fakat hiç kimse aldırış etmedi.

1933 yılına hatta 1935'e kadar, Almanya üzerine çöken korkunç alın yazısından korunabilir ve Hitler'in insanlığın başına açtığı felaketlerin önüne geçilebilirdi.

Bütün insanlık tarihi boyunca, dünyanın büyük bir bölümünü harabeye çevirmesine karşılık zamanında yapılacak bir hareketle kolayca önlenebilecek böyle bir savaş asla yaşanmamıştır. Bu trajedi tek bir kurşun bile atılmaksızın önlenebilirdi ve Almanya bugün güçlü, zengin ve onurlu bir ülke olabilirdi; fakat hiç kimse beni dinlemedi ve hepimiz tek tek korkunç girdabın içine sürüklendik.

Kesinlikle bunun tekrar yaşanmasına izin vermemeliyiz. Bu ise sadece şimdi, yani 1946'da, Rusya ile ilgili bütün ayrıntıların Birleşmiş Milletler'in genel otoritesi altında iyice anlaşılmasıyla ve bu anlayışın İngilizce konuşan dünya ile onun bütün bağlantılarınca destek verilen dünya enstrümanı (BM) tarafından barış dolu yıllar boyunca muhafaza edilmesiyle mümkündür.

Eğer İngilizce konuşan toplumların nüfuzu ABD'ninkine eklenir; havada, denizde, bilim ve endüstride işbirliği geliştirilirse, maceralara yol açacak kararsız bir güç dengesi veya güvensizlik söz konusu olmayacaktır. Aksi takdirde kahredici bir emniyet garantisiyle bocalarız. Eğer Birleşmiş Milletler anayasası çerçevesinde hareket edip, ağırbaşlı olarak ölçülü bir güçle yolumuza devam eder; kimsenin toprağına veya servetine göz dikme ve insanların düşüncelerin üzerinde yasal olmayan bir şekilde kontrol kurmaya kalkışmazsak; eğer bütün İngiliz maddi- manevi kuvvetleri ve inançları sizinkilerle kardeşçe bir ortaklık içinde birleştirecek, sadece kendimi için değil fakat herkes, sadece kendi zamanımız için değil fakat yirmi birinci yüzyıl için, geleceğin ufukları açılmış olacaktır²⁹³.

²⁹³ Cemal Acar, *Soğuk Savaş Dönemi Süper Güçlerin Hâkimiyet Kavgası*, AS-TEK Basımevi, Ankara 1991, s.384-387.

EK 2

Bürüksel Anlaşmasının Maddeleri

17 Mart 1948

Madde 1

Avrupa'nın iktisaden kalkındırılmasını hızlandırmak için birleşme gereğinden ve menfaatlerinin sıkı dayanışmasından emin bulunarak, sözleşmeyi yapan yüksek taraflar, iktisadi politikalarındaki ayrılıkları yok ederek, üretimlerinde ahenk sağlayarak, ticari mübadelelerini geliştirerek, verimi en yüksek noktasına ulaştırmak amacı ile iktisadi faaliyetlerini düzenleyecekler ve uyumlaştıracaklardır.

İşbu maddenin yukarıdaki satırlarında belirtilen ve 7. maddede öngörülen Danışma Konseyi ile yürütülecek olan işbirliği, Antlaşma'ma taraf olanların buldukları veya bulunacakları diğer iktisadi kuruluşlar ile aynı işi tekrarlamış olmayacak ve görevlerini engellemeyecek, aksine bu kuruluşların faaliyetlerine en etkili yardımı sağlayacaktır.

Madde 2

Sözleşmeyi yapan Yüksek Taraflar, ya doğrudan doğruya danışmalar yolu ile veya ihtisas kuruluşları içinde, daha iyi bir hayat seviyesine ulaşmanın çabasını ortaklaşa göstereceklerdir. Aynı zihniyet ile ülkeleri arasındaki sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmeye çalışacaklardır.

Sözleşmeyi yapan Yüksek Taraflar, ihtisas kurumlarınca onaylanmış olan sosyal sorunlara ilişkin pratik nitelikli tavsiyelerin derhal uygulanmasını tetkik için aralarında dayanışmalarda bulunacaklar. Bu sosyal sorunlara ilişkin anlaşmalara biran önce varmaya çaba göstereceklerdir.

Madde 3

Sözleşmeyi yapan Yüksek Taraflar, ortak medeniyetlerinin temelinde bulunan ilkelerin, halkları tarafından daha iyi anlaşılması ve kültürel mübadelelerin özellikle arasındaki anlaşmalar yolu ile geliştirilmesi için çabalarını birleştireceklerdir.

Madde 4

Sözleşmeyi yapan Yüksek Taraflardan biri, Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğrayacak olursa, diğer Taraflar, Birleşmiş Milletler Yasasının 51. maddesindeki hükümlerine uygun

olarak ellerindeki askeri veya diğerk araçları kullanarak saldırıya uğrayan tarafa yardımda bulunacaklardır.

Madde 5

Yukarıdaki maddeye göre alınmış olan uygulayıcı tedbirler derhal Güvenlik Konseyi'nin bilgisine sunulur. Güvenlik Konseyi, milletlerarası barış ve güvenin korunması veya iadesi için gerekli tedbirleri aldığıında, alınmış olan tedbirler kaldırılacaktır.

İşbu Antlaşma, Birleşmiş Milletler Yasası hükümlerinin Taraflara yüklediği mükellefiyetleri haleldar edemez. Güvenlik Konseyi'nin, Birleşmiş Milletler Yasası hükmüne, milletlerarası barış ve güvenliğin korunması veya iadesi için gerekli gördüğünde harekete geçme yetki ve görevini engeller gibi yorumlanamaz.

Madde 6

Sözleşmeyi yapan Taraflardan her biri, aralarında veya üçüncü bir Devlete karşı giriştikleri taahhütlerin işbu Antlaşma'nın hükümlerine aykırı olmadığını beyan ederler. Aralarından birine karşı akdedilmiş hiçbir ittifaka bulunmazlar ve hiçbir birliğe katılamazlar.

Madde 7

İşbu Antlaşma konusuna giren bütün sorunlar hakkında danışmada bulunmak üzere Taraflar, görevlerini daimi suretle yerine getirebilecek şekilde teşkilatlandırılmış bir Danışma Konseyi teşkil edeceklerdir. Konsey gerekli gördüğü her zaman toplanacaktır.

Danışma Konseyi, nerede meydana gelirse gelsin barışı tehdit eden bir durum hakkında ve Almanya'nın bir saldırı politikasına başvurması halinde veya iktisadi istikrarı tehlikeye sokan herhangi bir durum halinde alınacak tedbirler hakkında tarafların danışmada bulunabilmeleri için, bunlardan herhangi birinin isteği üzerine toplanabilir.

Madde 8

Aralarındaki anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözümlmek kararlılığına sadık kalarak, Taraflar, aşağıdaki hükümleri uygulamakta aralarında anlaşmaya varmışlardır;

Taraflar, işbu Antlaşma'nın uygulandığı sürece, Milletlerarası Adalet Divanı Yönetmeliği'nin 36. maddenin 2. fıkrasında öngörülen bütün anlaşmazlıkları, bunları Divan'a götürmekle çözümleyecektir.

Madde 9

Sözleşmeyi yapan Taraflar, aralarında anlaşmaya vararak, diğer Devletleri aralarında ve davet edilen Devlet ile anlaşmaya varılmış şartlar altında, işbu Antlaşma 'ya katılmağa davet etme kararını verebilirler.

Madde 10

İşbu Antlaşma, son onay belgesinin tevdi tarihinden itibaren yürürlüğe girecek ve elli yıl yürürlükte kalacaktır²⁹⁴.

²⁹⁴ Joseph Luns, *NATO: Bilgiler ve Belgeler*, Nato Enformasyon Servisi Brüksel, s. 258-260, Lord Ismay, *NATO: The First Five Years 1949-1954*, Bosch Company, Nederland, s. 168-170.

EK 3

Kuzey Atlantik Anlaşması Maddeleri (NATO)

Washington, 4 Nisan 1949

Madde 1

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda kararlaştırılmış olduğu üzere, Taraflar, dâhil olabilecekleri bilimum milletlerarası ihtilafları, milletlerarası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak surette barışçı yollarla halletmeyi ve milletlerarası münasebetlerinde, Birleşmiş Milletler'in gayeleriyle herhangi bir surette telif edilemeyecek tehdit veya kuvvet istimalinden çekinmeyi taahhüt ederler.

Madde 2

Taraflar, kendi hür müesseselerini takviye, bu müesseselerin istinat ettiği prensiplerin daha iyi anlaşılmasını temin ve istikrar ve refahı sağlamaya has şartları geliştirmek suretiyle milletlerarası muslihane ve dostane münasebetlerin inkişafına yardım eyleyeceklerdir. Taraflar, beynelmilel iktisadi siyasetlerindeki bütün ayrılıkları izaleye çalışacaklar ve içlerinden her biri veya hepsi arasında iktisadi işbirliğini teşvik eyleyeceklerdir.

Madde 3

İşbu Antlaşma'nın gayelerinin daha müessir bir şekilde tahakkukunu temin için Taraflar, kendi hususi vasıtalarını geliştirmek ve birbirlerine karılıklı yardımlarda bulunmak suretiyle, münferiden ve müçtemian, devamlı ve fiili olarak hareket edip bir silahlı tecavüze karşı münferiden ve müşterek mukavemet kudretlerini idame ve tezyit eyleyeceklerdir.

Madde 4

İçlerinden herhangi birinin mülki tamamîyetinin, siyasi istiklalinin veya güvenliğinin, Taraflardan birinin fikrinde, tehdit altında bulunması halinde, Taraflar birbirleriyle istişare eyleyeceklerdir.

Madde 5

Taraflar, içlerinden birine veya birkaçına karşı Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da vaki olacak silahlı bir tecavüzün bütün taraflara tevcih edilmiş bir tecavüz addedilmesi ve binnetice Taraflardan her birinin böyle bir tecavüzün vukuu halinde, Birleşmiş Milletler

Antlaşmasının 51. Maddesi ile tanınan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik Bölgesi'nde güvenliği yeniden tesis ve temin için, silahlı kuvvet istimali de dâhil olmak üzere, lüzumlu göreceği harekete, münferiden ve diğer Taraflarla mutabakat halinde, hemen tevessül etmek suretiyle tecavüze uğrayan Taraf veya Taraflara yardım eylemesi hususunda mutabık kalmıştır.

Bu mahiyette olan her silahlı tecavüz ve bunun neticesinde alınan her tedbir derhal Güvenlik Konseyi'nin bilgisine arz olunacaktır. Bu tedbirler, Güvenlik Konseyi'nin milletlerarası barış ve güvenliği yeniden tesis ve idame için lazım tedbirleri alması ile nihayet bulacaktır.

Madde 6 ⁽²⁹⁵⁾

Taraflardan birinin Avrupa veya Kuzey Amerika'daki ülkesine, Fransa'nın Cezayir²⁹⁶ Vilayetleri 'ne, Taraflardan herhangi birinin Avrupa'daki İşgal Kuvvetleri'ne, Kuzey Atlantik Bölgesi'nde Sereten Medarı'nın Kuzey'inde olup Taraflardan birinin hakkı kazasına tabi bulunan adalara veya aynı bölgede Taraflardan birinin gemi veya uçaklarına karşı yapılan bir tecavüz bir silahlı tecavüz addedilip 5'inci maddenin tatbikini icap ettirecektir.

Madde 7

İşbu Antlaşma, Birleşmiş Milletlere üye olan Tarafların Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan mütevellit hak ve vecibelerini yahut milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasında Güvenlik Konseyi'nin asli mesuliyetini haleldar etmez ve herhangi bir şekilde haleldar ediyor gibi tefsir olunamaz.

Madde 8

Taraflardan her biri, kendisiyle diğer herhangi bir taraf veya diğer herhangi bir Devlet arasında halen mer'iyette bulunan milletlerarası taahhütlerden hiçbirinin işbu Antlaşma ahkâmına mugayir olmadığını girişmemek vecibesini tekabül eyler.

²⁹⁵ Kuzey Atlantik Bölgesi, Yunanistan ve Türkiye'nin İttifak'a katılmasıyla ilgili protokolün 2. maddesiyle yeniden sınırlanmıştır.

²⁹⁶ 16 Ocak 1963'De Kuzey Atlantik Konseyi Fransız Daimi Temsilcisinin 1 Temmuz 1962 tarihinde self determinasyon oylaması ile Cezayir halkının Fransa ile işbirliği halinde Cezayir'in bağımsızlığını ilan ettiğine dair beyanatını dinlemiştir. Dolayısı ile Fransa Cumhurbaşkanı 3 Temmuz 1962'De Cezayir'in bağımsızlığını resmen tanımıştı. Bunun sonucu olarak Fransa'nın Cezayir Vilayetleri artık bu şekilde mevcut olmadığı gibi Kuzey Atlantik Antlaşmasında söz konusu edilmelerinin de anlamı kalmamıştır. Bu beyandan sonra Konsey, Fransa'nın Cezayir Vilayetleri ile ilgili Antlaşma maddelerinin 3 Temmuz 1962'de itibaren yürürlükten kalktığını kaydetmiştir.

Madde 9

İşbu madde ile Taraflar, Antlaşma'nın tatbikatına müteallik meselelerde salahiyyetler olmak üzere, içinde Akitlerden her birinin temsil olunacağı bir Konsey ihdas ederler. Konsey her an ve süratle toplanabilecek şekilde teşkilatlandırılacaktır. Konsey lüzumlu olabilecek tali teşekkülleri kuracak, bilhassa, 3 ve 5'inci maddelerin tatbiki için alınacak tedbirleri tavsiye eyleyecek olan bir Müdafaa Komitesi'ni hemen tesis eyleyecektir.

Madde 10

Taraflar, işbu Antlaşma'nın prensiplerinin gelişmesine ve Kuzey Atlantik Bölgesi'nin güvenliğine yardım edebilecek durumdaki diğer her Avrupa devletini Antlaşma 'ya iltihaka, oybirliğiyle davet edebilirler. Bu suretle davet olunan her devlet kendi iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne tevdi etmekle Antlaşma 'ya Taraf olabilir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti her iltihak vesikasının tevdiinden Taraflardan her birini haberdar eyleyecektir.

Madde 11

Bu Antlaşma Taraflarca kendi Anayasaları kaidelerine tevfikeyen tasdik ve hükümleri ona göre tatbik olunacaktır. Tasdiknameler, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne mümkün olduğu kadar çabuk tevdi edilecek, mezkûr Hükümet her tasdiknamenin tevdiinden diğer bircümle mümzi devletleri haberdar eyleyecektir.

Antlaşma, Belçika, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere dâhil olmak üzere, mümzi devletlerin çoğunluğunun tasdiknameleri tevdi olunur olunmaz, tasdik eden Devletlerarasında mer'iyete girecek ve diğer mümzi devletler için tasdiknamelerin tevdi günü vicibüttatbik olacaktır.

Madde 12

Antlaşma 10 sene meriyette kaldıktan sonra veya muahhar bir tarihte, Taraflar, içlerinden birinin talebi üzerine, milletlerarası barış ve güvenliğin idamesi için Birleşmiş Milletler Antlaşması'na tevfikeyen akdedilmiş bulunan gerek mıntıka, gerek cihanşümül mahiyetteki tertiplerin tekâmülü de dâhil olmak üzere, Kuzey Atlantik Bölgesi'nde o tarihte barışa ve güvenliğe müessir amiller nazarı itibara alınarak, Antlaşma'nın tadili hususunda yekdiğeriyle istişarede bulunacaklardır.

Madde 13

Antlaşma 20 sene meriyette kaldıktan sonra, Taraflardan her biri, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne feshi ihbar ettiği tarihten itibaren bir sene sonra, kendisine taalluku itibariyle Antlaşma 'ya nihayet verebilecektir.

Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, her fesihnamenin tevdiini diğer Akitlere bildirecektir.

Madde 14

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olan Antlaşma Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Hazine-i Evrakına tevdi edilecektir. Tasdikli suretleri bu Hükümet tarafından diğer mümzi Devletler Hükümetleri 'ne verilecektir²⁹⁷.

²⁹⁷ Joseph Luns, *a.g.e*, s. 262-265, Lord Ismey, *a.g.e*, s. 172-191.

EK 4

Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Atlantik Antlaşması'na Katılmasına İlişkin Protokol

Londra, 22 Ekim 1951

Madde 1

İşbu Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, bilumum Taraflar namına, Yunanistan Krallığı Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne, bu Protokol'ün ikinci maddesiyle muaddel şeklini alacak olan Kuzey Atlantik Antlaşması'na iltihak için bir davetiye gönderilecektir. Bunu müteakip, Yunanistan Krallığı ile Türkiye Cumhuriyeti'nden her biri, iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne tevdi eylemesi tarihinde, Antlaşma'nın 10'uncu maddesine tevfi kan, işbu Antlaşma 'ya Taraf olacaktır.

Madde 2

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Atlantik Antlaşması'na Taraf olması halinde, Antlaşma'nın 6. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne tevdi eylemesi tarihinden itibaren, aşağıdaki şekilde tadil edilmiş olacaktır.

5. maddenin tatbikini icap ettiren, Taraflardan birine veya birkaçına karşı yapılmış silahlı bir tecavüz.

- Taraflardan birinin Avrupa ve Kuzey Amerika'daki ülkesine yahut Fransa'nın Cezayir Vilayetleri 'ne, Türkiye ülkesine yahut Kuzey Atlantik Bölgesi'nde Seretan Medarı'nın kuzeyinde olup Taraflardan herhangi birinin hakkı kazasına tabi bulunan adalara;
- Taraflardan herhangi birinin işbu ülkelerde veya bu ülkeler üzerinde yahut Avrupa'nın Antlaşma yürürlüğe girdiği tarihte Taraflardan herhangi birinin İşgal Kuvvetleri'nin konaklamış olduğu diğer herhangi bir bölgesinde veya Akdeniz'de yahut Seretan Medarı'nın kuzeyinde kalan Atlantik Bölgesi'ndeki kuvvetlerine, gemilerine veya uçaklarına yapılan bir silahlı saldırı tecavüzdür.

Madde 3

İşbu Protokol Kuzey Atlantik Antlaşması'na Taraf olan Devletler 'den her birinin kabulünü Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'ne tebliğ etmesiyle yürürlüğe girecektir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu tebliğlerden her birinin aldığı tarihi ve işbu

Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihli Kuzey Atlantik Antlaşması'na Taraf olan bilumum Devletlere bildirecektir.

Madde 4

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olan işbu Protokol, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Hazine-i Evrakına tevdi olunacaktır. Mezkûr Hükümet, Protokol'ün musaddak suretlerini Kuzey Atlantik Antlaşması'na Taraf olan diğer bilumum Devletlere verecektir²⁹⁸.

²⁹⁸ Joseph Luns, *a.g.e.*, s. 266-267.

EK 5

Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım İttifakı: Varşova Paktı

Varşova, 14 Mayıs 1955

Madde 1

Akit taraflar, Birleşmiş Milletler yasasına uygun olarak uluslararası ilişkilerinde tehdit ve kuvvet kullanmaktan kaçınmayı ve uyuşmazlıklarını uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürmeyecek şekilde barışçı yollardan çözümlenmeyi taahhüt ederler.

Madde 2

Akit taraflar, uluslararası barış ve güvenliği korumaya yönelik bütün uluslararası faaliyetlere samimi bir işbirliği ruhu içinde katılmaya hazır olduklarını beyan ederek, gayretlerin tamamıyla bu amacın gerçekleşmesine hasredebektedirler. Akit taraflar, ayrıca bu bakımdan işbirliğini arzulayan diğer devletlerle mutabakat halinde silahların evrensel çapta azaltılması ve atom, hidrojen ve diğer kitle imha silahlarının yasaklanması hususunda etkin önlemlerin kabulü için çaba sarf edecektir.

Madde 3

Akit taraflar, uluslararası barış ve güvenliği sağlamlaştırmak amacıyla hareketle, kendi ortak çıkarlarını etkileyen önemli bütün uluslararası meselelerde birbirlerine danışacaklardır. İçlerinden herhangi birinin düşüncesine göre anlaşmaya taraf bir veya daha fazla devlet aleyhine, silahlı saldırı tehdidi vuku bulur bulmaz, taraflar ortak savunmayı sağlamak ve barış ve güvenliği idame ettirmek amacı ile derhal birbirlerine danışacaklardır.

Madde 4

Taraflardan birine veya birkaçına bir devlet grubu tarafından Avrupa'da bir silahlı saldırı vuku bulduğu takdirde; anlaşmaya taraf olan her devlet tek başına veya diğer taraflarla mutabakat halinde, Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 51. maddesiyle tanınan tek başına veya ortak meşru savunma hakkını kullanarak, silahlı kuvvet kullanılması dâhil olmak üzere gerekli göreceği bütün vasıtalarla taarruza uğrayan devlet veya devletlerin hemen yardımsa gidecektir. Anlaşmaya taraf devletler, uluslararası barış ve güvenliği tesis ve idame ettirmek amacıyla ortaklaşa alacakları gerekli tedbirlerle ilgili olarak hemen birbirlerine danışacaklardır.

Bu madde uyarınca alınan önlemler Birleşmiş Milletler Yasası hükümleri uyarınca Güvenlik Konseyi Uluslararası barış ve güvenliğin tesis ve idamesi için gerekli önlemleri alır almaz, önceden alınmış olan önlemlerin uygulanması durdurulacaktır.

Madde 5

Akit taraflar, ortaklaşa belirlenen prensipler uyarınca görev ifa edecek ve kendi aralarında anlaşmak suretiyle emrine silahlı kuvvetler verecekleri bir Müşterek Komutanlık İhdas edeceklerdir. Taraflar keza, kendi savunma güçlerini arttırmak, halkalarının barışçı emeklerini korumak, toprak bütünlükleri emeklerini korumak, toprak bütünlüklerini ve hudutlarının dokunulmazlığını garanti etmek ve muhtemel bir tecavüze karşı savunmalarını diğer gerekli önlemleri de alacaklardır.

Madde 6

Bu anlaşma ile taraflar arasında öngörülen danışmanların yapılmasını ve anlaşmanın işlenmesi sırasında doğabilecek sorunların tetkikini teminen taraflardan herhangi birinin bir hükümet üyesi veya özel olarak tayin olunan bir temsilci aracılığı ile temsil olunacağı bir siyasi Danışma Komitesi kurulacaktır.

Madde 7

Akit taraflar, herhangi bir ittifaka veya koalisyona katılmamayı ve hedefleri ile çelişen anlaşmalar imzalamayı taahhüt ederler. Akit taraflar, mevcut uluslararası anlaşmalardan doğan taahhütlerinin, bu anlaşmanın hükümleri ile çelişmediğini beyan ederler.

Madde 8

Akit taraflar, birbirlerinin bağımsızlık ve egemenliklerine saygı ve içişlerine karışmama prensibine bağlı olarak, birbirleri ile olan ekonomik ve kültürel ilişkilerini takviye etmek ve daha da geliştirmek maksadı ile dostluk ve işbirliği ruhu içinde hareket edeceklerini beyan ederler.

Madde 9

İşbu anlaşma, bu anlaşmaya katılmak suretiyle halkların barış ve güvenliğinin korunması hususunda barışsever devletlerin gayretlerine katılmaya hazır olduklarını ifade eden sosyal ve siyasi sistemleri ne olursa olsun diğer bütün barışsever devletlerin katılmasına açıktık.

Böyle bir katılma, katılma vesikası Polonya Halk Cumhuriyetine tevdi olunduktan sonra ve akid tarafların onayı ile yürürlüğe girecektir.

Madde 10

Bu anlaşma onaya tabi olup, onaylar Polonya Halk Cumhuriyetine tevdi olunacaktır. Anlaşma son onayın tevdi olduğu tarihten başlayarak yürürlüğe girecektir. Polonya Halk Cumhuriyeti her onayın tevdiinden diğer akitleri haberdar edecektir.

Madde 11

Bu anlaşma 20 yıl yürürlükte kalacaktır. Bu sürenin bitiminden 1 yıl önce, Polonya Halk Cumhuriyeti Hükümetine ihbarında bulunmamış olan akitler için anlaşma 10 yıl daha yürürlükte olacaktır.

Avrupa'da ortak bir güvenlik sistemi kurulursa ve akit tarafların yılmadan gayret sarf edecekleri bu amaca yönelik bir Avrupa Ortak Güvenlik Genel Anlaşması imzalanırsa, işbu anlaşma bu genel Avrupa Anlaşmasının yürürlüğe girdiği gün, yürürlükten kalkacaktır.

14 Mayıs 1955'de Varşova'da Rusça, Lehçe, Çekçe ve Almanca dillerinden birer kopya olarak düzenlenen bu anlaşmanın bütün kopyaları aynı derecede geçerlidir. Bu anlaşmanın onaylı örnekleri Polonya Halk Cumhuriyeti tarafından bütün akit taraflara gönderilecektir. Buna tanık olan özel temsilciler anlaşmayı imzalayıp mühürlemişlerdir²⁹⁹.

²⁹⁹*Birleşmiş Milletler, NATO ve Varşova Paktı*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 1987, s. 143-149.

ÖZGEÇMİŞ
Erkan PORTAKAL

Kişisel Bilgiler :

Doğum Tarihi : 21.09.1989

Doğum Yeri : İstanbul

Medeni Durumu : Bekâr

Eğitim :

İlkokul : 1996-1997 Ataköy İlköğretim ve Yahyakaptan
İlköğretim Okulları

1997-1999 23 Nisan İlköğretim Okulu

1999-2000 Özel Atafen Koleji

Ortaokul : 2000-2003 Özel Atafen Koleji

Lise : 2003-2006 İzmit Atılım Lisesi

Üniversite : 2006-2011 Yeditepe Üniversitesi Yabancı Dil Hazırlık
Kursu ve Antropoloji Bölümü

KAYNAKLAR

- Acar, C.,*Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*, AS-TEK Yayınevi, Ankara, 1991.
- Aldcoft, D.H.,*The European Economy 1914-200*, Routledge Books, New York, 2001.
- Armaoğlu, F.,*20. Yüzyıl Siyasi Tarih*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Armaoğlu, F.,*Bolşevik İhtilali ve Self Determination Prensibi*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara, 1963.
- Ataöv, T.,*Amerika, NATO ve Türkiye*, Aydınlik Yayınevi, Ankara, 1969.
- Aydemir, Ş.S.,*İkinci Adam*, C. 2, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1968.
- Baran T.A ve Başer E.,“*İkinci Dünya Savaşından 21. Yüzyıla Türkiye*”, Editör: Öztürk, C., *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Barck O.T and Blake N.M.,*Since 1900 A History of the United State in Our Times*, Macmaillion Book, New York, 1952.
- Beevor, A.,*D-Day: The Battle for Normandy*, Penguin Books, London, 2009.
- Beloff, B.M.,*The Foreign Policy of Soviet Russia*, Vol. 2, Oxford University Press, Oxford, 1955.
- Bemis, S.F.,*A Diplomatic History of the United States*, H. Hold and Company, New York, 1936.
- Birleşmiş Milletler, *NATO ve Varşova Paktı*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1987.
- Black and Helmreich, *Twentieth Century Europe*, Knopf, New York, 1950.
- Bostancıoğlu, B.,*Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitapevi, Ankara, 1999.
- Carr, E.H.,*German-Soviet Relations Between the Two World Wars*, John Hopkins Press, Baltimore, 1951.
- Carr, E.H.,*International Relations Between The Two World Wars 1919-1939*, Harper Tounchbooks, New York, 1947.
- Chambers, F.H.,*This Age OF Conflict*, Harcount Brace, New York, 1943.
- Churchill, W.S.,*The Seccond World War Closing The Ring*, Rosettabook, London, 2010.
- Churchill, W.S.,*The Hinge of Fate*, Hougton Mifflin Company, Boston, 1950.
- Churchill, W.S.,*Triumph and Tragedy*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1953.
- Churchill, W.S.,*The Grand Alliance*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1951.

- Çakmak, H., *Avrupa Güvenliği*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2003.
- Dündar C ve Çaplı B., *İsmet Paşa*, İmge Kitapevi, Ankara, 2006.
- Dünya'yı Sarsan 1000 Büyük Olay*, Milliyet Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Eisenhower, D.D., *Waging Peace 1961-1965*, Doubleday Company, Garden City, 1965.
- Erkin, F.C., *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Matbaası, Ankara, 1968.
- Esmer, Ş., *Siyasi Tarih 1919-1939*, T.C. Maarif Vekilliği Siyasal Bilgiler Okulu Yayını, İstanbul, 1944.
- Fisher, L., *The Soviets in World Affairs*, House Vintage Books, New York, 1966.
- Folliot, D., *Documents on International Affairs*, Oxford University Press, London, 1956.
- Government, U.S., *American Foreign Policy 1950-1955*, Vol. 2, U.S. Government Printing Office, Washington, 1957.
- Gönlübol M., Sar C. ve Esmer A.Ş., *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1975*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.
- Gumbel, J., *The Origins of Marshall Plan*, Stanford University Press, Stanford, 1976.
- Hart, B.H.L., *History of The Seccondry World War*, DA Carpo Press, New York, 1999.
- Heald, S., *Documents on International Affairs*, Oxford University Press, Oxford, 1952.
- Hull, Cordell., *The Memories of Cordell Hull*, Vol. 1, MacMillian Press, New York, 1948.
- Hurewitz, C.J., *Diplomacy in The Near and Middle East 1914-1956*, Vol. 2, Van Nastand, South Bend, 1956.
- Isaac, H., *The Tragedy of the Chinese Revolution*, Haymarket Books, Chicago 2009.
- Ismay, L., *NATO: The First Five Years 1949-1954*, Bosch Utrecht, 1956.
- Lafeber, W., *America, Russia and The Cold War 1945-1990*, McGraw-Hill Company, New York, 1991.
- Langsam, W.C., *Documents and Readings in the History of Europe Since 1919*, J.B. Lippingott Company, Chicago, 1951.
- Macartney H.M and Cremona P., *Italy's Foreign and Colonial Policy 1914-1937*, Oxford University Press, London, 1938.
- Mastany V and Byrne M., *An Inside Hsitory of the Warsaw Pact 1955-1991*, CEU Press, Zurich, 2005.
- McGhee, G., *ABD-Türkiye-NATO-Orta Doğu*, Çeviren: Çorakçı, B.D., Bilgi Kitapevi, Ankara, 1992.

- McNeill, W., *America, Britain and Russia: The Cooperation and Conflict 1941-1946*, Johnson Reprint Company, New York, 1953.
- Newman, W.J., *The Balance of Power in the Interwar Years 1919-1939*, Random House, New York 1968.
- Ostemann F.C and Byrne M., *Uprising in East Germany 1953*, Central European University Press, Budapest, 2001.
- Rayne, R., *The Rise and Fall of Stalin*, W.H. Allen Company, London, 1965.
- Roberts, H.L., *Documents on International Affairs 1947-1948*, Oxford University Press, Oxford, 1952.
- Sander, O., *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye 1945-1965*, Siyasal Bilgiler Yayınları, Ankara, 1969.
- Sander, O., *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitapevi, Ankara, 1994.
- Sander, O., *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1979.
- Saray, M., *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi, 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.
- Sarıнай, Y., *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- Schlesinger, JR., *The Dynamics of World Power 1945-1973*, Vol. 4, Chelsea House, New York, 1973.
- Sever, A., *Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu 1945-1958*, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.
- Shapiro, L., *Soviet Treaty Series*, Vol. 1, Georgetown University Press, Washington, 1950.
- Shepard S, Denys J and Myers P., *Documents on American Foreign Relations*, Council of Foreign Relations, Boston, 1962.
- Sherwood, R.E., *Roosevelt and Hopkins*, The Universal Library, New York, 1948.
- Shirer, W., *The Rise and Fall of the Third Reich*, Simon and Shuster, New York, 1960.
- Sontag, R.J., *Nazi-Soviet Relations 1939-1941*, Department of State, Washington, 1948.
- Truman, H.S., *Memories by Harry Truman 1945*, Doubleday Company, New York, 1955.
- Tomasevich, J., *War and Revolution in Yugoslavia*, Vol. 1, San Francisco University Press, San Francisco, 1975.
- Toynbee, A.J., *Survey of International Affairs*, Oxford University Press, London, 1929.
- Uçarol, R., *Siyasi Tarih 1789-2010*, Der Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Usluer, Y., *M5 Savunma ve Silah Sistemleri*, Tıglat Matbaacılık, İstanbul, Sayı: 20, 1985.

Ülman, H.N., *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1991.

Weisband, E., *İkinci Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası*, C. 2, Çeviren: Kayabal, M.A., Yeni Gün Haber Ajansı, Ankara, 2000.

Wiskemenn, E., *The Roma-Berlin Axis*, Oxford University Press, Oxford, 1949.

Wolfers, A., *Britain and France Between Two Wars*, The Norton Library, New York, 1966.

Woodhouse C.M and Clogg R., *The Struggle of Greece 1941-1949*, Hurts Company, London, 1976.

Zinner, P.E., *Revolution in Hungary*, Columbia University Press, New York, 1962.

Zinner P.E., *National Communism and Popular Revolt in Eastern Europe*, Columbia University Press, New York, 1956.

Zubok V and Plehakov C., *Inside The Kremlin's Cold War: From Stalin to Krushchev*, Harward University Press, Boston, 1996.

<http://www.nato.int/docu/review/2012/Turkey-Greece/Greece-60-years-NATO/TR/index.htm>.

http://www.nato.int/cps/en/SID-136D67BC-36EC6537/natolive/what_is_nato.htm.